N.IX Pli

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No. 1178
COLLECTION

Eugen Schweller

CAII PLINII SECUNDI HISTORIAE NATURALIS

LIBRI XXXVII

EX RECENSIONE JOANNIS HARDUINI

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

VOLUMEN QUINTUM

BIPONTI

Ex Typographia Societatis

CIƆIƆCCLXXXIV

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

I. NATURA remediorum, atque multitudo inſtantium ac præceptorum, plura de ipſa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus ſim, nullius ante hæc Latino ſermone condita, ancepſque lubricum eſſe rerum omnium novarum; talium utique, tam ſterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere veriſimile eſt omnium qui hæc cognoſcant cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinæ uſu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirumque & indignum protinus ſubit, nullam artium inconſtantiorem fuiſſe, & etiamnum ſæpius mutari, cum ſit fructuoſior nulla: Diis primum inventores ſuos aſſignavit, & cælo dicavit. Nec non & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æſculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocaviſſet ad vitam. Nec tamen ceſſavit narrare alios revixiſſe opera ſua, clara Trojanis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia ejus (mirum dictu) in nocte denſiſſima latuere uſque ad Peloponneſiacum bellum:

tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in inſula Coo, in primis clara ac valida, & Æſculapio dicata. Is cum fuiſſet mos, liberatos morbis ſcribere in templo ejus Dei quid auxiliatum eſſet, ut poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, inſtituiſſe medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit poſtea quæſtus modus: quoniam Prodicus Selymbriæ natus, e diſcipulis ejus, inſtituens quam vocant Jatralepticen, reunctoribus quoque medicorum ac mediaſtinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chryſippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque & ex Chryſippo diſcipulus eius Eraſiſtratus, Ariſtotelis filia genitus. Hic Antiocho rege ſanato C talentis donatus eſt a rege Ptolemæo filio ejus, ut incipiamus & præmia artis oſtendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant Empiricen) cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Phyſici auctoritate commendato.

V. Diſſederuntque hæ diu ſcholæ: & omnes eas damnavit Herophilus, in muſicos pedes venarum pulſu deſcripto per ætatum gradus. Deſerta deinde & hæc ſecta eſt: quoniam neceſſe erat in ea literas ſcire. Mutata & quam poſtea Aſclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor ejus Themiſon fuit, qui quæ inter initia ſcripſit, illo mox recedente a vita, ad ſua placita mutavit. Sed & illa Antonius Muſa ejuſdem auctoritate Divi Auguſti, quem

contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimoſque ex iis Caſſios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. vero Stertinius imputavit principibus, quod H-S. quingenis annuis contentus eſſet: ſexcena enim ſibi quæſtu urbis fuiſſe numeratis domibus oſtendebat. Par & fratri ejus merces a Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſuſque, quanquam exhauſti, operibus Neapoli exornata, heredi H-S. trecenties centena millia reliquere, quantum ad eam ætatem Arruntius ſolus. Exortus deinde eſt Vectius Valens, adulterio Meſſalinæ Claudii Cæſaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ aſſectator. Is eam potentiam nactus, novam inſtituit ſectam.

Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſilivit, delentem cuncta majorum placita, & rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æſtimari vel uno argumento abunde poteſt, cum monumento ſuo (quod eſt Appia via) Jatronicen ſe inſcripſerit. Nullius hiſtrionum equarumque trigarii comitatior egreſſus in publico erat: cum Crinas Maſſilienſis arte geminata, ut cautior religioſiorque, ad ſiderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horaſque obſervando, auctoritate eum præceſſit. Nuperque centies H-S. reliquit, muris patriæ, mœnibuſque aliis pæne non minori ſumma exſtructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Maſſilia invaſit, damnatis non ſolum

prioribus medicis, verum & balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari perſuaſit. Merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes Conſulares uſque in oſtentationem rigentes. Qua de re exſtat etiam Annæi Senecæ adſtipulatio. Nec dubium eſt, omnes iſtos famam novitate aliqua aucupantes anima ſtatim noſtra negotiari.

Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum concertationes, nullo idem cenſente, ne videatur acceſſio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, TURBA SE MEDICORUM PERISSE. Mutatur ars quotidie toties interpolis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamque eſt, ut quiſque inter iſtos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ noſtræ neciſque fieri: ceu vero non millia gentium ſine medicis degant, nec tamen ſine Medicina: ſicut populus Romanus ultra ſexcenteſimum annum, nec ipſe in accipiendis artibus lentus, Medicinæ vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percenſere inſignia priſcorum in his moribus convenit. Caſſius Hemina ex antiquiſſimis auctor eſt, primum e medicis veniſſe Romam Peloponneſo Archagathum Lyſaniæ filium, L. Æmilio, M. Livio Coſſ. anno urbis DXXXV, eique jus Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emtam ob id publice. Vulnerarium eum fuiſſe e re dictum: mireque gratum adventum ejus initio: mox a ſævitia ſecandi urendique, tranſiſſe nomen in carnificem, & in tædium artem omneſque medicos: quod clariſſime intelligi poteſt ex M. Ca-

tone, cujus auctoritati triumphus atque Cenſura minimum conferunt: tanto plus in ipſo eſt. Quamobrem verba ejus ipſa ponemus.

VII. Dicam de iſtis Græcis ſuo loco, Marce fili: quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit illorum literas inſpicere, non perdiſcere, vincam. Nequiſſimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunque iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, ſi medicos ſuos huc mittet. Jurarunt inter ſe barbaros necare omnes Medicina. Et hoc ipſum mercede faciunt, ut fides iis ſit, & facile diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quam alios opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis.

VIII. Atque hic Cato DCV anno urbis noſtræ obiit, LXXXV ſuo, ne quis illi defuiſſe publice tempora, aut privatim vitæ ſpatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utiliſſimam credimus? Minime hercules: ſubjicit enim qua medicina & ſe & conjugem uſque ad longam ſenectam perduxerit, iis ipſis ſcilicet, quæ nunc nos tractamus. Profiteturque eſſe commentarium ſibi, quo medeatur filio, ſervis, familiaribus, quem nos per genera uſus ſui digerimus. Non rem antiqui damnabant, ſed artem. Maxime vero quæſtum eſſe immani pretio vitæ, recuſabant. Ideo templum Æſculapii, etiam cum reciperetur is Deus, extra urbem feciſſe, iterumque in inſula, traduntur. Et cum Græcos Italia pellerent, diu poſt Catonem, excepiſſe medicos. Augebo providen-

tiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu: pauciſſimi Quiritium attigere, & ipſi ſtatim ad Græcos transfugæ: immo vero auctoritas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguæ, non eſt. Ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola evenit, ut cuicunque medicum ſe profeſſo ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio majus. Non tamen illud intuemur, adeo blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla præterea lex, quæ puniat inſcitiam: capitale nullum exemplum vindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Quin immo tranſit convitium, & intemperantia culpatur: ultroque qui periere arguuntur. Sed decuriæ pro more cenſuris principum examinantur: inquiſitio per parietes agitur: & qui de nummo judicet, a Gadibus columniſque Herculis accerſitur: de exſilio vero non niſi die XLV electis viris datur tabella. At de judice ipſo quales in conſilium eunt, ſtatim occiſuri? Merito, dum nemini noſtrum libet ſcire, quid ſaluti ſuæ opus ſit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoſcimus: aliena memoria ſalutamus: aliena vivimus opera. Perieruntque rerum naturæ pretia, & vitæ argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus, quam delicias.

Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis invidiæ a me objectum, aut Senatum illum, qui ita

cenſebat: idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exſpectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures teſtamentorum inſidiæ? Jam vero & adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Druſi Cæſaris: item Valentis, in qua dictum eſt regina. Non ſint artis iſta, ſed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem arguam, rapaceſque nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quæ effectum eſt, ut nihil magis prodeſſe videretur, quam multitudo graſſantium. Neque enim pudor, ſed æmuli pretia ſummittunt. Notum eſt ab eodem Charmide unum ægrum ex provincialibus H-S. ducentis reconductum: Alconti vulnerum medico H-S. centies cent. mill. damnato ademiſſe Claudium principem. Eidemque in Gallia exſulanti, & deinde reſtituto acquiſitum non minus intra paucos annos. Et hæc perſonis imputentur. Ne fæcem quidem aut inſcitiam ejus turbæ arguamus, ipſorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperioſam inediam, & ab iiſdem deficientibus cibos ſæpius die ingeſtos, mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omiſere vitæ illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia, diſplicuiſſe majoribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providiſſe, cum damnaret artem. Theriace vocatur ex-

cogitata compoſitio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ ſingula ſufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum ſexageſima denarii unius imperata. Quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit. Oſtentatio artis & portentoſa ſcientiæ venditatio manifeſta eſt. Ac ne ipſi quidem illam novere. Comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inſcitia nominis, quod eſſe venenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad ſingulorum ſalutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque providit, innocentiora multo & parva opinatu, quæ proceres artis ejus de ſemet ipſi fateantur. Illa perdidere imperii mores, illa quæ ſani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis cauſa inſtituta: balineæ ardentes, quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientiſſimi vero efferrentur. Potus deinde jejunorum ac vomitiones, & rurſus perpotationes, ac pilorum eviratio inſtituta reſinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita eſt profecto: lues morum, nec aliunde major quam e medicina, vatem prorſus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis eſſe ingenia Græcorum inſpicere, non perdiſcere.

Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, ſexcentiſque populi Romani annis, adverſus artem, in qua conditione inſidioſiſſima auctoritatem peſſimis boni faciunt: ſimul contra attonitas quorundam

perſuaſiones, qui prodeſſe niſi pretioſa non putant. Neque enim dubitaverim, aliquibus faſtidio futura, quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla neceſſitate, & curculiones, ac lucifugis congeſta cubilia blattis: non Homero inter prœlia Deorum improbitatem muſcæ deſcribere: non naturæ gignere iſta, cum gignat hominem. Proinde cauſas quiſque & effectus, non res, æſtimet.

IX. Ordiemur autem a confeſſis, hoc eſt, lanis oviſque, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam ſic alienis locis, tamen obiter dici neceſſe erit. Nec deerat materiæ pompa, ſi quidquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoque medicinis, ceu vero id certum eſſet, atque non fabuloſum. Irridere eſt, vitæ remedia poſt milleſimum annum reditura monſtrare. Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere, poſtes a nubentibus attingi jubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, ſuccidæ plurima præſtant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quæque mulceri morderive opus ſit, & adſtringi, laxarive, luxatis membris, dolentibuſque nervis impoſitæ, & crebro ſuffuſæ. Quidam etiam ſalem admiſcent luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contuſis, tumentibuſque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Prodeſt & phreneticis ſuffitu. Sanguinem in naribus ſiſtit cum oleo ro-

ſaceo: & alio modo indita auribus obturatis ſpiſſius. Quin & hulceribus vetuſtis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expreſſa ſanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvæ ſedant. Et ſi procidant, ſuffitu reprimunt. Succida lana impoſita ſubditaque mortuos partus evocat. Siſtit etiam profluvia earum. At canis rabioſi morſibus inculcata poſt diem ſeptimum ſolvitur. Reduvias ſanat ex aqua frigida. Eadem nitro, ſulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidiſſima impoſita bis die, lumborum dolores ſedat. Sanguinem ſiſtit ex ariete ſuccida, articulos extremitatum præligans. Laudatiſſima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Mileſia. Succidam imponunt & deſquamatis, percuſſis, lividis, incuſſis, colliſis, contritis, dejectis, capitis & aliis doloribus, ſtomachi inflammationi, ex aceto & roſaceo. Cinis ejus illinitur attritis, vulneratis, ambuſtis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fiſtulas, aureſque ſuppuratas. Ad hæc detonſam eam, alii evulſam, deciſis ſummis partibus ſiccant, carpuntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii aſſulis tedæ ſubjectis, & ſubinde interſtratis, oleo aſperſam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, & conſidere patiuntur, idque ſæpius mutantes aquam, donec linguam adſtringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis ejus ſeptica eſt, efficaciſſimeque genas purgat.

X. Quin ipſæ ſordes pecudum, ſudorque feminum, & alarum, adhærentes lanis, (œſypum vocant) innumeros prope uſus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: ſed probatiſſimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuſcunque ſordibus ſuccidis primum collectis, ac lento igni in æneo ſubfervefactis, & refrigeratis, pinguique quod ſupernatet, collecto in fictili vaſe, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, & in linteo ſaccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in ſtannea pyxide conditur. Probatio autem, ut ſordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, ſed albeſcat ut ceruſſa. Oculis utiliſſimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in teſta torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale exiſtimantes eroſis & duris genis, angulis ſcabioſis & lacrimantibus. Hulcera non oculorum modo ſanat, ſed oris etiam & genitalium, cum anſerino adipe. Medetur & vulvæ inflammationibus, & ſedis rhagadiis, & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos uſus ejus ſuo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe tuſæque in farinam & illitæ dentibus mire proſunt, etiam labantibus: gingiviſque, ſi carcinoma ſerpat. Jam vero pura vellera, aut per ſe impoſita cæcis doloribus, aut accepto ſulphure: & cinis eorum, genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque ſuperponantur. Medentur ante omnia & pecori ipſi, ſi faſtidio non paſcatur. Cauda

enim quam arctiſſime præligata, evulſa inde lana ſtatim veſcuntur. Traduntque quod extra nodum ſit e cauda præmori.

XI. Lanæ habent & cum ovis ſocietatem ſimul fronti impoſitæ contra epiphoras. Non opus eſt eas in hoc uſu radicula eſſe curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per ſe infuſo candido oculis epiphoras cohibent, urenteſque refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miſcent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium eſt, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes ſacros leniunt, betæ foliis ſuperilligatis. Candido ovorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipſa facies illita Sole non aduritur. Ambuſta aquis ſi ſtatim ovo occupentur, puſulas non ſentiunt. Quidam admiſcent farinam hordeaceam, & ſalis parum. Hulceribus vero ex ambuſto, cum candido ovorum toſtum hordeum, & ſuillo adipe, mire prodeſt. Eadem curatione ad ſedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam ſi quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum ceruſſæ denariorum duûm pondere, pari ſpumæ argenti, myrrhæ exiguo, deinde vino. Ad ignem ſacrum, candido ovorum trito cum amylo. Ajunt & vulnera candido glutinari, calculoſque pelli. Lutea ovorum cocta ut indureſcant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum roſaceo & mulſo lana ocu-

lis impoſita, vel cum trito apii ſemine, ac polenta in mulſo illita. Prodeſt & tuſſientibus per ſe luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis diſtillationibus, faucium ſcabritiæ. Privatim contra hæmorrhoidum morſum illinitur, ſorbeturque crudum. Prodeſt & renibus, veſicæ roſionibus exhulcerationibuſque, & cruenta exſcreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda ſorbentur dyſentericis, cum cinere putaminis ſui, & papaveris ſucco ac vino. Dantur cœliacis cum uvæ paſſæ pinguis pari pondere, & malicorii, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad craſſitudinem mellis, & cum opus ſit, avellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto. Sic & lientericis. Sanguinem autem rejicientibus, cum tribus cyathis muſti. Utuntur iiſdem ad liventia, ſi vetuſtiora ſint, cum bulbis ac melle. Siſtunt & menſes mulierum cocta, & ex vino pota: & inflationes quoque vulvæ cruda cum oleo aut vino illita. Utilia ſunt & cervicis doloribus cum aſerino adipe & roſaceo. Sedis etiam vitiis indurata igni, ut calore quoque proſint. Et condylomatis cum roſaceo. Item ambuſtis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exuſtis: tum lutea ex roſaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant ſitiſta, cum triduo incubita tolluntur. Stomachum diſſolutum confirmant pulli ovorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus

ſumatur. Dant & dyſentericis pullos in ipſo ovo decoctos, admixta vini auſteri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta ſive crudo, ſive cocto, labiorum fiſſuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, ſanguinis eruptionibus. Comburi ſine membrana oportet: ſic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menſes cum myrrha illitus ſiſtit. Firmitas putaminum tanta eſt, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec niſi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adjuvant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mixtis tollunt. Hulcera quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris & ſanguinis exſcreationes ovum crudum cum porri ſectivi ſucco, parique menſura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tuſſientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum paſſo oleique pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis ſingula, cum ternis paſſi cyathis, amylique ſemuncia a balineis. Adverſus ictus ſerpentium cocta tritaque adjecto naſturtio illinuntur. Cibo quot modis juvent notum eſt, cum tranſmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foveant. Nullus eſt alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, ſimulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem ſubactis cœliaci recreantur. Quidam ita reſoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, ſed & menſes feminarum ſiſtunt: aut ſi major ſit impetus, cruda cum fari-

na ex aqua hauriuntur. Et per ſe lutea ex iis decocta in aceto, donec indureſcant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit & dyſentericis remedium ſingulare, ovo effuſo in fictili novo, ejuſdemque ovi menſura, ut paria ſint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confuſis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præſentius remedium erit. Alii eadem menſura pro oleo & aceto reſinam adjiciunt rubentem, vinumque: & alio modo temperant, olei tantum menſura pari, pineique corticis duabus ſexageſimis denariorum, una ejus quod rhum diximus, mellis obolis quinque ſimul decoctis, ita ut cibus alius poſt quatuor horas ſumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum allii ſpicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid deſit ovorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci vivæ glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta eſt, ut lignum perfuſum ovo non ardeat, ac ne veſtis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti ſumus, cum & reliquarum alitum reſtent magnæ utilitates, ſicut ſuis locis dicemus.

XII. Præterea eſt ovorum genus in magna Galliarum fama, omiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate convoluti, ſalivis faucium corporumque ſpumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ ſibilis id dicunt in ſublime jactari, ſagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: ſerpentes enim inſequi, donec arceantur amnis alicujus interven-

tu. Experimentum ejus eſſe, ſi contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut eſt Magorum ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa Luna capiendum cenſent, tanquam congruere operationem eam ſerpentium, humani ſit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in ſinu equitem Romanum e Vocontiis, a Divo Claudio principe interemtum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Neque enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt.

XIII. De anſerum ovis magnæ utilitatis, ipſoque anſere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Commagenorum clariſſimæ rei. Fit ex adipe anſerum: alioqui celeberrimi uſus eſt: ad hoc in Commagene Syriæ parte cum cinnamo, caſia, pipere albo, herba quæ Commagene vocatur, obrutis nive vaſis, odore jucundo, utiliſſimum ad perfrictiones, convulſiones, cæcos aut ſubitos dolores, omniaque quæ acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum eſt. Fit & in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis eryſiſceptro, xylobalſamo, phœnice elate, item calamo, ſingulorum pondere, qui ſit adipis, cum vino bis aut ter ſubfervefactum. Fit autem hieme, quoniam æſtate non glaciat: niſi accepta cera. Mul-

ta præterea remedia ſunt ex anſere, (quod miror,) æque quam in capris. Namque anſer corvuſque ab æſtate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. De anſerum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo, diximus. Eadem de cauſa ſupplicia annua canes pendunt inter ædem Juventatis & Summani, vivi in furca ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. Catulos lactentes adeo puros exiſtimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hoſtiarum vice uterentur his. Genitæ Manæ catulo res divina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monſtraſſe homini videtur. Et alios uſus ex eo mire laudatos referemus ſuis locis.

XV. 1. Nunc ad ſtatutum ordinem pergemus. Adverſus ſerpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures diſſecti & impoſiti, quorum natura non eſt ſpernenda, præcipue in aſcenſu ſiderum, ut diximus: cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcente atque decreſcente. Tradunt Magi, jocinere muris dato porcis in fico, ſequi dantem id animal. In homine quoque ſimiliter valere, ſed reſolvi cyatho olei poto.

XVI. 2. Muſtelarum duo genera: alterum ſilveſtre, diſtans magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aſpides dicitur efficax, cetero

venenum. Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat, & catulos ſuos (ut auctor eſt Cicero) quotidie transfert, mutatque ſedem, ſerpentes perſequitur. Ex ea inveterata ſale denarii pondus in cyathis tribus datur percuſſis: aut ventriculus coriandro fartus inveteratuſque & in vino potus. Et catulus muſtelæ etiam efficacius.

XVII. 3. Quædam pudenda dictu tanta auctorum aſſeveratione commendantur, ut præterire fas non ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdiſſimi, & dictu quoque faſtidiendi natura, contra ſerpentium morſus, & præcipue aſpidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aſpide: carneſque earum percuſſis plurimum prodeſſe. Ex his quæ tradunt, humaniſſimum eſt, illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis: item ſuffitu eorum abigere ſanguiſugas adhærentes, hauſtaſque ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum ſale & lacte mulierum: auresque, cum melle & roſaceo admixtis. Eos qui agreſtes ſint, & in malva naſcantur, crematos, cinere permixto roſaceo infundunt auribus. Cetera quæ de his tradunt, vomicæ, & quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ovo, aut cera, aut faba incluſos cenſeant devorandos, falſa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam vincatur aſpidum ſomnifica vis, ſeptenos in cyatho aquæ

dantes, puerilibus annis quaternos. Et in ſtranguria fiſtulæ impoſuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos lævo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roſeo panno. Rurſus iis adverſatur ſcolopendra, ſuffituque enecat.

XVIII. 4. Aſpides percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpentium minime ſanabiles. Sed & venenum earum ſi ſanguinem attingit, aut recens vulnus, ſtatim interimit: inveteratum hulcus, tardius. De cetero potum quantalibet copia, non nocet. Non eſt enim tabifica vis: itaque occiſa morſu earum animalia, cibis innoxia ſunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, niſi M. Varronem ſcirem LXXXVIII vitæ anno prodidiſſe, aſpidum ictus efficaciſſime ſanari, hauſta a percuſſis ipſorum urina.

XIX. 5. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel ſi aſpiciat tantum, dicitur interimere, ſanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum a poteſtatibus, & a Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni ſanguinem appellant.

XX. 6. Draco non habet venena. Caput ejus limini januarum ſubditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis ejus inveteratis, & cum melle tritis, inunctos non pa-

veſcere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto, conferre judiciorum victoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes ejus illigatos pellibus caprearum cervinis nervis, mites præſtare dominos, poteſtateſque exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis e fronte, & medulla ejuſdem, equi victoris ſpuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nerviſque cervi alternatis & dorcadis: quæ coarguiſſe non minus refert, quam contraria ſerpentibus remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morum veneficia ſunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item, ſi uratur, ichneumonum: fugiunt & urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. 7. Viperæ caput impoſitum, vel alterius quam quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in vapore baculo ſuſtineat: ajunt enim præcanere: item ſi quis exuſtæ ejus cinerem illinat. Reverti autem ad percuſſum ſerpentes neceſſitate naturæ, Nigidius auctor eſt. Caput quidem diſſecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem ajunt ab ea devorari territa. Alii ipſo toto capite utuntur. Fiunt ex vipera paſtilli, qui theriaci vocantur a Græcis, ternis digitis utrinque amputatis, exemtiſque interaneis, & livore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpiniſque exemtis, & addita ſimilagine, atque ita in umbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Signi-

ficandum videtur, e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut ſupra dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cum opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, ut omnes beſtiæ fugiant eos.

XXII. 8. Præterea conſtat, contra omnium ſerpentium ictus, quamvis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eoſque qui aliquando viperæ jecur coctum hauſerint, nunquam poſtea feriri a ſerpente. Neque anguis venenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt vivus comprehenſus, & in aqua contuſus, ſi foveatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur, ut digeremus, & ideo Æſculapio dicatur. Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit, ut poſſint avium ſermones intelligi. Anguis Æſculapius Epidauro Romam advectus eſt: vulgoque paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod & in aqua vivit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum jecur ſervatum adverſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno adverſatur. Fit enim & e ſtellionibus malum medicamentum. Nam cum immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt ovi luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur.

XXIII. 9. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cetera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improvidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quin immo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliva ejus quacunque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibuſdam animalium, ut ſubus, manditur, dominante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum ejus reſtingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, ex his veriſimile eſt, quæ produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo ſumta: cetera adverſantia diximus, dicemuſque ſuis locis. Ex ipſa quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes ſola animalium exſtinguat, ſi forent vera, jam eſſet experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle ſerventur, tradit, negatque reſtingui ignem ab iis.

XXIV. 10. 1. Ex volucribus in auxilium contra ſerpentes primi vultures. Adnotatum quoque minus virium eſſe nigris. Pennarum ex his nidore, ſi urantur, fugari eas dicunt. Item cor ejus alitis habentes, tutos eſſe ab impetu non ſolum ſerpentium, ſed etiam ferarum, latronumque, & regum ira.

XXV. 2. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant avulſæ, appoſitis, venena ſerpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Jus quoque ex his potum præclare medetur, & in multis aliis uſibus mirabile. Pantheræ leoneſque non attingunt perunctos eo, præcipue ſi & allium fuerit incoctum. Alvum ſolvit validius e vetere gallinaceo. Prodeſt & contra longinquas febres, & torpentibus membris, tremuliſque, & articulariis morbis: in capitis doloribus: epiphoris, inflationibus, faſtidiis, incipiente teneſmo, jocineri, renibus, veſicæ: contra cruditates, ſuſpiria. Itaque etiam faciendi ejus exſtant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utiliſſime autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum ſupra dictis herbis, & refrigeratum ſub dio dari tempeſtivis antecedente vomitione. Non prætenbo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt id in ſe. Ita hoc venenum auri eſt. At gallinaceis ipſis circulo e ſarmentis addito in collum, non canunt.

XXVI. 3. Auxiliatur contra ſerpentes & columbarum caro recens concerpta, & hirundinum: bubonis pedes uſti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentoſa mendacia, cor ejus impoſitum mammæ mulieris dormientis ſiniſtræ, tradunt efficere, ut omnia ſecreta pro-

nuntiet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Ejuſdem ovo ad capillum remedia demonſtrant. Quis autem, quæſo, ovum bubonis unquam videre potuit, cum ipſam avem vidiſſe prodigium ſit? quis utique experiri, & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam criſpari capillum promittunt. Cujus generis prope videri poſſint, quæ tradunt & de veſpertilione: ſi ter circumlatus domui vivus, per feneſtram inverſo capite infigatur, amuletum eſſe: privatimque ovilibus circumraptum toties, & pedibus ſuſpenſum in ſupero limine. Sanguinem quoque ejus cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant.

XXVII. 11. Phalangium eſt Italiæ ignotum, & plurium generum: unum ſimile formicæ: ſed multo majus, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incurſantibus reſperſum guttis. Acerbior hujus, quam veſpæ ictus. Vivit maxime circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis ejuſdem generis alterum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſervantur mortui. Inveniuntur & cortices eorum, qui triti & poti medentur: & muſtelæ catuli, ut diximus ſupra. Æque phalangion Græci vocant inter genera araneorum, ſed diſtinguunt lupi nomine. Tertium genus eſt eodem phalangii nomine araneus lanuginoſus, grandiſſimo capite. Quo diſſecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, præſtare ne concipiant, ut Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua eſt: quam ſolam ex

omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro ſimilis, ore minimo ſub alvo, pedibus breviſſimis, tanquam imperfectis. Dolor a morſu ejus qualis a ſcorpione. Urina ſimilis araneis textis. Idem erat aſterion, niſi diſtingueretur virgulis albis. Hujus morſus genua labefactat. Pejor utroque eſt cæruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneoſos. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ ſimilis capite, alvo nigra, guttis albis diſtinguentibus, veſparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: pejor medium caput diſtinguente linea alba, & tranſverſa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muſcis in parietibus latiſſime pandit. Contra omnium morſus remedio eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in poſca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipſi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morſus ſanatur coagulo agnino in vino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle, muſtelæ catulo, ut in ſerpentibus dictum eſt. Si jumenta momorderit, mus recens cum ſale imponitur, aut fel veſpertilionis ex aceto. Et ipſe mus araneus contra ſe remedium eſt, divulſus & impoſitus. Nam ſi prægnans momordit, protinus diſſilit. Optimum, ſi imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc uſum ſervant in

oleo, aut luto circumlitos. Eſt contra morſum ejus remedio terra ex orbita. Ferunt enim non tranſiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ.

XXVIII. 12. Scorpionibus contrarius maxime invicem ſtellio traditur, ut viſu quoque pavorem iis afferat, & torporem frigidi ſudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & aſcalaboten, & galeoten. In Italia non naſcitur. Eſt enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & veſcitur: quæ omnia a noſtris ſtellionibus aliena ſunt.

XXIX. 13. Prodeſt & gallinarum fimi cinis illitus, draconis jecur, lacerta divulſa, mus divulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumtus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium eſt ſcorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcunque, ab ea parte qua in terra erat, impoſitus plagæ, levat dolorem. Item teſta terra operta ex aliqua parte, ſicut erat, impoſita, liberare dicitur. Non debent reſpicere qui imponunt, & cavere ne Sol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti proſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſervantur. Noctua apibus contraria, & veſpis, crabronibuſque, & ſanguiſugis: pici quoque Martii roſtrum ſecum habentes non feriuntur ab iis. Adverſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos vocant. Eſt & formicarum genus venenatum: non fere in Italia. Solipugas Cicero

appellat, ſalpugas Bætica. Iis cor veſpertilionis contrarium, omnibuſque formicis: ſalamandris cantharidas diximus reſiſtere.

XXX. 14. Sed in iis magna quæſtio, quoniam ipſæ venena ſunt potæ veſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſſinum Equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cum is lichene correptus eſſet, vocatus ex Ægypto medicus ob hanc valetudinem ejus a Cæſare, cum cantharidum potum præparare voluiſſet, interemit. Verum illitas prodeſſe non dubium eſt, cum ſucco taminiæ uvæ, & ſevo ovis vel capræ. Ipſarum cantharidum venenum in qua parte ſit, non conſtat inter auctores. Alii in pedibus & capite exiſtimant eſſe, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacunque parte ſit venenum. Ipſæ naſcuntur ex vermiculo, in ſpongia maxime cynorrhodi quæ fit in caule, ſed fœcundiſſime in fraxino: ceteræ in alba roſa, minus efficaces. Potentiſſimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis tranſverſas habent, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, piloſæ: inutiliſſimæ vero, unius coloris, macræque. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congeſtæ roſa matura, & ſuſpenduntur ſuper acetum cum ſale fervens, donec per linteolum vaporentur, poſtea reponuntur. Vis earum adurere corpus, cruſtas obducere. Eadem pityocampis, in picea naſcentibus: eadem bupreſti: ſimiliterque præparantur. Efficaciſſimæ omnes ad lepras lichenaſque: dicuntur & menſes ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Can-

tharides objectæ ſunt Catoni Uticenſi, ceu venenum vendidiſſet in auctione regia, quoniam eas ſeſtertiis LX addixerat. Et ſevum autem ſtruthiocamelinum tunc veniſſe ſeſtertiis XXX, obiter dictum ſit, efficacioris ad omnia uſus, quam eſt adeps anſerinus.

XXXI. Diximus & mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes ſint mortuæ. Idem potum in vino, remedium eſt vitiorum, quæ e cibo piſcium gignuntur.

XXXII. In canis rabioſi morſu tuetur a pavore aquæ, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut ſemel dicamus, in vaſe fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem e cadavere canino adalligavere: menſtruave canis in panno ſubdidere calici, aut intus ipſius caudæ pilos combuſtos inſuere vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua canina in calceamento ſubdita pollici: aut caudam muſtelæ, quæ abſciſſa dimiſſa ſit, habentes. Eſt limus ſalivæ ſub lingua rabioſi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utiliſſime jecur ejus, qui in rabie momorderit, datur, ſi poſſit fieri, crudum mandendum: ſi minus, quoquo modo coctum, aut jus coctis carnibus. Eſt vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Græcis lytta, quo exemto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec faſtidium ſentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morſis a rabioſo, ne ra-

bidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id devoratum anno tantum eo prodeſt. Ajunt & criſtam galli contritam efficaciter imponi, & anſeris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli ſtatim in aqua, ad ſexum ejus qui momorderit, ut jecur crudum devoretur ex iis. Prodeſt & fimum gallinaceum, dumtaxat ruſum, ex aceto impoſitum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipſe, cui abſciſſa ſit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combuſti: membrana ſive ſenectus anguium, vernatione exuta, cum cancro maſculo ex vino trita. Nam etiam per ſe repoſita in arcis armariiſque, tineas necat. Tanta vis mali eſt, ut urina quoque calcata rabioſi canis noceat, maxime hulcus habentibus. Remedio eſt fimum caballinum aſperſum aceto, & calfactum in fico impoſitum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane morſum, uſque in proverbium diſcordiæ veniſſe. Qui in urinam canis ſuam egeſſerit, torporem lumborum ſentire dicunt. Lacerta, quam hi ſepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morſus ſuos ſanat.

XXXIII. Veneficiis ex muſtela ſilveſtri factis, contrarium eſt jus gallinacei veteris large hauſtum: peculiariter contra aconitum, addi parum ſalis oportet. Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyſſopo decoctum, aut mulſo, contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac ſtrangulationes: quod miremur, cum, ſi aliud animal gu-

ſtaverit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anſerinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia aſſervatur cum Lemnia rubrica & ſpinæ albæ ſucco, paſtillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item muſtelæ catulus, ut ſupra diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum adverſus omnia mala medicamenta pollet: item ſanguis anatum Ponticarum. Itaque & ſpiſſatus ſervatur, vinoque diluitur. Quidam feminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Jus ex carne arietum privatim adverſus cantharidas: item lac ovium calidum, præterque iis qui bupreſtin aut aconitum biberint. Columbarum ſilveſtrium fimum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, muſtela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXXIV. Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item ungularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noſter tradit) murinum fimum, quod item muſcerdas appellat. Et muſcarum capita recentia, prius folio ficulneo aſperatas. Alii ſanguine muſcarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita ut ſit tertia pars e muſcis. Alii lacte mulierum cum braſſica cinerem muſcarum ſubigunt: quidam melle tantum. Nullum animal minus docile exiſtimatur, minoriſve intellectus: eo mirabilius eſt, Olympiæ ſacro

certamine, nubes earum immolato tauro, Deo quem Myioden vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus, caudiſque, & totius muris, emendat: præcipue ſi veneficio acciderit hæc injuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combuſtum cum pice liquida. Caput quidem ejus uſtum per ſe, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet novacula, & ſinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quæ de herinaceo dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, ut docuimus, combuſtæ cum radice recentis arundinis, quæ ut una cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præſtant. Etiamnum utilius admixto ſale, & adipe urſino, & cæpa tuſa. Quidam denas virides in decem ſextariis olei veteris diſcoquunt, contenti ſemel in menſe ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corvi ovum in æreo vaſe permixtum illitumque deraſo capite nigritiam capilli affert: ſed donec inareſcat, oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alii ſanguine & cerebro ejus utuntur cum vino nigro. Alii excoquunt ipſum, & nocte in concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Cauſtica vis earum, cavendumque ne exhulcerent alte. Poſtea ad hulcera ita facta, capita

murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini jubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo ſumtis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inareſcat.

XXXVI. Capitis doloribus remedio ſunt cochlearum, quæ nudæ inveniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exemta: eſt autem calculi latitudine: quæ adalligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item œſypum: oſſa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo & cedria peruncto capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo ſumtum, vel noctuæ, idem præſtat: gallinaceuſque ſi incluſus abſtineatur die ac nocte, pari inedia ejus qui doleat, evulſis collo plumis circumligatiſque, vel criſtis: muſtelæ cinis illitus: ſurculus ex nido milvi pulvino ſubjectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventæ oſſiculum per aurem cum ebore trajectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus ſemperque prodeſt. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto impoſita, non niſi vulnere ſanato, abſcedit. Hæc & vulneribus tonſtrinarum ſanguinem ſiſtit. A cerebro vero profluentem, anſeris ſanguis aut anatis infuſus: adepſque earundem alitum cum roſaceo. Cochleæ matutino paſcentis arundine caput præciſum, maxime Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut

cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant.

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo ſumtum, palpebras gignere dicitur: œſypum cum myrrha calidum ſpecillo illitum. Idem præſtare muſcarum, fimique murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus ſextis denarii e ſtibi, ut omnia œſypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere ad craſſitudinem acopi. Pilos in his incommodos, evulſos renaſci non patitur fel herinacei: ovorum ſtellionis liquor: ſalamandræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo, Sole coactum ad craſſitudinem mellis in æreo vaſe: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumaque cochlearum.

XXXVIII. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli ſeptem dierum emendari, ſpecillo demiſſo in dextram partem, ſi dexter oculus curetur: in ſiniſtram, ſi ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionem oculorum canino felle malebat, quam hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem viſus reſtitui dicunt: multoque magis gliris aut muris ſilveſtris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis & adeps ſoricis combuſti tritus, lacrimoſis oculis plurimum confert: ſtibis quid eſt, dicemus in metallis. Muſtelæ cinis ſuffuſionibus: item lacertæ hirundiniſve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſive per

ſe, ſive cum polline, ſive cum thure. Sic & ſolatis, id eſt, Sole correptis, proſunt. Vivas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utiliſſimum eſt. Jumentorum oculis membrana aſpidis, quam exuerit, cum adipe ejuſdem, claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito fœniculi ſucco ad cyathum unum, & thuris manna una, atque ita ſuffuſiones oculorum & caligines inungere, utiliſſimum eſt. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium e vipera, in olla putrefacta, vermiculiſque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum ſale: quem lingendo claritatem oculorum conſequuntur, & ſtomachi totiuſque corporis tempeſtivitates. Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa, & in antidotum contra ſerpentes additur. Quidam & viperis utuntur in cibis. Primum omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi jubent, donec liqueſcat: quatuor digitorum menſura utrinque præciſa, exemtiſque interaneis diſcoquunt in aqua, aut oleo, ſale, anetho, & omnibus aut ſtatim veſçuntur, aut pane colligunt, ut ſæpius utantur. Jus præter ſupra dicta pediculos e toto corpore expellit, prurituſque etiam ſummæ cutis. Effectum oſtendit & per ſe capitis viperini cinis. Utiliſſime oculos inungit. Itemque adeps viperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam (ut ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpentium venenum. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorum partes ſanat: & membrana ſive ſenectus vernatione eorum exuta ſi adfricetur, claritatem facit. Boæ

quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſimiliter ad claritatem.

Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ, & caligationes, ſuffuſioneſque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle eſt cum porri ſucco, & melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad ſuffuſiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, luſcioſis illini monſtrant. Laudant & gallinæ fel, ſed præcipue adipem, contra puſulas in pupillis. Has ſcilicet ejus rei gratia ſaginant. Adjuvat mirifice & ruptas oculorum tuniculas, admixtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneiſque pyxidibus adſervant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pavones fimum ſuum reſorbere tradi, invidentes hominum utilitatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi ejus cinis cum Attico melle. Laudatur & milvi jecur. Fimum quoque columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anſerinum, ſanguis anatum contuſis oculis, ita ut poſtea œſypo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere: per ſe vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adjici, quod in argentea pyxide id ſervari jubent. Ova perdicum in vaſe æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palum-

bium, perdicum ſanguis, oculis cruore ſuffuſis eximie prodeſt. In columbis maſculæ efficaciorem putant. Vena autem ſub ala ad hunc uſum inciditur, quoniam ſuo calore utilior eſt. Superponi oportet ſplenium e melle decoctum, lanamque ſuccidam ex oleo ac vino. Earundem avium ſanguis nyctalopas ſanat: & jecur ovium: atque (ut in capris diximus) efficacius vulvæ. Decocto quoque ejus oculos abluere ſuadent: & medulla dolores tumoreſque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ ſupra ſcripta ſunt, ſanatur. Mel utiliſſimum oculis, in quo ſunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Hujus adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines diſcuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, reſtitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, & dolores, ac lippitudines, & ictus.

Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia aſſumunt. Alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari ſolent, novem ſignis ſignantes, & ſingulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos ſervant ad oculorum dolores. Alii terram ſubſternunt lacertæ viridi excæcatæ, & una in vitreo vaſe anulos includunt e

ferro ſolido vel auro: cum recepiſſe viſum lacertam apparuit per vitrum, emiſſa ea, anulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro ſtibi ad ſcabritias. Quidam viridem longo collo in ſabuloſis naſcentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Muſtelæ etiam oculis punctu erutis, ajunt viſum reverti, eademque quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodeſſe, ſi ſerpens viva dimittatur. Lacrimantibus ſine fine oculis, cinis ſtellionis capitis cum ſtibi eximie medetur. Aranei muſcarii tela, & præcipue ſpelunca ipſa impoſita per frontem ad duo tempora, in ſplenio aliquo, ita ut a puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo ſe oſtendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longiſſimis ac tenuiſſimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam, cujus craſſiſſimum textum eſt, in contignationibus fere, adalligatus panno, epiphoras ſanare traditur. Scarabæi viridis natura contuentium viſum exacuit. Itaque gemmarum ſculptores contuitu eorum acquieſcunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis inſtillatio ſedat dolorem. Gravitatem adeps cum abſinthio & oleo vetere: item adeps anſerinus. Quidam adjiciunt ſuccum cæpæ & allii, pari modo. Utuntur & per ſe ovis formicarum. Namque & huic animali eſt medicina: conſtatque urſos ægros hoc cibo ſanari. Anſerum, omniumque

avium adeps præparatur, exemtiſque venis omnibus patina novo fictili operta in Sole, ſubdita aqua ferventi liquatur: ſaccatuſque lineis ſaccis, & in fictili novo repoſitus loco frigido: minus putreſcit addito melle. Murium cinis cum melle inſtillatus, aut cum roſaceo decoctus, aurium dolores ſedat. Si aliquod animal intraverit, præcipuum remedium eſt murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anſerinus cum cæpæ ſucco. Gliris detracta pelle, inteſtiniſque exemtis, diſcoquitur melle in vaſe novo. Medici malunt e nardo decoqui uſque ad tertias, atque ita aſſervari: deinde cum opus ſit, ſtrigili tepefacta infundere. Conſtat deplorata aurium vitia eo remedio ſanari. Aut ſi terreni vermes cum adipe anſeris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri oleo triti exhulceratis, & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inveterati in os pendentium addito ſale, contuſas, & ab ictu læſas aures ſanant: efficaciſſime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam diſtincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal eſt e vermibus terræ, piloſum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens ſe: oniſcon Græci vocant, alii tylon: efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum, & porri ſucco. Addunt & roſaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, ſepa Græci vocant, alii ſcolopendram, minorem, pernicioſamque. Cochleæ, quæ ſunt in uſu cibi, cum myrrha, aut thuris polline appoſitæ: item minutæ, & latæ, fracturis aurium

illinuntur cum melle. Senectus ſerpentium ferven-te teſta uſta, inſtillatur roſaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, ſed contra graveolen-tiam præcipue: aut ſi purulentæ ſunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut teſtu-dinis marinæ. Vetuſtior anno eadem membrana non prodeſt, nec imbre perfuſa, ut aliqui putant. Item aranei ſanies cum roſaceo, aut per ſe in lana, vel cum croco, auribus prodeſt: gryllus cum ſua ter-ra effoſſus & illitus. Magnam auctoritatem huic ani-mali perhibet Nigidius, majorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, ſtridat nocti-bus. Venantur eum formica circumligata capillo, in cavernam ejus conjecta, efflato prius pulvere ne ſeſe condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ven-tris gallinaceorum membrana quæ abjici ſolet, in-veterata & in vino trita, auribus purulentis cali-da infunditur, gallinarum quoque adeps. Eſt & quædam pinguitudo blattæ, ſi caput avellatur: hanc tritam una cum roſaceo auribus mire prodeſſe di-cunt, ſed lanam, qua incluſerint, poſt paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue tranſire in animal, fierique vermiculum. Alii binas ternaſve in oleo decoctas efficaciſſime auribus mederi ſcri-bunt, & tritas in linteolo imponi contuſis. Hoc quoque animal inter pudenda eſt: ſed propter ad-mirationem naturæ, priſcorumque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fece-runt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis ef-ficaciter illini experti ſunt. Alterum genus mylœ-con appellavere, circa molas fere naſcens. Has ca-

pite detracto attritas, lepras ſanaſſe, Muſa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inviſum, exacuta clune, cum piſſelæo ſanare hulcera alias inſanabilia: ſtrumas, panos, diebus viginti uno impoſitas, percuſſa, contuſa, cacoethe, ſcabiem, furunculoſque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita faſtidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis ſe id dediſſe tradit cum reſina & melle. Tantum poteſtatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humaniſſimi eorum cinerem crematarum ſervandum ad hos uſus in cornea pyxide cenſuere, aut tritas clyſteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere conſtat. Mel utiliſſimum auribus quoque eſt, in quo apes emortuæ ſunt. Parotidas comprimit columbinum ſtercus vel per ſe, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuæque cerebrum vel jecur cum oleo infuſum auriculæ, aut parotidi: multipeda cum reſinæ tertia parte illita: grylli ſive illiti, ſive adalligati. At reliqua morborum genera medicinaſque ex iiſdem animalibus, aut ejuſdem generis, ſequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXX.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

I. Magicas vanitates ſæpius quidem antecedente operis parte, ubicunque cauſæ locuſque poſcebant, coarguimus, detegemuſque etiamnum: in paucis tamen digna res eſt, de qua plura dicantur, vel eo ipſo quod fraudulentiſſima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimiſque ſeculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur, quandoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa in unam ſe redigit. Natam primum e Medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe velut altiorem ſanctioremque Medicinam: ita blandiſſimis deſideratiſſimiſque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non avido futura de ſeſe ſciendi, atque ea e cælo veriſſime peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet.

II. Sine dubio illic orta in Perſide a Zoroaſtre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit,

an poſtea & alius, non ſatis conſtat. Eudoxus, qui inter ſapientiæ ſectas clariſſimam, utiliſſimamque eam intelligi voluit, Zoroaſtrem hunc ſex millibus annorum ante Platonis mortem fuiſſe prodidit. Sic & Ariſtoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentiſſime ſcripſit, & vicies centum millia verſuum a Zoroaſtre condita, indicibus quoque voluminum ejus poſitis explanavit, præceptorem, a quo inſtitutum diceret, tradidit Azonacem, ipſum vero quinque millibus annorum ante Trojanum bellum fuiſſe. Mirum hoc in primis, duraſſe memoriam artemque tam longo ævo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis ſucceſſionibus cuſtoditam. Quotus enim quiſque auditu ſaltem cognitos habet, qui ſoli cognominantur, Apuſcorum, & Zaratum Medos, Babyloniofque Marmarum, & Arabantiphocum, aut Aſſyrium Tarmoendam, quorum nulla exſtant monumenta? Maxime tamen mirum eſt, in bello Trojano tantum de arte ea ſilentium fuiſſe Homero, tantumque operis ex eadem in Ulyſſis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde conſtet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe utique & inferûm evocatione hoc ſolum agi. Nec poſtea quiſquam dixit, quonam modo veniſſet Telmeſſum religioſiſſimam urbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas matres, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Trojanis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam ejus in tantum

adhæſiſſe, ut Menander quoque literarum ſubtilitati ſine æmulo genitus, Theſſalam cognominaret fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem e propinquo primum intuliſſe, ad vicina uſque, ſuperſtitionem ac Medicinæ profectum, ſi non expers ſedes ejus tota Thrace Magices fuiſſet.

Primus, quod exſtet, ut equidem invenio, commentatus de ea Oſthanes, Xerxem regem Perſarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut ſemina artis portentoſæ ſparſiſſe, obiter infecto, quacunque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium. Quod certum eſt, hic maxime Oſthanes ad rabiem, non aviditatem modo ſcientiæ ejus, Græcorum populos egit. Quanquam animadverto, ſummam literarum claritatem gloriamque ex ea ſcientia antiquitus & pæne ſemper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam navigavere, exſiliis verius, quam peregrinationibus, ſuſceptis. Hanc reverſi prædicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, & Dardanum e Phœnice illuſtravit: voluminibus Dardani in ſepulcrum ejus petitis: ſuis vero ex diſciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum, atque tranſiiſſe per memoriam, æque ac nihil in vita, mirandum eſt. In tantum fides iſtis faſque omne deeſt, adeo, ut ii qui cetera in viro illo probant, hæc ejus eſſe opera inficientur. Sed fruſtra. Hunc enim maxime affixiſſe animis eam dulcedinem conſtat. Plenumque

miraculi & hoc, pariter utraſque artes effloruiſſe: Medicinam dico, Magicenque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illuſtrantibus, circa Peloponneſiacum Græciæ bellum, quod geſtum eſt a CCC urbis noſtræ anno. Eſt & alia Magices factio, a Moſe etiamnum & Lotapea Judæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem. Tanto recentior eſt Cypria. Non levem & Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit profeſſioni ſecundus Oſthanes, comitatu ejus exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exſtant certe & apud Italas gentes veſtigia ejus in duodecim tabulis noſtris, aliiſque argumentis, quæ priore volumine expoſui. DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coss. Senatuſconſultum factum eſt, ne homo immolaretur: palamque fuit in tempus illud ſacri prodigioſi celebratio.

IV. Gallias utique poſſedit, & quidem ad noſtram memoriam. Namque Tiberii Cæſaris principatus ſuſtulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque tranſgreſſa; & ad naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis cærimoniis, ut dediſſe Perſis videri poſſit. Adeo iſta toto mundo conſenſere, quanquam diſcordi & ſibi ignoto. Nec ſatis æſtimari poteſt, quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum

V. Ut narravit Oſthanes, ſpecies ejus plures ſunt. Namque & aqua, & ſphæris, & aere, & ſtellis, & lucernis, ac pelvibus, ſecuribuſque, & multis aliis modis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate noſtra princeps Nero vana falſaque comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quidquam generoſius valuit. Nemo unquam ulli artium validius favit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non diſcentis ingenium, aliaque non patiente mundo. Immenſum & indubitatum exemplum eſt falſæ artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius & quoſcunque de ſuſpicionibus ſuis Deos conſuluiſſet, quam lupanaribus atque proſtitutis mandaſſet inquiſitiones eas: nulla profecto ſacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuiſſent. Sævius ſic nos replevit umbris.

VI. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obſequi numina, aut cerni. Obſtet forte hoc in illo? Nihil membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non niſi ater colos eſſet, facile. Nam homines immolare etiam gratiſſimum. Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de ſe triumphum afferens, & ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam exſpuere in maria, aliiſque mortalium neceſſitatibus violare naturam eam fas

non putant. Magos ſecum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita perſuaſum ſit, inteſtabilem, irritam, inanem eſſe, habentem tamen quaſdam veritatis umbras: ſed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quærat aliquis, quæ ſint mentiti veteres Magi, cum adoleſcentibus nobis viſus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur oſyrites, divinam, & contra omnia veneficia: ſed ſi tota erueretur, ſtatim eum qui eruiſſet, mori: ſeque evocaſſe umbras ad percontandum Homerum, quanam patria, quibuſque parentibus genitus eſſet, non tamen auſus profiteri, quid ſibi reſpondiſſe diceret.

VII. Peculiare vanitatis ſit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defoſſas, ſepultiſque ſimiles. Nullis æque credunt extis: nullum religionis capacius judicant animal: ut ſi quis cor ejus recens palpitanſque devoret, divinationis & rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpæ vivæ exemto, ſanari dentium dolores adalligato affirmant. Cetera ex eo animali placita eorum, ſuis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei morſibus adverſari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depreſſa adverſatur.

VIII. Cetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum, qui rabie perierunt, capitum

cinis crematorum ſine carnibus, inſtillatus ex oleo cyprino per aurem, cujus e parte doleant. Caninus dens ſiniſter maximus, circumſcarificato eo qui doleat: aut draconis os e ſpina: item enchydridis. Eſt autem ſerpens maſculus & albus. Hujus maximo dente circumſcarificant. At in ſuperiorum dolore duos ſuperiores adalligant, e diverſo inferiores. Hujus adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes ſcarificantur oſſibus lacertæ e fronte Luna plena exemtis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adjuvat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel jecur lacertarum aridum. Anguinum cor ſi mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in menſe jubeant mandi, doloreſque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infuſique auriculæ, cujus a parte doleant, præſtant levamentum. Eorundem cinis exeſis dentibus conjectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus juvat. Comburi autem oportet in teſta. Proſunt & cum mori radice in aceto ſcillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro appellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodeſt. Nam erucæ braſſicæ, ejus contactu cadunt. Et e malva cimices inſunduntur auribus cum roſaceo. Arenulæ, quæ inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditæ, ſtatim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha

gingivis prodeſt: ſerpentis cum ſale in olla exuſtæ cinis cum roſaceo in contrariam aurem infuſus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo, tedæque reſina calefacta, & auri alterutri infuſa: adjiciunt aliqui thus & roſaceum: eadem cavis indita, ut ſine moleſtia cadant, præſtant. Vanum arbitror eſſe, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia viſum eſt, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam ſero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt qui & araneum animal ipſum ſiniſtra manu captum, tritumque in roſaceo, & in aurem infuſum, cujus a parte doleat, prodeſſe arbitrentur. Oſſiculis gallinarum in pariete ſervatis, fiſtula ſalva, adacto dente vel gingiva ſcarificata, projectoque oſſiculo, ſtatim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel paſſerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuſo, pruritum quidem intolerabilem facit, & ideo tolerabilius eſt paſſeris pullorum ſarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

IX. Oris ſaporem commendari affirmant, murino cinere cum melle ſi fricentur dentes. Admiſcent quidam marathri radices. Penna vulturis ſi ſcalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hyſtricis ſpina feciſſe, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulſo decoctæ ſanant. Adeps anſeris aut gallinæ, rimas. Œſypum cum galla: araneorum telæ can-

didæ, & quæ in trabibus parvæ texuntur. Si ferventia os intus exuſſerint, lacte canino ſtatim ſanabitur.

X. Maculas in facie, œſypum cum melle Corſico, quod aſperrimum habetur, extenuat. Item ſcobem cutis in facie cum roſaceo impoſitum vellere, quidam & butyrum addunt. Si vero vitiligines ſint, ſel caninum prius acu compunctas. Liventia & ſugillata pulmones arietum pecudumque, in tenues confecti membranas, calidi impoſiti, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anſeris, vel gallinæ cuſtodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ paſſim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis ſpiſſat, calfacit, ſmectica vi: & ideo cauſticis commiſcetur, pſoriſque, & lentigini illinitur. Invenio & formicas Herculaneas appellari, quibus tritis adjecto ſale exiguo, talia vitia ſanentur. Bupreſtis animal eſt rarum in Italia, ſimillimum ſcarabæo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde & nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Hæc cum hircino ſevo illita lichenas ex facie tollit ſeptica vi, ut ſupra dictum eſt. Vulturinus ſanguis cum chamæleonis albæ (quam herbam eſſe diximus) radice, & cedria tritus, contectuſque braſſica, lepras ſanat: item pedes locuſtarum cum ſevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & ſubactus. Utiliſſimum & in facie mel, in quo apes ſint immortuæ. Præ-

cipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino ſimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio ſiniri, ſi quis nares mulinas oſculetur. Uva & faucium dolor mitigatur ſimo agnorum, priuſquam herbam guſtaverint, in umbra arefacto. Uva ſucco cochleæ acu transfoſſæ illita, ut cochlea ipſa in fumo ſuſpendatur. Hirundinum cinere cum melle: ſic & tonſillis ſuccurritur. Tonſillas & fauces lactis ovilli gargarizatio adjuvat. Multipeda trita, ſimum columbinum cum paſſo gargarizatum, etiam cum ſico arida ac nitro impoſitum extra, aſperitatem faucium & diſtillationes leniunt. Cochleæ coqui debent illotæ: demtoque tantum terreno conteri, & in paſſo dari potui. Sunt qui Aſtypalæicas efficaciſſimas putent, & ſmegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut ſi quis manibus, quibus eum contriverit, tonſillas attingat.

XII. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſime ſuccurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Hujus medicinæ auctor eſt Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſilveſtrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cavis nidificantes. Sunt qui cujuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant: &

comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſervatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficaciſſimum putant. Alii XXI tritas in aquæ mulſæ hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: ſimum columbinum vino & oleo permixtum. Cervicis nervis & opiſthotono, ex milvi nido ſurculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. Strumis exhulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in vino: non tamen ſectis admovetur. Ajunt & cibo ſumtam idem efficere. Vel cineri ejus ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: poſt dies XXX oportet alium adalligari. Quidam cor ejus in argenteo vaſculo ſervant, ad feminarum ſtrumas. Veteres cochleæ cum teſta ſua tuſæ illinuntur, maxime quæ frutectis adhærent. Item cinis aſpidum cum ſevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Ediſſe quoque eos medios, abſciſſis utrinque extremis artubus, adverſus ſtrumas prodeſt: vel cinerem bibiſſe in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent: item fimum columbarum per ſe, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alii jecur ejuſdem contritum inter manus illinunt, & triduo

non abluunt. Dextrum quoque pedem ejus remedio eſſe ſtrumis affirmant. Alii præcidunt caput, & cum terra a talpis excitata tuſum digerunt in paſtillos, pyxide ſtannea, & utuntur ad omnia quæ intumeſcunt, & quæ apoſtemata vocant, quæque in cervice ſint: veſcique ſuilla tunc vetant. Tauri vocantur ſcarabæi terreſtres, ricino ſimiles: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egeſtam illinunt ſtrumis, & ſimilibus vitiis, & podagris. Triduo non abluunt: prodeſtque hæc medicina in annum. Omniaque his adſcribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & a formicis terra egeſta ſic utuntur. Alii vermes terrenos totidem, quot ſint ſtrumæ, adalligant, pariterque cum his areſcunt. Alii viperam circa Canis ortum circumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter ſeptenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: ſic ſtrumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita reſinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apoſtemata curari jubent.

XIII. Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. Ne ſint alæ hirſutæ, formicarum ova pueris infricata præſtant. Item mangonibus, ut lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis e teſticulis agnorum, qui caſtrantur: qui evulſis pilis illitus & contra virus proficit.

XIV. Præcordia vocamus uno nomine exta in

homine: quorum in dolore cujuſcunque partis, ſi catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, tranſire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato, perfuſoque vino deprehendi, vitiato viſcere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio eſt. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, ſtomachi dolorem ſedant applicati ſæpius. Tranſireque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte. Pulmonis quoque vitiis medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & ſale decocti, atque in cibo ſumti. Eadem res & purulentis vel cruentis exſcreationibus medetur.

XV. Præcipue vero cochlearum cibus ſtomacho: in aqua eas ſubfervefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque ſumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodeſſe. Id quoque obſervant, ut numero impari ſumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. Proſunt & ſanguinem exſcreantibus, demta teſta tritæ in aquæ potu. Laudatiſſimæ autem ſunt Africanæ: ex his Solitanæ: Aſtypalæicæ, & Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & ſine ſucco: Baleaaricæ, quas cavaticas vocant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur. Laudatæ & ex inſulis, Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluviatiles & albæ virus habent: nec ſilveſtres ſtomacho utiles, alvum ſolvunt. Item omnes minutæ. Contra marinæ ſtomacho utiliores: efficaciſſimæ tamen in dolore ſtomachi. Lau-

datiores traduntur quæcunque vivæ cum aceto devoratæ. Præterea ſunt quæ aceratæ vocantur, latæ, multifariam naſcentes, de quarum uſu ſuis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata & inſperſa potioni, diſtillationes pectoris & humidam tuſſim, vel recens toſta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus ſi ſorbeantur, tuſſim ſedant. Diſtillationes ſedat & canina cutis cuilibet digito circumdata. Jure perdicum ſtomachus recreatur.

XVI. Jocineris doloribus medetur muſtela ſilveſtris in cibo ſumta, vel jocinera ejus. Item viverra porcelli modo inaſſata. Suſpirioſis multipedæ, ita ut ter ſeptenæ in Attico melle diluantur, & per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigreſcit contactu. Quidam torrent ex his ſextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miſcent. Alii centipedam vocant, & ex aqua dari jubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum novem. Aliqui ſingulas primo die dedere, ſequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & ſuſpiria emendant & vomicas. Eſſe animal locuſtæ ſimile ſine pennis, quod troxalis Græce vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc eſſe quod gryllus vocetur. Ex his XX torreri jubent, ac bibi e mulſo contra orthopnœas, ſanguinemque exſpuentibus. Eſt qui cochleis illotis pro-

tropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo: ſic & tuſſi medentur. Vomicas privatim ſanat mel in quo apes ſint demortuæ. Sanguinem rejicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combuſtus, adjecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iiſdem portionibus potus mane atque veſperi in vino, ſi fèbres abſint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſint.

XVII. Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere. Poſt hoc jubent eum in pariete dormitorii ejus tectorio includi, & obſignari anulo, terque novies carmen dici. Caninus ſi viventi eximatur, & in cibo ſumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem ſuperilligant. Alii duûm dierum catuli ex aceto ſcillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum ſemine lini & urticæ addito melle, donec perſanet. Eo liberat & lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium ejus, cui medeatur, ſuſpenſa, ut egrediens revertenſque attingat manu: cinis e capite bubonis cum unguento: mel in quo apes ſint mortuæ: araneus, & maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Upupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptiſana decoctarum, quæ & per ſe illinuntur. Canis rabioſi calvariæ cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio tranſmarinus capite ablato & inteſtinis, decoctus in

vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo ſucco bibitur. Lacertæ virides deciſis pedibus & capite, in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in vino decoctæ cum piperis granis XV. Aquilæ pedes evellunt in averſum a ſuffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, ſiniſter lævæ. Multipeda quoque, quam oniſcon appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fiſſo & ferro vincto impoſitum, aqua excepta perfundere, & defodere, unde effoderis, Magi jubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodeſſe iſchiadicis affirmantes.

XIX. Dyſentericos recreant femina pecudum decocta cum lini ſemine aqua pota. Caſeus ovillus vetus, ſevum ovium decoctum in vino auſtero. Hoc & ileo medetur, & tuſſi veteri. Dyſentericis ſtellio tranſmarinus ablatis inteſtinis & capite, pedibuſque ac cute, decoctus æque & cibo ſumtus. Cochleæ duæ cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vaſe novo addito ſale & paſſi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubfervefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ, ut cinis earum bibatur in vino addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utiliſſimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarii pondere dimidii acaciæ: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, vel latas infun-

dunt potius. Et ſi major fluxio ſit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis, & teneſmis in ſtanneo vaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio, cum ſtanno illinitur. Jus e gallinaceo iiſdem medetur: ſed veteris gallinacei vehementius ſalſum jus alvum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet. Abſtineri autem a frugibus ante & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum toſtum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ. Mel, in quo ſint immortuæ apes, decoctum.

XX. Graviſſimum vitium ileos appellatur. Huic reſiſti ajunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine: etiam illito ventre ſubveniri. Siſtit alvum primum cochlea, ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata. Item cinis earum quæ vivæ crematæ ſint, potus ex vino auſtero. Gallinaceorum jecur aſſum, aut ventriculi membrana, quæ abjici ſolet, inveterata, admixto papaveris ſucco. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Jus perdicum, & per ſe ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, e poſca decoctus. Lien pecudis toſtus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Oſſifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, utiliſſimus, vel ſi manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit. Siſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina lien

ovium toſtus, atque e vino potus: palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirum eſt: anate appoſita ventri tranſire morbum, anatemque emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ, decocto. Coli vitium efficaciſſime ſanatur ave galerita aſſa in cibo ſumta. Quidam in vaſe novo cum plumis exuri jubent, conterique in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor ejus adalligari femini: alii recens tepenſque adhuc devorari. Conſularis Aſprenatum domus eſt, in qua alter e fratribus colo liberatus eſt, ave hac in cibo ſumta, & corde ejus armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut ſacrum peractum erat, obſtructo ſacello. Unum eſt oſſifrago inteſtinum mirabili natura, omnia devorata conficienti. Hujus partem extremam adalligatam prodeſſe contra colum conſtat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priuſquam videant, applicentur triduo ſtomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri ſuctum lactis accipiant, tranſire vim morbi, poſtremo exanimari, diſſectiſque palam fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem veſpertilionis ſanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

XXI. Murino fimo contra calculos illinire ventrem prodeſt. Herinacei carnem jucundam eſſe

ajunt, ſi capite percuſſo uno ictu interficiatur, prius quam in ſe urinam reddat: eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere minime poſſe. Hæc caro ad hunc modum occiſi, ſtillicidia in veſica emendat: item ſuffitus ex eodem. Quod ſi urinam in ſe reddiderit, eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere traditur. Jubent & vermes terrenos bibi ex vino aut paſſo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, ut in ſuſpirioſis. Eaſdem exemtas teſtis tritaſque, tres in vini cyatho bibi, ſequenti die duas, tertia die unam, ut ſtillicidium urinæ emendent. Teſtarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos. Item hydri jecur bibi, vel cinerem ſcorpionum in pane ſumi, vel ſi quis cum locuſta edit. Lapillos qui in gallinaceorum veſica, aut in palumbium ventriculo inveniantur, conteri & potioni inſpergi. Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel ſi recens ſit, toſtam. Fimum quoque palumbinum in faba ſumi contra calculos & alias difficultates veſicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulſo. Et inteſtinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida. Oſſifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulſo decoctum, vel ipſius diſcoctæ jus. Turdos quoque ediſſe cum baccis myrti prodeſt urinæ: cicadas toſtas in patellis: millepedam oniſcon bibiſſe: & in veſicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum diſcoctorum jus, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adjecto melle ſubditum.

XXII. Sedis vitiis efficaciſſima ſunt, œſypum: (quidam adjiciunt pompholygem & roſaceum:) canini capitis cinis: ſenecta ſerpentis ex aceto: ſi rhagades ſint, cinis fimi canini candidi cum roſaceo: ajuntque inventum Æſculapii eſſe, eodemque & verrucas efficaciſſime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, ſevum bovis. Procidentia ibi ſuccus cochlearum punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris ſilvatici cum melle: fel herinacei, cum veſpertilionis: & anſerinus cum cerebro, & alumine, & œſypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus demto capite pedibuſque infricatus. Ne acria perurant, adeps anſerinus cum cera Punica, ceruſſa, roſaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas ſanare dicuntur. Iſchiadicis cochleas crudas tritas cum vino Ammineo & pipere potu prodeſſe dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & ſtellionem, adjectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis convulſis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verruciſque medetur arietini pulmonis inaſſati ſanies. Ceteris vitiis, vellerum ejus vel ſordidorum cinis ex aqua: ſevum ex omento pecudis, præcipue a renibus, admixto cinere pumicis & ſale: lana ſuccida ex aqua frigida: carnes pecudis combuſtæ ex aqua: mulæ ungularum cinis: dentis caballini contuſi farina inſperſa. Teſtibus vero, farina ex oſſibus canini capitis ſine carne tuſis. Si decidat teſtium alter, ſpumam cochlearum illitam remedio eſſe tradunt. Tetris ibi hulceribus, & manantibus, auxiliantur canini capitis

recentis cineres: cochleæ latæ, parvæ, contritæ ex aceto: ſenectus anguium ex aceto, vel cinis ejus: mel, in quo apes ſint immortuæ, cum reſina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ovorum albo: triceſimoque die reſolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiſcent. Hydrocelicis ſtelliones mire prodeſſe tradunt, capite, pedibus, interaneis ademtis, reliquum corpus inaſſatum: in cibo id ſæpius datur: ſicut ad urinæ incontinentiam, caninum adipem cum alumine ſciſſo, fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum ſua carne & teſta crematas poto cinere. Anſerum trium linguas inaſſatas in cibo: hujus rei auctor eſt Anaxilaus. Panos aperit ſevum pecudum cum ſale toſto. Murinum fimum admixto thuris polline, & ſandaraca diſcutit. Lacertæ cinis, & ipſa diviſa impoſita: item multipeda contrita, admixta reſina terebinthina ex parte tertia. Quidam & ſinopidem admiſcent cochleæ contuſæ. Et per ſe cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, diſcuſſoriam vim habet. Fimum columbarum per ſeſe, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos ſcalpelli vice auferunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum mello illitæ leniunt.

XXIII. Varices ne naſcantur, lacertæ ſanguine pueris crura jejunis a jejuno illinuntur. Podagras lenit œſypum cum lacte mulieris & ceruſſa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum ſevo: mures diſſecti impoſiti: ſanguis muſtelæ cum plantagine illitus, & vi-

væ combuſtæ cinis ex aceto, & roſaceo, ſi penna illinatur, vel ſi cera & roſaceum admiſceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, ſed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die ſolvantur. Alii ex aqua illiniri malunt. Alii ipſos aceto menſura cum melle cyathis tribus pedibus ante roſaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ ſucco. Quidam ex aceto intriviſſe contenti ſunt. Quidam ſale cum vipera cremato in olla nova, & ſæpius ſumto, ajunt podagra liberari. Utile eſſe & adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, ſi inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut ſi pedes ſanguine cum urtica: vel pennis palumborum, cum primum naſcentur tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis muſtelæ aut cochlearum, & cum amylo, vel tragacantha. Incuſſos articulos aranei telæ commodiſſime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, ſicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præſentaneum eſt & ſevum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur ſevum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod ſi pura ſint, hulcera cera addita ad cicatricem perducunt: vel glirium crematorum favilla ex oleo: item muris ſilvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inve-

niuntur. Hulcera omnia pedum ſanat cinis earum, quæ vivæ combuſtæ ſint: fimi gallinarum cinis exhulcerationes, columbini fimi ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris ſoleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis ſanat. Dentis caballini contuſi farina privatim ſubluviem. Lacertæ viridis ſanguis ſubtritus, & hominum & jumentorum pedes ſublitus ſanat. Clavos pedum urina muli mulæve cum luto ſuo illita: fimum ovium. Jecur lacertæ viridis, vel ſanguis flocco impoſitus: vermes terreni ex oleo: ſtellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum ſuo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: ſanguis recens murinus illitus, vel ipſe mus divulſus: herinacei fel: caput lacertæ, vel ſanguis, vel cinis totius: membrana ſenectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum uva taminia intritæ exedunt: ſed ita eroſas aliis, quæ ad perſananda hulcera monſtravimus, curari oportet.

XXIV. Nunc revertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe Magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purificatæve, contra omnia mala medicamenta. Item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitalique ejus ſub limine januæ defoſſo. Minus mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſſimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi. Septenis ita diebus duraſſe tradunt: at in ſa-

tietate paucioribus dehiſcere. Hunc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit, a pedibus ſtanti interroganrique de morbo, ſpem vitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere. Adjiciunt, ut evellatur ex aure læva canis, cui non ſit alius, quam niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum ejus, qui e ſue id animal evellerit, ſcriptum reliquit. Rurſus Magi tradunt, lymphatos ſanguinis talpæ aſperſu reſipiſcere: eos vero qui a nocturnis Diis Fauniſque agitentur, draconis lingua, & oculis & felle inteſtiniſque in vino & oleo decoctis, ac ſub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis veſpertiniſque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio eſſe tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum ejus. Quin immo arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliuſque ſuccidere. Itaque ſola ſerpentium frigori ſe committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud eſt cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, ſi dexter pes circumſcribatur, ac veſtigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicunque ſpargatur.

XXVI. Paralyſin caventibus pinguia glirium decoctorum & ſoricum utiliſſima tradunt eſſe: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthiſin ſentientibus: lacertam viridem decoctam in vini ſextariis tribus ad cyathum unum, ſingulis cochlearibus ſumtis per dies, donec convaleſcant. Cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis œſypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanæ, a balineo potum. Teſticulos arietinos inveteratos, tritoſque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis aſinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus ante & poſtea. Magnifice laudatur & ſanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipue agninum. Catulus lactens ſumtus, abſciſſo capite pedibuſque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis tranſmarini cinis potus in aceto. Tunicula ſtellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam & ipſum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæ pretium eſt ſcire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hiberna, alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen ajunt in maledictum translatum. Obſervant cubile ejus æſtatibus. Eſt autem in loricis oſtiorum feneſtrarumque, aut cameris ſepulcriſve: ibi vere incipiente fiſſis arundinibus textas opponunt caſas, quarum anguſtiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. Sed eo derelicto non poteſt remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodeſt & cerebrum muſtelæ inveteratum potumque, & jecur ejus: teſticuli, vulvæque, aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: ſilveſtris verò tota in cibo ſumta. Eadem omnia prædicantur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quæ

faſtidium abſtergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito ſemine lini & urticæ cum melle unctu ſanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum ſiniſtro lacerto annexi. Dicuntur enim excluſo pullo lapillum dare. Quod ſi pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum tentatus ſit, liberatur eo malo. Poſtea medetur hirundinum ſanguis cum thure, vel cor recens devoratum. Quin & e nido earum lapillus impoſitus recreare dicitur confeſtim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & jecur milvi devoratum, & ſenectus ſerpentium. Jecur vulturis tritum cum ſuo ſanguine ter ſeptenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed ipſum vulturem in cibo dari jubent, & quidem ſatiatum humano cadavere. Quidam pectus ejus bibendum cenſent, & in cerrino calice. Aut teſtes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abſtinentia vini, ob id inveteratos. Fuere & qui viginti unam muſcas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. Morbo regio reſiſtunt ſordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulſo: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulſo cum myrrha. Gallina ſi ſit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut

interaneorum palumbis in mulſo ad cochlearia tria. Paſſerum cinis ſarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulſa. Avis icterus vocatur a colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malum tradunt, & avem mori. Hanc puto Latine vocari galgulum.

XXIX. Phreneticis prodeſſe videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem muſtelæ, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis poſſit furenti, etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigioſe vitam ludificantur, acceperim. Præcipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque & in XII ſigna digeſſere eam Sole tranſmeante, iterumque Luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritiſque cum oleo perungi jubent ægros cum Geminos tranſit Sol, criſtis, & auribus, & unguibus gallinaceorum: ſi Luna, radiis barbiſque eorum: ſi Virginem alteruter, hordei granis: ſi Sagittarium, veſpertilionis alis: ſi Leonem Luna, tamaricis fronde, & adjiciunt, ſativæ: ſi Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex iſtis confeſſa, aut certe veriſimilia ponemus, ſicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inveteratis, aut jocinere uſto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, quæ adalligari jubent: Pulverem, in quo ſe accipiter volutaverit,

lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longiſſimum. Pſeudoſphecem vocant veſpam, quæ ſingularis volitat: hanc ſiniſtra manu apprehenſam ſubnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abſciſſum in linteolo, vel cor viventis exemtum. Muris roſtellum auriculaſque ſummas roſeo panno, ipſumque dimittunt. Lacertæ vivæ dextrum oculum effoſſum, mox cum capite ſuo deciſo, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilas volvit. Propter hunc Ægypti magna pars ſcarabæos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum ſimilitudinem huic animali eſſe, ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui ſunt cornicula reflexa, ſiniſtra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, diſſectum utrique lacerto adalligant: cetera ſiniſtro. Cor anguium ſiniſtra manu exemtum viventibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec ſcorpionem dimiſſum, nec eum qui alligaverit, videat æger triduo. Poſt tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad ſingulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita, præciſa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios e ſpinoſis fruteтis lanuginoſos. Quidam ex illis quaternos incluſos juglandis nucis putamine adalligant: cochleaſque, quæ nudæ inveniuntur. Stellionem incluſum capſulis ſubjiciunt capiti, & ſub deceſſu fe-

bris emittunt. Devorari autem jubent cor mergi marini ſine ferro exemtum, inveteratumque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii fimum drachma una in lactis caprini & ovilli, vel paſſi cyathis tribus, ante acceſſiones. Sunt qui totas cenſeant devorandas. Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chryſippus philoſophus tradidit phryganion adalligatum remedio eſſe quartanis. Quod eſſet animal neque ille deſcripſit, nec nos invenimus qui noviſſet. Demonſtrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, ſi cujus cura efficacior eſſet inquirentis. Cornicis carnes eſſe, & nitrum illinire, in longis morbis utiliſſimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniam miſerias copia ſpei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipſo, in ſplenio reſinæ ceræque impoſita utriſque temporibus & fronti proſit: aut ipſe calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodeſſe traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vaſe quod capiat. Quo genere & recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis œſypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent. Item carnes inveteratæ herinacei ſumtæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. Igni ſacro medetur œſypum cum pom-

pholyge & roſaceo, ricini ſanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præſtat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernæ ſuæ tolli. Adeps anſeris. Viperæ caput aridum aſſervatum & combuſtum, deinde ex aceto impoſitum. Senectus ſerpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine & ſevo agnino.

XXXIII. Carbunculus fimo columbino aboletur per ſe illico, vel cum lini ſemine ex aceto mulſo. Item apibus, quæ in melle ſint mortuæ, impoſitis. Polentaque impoſita inſperſa. In verendis, ceteriſque ibi hulceribus, occurrit e melle œſypum cum plumbi ſquamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus eſt, efficaciſſime anſerino adipe curantur. Idem præſtat & gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus, priuſquam nominetur impoſitus, & tertio die ſolutus. Mus araneus pendens enecatus, ſic ut terram ne poſtea attingat, ter circumdatus furunculo, toties exſpuentibus medente, & cui is medebitur. Ex gallinaceo fimo quod eſt rufum maxime, recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muſcæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum cinere e capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis & ſalis pari pondere.

XXXV. Ambuſtis canini capitis cinis medetur.

Item glirium cum oleo. Fimum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: ſic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis capitis viperini cinis ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contrituſque cum adipe ſuillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulſo potus cum lilii radice, ſi Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodeſt & inveterata: herinacci, ſpaſticis: item muſtelæ cinis. Serpentium ſenectus in pelle taurina adalligata ſpaſmos fieri prohibet. Opiſthotonos milvi jecur aridum tribus obolis in aquæ mulſæ cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, & quæ in digitis naſcuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, ſuperillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cujuslibet animalium fellis. Unguium ſcabritiam cantharides cum pice tertio die ſolutæ, aut locuſtæ, cum ſevo hircino. Pecudum ſevum. Aliqui miſcent viſcum & portulacam, alii æris florem & viſcum, ita ut tertio die ſolvant.

XXXVIII. Sanguinem ſiſtit in naribus ſevum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, ſubductum vel infuſum, etiamſi alia non proſint. Adeps anſerinus cum butyro pari pondere paſtillis ingeſtus. Cochlearum terrena. Sed & ipſæ extractæ teſtis. E naribus fluentem ſiſtunt

cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei tela: gallinacei cerebellum, vel ſanguis, profluvia ex cerebro: item columbinus, ob id ſervatus concretuſque. Si vero ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impoſitus mire ſiſtit.

XXXIX. Vulneribus medetur œſypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac ſerpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carneſque excreſcentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex oſſibus feminum agninorum, præcipue in his hulceribus, quæ cicatricem non trahunt. Magna & pulmonibus, præcipue arietum. Excreſcentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficaciſſime reducunt. Fimo quoque ipſo ovium ſub teſto calefacto & ſubacto tumor vulnerum ſedatur: fiſtulæ purgantur ſananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excreſcentia omnia ſpodii vice erodit ac perſanat. Et murino fimo eroduntur. Item muſtelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum, & carcinomata perſequitur multipeda trita, admixta reſina terebinthina & ſinopide. Eademque utiliſſima ſunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur.

Quin & vermium ipſorum genera mirandos uſus habent. Coſſes, qui in ligno naſcuntur, ſanant hulcera omnia. Nomas vero combuſti cum pari pondere aniſi, & ex oleo illiti. Vulnera re-

centia conglutinant terreni, adeo ut nervos quoque abſciſſos illitis ſolidari intra ſeptimum diem perſuaſio ſit: itaque in melle ſervandos cenſent. Cinis eorum margines hulcerum duriores abſumit, cum pice liquida, vel ſimblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto utuntur, nec ſolvunt, niſi biduo intermiſſo. Eadem ratione & cochlearum terrena proſunt: totæque exemtæ, tuſæ & impoſitæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas ſiſtunt. Herpes quoque animal a Græcis vocatur, quo præcipue ſanantur quæcunque ſerpunt. Cochleæ proſunt eis cum teſtis ſuis tuſæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præciſos nervos ſanare dicuntur. Draconum quoque adeps ſiccatus in Sole magnopere prodeſt: item gallinacei cerebrum recentibus plagis. Sale viperino in cibo ſumto, tradunt & hulcera tractabiliora fieri, ac ſanari celerius. Antonius quidem medicus cum incidiſſet inſanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate perſanabat. Troxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arſenico & melle, ea quæ erodenda ſunt. Bubonis cerebrum cum adipe anſerino mire vulnera dicitur glutinare: quæ vero vocancantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula àvis cocta in oleo, cui liquato miſcetur butyrum ovillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiaſin ſanguis & cinis muſtelæ. Verberum vulnera, atque vibices, pellibus ovium recentibus impoſitis obliterantur.

XL. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis ſimul uſtis, cornuque cervino & cera mollita roſaceo. Oſſibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, ſuperpoſitis lanis, quæ ſubinde ſuffundantur, fere XIV diebus ſolidat: nec tardius cinis ſilveſtris muris cum melle: aut vermium terrenorum, qui etiam oſſa extrahit.

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipue ex ariete, ſevum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum cum melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ ſunt. Poſtea fovere, oleoque perungere, neceſſarium, iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exhulcerationem altam. Ad eaſdem vitiligines & muſcas illini jubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, ſervatum in oleo vetere cornea pyxide: veſpertilionum ſanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, ſed ante omnia ſanguis caninus, ſedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ.

XLII. Arundines, & tela, quæque alia extrahenda ſunt corpori, evocat mus diſſectus impoſitus. Præcipue vero lacerta diſſecta, ut vel caput ejus tantum contuſum cum ſale impoſitum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia ſectantur, con-

tuſæ impoſitæque cum teſtis, & eæ quæ manduntur, exemtæ teſtis: ſed cum leporis coagulo efficaciſſime. Oſſa anguium eundem cum coagulo cujuſcunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordei.

XLIII. In muliebribus malis membranæ a partu ovium proficiunt, ſicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eoſdem uſus habet. Locuſtarum ſuffitu ſtranguriæ maxime mulierum juvantur. Gallinaceorum teſtes ſubinde ſi a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hyſtricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum, evocat membrana e canum ſecundis, ſi terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis, fimum murinum aqua pluvia dilutum mammas mulierum a partu tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum cuſtodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anſerinum cum aquæ cyathis duobus ſorbuere: aut ex utriculo muſtelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti, ne cervicis ſcapularumque nervi doleant, præſtant. Graves ſecundas pellunt in paſſo poti. Iidem per ſe impoſiti, mammarum ſuppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntque, & ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulſo. Inveniuntur & vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem ſub partu: alias eniti non patiuntur. Cavendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque cauſa dantur in

potu quini aut ſepteni. Cochleæ in cibo ſumtæ accelerant partum: item conceptum impoſitæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluvia ſiſtunt. Proſunt & purgationibus ſumtæ in cibo, & vulvam averſam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleæ denarii pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vulvarum diſcutiunt exemtæ teſtis, tritæque cum roſaceo. Ad hæc Aſtypalæicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœni Græci quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino ſucco perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, paſſim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tuſæque in farina, miſcentur lomento æquis partibus, candoremque & lævorem corpori afferunt. Scabendi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans ſi tranſcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune tranſeunt, etiam ſi mortua ſit: atque aſſervata, partus faciles præſtat vel mortua. Mirum, ſi non aſſervatam tranſcenderit gravida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat aſſervatam. Anguis inveterati ſuffitus menſtrua adjuvant.

XLIV. Anguium ſenectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter ſumta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excuſſa ſit, parturientes adjuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui

filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tri-tuſque admoveri: quod ſi redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus contra omnes abortuum inſidias. Penna vulturina ſubjecta pedibus adjuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum conſtat, quoniam tranſgreſſis abortum per os faciat. Fimum accipitris in mulſo potum, videtur fœcundas facere. Vulvarum duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit.

XLV. Mammas a partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem eſſe: his quæ vulva ſtrangulentur, & blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, & ceræ, ſtantes mammas ſervat. Putant & ter circumductas ovo perdicis non inclinari: & ſi ſorbeantur eadem, fœcunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anſerino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, ſcabiem vulvarum ſedare, ſi cum cimice trito illinantur.

XLVI. Veſpertilionum ſanguis pſilothri vim habet: ſed malis puerorum illitus non ſatis proficit, niſi ærugo, vel cicutæ ſemen poſtea inducatur: ſic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Eſt autem duplex, rubens utique & candidum. Aliqui ſanguinem & jecur ejuſdem admiſcent. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt viperam, exemtis oſſibus pſilothri vice utuntur, evulſis prius

pilis quos renaſci nolunt. Fel herinacei pſilothrum eſt, utique mixto cerebro veſpertilionis & lacte caprino: item per ſe cinis. Lacte canis primi partus, evulſis pilis quos renaſci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non ſurgunt. Idem evenire traditur ſanguine ricini evulſi cani: item hirundinino ſanguine, vel felle. Ovis formicarum ſupercilia denigrari cum muſcis tritis tradunt. Si vero oculi nigri naſcentium placeant, ſoricem prægnanti edendum. Capilli ne caneſcant, vermium terrenorum cinere præſtari admixto oleo.

XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi coagulatio lactis acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utiliſſimum eſt. Oſſibus in canino fimo inventis, aduſtio infantium, quæ vocatur ſiriaſis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morſu. Poſtea arundini alligata ſuſpenditur in fumo: traduntque pariter cum ea exſpirante ſanari infantem. Cochlearum ſaliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicoſis cochlearum cinis cum thure ex uvis albo ſucco illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præſtant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri miſceri ſaniem punctis emiſſam e cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adjuvat. Idem valent

& grandiſſimi dentes ſerpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tuſſi medetur. Vix eſt ſerio complecti quædam: non omittenda tamen, quia ſunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi jubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quod ſub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum, & argentum, aut oſtrum mordeat vitium. Tum in calice novo illigatur, & in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. Bovæ capiti lapillum ineſſe tradunt, quem ab eo exſpui ſi necem timeat, inopinantis præciſo capite exemtum, adalligatumque, mire prodeſſe dentitioni. Item cerebrum ejuſdem ad eundem uſum adalligari jubent: & limacis lapillum ſive oſſiculum, quod invenitur in dorſo. Magnifice juvat & ovis cerebrum gingivis illitum: ſicut aures adeps anſerinus cum ocimi ſucco impoſitus. Sunt vermiculi in ſpinoſis herbis aſperi, lanuginoſi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, ſi quid ex cibo hæreat.

XLVIII. Somnos allicit œſypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anſerino & vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ roſtrum in pelle aſinina fronti adalligatum. Putant & per ſe roſtrum ejuſdem effectus eſſe vino collutum. E diverſo ſomnum arcet veſpertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem ejus qui fecerit, inhibet. Nam inter amatoria eſſe

Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item ſi lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis ſuilli denarii pondere, ex melle ſorbeantur. Paſſeres in cibo, vel ova eorum. Gallinacei dexter teſtis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anſeris & irino perunctis, ſi conceptus ſit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli teſticulis anſerino adipe illitis adalligatiſque pelle arietina tradunt. Item cujuſcunque galli gallinacei, ſi cum ſanguine gallinacei lecto ſubjiciantur. Cogunt concipere invitas ſetæ ex cauda mulæ, ſi junctis evellantur, inter ſe colligatæ in coitu. Qui in urinam canis ſuam ingeſſerit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de ſtellionis cinere (ſi verum eſt) linamento involutum in ſiniſtra manu Venerem ſtimulare: ſi transferatur in dextram, inhibere. Item veſpertilionis ſanguinem collectum flocco, ſuppoſitumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anſeris linguam in cibo vel potione ſumtam.

L. Phthiriaſin a toto corpore pota membrana ſenectutis anguium triduo necat: ac ſerum exemto caſeo potum cum exiguo ſale. Caſeos, ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetuſtate, aut a muribus attingi. Ejuſdem muſtelæ cinis ſi detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos eſſe a muſtelis. Jumentorum urinæ tormina veſpertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circumlato verendis palumbo: mirum dictu: pa-

lumbus emiſſus moritur, jumentum liberatur confeſtim.

LI. Ebrioſis ova noctuæ per triduum data in vino, tædium ejus adducunt. Ebrietatem arcet pecudum aſſus pulmo præſumtus. Hirundinis roſtri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inſperſus, ſecuros præſtabit a temulentia. Invenit hoc Horus Aſſyriorum rex.

LII. Præter hæc ſunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui ſimilem, ignotam jam etiam Sardis, ut exiſtimo. In eadem provincia eſt ophion, cervis tantum pilo ſimilis, nec alibi naſcens. Iidem auctores nominavere ſubjugum, quod nec quale eſſet animal, nec ubi naſceretur, tradiderunt. Fuiſſe quidem non dubito, cum & medicinæ ex eo ſint demonſtratæ. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari a cane membranam ex ſecundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere. Eoſque qui arborarii pici roſtrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos ſequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in offa. Pulverem, in quo ſe mula volutaverit, corpori inſperſum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, ſi unus caſtratus emittatur. Anguina pelle, & ſale, & farre cum ſerpyllo contritis una, dejectiſque cum vino in fauces boum, uva matureſcente, toto anno eos valere: vel ſi hirun-

dinum pulli tribus oſſis dentur. Pulvere e veſtigio anguium collecto, ſparſas apes in alvos reverti. Arietis dextro teſte præligato oves tantum gigni. Non laſſari in ullo labore, qui nervos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quæ non perroderetur a veneno Stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum eſt, magna Ariſtotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXI.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

I. AQUATILIUM ſequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem ceſſante, & per undas fluctuſque ac reciprocos æſtus, amniumque rapidos curſus improbas exercente vires: nuſquam potentia majore, ſi verum fateri volumus: quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat. Terras devorant aquæ, flammas necant, ſcandunt in ſublime, & cælum quoque ſibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem ſpiritum ſtrangulant: quæ cauſa fulmina elidit, ipſo ſecum diſcordante mundo. Quid eſſe mirabilius poteſt aquis in cælo ſtantibus? At illæ, ceu parum ſit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo ſecum piſcium examina, ſæpe etiam lapides: ſubeuntque, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra naſcentium cauſa fiunt, prorſus mirabili natura, ſi quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticeſque vivant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: juſta confeſſione, omnes terræ quoque vires aquarum eſſe beneficii. Quapropter ante omnia ipſarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. Emicant benigne paſſimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo diſcernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum profitentes, & e cunctis animalium hominum tantum cauſa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, urbeſque condunt, ſicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonenſi provincia. Nuſquam tamen largius quam in Bajano ſinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ ſulphuris, aliæ aluminis, aliæ ſalis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida ſalſave mixtura. Vapore quoque ipſo aliquæ proſunt. Tantaque eis eſt vis, ut balineas celefaciant, ac frigidam etiam in ſoliis fervere cogant, quæ in Bajano Poſidianæ vocantur, nomine accepto a Claudii Cæſaris liberto. Obſonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipſo, quæ Licinii Craſſi fuere: medioſque inter fluctus exſiſtit aliquid valetudini ſalutare.

III. Jam generatim nervis proſunt pedibuſve, aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractiſve. Inaniunt alvos. Sanant vulnera. Capiti auribuſque privatim medentur: oculis vero Ciceronianæ. Digna memoratu villa eſt ab Averno lacu Puteolos tendentibus impoſita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, (ibi compoſitis voluminibus ejuſdem nominis,) in qua & monumenta ſibi inſtauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe feciſſet. Hujus in parte prima, exiguo poſt obitum ipſius, An-

tiſtio Vetere poſſidente, eruperunt fontes calidi, perquam ſalubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullii, qui fuit e libertis ejus, ut protinus noſcatur etiam miniſteriorum hauſtus ex illa majeſtate ingenii. Ponam enim ipſum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi;

Quod tua, Romanæ vindex clariſſime linguæ,
Silva loco melius ſurgere juſſa viret:
Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuſo lumina rore levant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

IV. In eadem Campaniæ regione Sinueſſanæ aquæ ſterilitatem feminarum, & virorum inſaniam abolere produntur.

V. In Ænaria inſula, calculoſis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus paſſuum: hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte juxta Taurum montem, auctor eſt M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando neceſſarius modus, ne lymphatos agat: quod in Æthiopia accidere his, qui e fonte Rubro biberint, Cteſias ſcribit.

VI. Juxta Romam Albulæ aquæ vulneribus me-

dentur: egelidæ hæ: ſed Cutiliæ in Sabinis gelidiſſimæ, ſuctu quodam corpora invadunt, ut prope morſus videri poſſit: aptiſſimæ ſtomacho, nervis, univerſo corpori.

VII. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat: item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem fœtum Linus fons in eadem Arcadia, abortuſque fieri non patitur. E diverſo in Pyrrhæa flumen, quod Aphrodiſium vocatur, ſteriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro auctor eſt, Titium quendam Prætura functum, marmorei ſigni faciem habuiſſe propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, ſicut apparet in epiſtola Caſſii Parmenſis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia ſentiunt. Tungri civitas Galliæ fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtellantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ac poſtremo rubeſcit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis poſuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari.

IX. Eudicus in Heſtiæotide fontes duos tradit eſſe, Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theophraſtus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin & homines ſentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores eſſe, dorioreſque, & criſpo capillo: qui ex Crathi, candidos mollioreſque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint ſibi candida naſci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fuſca ad Axium. Idem omnia fuſca quibuſdam in locis tradit naſci, & fruges quoque, ſicut in Meſſapiis. At in Luſis Arcadiæ quodam fonte mures terreſtres vivere & converſari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

XI. In Bœotia ad Trophonium Deum juxta flumen Orchomenon duo ſunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum Ceſcum rivus fluit Nûs, ex quo bibentium ſubtiliores ſenſus fieri M. Varro tradit. At in Cea inſula fontem eſſe, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces.

XIII. Vinum in tædium venire his qui ex Clitorio lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi patris, ſtatis diebus ſeptenis ejus Dei vinum fluere, ſi auferatur a conſpectu templi, ſapore in aquam tranſeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem juxta Solos Ciliciæ fontem. Theophraſtus hoc idem fieri in Æthiopia ejuſdem nominis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem eſſe, cujus aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotuſſa lacum eſſe dicit, qui vulneribus medetur.

XV. Juba in Trogodytis lacum, inſanum male-

fica vi appellatum, ter die fieri amarum ſalſumque, ac deinde dulcem, totieſque etiam noctu, ſcatentem albis ſerpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exſilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum reſpuat.

XVI. Theophraſtus Marſyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum ſaxa egerere. Non procul ab eo duo ſunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

XVII. Cranone eſt fons calidus citra ſummum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis cuſtodit in vaſis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum hauſtus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt aquæ.

XVIII. Quod ſi quis fide carere ex his aliqua arbitratur, diſcat in nulla parte naturæ majora eſſe miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Cteſias tradit Siden vocari ſtagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Averno ait etiam folia ſubſidere: Varro, aves, quæ advolaverint, emori. Contra in Africæ lacu Apuſcidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliæ fonte Phinthia, ut Apion tradit: & in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ tranſire ſolet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque, quod cum piſcibus tranſit. Reſponſa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: ſi vero eventum ne-

gent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit: (hoc & templo & Deo nomen:) cujus gurgitem perjuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in auguriis habentur. Tres ſunt, octonis pedibus diſtantes. In unum alveum coeunt vaſto ſinguli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, citra ſuſpicionem ullam aquæ, cum ſit vicinus illis fons ſine intermiſſione largus. Dirum eſt, non profluere eos aſpicere volentibus: ſicut proxime Lartio Licinio legato poſt Præturam: poſt ſeptem enim dies occidit. In Judæa rivus ſabbatis omnibus ſiccatur.

XIX. E diverſo miracula alia dira. Cteſias in Armenia ſcribit eſſe fontem, ex quo nigros piſces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo appoſitum, ubi finitur id genus piſcium. Ideoque ibi caput ejus amnis intelligit fama. Hoc idem & in Lydia in ſtagno Nympharum tradunt. In Achaja ad Pheneum aqua profluit e ſaxis, Styx appellatur, quæ illico necat, ut diximus. Sed eſſe piſces parvos in ea tradit Theophraſtus, letales & ipſos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, quam quis biberit. Varro ad Soracten in fonte, cujus ſit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare ferventi ſimilem: aves quæ deguſtaverint, juxta mortuas jacere. Namque & hæc inſidioſa conditio eſt, quod quædam etiam blandiun-

tur aſpectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore eſſe noxiam, utpote cum profluens ipſa lapideſcat. Aliter circa Theſſalica Tempe, quoniam viſus omnibus terrori eſt: traduntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi ſpatio: mirumque, ſiliqua ſilveſtris amplecti radicibus fontem eum dicitur, ſemper florens purpura. Et quædam ſui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetæ ſepulcro, duo rivi confluunt, alter ſaluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons eſt, quamcunque rigat, lapideam faciens terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nam qua cadit rivus, ſaxa in altitudinem creſcunt. In Eurymenis dejectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Coloſſis flumen eſt, quo lateres conjecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, ſaxa fiunt cum ramis. Deſtillantes quoque guttæ in lapides dureſcunt in antris Coryciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipſis cameris: at in Coryco, cum cecidere. In quibuſdam ſpeluncis utroque modo, columnaſque faciunt, ut in Phauſia Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno, etiam diſcolori aſpectu. Et hactenus contenti ſimus exemplis.

XXI. Quæritur inter Medicos, cujus generis aquæ ſint utiliſſimæ. Stagnantes pigraſque merito damnant, utiliores quæ profluunt exiſtimantes: curſu enim percuſſuque ipſo extenuari atque pro-

ficere. Eoque miror, ciſternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leviſſima ſit imbrium aqua, ut quæ ſubire potuerit ac pendere in aere. Ideo & nives præferunt imbribus, nivibuſque etiam glaciem, velut affinium coacta ſubtilitate. Leviora enim hæc eſſe, & glaciem multo leviorem aqua. Horum ſententiam refelli intereſt vitæ. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam ſenſu, vix poteſt, nullo pæne momento ponderis aquis inter ſe diſtantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum eſt ſubiſſe eam in cælum, cum etiam lapides ſubire appareat, cadenſque inficiatur halitu terræ. Quo fit, ut pluviæ aquæ ſordium ineſſe plurimum ſentiatur, citiſſimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque ſubtiliſſimum elementi ejus videri miror, appoſito grandinum argumento, e quibus peſtilentiſſimum potum eſſe convenit. Nec vero pauci inter ipſos e contrario ex gelu ac nivibus inſaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum ſit inde, quod tenuiſſimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio ſcabiem fieri, pruina uredinem, cognatis & nivis cauſis. Pluvias quidem aquas celerrime putreſcere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quæ ſepties putrefacta purgata ſit, perhibet amplius non putreſcere. Nam ciſternas etiam medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, faucibuſque: etiam limi non aliis ineſſe plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum ha-

bent. Nec ſtatim amnium utiliſſimas eſſe, ſicuti nec torrentium ullius, lacuſque plurimos ſalubres maxime. Quædam igitur & hujus generis aptiſſimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaſpe & Eulæo tantum bibunt: & eæ quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia ſint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium eſt: ſi tamen idem amnis anguillis ſcateat, ſalubritatis indicium habetur: ſicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ: & quæ, cum ſorbentur, ſtatim implent: quod evenit Trœzene. Nam nitroſas atque ſalmacidas in deſertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipſaque veſcuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert & ſi vaſa ærea inficiunt, aut ſi legumina tarde percoquunt, ſi liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque craſſis obducunt vaſa cruſtis. Eſt etiamnum vitium non fœtidæ modo, verum omnino quidquam reſipientis, jucundum ſit illud licet gratumque, & ut ſæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam ſalubrem aeri quam ſimillimam eſſe oportet. Unus in toto orbe traditur fons aquæ jucunde olentis in Meſopotamia, Chabura. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Juno perfuſa ſit. De cetero aquarum ſalubrium ſapor odorve nullus eſſe debet.

XXIII. Quidam ſtatera judicant de ſalubritate, fruſtrante diligentia, quando perrarum eſt, ut le-

vior ſit aliqua. Certior ſubtilitas, inter pares meliorem eſſe, quæ calefiat refrigereturque celerius. Quin & hauſtam vaſis, ne manus pendeant, depoſitiſque in humum, tepeſcere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis conſtare video: ſed his, quibus exercitationis ratio crebro hauſtu contingit, & illa tenuitas colante terra.

Salubritati hæc ſatis ſunt. Frigori & opacitas neceſſaria, utque cælum videant. Super omnia obſervatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa vado exſiliat vena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida ſit, etiam arte contingit: ſi etiam expreſſa in altum, aut e ſublimi dejecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem ſpiritum continentibus frigidior ſentitur eadem. Neronis principis inventum eſt, decoquere aquam, vitroque demiſſam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem eſſe convenit: item calefactam magis refrigerari, ſubtiliſſimo invento. Vitioſæ aquæ remedium eſt, ſi decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingeſta ſiſtitur ſanguis. Æſtus in balineis arcetur, ſi quis ore teneat. Quæ ſunt hauſtu frigidiſſimæ, non perinde & tactu eſſe, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris ſalubritatiſque palma præconio Urbis, Marcia eſt, inter reliqua Deûm munere Urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeja, fons au-

tem ipſe Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: tranſit Marſos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox in ſpecus merſa, in Tiburtina ſe aperit novem millibus paſſ. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in Urbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius, unus e regibus. Poſtea Q. Marcius Rex in Prætura. Rurſuſque reſtituit M. Agrippa.

XXV. Idem & Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus paſſ. Præneſtina via. Juxta eſt Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione, differentia ſupra dicta deprehenditur, cum quantum virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu. Quanquam utriuſque jam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac ſuburbana detorquentibus publicam ſalutem.

XXVI. Non ab re ſit, quærendi aquas junxiſſe rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, & quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi ſeptemtrionales ubique partes aquoſas exiſtimavere. Qua in re varietatem naturæ aperuiſſe conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo ſilvigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt. At Olympus, Oſſa, Parnaſſus, Apenninus, Alpes, undique veſtiuntur, amnibuſque perfunduntur. Aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obſervationis judicabitur.

XXVII. Aquarum ſunt notæ, juncus, aut arundo, aut herba, de qua dictum eſt: multumque ali-

cui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera ſponte proveniunt, & corrivatione aquæ pluviæ in locum humiliorem e ſuperioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantum nota, quam ferventiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt, ut indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defoſſo, olliſque e figlino opere crudis, aut peruncta pelvi ærea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra, ſi figlinum humidum ruptumve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non fere ſunt perennes. Figularis creta ſemper adimit ſpes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terræ obſervantes, ut a nigra deſcendat ordo ſupra dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in tofo. Namque & hic probatur. Dulces enim leviſſimaſque facit, & colando continet ſordes.

Sabulum exiles limoſaſque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum, & arena, & carbunculus, certas ſtabileſque & ſalubres. Rubra ſaxa optimas, ſpeique certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſidue reſpondere glebas, faciliuſque ferramenta deſcendere. Depreſſis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrentia putearios necant. Experimentum hujus periculi eſt demiſſa ardens lucerna, ſi exſtinguatur. Tunc ſecundum puteum dextra ac ſiniſtra fodiunt æſtuaria, quæ graviorem illum halitum recipiant. Fit & ſine his vitiis altitudine ipſa gravior aer, quem emendant aſſiduo linteorum jactatu eventilando. Cum ad aquam ventum eſt, ſine arenato opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. Quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarum non in alto origo eſt: hibernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente æſtate, frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. Hoc & in Chio evenit, ſimili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt, quam puteus in Jovis horto. At ille ſiccitatibus riget: maxime autem putei circa Arcturum. Non ipſa æſtate deficiunt, omneſque quatriduo eo ſubſidunt. Jam vero multi hieme tota: ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Meſſanam & Mylas hieme in totum inareſcunt fontes: æſtate exundant, amnemque faciunt. Apolloniæ in

Ponto fons juxta mare æſtate tantum ſuperfluit, & maxime circa Canis ortum: parcius, ſi frigidior ſit æſtas. Quædam terræ imbribus ſicciores fiunt, velut in Narnienſi agro: quod Admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, æſtate autem minus, autumno minime: minuſque per ſiccitates. Neque æqualis amnium plerumque guſtus eſt, magna alvei differentia. Quippe tales ſunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualeſque herbarum, quas lavant, ſucci. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. Mutant ſaporem & influentes rivi, ut Boryſthenem, victique diluuntur. Aliqui vero & imbre mutantur. Ter accidit in Boſphoro, ut ſalſi deciderent, necarentque frumenta: toties & Nili rigua pluviæ amara fecere, magna peſtilentia Ægypti.

XXX. Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſilvis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo obſidente Gallos Caſſandro, cum valli gratia ſilvas cecidiſſent. Plerumque vero damnoſi torrentes corrivantur detracta collibus ſilva, continere nimbos ac digerere conſueta. Et coli moverique terram, callumque ſummæ cutis ſolvi, aquarum intereſt. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amneſque qui in eo ſitu multi erant: rurſus condito poſt ſex annos emerſiſſe, uti quæque cœpiſſent partes coli.

Terræ quoque motus profundunt, ſorbentque

aquas: ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, poſteaque cœptus eſt coli. Illa mutatio mira, ubi cauſa nulla evidens apparet: ſicut in Magneſia calidas factas frigidas, ſalis non mutato ſapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum eſt, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in ſalem eſt. Et illa miraculi plena, Arethuſam Syracuſis fimum redolere per Olympia: verique ſimile, quoniam Alpheus in eam inſulam ſub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherſoneſo nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: ſicut Babylone lacus æſtate rubras habet diebus XI. Et Boryſthenes æſtatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuiſſimus: ideoque innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Auſtris flantibus ſuperiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud eſt, quod nullum halitum non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores poſt brumam fieri.

XXXI. Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utiliſſimum eſt craſſitudine binûm digitorum, commiſſuris pyxidatis, ita ut ſuperior intret, calce viva ex oleo lævigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes ſicilici minimum erit: ſi cuniculo veniet, in binos actus lumina eſſe debebunt. Quam ſurgere in ſublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus ſui. Si longiore tractu veniet, ſubeat crebro deſcendatque, ne libramenta pereant. Fiſtulas denûm pedum longitudinis eſſe legitimum

eſt: & ſi quinariæ erunt, ſexagena pondo pendere: ſi octonariæ, centena: ſi denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellantur, cujus laminæ latitudo antequam curvetur, digitorum decem eſt, dimidioque ejus quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, neceſſarium eſt: item caſtella, prout res exiget.

XXXII. Homerum calidorum fontium mentionem non feciſſe demiror, cum alioqui lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Eſt autem utilis ſulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut ſimili modo ſolutis: bituminata aut nitroſa, qualis Cutilia, bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod eſt inimiciſſimum: namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac poſtea frigida dulci, nec ſine oleo diſcedentes: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vaſtitate odoris capita replentur, & frigore infeſtantur ſudantia, corporum parte merſa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium. Vidique jam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non poſſet hauſta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri convenit ſine crebro ſalis guſtu. Utuntur & cœno fontium ipſorum utiliter: ſed ita, ſi illitum Sole inareſcat. Nec vero omnes quæ ſint calidæ, medicatas eſſe credendum, ſicut in Segeſta Siciliæ, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Li-

para. Nec decolor ſpecies æris argentive (ut multi exiſtimavere) medicaminum argumentum eſt: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, oſſaque contuſa: item corpora ſiccanda, qua de cauſa & frigido mari utuntur. Præterea eſt alius uſus multiplex, principalis vero navigandi phthiſi affectis, ut diximus, aut ſanguinem egerentibus: ſicut proxime Annæum Gallionem feciſſe poſt Conſulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter ſe petitur, ſed propter longinquitatem navigandi. Quin & vomitiones ipſæ inſtabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur: omnibuſque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam vero maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant medici, ſi illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplaſtris etiam, maxime albis, & malagmatis miſcent. Prodeſt & infuſa crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non ſine injuria ſtomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam, & in teneſmis articulariiſque morbis aſſervatam, & in hoc vetuſtate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo uſu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miſcent. Qui puram dedere, raphanos ſupermandi ex mulſo ace-

to jubent, ut ad vomitiones revocent. Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Teſtium quidem tumori fovendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera. Simili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fovere plurimum prodeſt. Quin & ad ictus venenatos ſalutaris intelligitur, ut phalangiorum & ſcorpionum: & ptyade aſpide reſperſis. Calida autem in his aſſumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficilius perfrigeſcunt marina calefacti. Mammas ſororiantes, præcordia, maciemque corporis piſcinæ maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanaſque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro, hæc mediterraneis ſupervacua videri poſſe. Verum & hoc cura providit, inventa ratione qua ſibi quiſque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, ſi plus quam ſextarius ſalis in quatuor aquæ ſextarios mergatur, vinci aquam, ſalemque non liquari. Cetero ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextariis, ſalſiſſimi maris vim & naturam implet. Moderatiſſimum autem putant, ſupra dictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & nervos excalefaciat, & corpus non exaſperet.

XXXV. Inveteratur: & quod vocant thalaſſomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc uſum advehunt, fictilique vaſe & picato condunt. Prodeſt ad purgationes maxime ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato & odore.

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini ægris, veluti innocentiore potu, damnatum jam multis annis, iiſdem vitiis, quibus vinum, nec iiſdem utilitatibus.

XXXVII. Quia ſæpe navigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus. Expanſa circa navim vellera madeſcunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demiſſæ reticulis in mare concavæ e cera pilæ, vel vaſa inania obturata, dulcem intra ſe colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. Luxata corpora & hominum & quadrupedum, natando in cujus libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Eſt & in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cavent e balineis egreſſi ſtatim frigidam ſuſpectam hauriendo.

XXXVIII. Muſcus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodeſt: item oleo admixto, talorum dolori tumorique. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Nec non arena litorum maris, præcipue tenuis & Sole candens, in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatiſmos ſentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquati-

libus. Ordiemur autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quæ ſunt ſal & ſpongia.

XXXIX. Sal omnis aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis, ſed cauſa gemina, coacto humore, aut ſiccato. Siccatur in lacu Tarentino æſtivis ſolibus, totumque ſtagnum in ſalem abit, modicum alioqui, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, & alio juxta Gelam. Horum extremitates tantum inareſcunt, ſicut in Phrygia, Cappadocia, Aſpendi, ubi largius coquitur, & uſque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu ſubvenit, quantum die auferas. Omnis eſt talis ſal minutus, atque non gleba eſt.

Aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur, ſpuma in extremis litoribus ac ſcopulis relicta. Hic omnis rore denſatur: & eſt acrior qui in ſcopulis invenitur.

Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Namque in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythas verſus, alter ad Arios, ſale exæſtuant: ſicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt e lacu, dein Sole ſiccant. Sed & ſumma fluminum denſantur in ſalem, amne reliquo veluti ſub gelu fluente, ut apud Caſpias portas, quæ ſalis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnes Ochus & Oxus, ex appoſitis montibus deferunt ſalis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, ſicut Pagaſæi. Et hactenus habent ſe genera ex aquis ſponte provenientia.

Sunt & montes nativi ſalis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renaſcens: majuſque regum vectigal ex eo, quam ex auro eſt atque margaritis. Effoditur & e terra, ut palam eſt, humore denſato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur ſpecularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Gerrhis Arabiæ oppido muros domoſque maſſis ſalis faciunt, aqua ferruminantes. Invenit & juxta Peluſium Ptolemæus rex, cum caſtra faceret. Quo exemplo poſtea inter Ægyptum & Arabiam, etiam ſqualentibus locis, cœptus eſt inveniri, detractis arenis: qualiter & per Africæ ſitientia uſque ad Hammonis oraculum. Is quidem creſcens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco & ipſo, quia ſub arenis inveniatur, appellato. Similis eſt colore alumini, quod ſchiſton vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ utilis. Probatur quam maxime perſpicuus, rectis ſciſſuris. Inſigne de eo proditur, quod leviſſimus intra ſpecus ſuos, in lucem univerſam prolatus, vix credibili pondere ingraveſcat. Cauſa evidens, cuniculorum ſpiritu madido ſic adjuvante molientes, ut adjuvant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus: nec non & Cyprio mire ſimili. In Hiſpania quoque citeriore Egelaſtæ cæditur, glebis pæne translucentibus, cui jam pridem palma a pleriſque medicis inter omnia ſalis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, nihilque gignit: & in totum ſponte naſcens intra hæc eſt.

Factitii varia genera. Vulgaris plurimuſque in ſalinis, mari adfuſo, non ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maxime juvante, ac ſuper omnia Sole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Uticam conſtruit acervos ſalis ad collium ſpeciem: qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo humore liqueſcunt, vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus: & circa Ægyptum, ipſo mari influente in ſolum (ut credo) Nilo ſuccoſum. Fit & e puteis in ſalinas ingeſtis. Prima denſatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis utuntur: hoc dêtracto ſubeſt ſal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque ſalem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ Germaniæque ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt.

XL. Hiſpaniæ quadam ſui parte e puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per ſe cinere ſincero vim ſalis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuſo liquore ſalſo carbo etiam in ſalem vertitur. Quicunque ligno confit ſal, niger eſt. Apud Theophraſtum invenio, Umbros arundinis & junci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. Quin & e muria ſalſamentorum recoquitur, iterumque conſumto liquore ad naturam ſuam redit: vulgo e mænis jucundiſſimus.

XLI. Marinorum maxime laudatur Cyprius a

Salamine : de ſtagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia vero qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum appellavimus. Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salſiſſimus ſal qui ſicciſſimus: ſuaviſſimus omnium Tarentinus atque candidiſſimus : & de cetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulceſcit omnis. Suaviorem tamen rores faciunt : ſed copioſum Aquilonis flatus. Auſtro non naſcitur. Flos ſalis non fit, niſi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exſilit Tragaſæus, neque Acanthius ab oppido appellatus : nec ullius ſpuma, aut ramentum : aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exſilit. Sunt colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus eſt circa Oxum : Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratiſſimus. Ad medicinæ uſus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcunque e marinis : ex eo genere, ſpumeum præcipue. Jumentorum vero & boum oculis, Tragaſæum & Bæticum. Ad obſonium & cibum utilior, quiſquis facile liqueſcit : item humidior : minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboicus. Servandis carnibus aptior acer & ſiccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarii vicem implet, excitans aviditatem, invitanſque in omnibus cibis, ita ut ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita eſt in

mandendo quæſitus garo. Quin & pecudes armentaque & jumenta ſale maxime ſollicitantur ad paſtum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caſeo dote. Ergo hercules vita humanior ſine ſale non quit degere: adeoque neceſſarium elementum eſt, ut tranſierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita ſales appellantur: omniſque vitæ lepos & ſumma hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo conſtat. Honoribus etiam militiæque interponitur, ſalariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa ſalem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex ſalis modios ſex mille in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarii vice uſos veteres, auctor eſt: & ſalem cum pane eſitaſſe eos proverbio apparet. Maxime tamen in ſacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa.

XLII. Salinarum ſinceritas ſummam fecit ſuam differentiam, quandam favillam ſalis, quæ leviſſima ex eo eſt & candidiſſima: appellatur & flos ſalis, in totum diverſa res, humidiorïſque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo ſalis: odore quoque ingrato, ceu gari, diſſentiens a ſale, non modo a ſpuma. Ægyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibuſdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Eſt enim etiam in ſale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque teſta trita: qui fucus

aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: cum verus ille non niſi oleo reſolvatur, & unguentarii propter colorem eo maxime utantur. Canitia in vaſis ſumma eſt: media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aſpera, excalfactoria, ſtomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum ſolvit in vino & aqua, acopis & ſmegmatis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficaciſſime. Fæces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in ſalinis ſalſugo, ab aliis ſalſilago, tota liquida, marina aqua ſalſior, vi diſtans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquiſiti genus, quod garon vocavere, inteſtinis piſcium, ceteriſque quæ abjicienda eſſent, ſale maceratis, ut ſit illa putreſcentium ſanies. Hoc olim conficiebatur ex piſce, quem Græci garon vocabant: capite ejus uſto, ſuffitu extrahi ſecundas monſtrantes. Nunc e ſcombro piſce laudatiſſimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: Sociorum id appellatur, ſingulis millibus nummûm permutantibus congios fere binos. Nec liquor ullus pæne præter unguenta majore in pretio eſſe cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauretiana, Bæticæque Carteja, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompejique, & Leptis: ſicut muria Antipolis ac Thurii, jam vero & Dalmatia.

XLIV. Vitium hujus eſt alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & privatim ex inutili piſciculo, minimoque confici. Apuam noſtri,

aphyen Græci vocant, quoniam is piſciculus e pluvia naſcitur. Forojulienſes piſcem ex quo faciunt, lupum appellant. Tranſiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum: ſicuti garum ad colorem mulſi veteris, adeoque dilutam ſuavitatem, ut bibi poſſit. Aliud vero caſtimoniarum ſuperſtitioni etiam, ſacriſque Judæis dicatum, quod fit e piſcibus ſquama carentibus. Sic alex pervenit ad oſtreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jocinera. Innumeriſque generibus ad ſaporem gulæ cœpit ſal tabeſcere. Hæc obiter indicata ſint deſideriis vitæ: & ipſa tamen nonnullius uſus in medendo. Namque & alece ſcabies pecoris ſanatur, infuſa per cutem inciſam: & contra canis morſus draconiſque marini prodeſt. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambuſta recentia ſanantur, ſi quis infundat, ac non nominet garum. Contra canum quoque morſum prodeſt, maximeque crocodili, & hulceribus quæ ſerpunt, aut ſordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodeſt. Muria quoque, ſive illa ſalſugo, ſpiſſat, mordet, extenuat, ſiccat. Dyſentericis utilis eſt, etiam ſi nome inteſtina corripit. Iſchiadicis, cœliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem penſat.

XLV. Salis natura eſt per ſe ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora vero adſtringens, ſiccans, alligans: defuncta etiam a putreſcendo vindicans, ut durent ita per ſecula. In medendo vero mordens, adurens, repur-

gans, extenuans, diſſolvens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam aviditatem. Adverſus ſerpentium morſus cum origano, melle, hyſſopo. Contra ceraſten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra ſcolopendras ex aceto potus: adverſus ſcorpionum ictus, cum quarta parte lini ſeminis, ex oleo vel aceto illitus: adverſus crabrones vero vel veſpas, ſimiliaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitiſque hulcera, & puſulas, papulaſve, & incipientes verrucas, cum ſevo vitulino: item oculorum remediis, & ad excreſcentes ibi carnes, totiuſque corporis pterygia: ſed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplaſtriſque additur. Ad hæc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu vero ſuffuſis cruore oculis ſugillatiſque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyſſopo ex aqua calida, utque foveantur ſalſugine. Ad hæc Hiſpanienſis eligitur, contraque ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Privatim ſugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impoſitus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra ſcabritiem linguæ fractus comminutuſque. Ajunt dentes non erodi, nec putreſcere, ſi quis quotidie mane jejunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. Lepras idem, & furunculos, & lichenas, & pſoras emendat cum paſſa uva, exemto ejus ligno, & ſevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & uvis cum melle pro-

deſt. Quicunque ad anginas: hoc amplius, cum oleo & aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & alvum in vino mixtus innoxie: & tæniarum genera pellit in vino potus. Æſtus balinearum convaleſcentes ut tolerare poſſint, linguæ ſubditus præſtat. Nervorum dolorem, maxime circa humeros & renes, in ſaccis aqua ferventi crebro madefactus levat. Colum torminaque & coxarum dolores potus, & in iiſdem ſaccis impoſitus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime uſurpanda obſervatione, quæ totis corporibus nihil eſſe utilius ſale & Sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piſcatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clavos pedum: item pernіones. Ambuſtis ex oleo imponitur, aut commanducatus, puſulaſque reprimit. Ignibus vero ſacris, hulceribuſque quæ ſerpunt, ex aceto, aut hyſſopo. Carcinomatis cum uva taminia. Phagedænis hulcerum, toſtum cum farina hordei, ſuperimpoſito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec ſudent ad ignem, contra pruritus quos ſentiunt, ex oleo & aceto infricatus juvat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos ſale curavere, fervoreſque febrium cum oleo perunxere, & tuſſim veterem linctu ejus diſcuſſere. Clyſteribus infudere iſchiadicis. Hulcerum excreſcentibus vel putreſcentibus impoſuere. Crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulſo. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto

fotus, & illitus cum reſina prodeſt. Ad omnia autem ſpuma ſalis jucundior utiliorque. Sed quicunque ſal acopis additur ad excalfactiones: item ſmegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque ſcabiem & boum illitus tollit. Daturque lingendus: & oculis jumentorum inſpuitur. Hæc & de ſale dicta ſint.

XLVI. 1. Non eſt differenda & nitri natura, non multum a ſale diſtans: & eo diligentius dicenda; quia palam eſt, & medicos, qui de eo ſcripſere, ignoraſſe naturam, nec quenquam Theophraſto diligentius tradidiſſe. Exiguum fit apud Medos, caneſcentibus ſiccitate convallibus, quod vocant halmyrhaga. Minus etiam in Thracia juxta Philippos, ſordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum eſt, & jam pridem in totum omiſſum. Aquæ vero nitroſæ pluribus locis reperiuntur, ſed ſine viribus denſandi. Optimum copioſumque in Litis Macedoniæ, quod vocant Chalaſtricum, candidum, purumque, proximum ſali. Lacus eſt nitroſus, exſiliente e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque ceſſat, ac rurſus innatat, & deinde ceſſat. Quo apparet, ſoli naturam eſſe quæ gignat, quoniam compertum eſt, nec Soles proficere quidquam cum ceſſet, nec imbres. Mirum eſt & illud, ſcatebra fonticuli ſemper emicante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, ſi fuere imbres, ſalſius nitrum faciunt: Aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem naſcitur.

2. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, ſed deterius. Nam fuſcum lapidoſumque eſt. Fit pæne eodem modo quo ſal, niſi quod ſalinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Hæ cedente Nilo madent ſucco nitri XL diebus continuis, non (ut in Macedonia) ſtatis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: ſtatimque ut denſari eſt cœptum, rapitur, ne reſolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit, ad ſcabiem animalium utilis. Ipſum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Aſcanio, & quibuſdam circa Chalcida fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potarique, inferiores nitroſas. In nitro optimum, quod tenuiſſimum: & ideo ſpuma melior. Ad aliqua tamen ſordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturaſque omnes. Magnus & vitro uſus, qui dicetur ſuo loco.

3. Nitrariæ Ægypti circa Naucratim & Memphim tantum ſolebant eſſe, circa Memphim deteriores. Nam & lapideſcit ibi in acervis: multique ſunt cumuli ea de cauſa ſaxei. Faciunt ex his vaſa, nec non frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit a colore terræ. Spumam nitri, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, niſi cum ros cecidiſſet, prægnantibus nitrariis, ſed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamſi caderet. Alii acervorum fermento gigni exiſtimavere. Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi, in ſpeluncis, molibus diſtil-

lans. Specus eos colycas vocant: dein ſiccant Sole. Optimum putatur Lydium: probatio, ut ſit minime ponderoſum, & maxime friabile, colore pæne purpureo. Hoc in paſtillis affertur. Ægyptium in vaſis picatis, ne liqueſcat. Vaſa quoque ea Sole inareſcentia perficiuntur.

4. Nitri probatio, ut ſit tenuiſſimum & quam maxime ſpongioſum fiſtuloſumque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur guſtu. Sincerum enim facile reſolvitur: adulteratum pungit. Calce aſperſum reddit odorem vehementem. Uritur in teſta opertum, ne exſultet: alias igni non exſilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in ſalinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed majorem eſſe acrimoniam nitri apparet; non hoc tantum argumento, ſed in illo, quod nitrariæ calceamenta protinus conſumunt: alias ſalubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eo celerrime ſanantur: ibi facta, tarde. Ciet & ſudores cum oleo perunctis, corpuſque emollit. In pane ſalis vice utuntur Chalaſtræo: ad raphanos Ægyptio: teneriores eos facit: ſed obſonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, ſpiſſat, ſiccat, exhulcerat. Utile his, quæ evocanda ſint, aut diſcutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, ſicut in papulis puſuliſque. Quidam in hoc uſu accenſum vino auſtero reſtinguunt, atque ita trito in balineis utuntur ſine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adjecto oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum, & ſcabritias ge-

narum cum fico illitum, aut decoctum in paſſo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum paſſo in mali Punici calyce adjuvat: claritatem viſus cum melle inunctum. Prodeſt dentium dolori ex vino, ſi cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigreſcentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes ejuſdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus diſcutit ſiccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admixtum reſinæ extrahit, aut cum uva alba paſſa, nucleis ejus ſimul tritis. Teſtium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contraque canis morſus, addita & reſina: initiis cum aceto illinitur. Sic & ſerpentium morſibus, phagedænis, & hulceribus quæ ſerpunt, aut putreſcunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tuſum datur illiniturque. Diſcutit & tormina, ſi decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit laſſitudines cum oleo & aceto perunctorum. Et contra algores horroreſque prodeſt, manibus pedibuſque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus ſuffuſorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex poſca potum: aut ſi bupreſtis paſta ſit, ex aqua, vomitioneſque evocat. His qui ſanguinem tauri biberint, cum laſere datur. In facie quoque exhulcerationes

ſanat cum melle & lacte bubulo. Ambuſtis toſtum, donec nigreſcat, tritumque illinitur. Infunditur ventris & renium doloribus, aut rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralyſi in lingua cum pane imponitur. Suſpirioſis in ptiſana ſumitur. Tuſſim veterem ſanat flore, mixto galbano reſinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque poſtea cum pice liquida ſorbendum in angina datur. Flos ejus cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole jucundus eſt. Regium quoque morbum extenuat in potione vini. Et inflationes diſcutit: ſanguinis profluvium e naribus ſiſtit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. Porriginem alumine permixto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu: hulcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere nervis quoque prodeſt: Cœliacis infunditur. Perungi ante acceſſiones frigidas nitro & oleo multi præcepere: ſicut adverſus lepras, lentigines: Podagricis in balineis uti ſolio nitri prodeſt, atrophis, opiſthotonis, tetanis. Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita diſtinguunt. Alias ex his mares exiſtimavere, tenui fiſtula, ſpiſſioreſque, perſorbentes, quæ & tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias feminas, majoribus fiſtulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuiſſimis fiſtulis atque denſiſſimis. Candidæ cura fiunt, e molliſſimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad Lunam & prui-

nas ſternuntur inverſæ, hoc eſt, qua parte adhæſere, ut candorem bibant. Animal eſſe docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad ſonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris poſſe, ideo abſcindi ac ſaniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone ſint genitæ, præferunt ceteris. Nec uſquam diutius durare ſpiritum, medici affirmant. Sic & prodeſſe corporibus, quia noſtro ſuum miſceant: & ideo magis recentes magiſque humidas: ſed minus in calida aqua, minuſque unctas, aut unctis corporibus impoſitas: & ſpiſſas minus adhæreſcere. Molliſſimum genus earum penicilli: oculorum tumores levant ex mulſo impoſiti. Iidem abſtergendæ lippitudini utiliſſimi: eoſque tenuiſſimos & molliſſimos eſſe oportet. Imponuntur & ſpongiæ ipſæ epiphoris ex poſca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cetero recentes diſcutiunt, molliunt, mitigant: veteres non glutinant vulnera. Uſus earum ad abſtergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & ſenilia impoſitæ ſiccant: fracturæ & vulnera ſpongiis utiliſſime foventur. Sanguis rapitur in ſecando, ut curatio perſpici poſſit. Et ipſæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc ſiccæ, nunc aceto aſperſæ, nunc vino, nunc aqua frigida. Ex aqua vero cæleſti impoſitæ, ſecta recentia non patiuntur intumeſcere. Imponuntur & integris partibus, ſed fluctione occulta laborantibus, quæ diſcutienda ſit, & iis quæ apoſtemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto ſalſo madidæ,

alias e poſca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eædem & callo, e ſalſa: at contra ſcorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & ſuccidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, ſpongiæ coercent, rapiuntque vitia hulcerum. Circumligantur & hydropicis ſiccæ, vel ex aqua tepida poſcave, utcunque blandioribus opus eſt operirive aut ſiccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfuſæ, expreſſæque inter duas tabulas. Sic & impoſitæ ſtomacho proſunt, & in febri contra nimios ardores. Sed ſplenicis e poſca, ignibus ſacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet ſic, ut ſanas quoque partes ſpatioſe operiant. Sanguinis profluvium ſiſtunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua ſalſa calida ſæpius mutata tollunt; teſtium tumorem doloremque ex poſca. Ad canum morſus utiliter conciſæ imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, ſubinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri ſectivi ſucco ſanguinem rejicientibus hauſtu ſalis ex frigida prodeſt. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex poſca tumorem diſcutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, ſanguinem ſiſtit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum cauſa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra ſcabritias genarum, excreſcenteſque carnes, & quidquid opus ſit ibi deſtringere, ſpiſſare, explere. Utilius in eo

uſu lavare cinerem. Præſtant & ſtrigilum vicem, linteolorumque, affectis corporibus. Et contra Solem apte protegunt capita. Medici inſcitia ad duo nomina eas redegere: Africanas, quarum firmius ſit robur: Rhodiacaſque, ad fovendum molliores. Nunc autem molliſſimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor eſt, circa Lyciam penicillos molliſſimos naſci in alto, unde ablatæ ſint ſpongiæ. Polybius ſuper ægrum ſuſpenſos, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXII.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXII.

I. VENTUM eſt ad ſumma naturæ exemplorumque, per rerum ordinem: & ipſum ſua ſponte occurrit immenſum potentiæ occultæ documentum, ut prorſus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut ſimile poſſit inveniri, ipſa ſe vincente natura, & quidem numeroſis modis. Quid enim violentius mari ventiſve, & turbinibus, & procellis? quo majore hominum ingenio in ulla ſui parte adjuta eſt, quam velis remiſque? Addatur his & reciproci æſtus inenarrabilis vis, verſumque totum mare in flumen. Tamen omnia hæc, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum piſciculus, echeneis appellatus, in ſe tenet. Ruant venti licet, & ſæviant procellæ, imperat furori, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare navigia: quod non vincula ulla, non ancoræ pondere irrevocabili jactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. Hoc tantulo ſatis eſt contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana, cum roſtra illa ære ferroque ad

ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere devincta, piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam navim Antonii, properantis circumire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana claſſis impetu majore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caji principis ab Aſtura Antium renavigantis: ut res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem noviſſime tum in urbem reverſus ille imperator, ſuis telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cum e tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exſilientibus protinus qui id quærerent circa navim, invenere adhærentem gubernaculo, oſtenderuntque Cajo, indignanti hoc fuiſſe quod ſe revocaret, quadringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc poſteaque videre, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Nos plurium opiniones poſuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri & conſecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque ejuſdem potentiæ credi neceſſe ſit. E noſtris quidam Latine remoram appellavere eum. Mirumque, e Græcis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii ſale aſſervatum adalligatumque gravidis partus ſolvere: ob id alio nomine odynolytem appellari. Quocunque modo iſta ſe habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla

potentia naturæ atque effectu, in remediis ſponte naſcentium rerum dubitet?

II. Quin & ſine hoc exemplo per ſe ſatis eſſet ex eodem mari torpedo: etiam procul, & e longinquo, vel ſi haſta virgave attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum voloces alligari pedes. Quod ſi neceſſe habemus fateri hoc exemplo eſſe vim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura ſui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis ſperandum eſt?

III. Non ſunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum eſt aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam viſus. Siquidem gravidæ ſi omnino aſpexerint feminam ex eo genere dumtaxat, ſtatim nauſea & redundatione ſtomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas, ob id induratus ſale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Veſcitur eo unum tantum animalium, ut non intereat, mullus piſcis: tenereſcit tantum, & ingratior, viliorque fit. Homines quibus impactus eſt, piſcem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id eſſe, auctor eſt Licinius Macer. In India affirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno eſſe, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Eſſe autem ampliorem multo, ſicut reliqua animalia.

IV. Juba in his voluminibus, quæ ſcripſit ad C.

Cæſarem Auguſti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe, pinguique ejus mercatores negotiatos, & omnium piſcium adipe camelos perungi in eo ſitu, ut aſilos ab his fugent odore.

V. Mihi videntur mira & quæ Ovidius prodidit piſcium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inſcribitur. Scarum incluſum naſſis, non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere: ſed averſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum ejus ſi forte alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adjuvare niſus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi, dum tranſeat rete. Murænam maculas appetere ipſas, conſciam teretis ac lubrici tergi, cum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere, brachiiſque complecti, non morſu: nec prius dimittere, quam eſcam circumroſerit, aut arundine levatum extra aquam. Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiaſque non ignorat: aviditas tamen tanta eſt, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. Murænæ amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit idem infixo hamo invertere ſe, quoniam ſit in dorſo cultellato ei ſpi-

na, eaque lineam præſecare. Licinius Macer muræ-nas tantum feminini ſexus eſſe tradit, & concipere e ſerpentibus, ut diximus: ob id ſibilo a piſcatoribus, tanquam ſerpentibus, evocari & capi: pinguefcere jactatu, fuſte non interimi, eaſdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum eſt, eaque icta celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. Novacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olent. Duriſſimum eſſe piſcium conſtat, qui orbis vocetur: rotundus eſt, & ſine ſquamis, totuſque capite conſtat.

VI. Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempeſtates mutari, Trebius Niger auctor eſt. Xiphiam, id eſt, gladium, roſtro mucronato eſſe: ab hoc naves perfoſſas mergi in Oceano, ad locum Mauretaniæ, qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu veſcuntur piſces in pluribus quidem Cæſaris villis: ſed quæ veteres prodidere in ſtagnis, non piſcinis, admirati, in Eloro Siciliæ caſtello, non procul Syracuſis: item in Labrandei Jovis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio juxta Senum delubrum: in Meſopotamiæ quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fiſtula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes objectas, lætum eſt conſultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditorum vocibus

parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes ſcalpuntur: ora hiantia manibus inſerendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abjectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus ſit, accedunt.

IX. Nec illa in noviſſimis mira, amaros eſſe piſces ad Pelen inſulam, & ad Clazomenas. Contra, ad ſcopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrachium. Rurſus ita ſalſos, ut poſſint ſalſamenta exſtimari, circa Cephaleniam & Ampelon, & Paron, & Deli petras: in portu ejuſdem inſulæ, dulces. Quam differentiam pabulo conſtare non eſt dubium. Apion maximum piſcium eſſe tradit porcum, quem Lacedæmonii orthragoriſcum vocant: grunnire eum, cum capiatur. Eſſe vero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibuſdam, appoſito occurrit exemplo. Siquidem ſalſamenta omnium generum in Italia Beneventi refici conſtat.

X. Piſces marinos in uſu fuiſſe protinus a condita Roma, auctor eſt Caſſius Hemina: cujus verba de ea re hic ſubjiciam: Numa conſtituit, ut piſces qui ſquamoſi non eſſent, ni pollucerent: parſimonia commentus, ut convivia publica & privata, cœnæque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque præmercarentur.

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, de quibus ſuo loco ſatis diximus, tantum apud Indos in curalio. Namque iſta perſuaſione gentium conſtant. Gignitur quidem & in Rubro ma-

ri, ſed nigrius: item in Perſico vocatur Jace: laudatiſſimum in Gallico ſinu circa Stœchadas inſulas, & in Siculo circa Æolias ac Drepanum. Naſcitur & apud Graviſcas, & ante Neapolim Campaniæ: maximeque rubens, ſed molle, & ideo viliſſimum Erythris. Forma eſt ei fruticis, colos viridis. Baccæ ejus candidæ ſub aqua ac molles: exemtæ confeſtim durantur & rubeſcunt, quaſi corna ſativa ſpecie atque magnitudine. Ajunt tactu protinus lapideſcere, ſi vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento præcidi. Qua de cauſa curalium vocitatum interpretantur. Probatiſſimum quam maxime rubens, & quam ramoſiſſimum, nec ſcabioſum, aut lapideum, aut rurſus inane, & concavum. Auctoritas baccarum ejus non minus Indorum viris quoque pretioſa eſt, quam feminis noſtris uniones Indici. Aruſpices eorum vateſque inprimis religioſum id geſtamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quam hoc noteſceret, Galli gladios, ſcuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria eſt vendibili merce, ut perquam raro cernatur in ſuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraque torminum, ac veſicæ, & calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut ſi febris ſit, ex aqua, ſomnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine ſæpius poto tradunt lienem quoque abſumi. Sanguinem rejicientibus exſcreantibuſve medentur. Cinis eorum miſcetur oculorum medicamentis. Spiſſat

enim ac refrigerat. Hulcerum cava explet. Cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil eſt uſquam venenatius, quam in mari paſtinaca, utpote cum radio ejus arbores necari dixerimus. Hanc tamen perſequitur galeos. Idem & alios quidem piſces, ſed paſtinacas præcipue, ſicut in terra ſerpentes muſtela. Tanta eſt aviditas ipſius veneni. Percuſſis vero ab ea medetur & hic quidem, ſed & mullus, ac laſer.

XIII. Spectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus eſt, ſicut & fibris, quos caſtores vocant, & caſtorea teſtes eorum. Amputari hos ab ipſis, cum capiantur, negat Sextius diligentiſſimus medicinæ. Quin immo parvos eſſe ſubſtrictoſque, & adhærentes ſpinæ, nec adimi ſine vita animalis poſſe. Adulterari autem renibus ejuſdem, qui ſint grandes, cum veri teſtes parvi admodum reperiantur. Præterea ne veſicas quidem eſſe, cum ſint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, & aſſervari ſale. Itaque inter probationes falſi, eſſe folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipſum corrumpi fraude conjicientium gummi cum ſanguine; aut Hammoniacum: quoniam Hammoniaci coloris eſſe debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis ceroſi, odore graves, guſtu amaro, & acri, friabiles. Efficaciſſimi e Ponto, Galatiaque, mox Africa. Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum roſaceo & peucedano peruncto capi-

te: & per ſe poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris ſuffitu excitant: vulvarumque exanimationes vel ſubditi. Et menſes ac ſecundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opiſthotonis, tremulis, ſpaſticis, nervorum vitiis, iſchiadicis, ſtomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad craſſitudinem mellis cum ſemine viticis, ex aceto aut roſaceo. Sic & contra comitiales ſumti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera eſt mixturæ. Quippe adverſus ſcorpiones ex vino bibuntur: adverſus phalangia & araneos, ex mulſo, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: adverſus chalcidas, cum myrtite: adverſus ceraſten & preſteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adverſus ceteras ſerpentes, cum vino. Dari binas drachmas ſatis eſt: eorum quæ adjiciantur, ſingulas. Auxiliantur privatim contra viſcum ex aceto: adverſus aconitum ex lacte, aut aqua: adverſum elleborum album ex aqua mulſa nitroque. Medentur & dentibus, infuſi cum oleo triti in aurem, a cujus parte doleant: aurium doloribus melius, ſi cum meconio. Claritatem viſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Urina quoque fibri reſiſtit venenis, & ob id in antidota additur. Aſſervatur autem optime in ſua veſica, ut aliqui exſtimant.

XIV. Geminus ſimiliter victus in aquis terraque teſtudinum, effectuſque par: honore habendo, vel propter excellens in uſu pretium, naturæque pro-

prietatem. Sunt ergo teſtudinum genera, terreſtres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua vivunt. Has quidam e Græcis emydas appellant. Terreſtrium carnes ſuffitionibus propriæ, Magiciſque artibus refutandis, & contra venena ſalutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibuſque, pro antidoto dari dicuntur: & ex jure in cibo ſumtæ, ſtrumas diſcutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem viſus facit, ſuffuſioneſque oculorum tollit. Et contra ſerpentium omnium & araneorum ac ſimilium venena auxiliatur, ſervato ſanguine in farina pilulis factis, & cum opus ſit in vino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus pedum rimas hulceraque ſanat. Squamæ e ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in veſicis diſſectarum, inveniri poſſe non arbitror: & inter ea hoc quoque eſſe, quæ portentoſa Magi demonſtrent, adverſus aſpidum ictus ſingulare; efficaciore tamen, ut ajunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur ſtrumis, & hulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus.

Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra ſalamandras præclare auxiliantur. Neque eſt teſtudine aliud ſalamandræ adverſius. Sanguine alopeciarum inanitas, & porrigo, omniaque capitis

hulcera curantur. Inareſcere eum oportet, lenteque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Adverſus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his & cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut ſit quod devoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & veſpertina dantur, dein poſt aliquot dies bina veſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. Quod ſi dentes ter anno colluantur teſtudinum ſanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quaſque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel teſtudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonſillas ſedat, & anginas, & omnia oris vitia: privatim nomas ibi: item teſtium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodeſt. Quidam bubulum fel admiſcent: decoctarumque carnium teſtudinis ſuccum, addita æque vernatione anguium. Sed vino teſtudinem excoquunt. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: ſuffuſiones etiam. Marinæ felle cum fluviatilis ſanguine, & lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra ſalamandras, vel ſuccum decoctæ bibiſſe ſatis eſt.

Teſtudinum eſt tertium genus in cœno & paludibus viventium. Latitudo his in dorſo pectori ſimilis, nec convexo curvata calyce, ingrata viſu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt au-

xilia. Tres namque in ſuccenſa ſarmenta conjectæ, dividentibus ſe tegumentis rapiuntur: tum evulſæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, ſale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes ſuccus, paralyſin & articularios morbos ſentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, ſanguinemque vitiatum. Siſtitur ab eo remedio alvus aquæ frigidæ potu.

Ex quarto genere teſtudinum, quæ ſunt in amnibus, divulſarum pingui cum aizoo herba tuſo, admixto unguento & ſemine lilii, ante acceſſiones ſi perungantur ægri, præter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc teſtudinem quintadecima Luna capi oportere, ut plus pinguium reperiatur. Verum ægrum ſextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere teſtudinum ſanguis inſtillatus cerebro capitis dolores ſedat: item ſtrumas. Sunt qui teſtudinum ſanguinem cultro æreo ſupinarum capitibus præciſis, excipi novo fictili jubent: ignem ſacrum, cujuſcunque generis ſanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt teſtudinum omnium fimo panos diſcuti. Et licet incredibile dictu ſit, aliqui tradunt tardius ire navigia, teſtudinis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem eſſe univerſitatem animalium, majoriſque miraculi: ſed hoc utilius eſt vitæ, contributa habere remedia, cum aliud alii proſit, aliud alibi facilius inveniatur.

XVI. Venenatum mel diximus ubi naſceretur. 1. Auxilio eſt piſcis aurata in cibo. Vel ſi ex melle

ſincero faſtidium cruditaſve, quæ ſit graviſſima, incidat, teſtudinem circumciſis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum eſſe, auctor eſt Pelops, ſcincumque Apelles. Quid eſſet ſcincus, diximus: ſæpius vero, quantum veneficium in menſtruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra paſtinacam, & ſcorpiones terreſtres marinoſque, & dracones, & phalangia illitus ſumtuſve in cibo. Ejuſdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. 2. Mala medicamenta inferri negant poſſe, aut certe nocere, ſtella marina vulpino ſanguine illita, & affixa limini ſuperiori, aut clavo æreo januæ.

XVII. 1. Draconis marini ſcorpionumque ictus, carnibus earum impoſitis: item araneorum morſus ſanantur. In ſumma contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morſu noxia, ſuccus earum e jure decoctarum, efficaciſſimus habetur. 2. Sunt & ſervatis piſcibus medicinæ, ſalſamentorumque cibus prodeſt a ſerpente percuſſis, & contra beſtiarum ictus, mero ſubinde hauſto, ita ut ad veſperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraſte, aut quas ſepas vocant, aut elope, dipſadeve percuſſis. Contra ſcorpionem largius ſumi, ſed non evomi ſalſamenta prodeſt, ita ut ſitis toleretur: & imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morſus non aliud præſentius habetur. 3. Privatim contra preſteris morſum ſarda prodeſt. Imponuntur ſalſamenta & contra canis rabioſi: vel ſi non ſint ferro uſtæ plagæ, corporaque clyſteribus exinanita, hoc per ſe ſufficit.

Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. 4. Idem & cybio effectus. Draco quidem marinus ad ſpinæ ſuæ, qua ferit, venenum, ipſe impoſitus, vel cerebro toto prodeſt.

XVIII. 5. Ranarum marinarum ex vino & aceto dococtarum ſuccus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra ſalamandras. 6. E fluviatilibus, ſi carnes edantur, juſve decoctarum ſorbeatur, proſunt & contra leporem marinum, & contra ſerpentes ſupra dictas. Contra ſcorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, ſi quis extrahat ranæ viventi linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipſaque dimiſſa in aquam, imponat ſupra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogaverit, vera reſponſuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ ſi vera ſunt, multo utiliores vitæ exiſtimentur ranæ, quam leges. Namque arundine transfixa natura per os, ſi ſurculus in menſtruis defigatur a marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum in hamum additis, præcipue purpuras certum eſt allici. Jecur ranæ geminum eſſe dicunt, objicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena eſſe pro antidoto. 7. Sunt quæ in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phrynos vocant, grandiſſimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum ſilentium fieri. Oſſiculo, quod ſit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec poſtea fervere, niſi exemto. Id in-

veniri objecta rana ſormicis, carnibuſque eroſis: ſingula in ſolium addi. Et aliud eſſe in ſiniſtro latere, quo dejecto ſervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & jurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum ſtimulare. Rurſus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc & quartanas ſanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliaſque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipſis.

XIX. 8. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: hujus adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, ſi herba potamogiton miſceatur. 9. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, ſeu cinere aſſervato, contra venena omnia proſunt, privatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino: vel ſi non ſit, caprino, vel quocunque. Addi & vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morſus, privatim ſcytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum ſervatus prodeſt pavore potus periclitantibus ex canis rabioſi morſibus. Quidam adjiciunt Gentianam, & dant in vino. Nam ſi jam pavor occupaverit, paſtillos vino ſubactos devorandos ita præcipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſint ſcorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocimo ipſos cineremve eorum percuſſis imponunt. Minus in omnibus his marini pro-

ſunt, ut Thraſyllus auctor eſt. Nihil autem æque adverſari ſerpentibus, quam cancros, ſueſque percuſſas hoc pabulo ſibi mederi. Cum Sol ſit in Cancro, torqueri ſerpentes. 10. Ictibus ſcorpionum & carnes fluviatilium cochlearum reſiſtunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id ſalſas quoque aſſervant. Imponunt & ipſis plagis. Coracini piſces Nilo quidem peculiares ſunt: ſed & nos hæc omnibus terris demonſtramus. Carnes eorum adverſus ſcorpiones valent impoſitæ. 11. Inter venena ſunt piſcium, porci marini ſpinæ in dorſo, cruciatu magno læſorum: remedio eſt limus ex reliquo piſcium eorum corpore.

XX. 12. Canis rabidi morſu potum expaveſcentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, ſi medulla hyænæ, & oleo e lentiſco, & cera miſceatur. 13. Murænæ morſus ipſarum capitis cinere ſanantur. Et paſtinaca contra ſuum ictum remedio eſt, cinere ſuo ex aceto illito, vel alterius. Cibi cauſa extrahi debet e dorſo ejus, quidquid ſimile eſt croco, caputque totum: & hanc autem, & omnia teſtacea modice collui in cibis, quia ſaporis gratia perit. E lepore marino veneficium reſtringuunt poti hippocampi. 14. Contra dorycnium echini maxime proſunt: & iis qui ſuccum Carpathii biberint, præcipue jure ſumto. Et cancri marini decocti jus contra dorycnium efficax habetur. Peculariter vero contra leporis marini venena.

XXI. 15. Et oſtrea adverſantur iiſdem. Nec poteſt videri ſatis dictum eſſe de his, cum palma menſarum divitum attribuatur illis. Gaudent dul-

cibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes: pelagia parva & rara ſunt. Gignuntur tamen & in petroſis, carentibuſque aquarum dulcium adventu, ſicut circa Grynium & Myrinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: ſed privatim circa initia æſtatis, multo lacte prægnantia, atque ubi Sol penetret in vada. Hæc videtur cauſa, quare minora in alto reperiantur. Opacitas cohibet incrementum, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hiſpaniæ, fuſca Illyrico, nigra & carne & teſta Circejis. Præcipua vero habentur in quacunque gente ſpiſſa, nec ſaliva ſua lubrica, craſſitudine potius ſpectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenoſis, ſed ſolido vado, ſpondylo brevi atque non carnoſo, nec fibris lacinioſo, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundiſiana in Averno compaſta, & ſuum retinere ſuccum, & a Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore.

Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſſima hujus cenſuræ in noſtro ævo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quæ ſubjiciam: Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuaviora Medulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circejenſibus. Sed his neque dulciora, neque

teneriora eſſe ulla compertum eſt. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Nec non inter nos nepotis cujuſdam nomenclator tridacna appellavit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda eſſent.

Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt: faſtidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis nive, ſumma montium & maris ima miſcens. Molliunt alvum leniter. Eadem quoque cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoque repurgant. Cocta in conchis ſuis uti clauſa venerint, mire diſtillationibus proſunt. Teſtæ oſtreorum cinis uvam ſedat, & tonſillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Inſpergitur & ambuſtis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant, & perniones pedum. Purpuræ quoque contra venena proſunt.

XXII. 16. Et algam maris theriacen eſſe, Nicander tradit. Plura ejus genera, uti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliave criſpo. Laudatiſſima, quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit. E vino jubet eam dari.

XXIII. Alopecias replet hippocampi cinis, nitro & adipe ſuillo mixtus, aut ſincerus ex aceto. Præparant autem ſepiarum cruſtæ farina medicamentis cutem, & muris marini cinis cum oleo: item echini

cum carnibus ſuis cremati: fel ſcorpionis marini. Ranarum quoque trium, ſi vivæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant ſanguiſugæ, quæ in nigro vino diebus LX computruere. Alii in aceti ſextariis duobus ſanguiſugarum ſextarium in vaſe plumbeo jubent putreſcere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim hanc tradit, ut niſi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel ſi non urantur, farina ex aqua: doloribus, caſtoreum cum peucedano & roſaceo.

XXIV. Omnium piſcium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus Sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item caſtoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſupervacuas conſumit. Nulli hoc piſcium copioſius, ut exiſtimavit Menander quoque in Comœdiis. Idem piſcis & uranoſcopos vocatur, ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat viſum. Et marini ſcorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes ſuffuſiones diſcutit: inungi ter oportet intermiſſis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipſe quidem venenatus eſt, ſed cinis ejus in palpebris pilos inutiles, evulſos cohibet. Et ad hunc uſum utiliſſimi minimi: item pectunculi ſalſi triti cum cedria: & ranæ, quas diopetes, & calamitas vocant: ſanguis earum cum la-

crima vitis ſi evulſo pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque ſepiæ cortex cum lacte mulierum illitus ſedat: & per ſe ſcabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt poſt paulum, roſaceoque inungunt, & pane impoſito mitigant. Eodem cortice & nyctalopes curantur, in farinam trito & ex aceto illito. Extrahit & ſquamas ejus cinis. Cicatrices oculorum cum melle ſanat, pterygia cum ſale & cadmia ſingulis drachmis. Emendat & albugines oculorum jumentorum. Ajunt & oſſiculo ejus genas, ſi terantur, ſanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus raniſque, & cinerem aſpergi potioni jubent Magi, claritatem viſus promittentes. Ichthyocolla appellatur piſcis, cui glutinoſum eſt corium: idemque nomen glutino ejus. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, & carens venis ſquamiſque, & quæ celerrime liqueſcit. Madeſcere autem debet conciſa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liqueſcat. Utilem eam in capitis doloribus affirmant, & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, ſiniſtro lævus ſuſpenſi e collo nativi coloris panno, lippitudines ſanant. Quod ſi per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alligati ſimiliter in putamine ovi. Reliquæ carnes impoſitæ ſugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Eſt parva rana in arundinetis & her-

bis maxime vivens, muta ac ſine voce, viridis, ſi forte hauriatur, ventres boum diſtendens. Hujus corporis humorem ſpecillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipſaſque carnes doloribus oculorum ſuperponunt. Ranas etiam quindecim conjectas in fictile novum juncis configunt quidam: ſuccoque earum, qui ita effluxerit, admiſcent vitis albæ lacrimam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemtis, acu inſtillantes hunc ſuccum in veſtigia evulſorum. Meges pſilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putreſcentes, & ad hoc utebatur multis variiſque per aquationes autumni naſcentibus. Idem præſtare ſanguiſugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in novo vaſe. Idem tæniæ jecur ſiccatum pondere X IV, cum oleo cedrino perunctis pilis novem menſibus.

XXV. Auribus utiliſſimum batiæ piſcis fel recens, ſed & inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum roſaceo infuſum: vel caſtoreum cum papaveris ſucco. Vocant & in mari pediculos, eoſque tritos inſtillari ex aceto auribus jubent. Et per ſe conchylio infecta lana magnopere prodeſt. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntque qui præcipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo lenta pruna decoquere, ſubinde ſpuma pennis deterſa, & poſtquam deſierit ſpumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri ſucco prius mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum

K 3

adeps inſtillatus, ſtatim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium ſuccus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficaciſſime prodeſt. Parotides muricum teſtæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulſo curantur.

XXVI. Dentium dolores ſedantur oſſibus draconis marini ſcarificatis gingivis: cerebro caniculæ in oleo decocto aſſervatoque, ut ex eo dentes ſemel anno colluantur. Paſtinacæ quoque radio ſcarificare gingivas, & in dolore utiliſſimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes ſine vexatione extrahit. Salſamentorum etiam fictili vaſe combuſtorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia eſt. Et cybia vetera eluta in novo vaſe, dein trita, proſunt doloribus. Æque prodeſſe dicuntur omnium ſalſamentorum ſpinæ combuſtæ, tritæque, & illitæ. Decoquuntur & ranæ ſingulæ in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore ſuccus. Si faſtidium obſtaret, ſuſpendebat pedibus poſterioribus eas Salluſtius Dionyſius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus ſtomachis ex jure mandendas dabat. Maxillareſque ita ſanari dentes præcipue putant, mobiles vero ſupra dicto aceto ſtabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præciſis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentium labantes jubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti ſextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium ſtabilirent. Nec non XXXVI ranarum corda in olei veteris ſextario ſub æreo

teſto diſcoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii jecur ranæ decoctum & tritum cum melle impoſuere dentibus. Omnia ſupra ſcripta ex marina rana efficaciora. Si carioſi & fœtidi ſunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: poſtea tantundem ſalis addi, atque ita fricari. Enhydris vocatur a Græcis colubra in aqua vivens. Hujus quatuor dentium ſuperioribus in dolore ſuperiorum gingivas ſcarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti ſunt. Utuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium eſt.

XXVII. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: jecur paſtinacæ in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem ſequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini jecur in fictili torrent, donec pinguitudo ſimilis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum teſtæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque ſeptenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveantur. Muricum generis ſunt, quæ vocant Græci coluthia, alii corythia, turbinata æque, ſed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum cuſtodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contuſa, & ſubacta ad liquorem uſque mellis. Ita præparata in vaſe novo conditur, & in uſu quatuor drachmis ejus binæ ſulphuris, & anchuſæ totidem, octo

ſpumæ argenteæ adduntur, aſperſaque aqua teruntur una. Sic illita facies poſt quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini ceteriſque vitiis, ex oſſibus ſepiarum cinis. Idem & carnes excreſcentes tollit & humida hulcera. Pſoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ: excoqui debet, donec ſit craſſitudo mellis.

Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, ut aliqui exiſtimant, halcyonum & ceycum: ut alii, e ſordibus ſpumarum craſſeſcentibus: alii, e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor ejus genera: cinereum ſpiſſum, odoris aſperi: alterum molle, lenius, odore fere algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicoſius, ſpongiæque putri ſimile. Pæne purpureum, quod optimum, hoc & Mileſium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile eſt. Vis eorum, ut exhulcerent, purgent. Uſus toſtis & ſine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo uſus eſt: Attalus thynni adipe recenti ad oris hulcera.

XXVIII. Mænarum muria, & capitum cinis cum melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis ejus, qui rana in mari appellatur, oſſiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodeſt. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & paſtinacæ radio, & lepori marino impoſito, ita ut celeriter removeantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: item ſcolopendræ marinæ e melle: cancro fluvia-

tili contrito vel combuſto ex melle. Mirifice proſunt & ſepiæ oſſa cum axungia vetere contuſa & illita. Sic & ad parotidas utuntur, & ſauri piſcis marini jocineribus. Quin & teſtis cadi ſalſamentarii tuſis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas ſtrumaſque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: caſtoreo poto cum pipere ex mulſo mixto ranis decoctis ex oleo & ſale, ut ſorbeatur ſuccus. Sic & opiſthotono medentur, & tetano: ſpaſticis vero pipere adjecto. Anginas mænarum ſalſarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto ſuccus: hic & contra tonſillas prodeſt. Cancri fluviatiles triti ſinguli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati: aut e vino, & calida aqua poti. Uvæ medetur garum cochlearibus ſubditum. Vocem ſiluri recentes, ſalſive, in cibo ſumti adjuvant.

XXIX. Vomitiones mulli inveterati tritique in potione concitant. Suſpirioſis caſtorea cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulſo jejunis utiliſſima potu. Eadem potio ſpaſmos ſtomachi ſedat ex aceto mulſo calido. Tuſſim ſanare dicuntur piſcium modo e jure decoctæ in patinis ranæ. Suſpenſæ autem pedibus, cum deſtillaverit in patinam ſaliva earum, exenterari jubentur, abjectiſque interaneis condiri. Eſt rana parva arborem ſcandens, atque ex ea vociferans: in hujus os ſi quis exſpuat, ipſamque demittat, tuſſi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tuſſi cruenta.

XXX. Jocineris doloribus ſcorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulſo potæ cum aqua, pari modo: aut, ſi febres ſint, ex aqua mulſa. Lateris dolores leniunt hippocampi toſti ſumti, tetheaque ſimilis oſtreo in cibo ſumta: iſchiadicorum, muria ſiluri clyſtere infuſa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini ſextariis duobus per dies quindecim.

XXXI. Alvum emollit ſilurus e jure, & torpedo in cibo. Et olus marinum ſimile ſativo: ſtomacho inimicum, alvum facillime purgat: ſed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piſcium jus. Idem & urinas ciet, e vino maxime. Optimum e ſcorpionibus & julide, & ſaxatilibus, nec virus reſipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam bilemque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algoſis, gratiſſimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Ægypto laudatiſſimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum jus traditur alvum & veſicas exinanire, interanea deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinem adipemque minuere. Itaque utiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodeſſe fellis, pituitæ, pulmonis, jocineris, ſplenis vitiis, rheumatiſmis. Fauces tan-

tum vexant, vocemque obtundunt. Hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant: item carcinomata. Cremati autem, ut murices, & morſus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum lotus emendat caligines, gingivarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas ſpecies: in mitulos, qui ſalem viruſque reſipiunt: myiſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoque, ut murices, cinere cauſticam vim habent: & ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad genarum craſſitudines, & oculorum albugines, caligineſque, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitiſque puſulas. Carnes vero eorum ad canis morſus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris ſativi radicis ſiccatæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inveniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum verius generis, quam piſcium. Eædem & teneſmum diſſolvunt, renumque vitia. Naſcitur & in mari abſinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Tapoſirin maxime Ægypti, exilius terreſtri. Alvum ſolvit, & noxiis animalibus inteſtina liberat. Solvunt & ſepiæ. In cibo dantur cum oleo, & ſale, & farina, decoctæ. Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ umbilico, alvum ſolvunt. Jus piſcium in patina coctorum cum lac-

tucis teneſmum diſcutit. Cancri fluviatiles triti ex aqua poti, alvum ſiſtunt, urinam cient, in vino alvum. Ademtis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtorea cum dauci ſemine, & petroſelini, quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo ſumti ſiſtunt alvum. Dyſentericis medentur ranæ cum ſcilla decoctæ, ita ut paſtilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abſtineatur.

XXXII. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, veſicæ vitia, & calculos ſanat. Lapis, qui invenitur in ſcorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis jecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur & in bacchi piſcis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculoſis præclare medentur. Ajunt & urticam marinam in vino potam prodeſſe: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova ſepiæ urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulſa cancri fluviatiles triti in aſinino lacte maxime ſanant: echini vero cum ſpinis ſuis contuſi in vino poti calculos. Modus ſingulis hemina: bibitur donec proſit: & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur veſica & pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: feminas onychas. Urinam mares movent. Dulciores feminæ ſunt & uni-

colores. Sepiæ quoque ova urinam movent, renes purgant.

XXXIII. Enterocelicis lepus illinitur tritus cum melle. Jecur quoque aquaticæ colubræ, item hydri tritum potumque, calculoſis prodeſt. Iſchiadicos autem liberant ſalſamenta ex ſiluro infuſa clyſtere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vaſe: illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis & ad rhagadas, & ad condylomata utilis: ſicut pelamidum ſalſarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline.

XXXIV. Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: ſciænæ interanea & ſquamæ combuſtæ: ſcorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum teſtæ contuſæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, ſive diſcutere opus ſit incipientes, ſive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: ceræ & thuris drachmas XX, ſpumæ argenti XL, cineris muricum X, olei veteris heminam. Proſunt per ſe ſalſamenta cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum puſulas diſcutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impoſitæ. Similiter percæ ſalſæ e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta. Hæc eſt, qua diximus lignum po-

liri: quia & e mari fabriles uſus exeunt. Proſunt & ſmarides illitæ: item muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus ſuis. Carbunculos verendorum privatim ſalſamenta cocta cum melle reſtinguunt. At teſtem, ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini volunt.

XXXV. Urinæ incontinentiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius ſumti emendant. Item ophidion piſciculus congro ſimilis cum lilii radice. Piſciculi minuti, ex ventre ejus qui devoraverit exemti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Jubent & cochleas Africanas cum ſua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Podagris articulariiſque morbis utile eſt oleum, in quo decocta ſint ranarum inteſtina: & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adjiciunt, trium rerum æquo pondere. Jubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini: cujus & adeps prodeſt. Nec non & bryon, de quo diximus, lactucæ ſimile, rugoſioribus foliis, ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitumque lenit impetus podagræ. Item alga, de qua ipſa dictum eſt: obſervaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, ſicque cinere & oleo ſubacti: & ſiluri adeps. Et in articulis, morborum impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ: quidam diſſectas jubent imponi. Corpus auget jus mitulorum, & concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, aſininove, aut cum Punici ſucco, quidam ex aceto mulſo. Nec non aliqui per ſe pilulas devorant. Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus jejunis datur. His vero, qui ſæpius corripiuntur, clyſtere infuſum mirifice prodeſt. Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebunt, mellis & olei ſextarius, & aquæ tantundem. Ad præſens vero correptis olfactu ſubvenit cum aceto. Datur & muſtelæ marinæ jecur, item muris: vel teſtudinum ſanguis.

XXXVIII. Febrium circüitus tollit jecur delphini guſtatum ante acceſſiones. Hippocampi necantur in roſeo, ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipſi alligantur ægris. Item ex aſello piſce lapilli, qui plena Luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluviatilis longiſſimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat æger: ranæ in trivio decoctæ oleo abjectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas in oleo, ipſas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo inteſtina decocta ſint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Jecur ejus vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluviatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante acceſſiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balineo egreſſis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui vero ſiniſtrum ocu-

lum devorari jubent. Magi quoque oculis eorum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eoſdem oculos cum carnibus luſciniæ in pelle cervina adalligatos, præſtare vigiliam ſomno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii ſanguinem teſtudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & ſpondylus percæ adalligatus: quartanis cochleæ fluviatiles in cibo recentes. Quidam ob id aſſervant ſale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Proſunt & cardiacis. Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia ſunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati ſaporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulſi tribus heminis pari modo aquæ, aut ſi febres ſint, ex aqua mulſa datæ proficiunt. Item ſuccus cancrorum fluviatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo ſumtæ, ita ut bibatur ex eodem vaſe. Vel teſtudo deciſis pedibus, capite, cauda, & inteſtinis exemtis, reliqua carne ita condita, ut citra faſtidium ſumi poſſit. Cancri fluviatiles ex jure ſumti, & phthiſicis prodeſſe traduntur.

XL. Aduſta ſanantur cancri marini vel fluviatilis cinere: & ea quæ ferventi aqua combuſta ſunt. Hæc curatio etiam pilos reſtituit cum ranarum

fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera & adipe urſino. Prodeſt & fibrinarum pellium cinis. Ignes ſacros reſtinguunt ranarum viventium ventres impoſiti: pedibus poſterioribus pronas adalligari jubent, ut crebriore anhelitu proſint. Utuntur & ſilurorum capitum cinere, ſalſamentorum ex aceto. Pruritum ſcabiemque non hominum modo, ſed & quadrupedum efficaciſſime ſedat jecur paſtinacæ decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel præciſos purpurarum callum, quo ſe operiunt, tuſum glutinat. Tetanicos coagulum vituli adjuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos caſtoreum, ſi ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piſcium cibo putant, ſiſti polypo tuſo illitoque. De quo & hæc traduntur: muriam ipſum ex ſeſe emittere, & ideo non debere addi in coquendo: ſecari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere natura deſinente. Ad ſanguinem ſiſtendum & ranarum illinunt cinerem, vel ſanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticeſque vivat, minima omnium & viridiſſima, ſanguinem cineremve fieri jubent. Aliqui & naſcentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda eſt, in calice novo combuſtarum cinerem, ſi per nares fluat, injiciendum. Diverſus hirudinum, quas ſanguiſugas vocant, ad extrahendum ſanguinem uſus eſt. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda ſanguine, ſpiramenta laxanda, judicatur. Sed vitium, quod

admiſſæ ſemel deſiderium faciunt circa eadem tempora anni ſemper ejuſdem medicinæ. Multi podagris quoque àdmittendas cenſuere. Decidunt ſatietate, & pondere ipſo ſanguinis detractæ, aut ſale aſperſæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ cauſa vulnera inſanabilia facit, & multos interimit, ſicut Meſſalinum e Conſularibus patriciis, cum ad genua admiſiſſet. Invehunt virus remedio verſo: maximeque rufæ ita formidantur. Ergo ſugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti ſiphonibus defluit ſanguis: paulatimque morientium capita ſe contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adverſatur cimicibus, & ſuffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combuſtarum cinis, narium profluvia ſiſtit, ſucco porri mollitus.

XLIII. Extrahunt tela corpori inhærentia ſepiarum teſtæ ex aqua, ſalſamentorum carnes, cancri fluviatiles triti, ſiluri fluviatilis, qui & alibi quam in Nilo naſcitur, carnes impoſitæ recentes ſive ſalſæ. Ejuſdem cinis extrahit, & adeps: & cinis ſpinæ ejus vicem ſpodii præbet.

XLIV. Hulcera quæ ſerpunt, & quæ in his excreſcunt, ex capite mænarum cinis, vel ſiluri coercet. Carcinomata percarum capita ſalſarum: efficacius ſi cineri earum miſceatur ſal, & cunila capitata, oleoque ſubigantur. Cancri marini cinis uſti cum plumbo, carcinomata compeſcit. Ad hoc & fluviatilis ſufficit cum melle, lineaque lanugine. Aliqui malunt alumen melque miſcere cineri. Phagedænæ ſiluro inveterato, & cum ſandaracha trito: cacoe-

the, & nomæ, & putreſcentia cybio vetere ſanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fiſtulæ aperiuntur, ſiccanturque ſalſamentis cum linteolo immiſſis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, & putreſcentia hulcerum, quæque ſerpunt, emplaſtri modo ſubacta & illita. Et alex purgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum teſtæ cinis. Carbunculos coracinorum ſalſamenta illita diſcutiunt. Item mullorum ſalſamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices, fel ſcorpionis marini.

XLV. Verrucas tollit glani jecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel ſcorpionis marini rufi: ſmarides tritæ illitæ. Alex defervefacta unguium ſcabritiam, ciniſque e capite mænarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciſcus e jure ſumtus, & ſmarides cum ptiſana ſumtæ, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipſas muricum vel purpuræ teſtarum cinis cum melle efficaciter ſanat. Cancri fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appoſitæ tollunt. Squatinæ illitæ creſcere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accenſa excitant vulvæ ſtrangulatu oppreſſas. Item ſtrombi in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admixto ſale, & cunila, oleoque, vulvæ medetur: ſuffitione quoque ſecundas detrahit. Item vituli marini adeps inſtillatur igni naribus intermortuarum vulvæ vitio: coagulo ejuſdem in vellere imponitur. Pul-

mo marinus alligatus purgat egregie profluvia. Echini viventes tuſi & in vino dulci poti. Siſtunt & cancri fluviatiles triti in vino potique. Item ſiluri ſuffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluvia ſiſtere: ex hyſſopo purgare. Et ſi partus ſtranguletur, ſimiliter poti auxiliantur. Eoſdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuoſque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulſo datis potui. Iidem in jure cocti cum lapatho & apio, menſtruas purgationes expediunt: lactiſque ubertatem faciunt. Item in febri quæ ſit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino auſtero poti prodeſſe dicuntur. Caſtoreum ex mulſo potum purgationibus prodeſt: contraque vulvam olfactum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam uti eodem prodeſt cum panace in quatuor cyathis vini: & a frigore laborantibus ternis obolis. Sed ſi caſtoreum fibrumve ſupergrediatur gravida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, ſi ſuperferatur. Mirum & quod de torpedine invenio: ſi capiatur, cum Luna in Libra ſit, triduoque aſſervetur ſub dio, faciles partus facere poſtea, quoties inferetur. Adjuvare & paſtinacæ radius adalligatus umbilico exiſtimatur, ſi viventi ablatus ſit, ipſaque denuo in mare dimiſſa. Invenio apud quoſdam oſtracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc ſuffitum vulvæ pœnis mire reſiſtere. Odorem eſſe caſtorei, meliuſque cum eo uſtum proficere.

Vetera quoque hulcera & cacoethe ejuſdem cinere ſanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt cancro femina, cum ſalis flore contuſo, poſt plenam Lunam, & ex aqua illito.

XLVII. Pſilothrum eſt thynni ſanguis, fel, jecur, ſive recentia, ſive ſervata. Jecur etiam tritum, mixtaque cedria plumbea pyxide aſſervatum. Ita pueros mangonizavit Salpe obſtetrix. Eadem vis pulmoni marino: leporis marini ſanguini & felli: vel ſi in oleo hic necetur. Cancri, ſcolopendræ marinæ cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto ſcillite: torpedinis cerebrum cum alumine illito ſexta Luna. Ranæ parvæ, quam in oculorum curatione deſcripſimus, ſanies efficaciſſime pſilothrum eſt, ſi recens illinatur: & ipſa arefacta ac tuſa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vaſis. Eadem menſura alii ex quindecim ranis conficiunt pſilothrum, ſicut in oculis diximus. Sanguiſugæ quoque toſtæ in vaſe fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et ſuffitus urentium eas necat cimices invectas. Caſtoreo quoque cum melle pro pſilothro uſi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem pſilothro evellendi prius ſunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibuſque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, & ſi ipſo dente gingivæ tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera vero, quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium ſuc-

cus cum farina hordeacea ſanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis proſunt. Siriaſeſque infantium ſpongia frigida crebro humefacta, rana inverſa adalligata efficaciſſime ſanat, quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piſcis rubellio, vel anguillæ duæ, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert.

L. Venerem inhibet echeneis, & hippopotami frontis e ſiniſtra parte pellis in agnina adalligata, felve torpedinis vivæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes ſale aſſervatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo ſumti: jecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata.

LI. Equorum ſcabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri poſſit. Ajunt ita curatos non repeti poſtea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data ſit.

LII. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latine adarca appellata. Naſcitur circa arundines tenues e ſpuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi ſe miſcent. Vim habet cauſticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie.

Et calami ſimul dici debent: Phragmitis radix recens tuſa luxatis medetur, & ſpinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui & donax vocatur,

cortex alopeciis medetur uſtus, & hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixa ſint corpori, & igni ſacro. Paniculæ flos ſi aures intravit, exſurdat.

Sepiæ atramento tanta vis eſt, ut in lucerna addito Æthiopas videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, ſuum morbis medetur: vel cujuſque ranæ cinis. Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita præluceat.

LIII. Peracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vaſta, & tot millibus paſſuum terræ infuſa, extraque circumdata menſura pæne ipſius mundi, quæ intelligantur animalia centum ſeptuaginta quatuor omnino generum eſſe, eaque nominatim complecti: quod in terreſtribus volucribuſque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ, Æthiopiæque, aut Scythiæ, deſertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipſorum multo plurimæ ſint differentiæ, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, inſulæque aliæ Oceani fabuloſæ narratæ. Profecto conveniet non poſſe omnia genera in contemplationem univerſam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quæcunque naſcuntur, certa ſunt, notioraque, quod miremur, quæ profundo natura merſit. Ut a belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balenæ, priſtes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, muſculi, & alii piſcium forma arietes, delphini, celebreſque Homero vituli. Luxuriæ vero teſtudines, & Me-

dicis ſibri, quorum e genere lutras nuſquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Jam caniculæ, dromones, cornutæ, gladii, ſerræ: communeſque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni, thynnides, ſiluri, coracini, percæ. Peculiares autem maris, acipenſer, aurata, aſellus, acharne, aphya, alopecias, anguilla, araneus: box, batis, bacchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus: corvus, citharus e rhomborum genere peſſimus: chalcis, cobio, callarias aſellorum generis, ni minor eſſet: colias ſive Parianus, ſive Sexitanus a patria Bætica, lacertorum minimi: ab iis Mœotici: cybium, ita vocatur conciſa pelamis, quæ poſt XL dies a Ponto in Mœotin revertitur: cordyla, & hæc pelamis puſilla, cum in Pontum e Mœotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, ſive uranoſcopus, cinædi ſoli piſcium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus: cancrorum genera, chamæ ſtriatæ, chamæ læves: chamæ pelorides, generis varietate diſtantes & rotunditate: chamæ glycymerides, quæ ſunt majores quam pelorides: coluthia ſive corythia: concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyli, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant: extra hæc ſunt rotundæ in oleario uſu cochleæ: cucumis, cynoſdexia. Draco: quidam aliud volunt eſſe dracunculum: eſt autem gerriculæ ſimilis: aculeos in branchiis habet ad caudam ſpectantes, ſic ut ſcorpio lædit, dum manu tollitur.

Erythinus, echeneis, echinus, elephanti locuſtarum generis nigri, pedibus quaternis, biſulcis: præterea brachia duo binis articulis, ſingulisque forficibus denticulatis. Faber ſive zeus. Glauciſci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locuſtæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris ſimilia ſunt, reliqua pars locuſtæ. Mullus, merula inter ſaxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myiſcus, murex. Oculata, ophidion, oſtrea, otia: orcynus: hic eſt pelamidum generis maximus, neque redit in Mœotin, ſimilis tritoni, vetuſtate melior: orbis, orthragoriſcus. Phager, phycis ſaxatilium: pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phorcus, phthitarus, paſſer, paſtinaca: polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æſtate, laudatiſſimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in inſula Alexandriæ in Ægypto: pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnoteræ. Rhina, quem ſquatum vocamus: rhombus. Scarus principalis hodie: ſolea, ſargus, ſcilla, ſarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: ſcomber, ſalpa, ſparus, ſcorpæna, ſcorpio, ſciadeus, ſciæna, ſcolopendra, ſmyrus, ſepia, ſtrombus, ſolen, ſive aulos, ſive donax, ſive onyx, ſive dactylus: ſpondylus, ſmarides, ſtella, ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis: thynnus, thranis, quem alii xiphiam vocant: thaſſa, torpedo, tethea: tri-

ton pelamidum generis magni: ex eo uræa cybia fiunt. Veneriæ, uva, xiphiæ.

LIV. His adjiciemus ab Ovidio poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, ubi id volumen ſupremis ſuis temporibus inchoavit: Bovem, cercyrum in ſcopulis viventem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryſon. Præterea parvum tragum, & placentem cauda labrum, epodas lati generis. Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſe ipſa concipere, glaucum æſtate nunquam apparere, pompilum qui ſemper comitetur navigiorum curſus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit eſſe noſtris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenſerem exiſtimaverunt. Helopi palmam ſaporis inter piſces multi dedere.

Sunt præterea a nullo auctore nominati, ſudis Latine appellatus, Græcis ſphyræna, roſtro ſimilis nomine, magnitudine inter ampliſſimos, rarus, ſed non degener. Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias inſulas frequentiſſimæ. Stant velut ſuillo crure longo in arena defixæ, hianteſque, qua limpitudo eſt, pedali non minus ſpatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt. Et hyænam piſcem vidi in Ænaria inſula captum. Exeunt præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda, quam animalibus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXIII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXIII.

I. Metalla nunc ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædeſque. Perſequimur omnes ejus fibras, vivimuſque ſuper excavatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu vero non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in viſcera ejus, & in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quaqua ſecatur. Et inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur: quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt? Quanquam & hæc ſumma ſui parte tribuit, ut minime parca, faciliſque in omnibus quæcunque proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demerſit, illa quæ non naſcuntur repente. Mens ad inane evolans reputet quæ deinde futura ſit finis ſeculis omnibus exhauriendi eam: quouſque penetratura avaritia. Quam innocens, quam

beata, immo vero & delicata eſſet vita, ſi nihil aliunde, quam ſupra terras, concupiſceret; breviterque, niſi quod ſecum eſt!

II. Eruitur aurum, & chryſocolla juxta, ut pretioſior videatur, non natura. Parum erat unam vitæ inveniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentum avaritia: boni conſuluit interim inveniſſe minium, rubentiſque terræ excogitavit uſum. Heu prodigioſa ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Acceſſit ars picturæ ad aurum & argentum, quæ cælando cariora fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere & vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare juvit, ac per obſcœnitates bibere. Abjecta deinde ſunt hæc, & ſordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. Murrhina & criſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis: turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam juvat: & aurum jam acceſſio eſt.

III. Utinamque poſſet e vita in totum abdicari, ſacrum fame, ut celeberrimi auctores dixere, proſciſſum conviciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore ævo, cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit. Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta. Alios coriis boum, alios ferro cap-

tiviſque rebus mutaſſe tradit: quanquam & ipſe mirator auri, æſtimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis novem boum. Ex qua conſuetudine multa legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ.

IV. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non geſtamen, intelligi voluit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabuloſiorem fateatur? Manus & prorſus ſiniſtræ maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum mere ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, inſigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum e Græcia fuit origo, unde hic anulorum uſus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur. Sed a Priſco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat: unde mos bullæ duravit, ut eorum qui equo meruiſſent filii, inſigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii ejus ſtatuam ſine anulo eſſe. Quanquam & de nomine ipſo ambigi video: Græci a digitis appellavere, apud nos priſci ungulum vocabant: poſtea & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certe

tempore ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publice dabantur: credo, quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea cauſa publice accepiſſent: vulgoque ſic triumphabant. Et cum corona ex auro Etruſca ſuſtineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, & ſervi fortaſſe coronam ſuſtinentis. Sic triumphavit de Jugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium Conſulatum ſumſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur his: intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ muneri ferreus anulus mittitur, iſque ſine gemma. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuiſſe anulos video: nuſquam certe Homerus dicit, cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, læviſque manibus, latentibuſque induit: cum, ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quod ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam ſerioris uſus argumentum eſt, majus in læva fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum virorum crinibus aurum

implexum: ideo neſcio an prior uſus a feminis cœperit.

V. Romæ ne fuit quidem aurum niſi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo potuere. Nec ignoro M. Craſſum duo millia pondo auri rapuiſſe ſuo & Pompeji ſecundo Conſulatu, e Capitolini Jovis ſolio, a Camillo ibi condita, & ideo a pleriſque exiſtimari duo millia pondo collata. Sed quod acceſſit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorumque tantundem, nec amplius fuiſſe: quod quidem in augurio intellectum eſt, cum Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditiuum cuſtodiæ ejus comprehenſum, fracta in ore anuli gemma, ſtatim exſpiraſſe, & indicium ita exſtictum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta eſt Roma anno CCCLXIV fuere, cum jam capitum liberorum cenſa eſſent CLII millia, quingenti LXXIII. In eadem poſt annos CCCVII, quod ex Capitolinæ ædis incendio ceteriſque omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo: quæ ſub eo titulo in triumpho tranſtulit Sulla, & argenti VI millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie tranſtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum & quindecim millia.

VI. Frequentior autem uſus anulorum non ante

Cn. Flavium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus faſtis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, (alioqui libertino patre genitus, & ipſe Appii Cæci ſcriba, cujus hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſidue ſagaci ingenio, promulgaveratque,) ut Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Præneſtino, qui paucis ante annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Pœtelio & Domitio, quorum patres Conſules fuerant. Additum Flavio, ut ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, ut anulos ab eo abjectos fuiſſe in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Fallit pleroſque, quod tum & Equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Etenim adjectum hoc quoque, ſed & phalera poſita, proptereaque nomen Equitum adjectum eſt. Anulos quoque depoſitos a nobilitate, in Annales relatum eſt, non a Senatu univerſo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpicio Conſulibus. Flavius vovit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc ſupra comitium erat. Inciditque in tabella ærea eam ædem, trecentis quatuor annis poſt Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLIX a condita Urbe geſtum eſt: & primum anulorum veſtigium exſtat: promiſcui autem uſus alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Hannibale mitti. Inter Cæpionem quoque & Dru-

ſum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: unde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi Prætura quoque functi, in ferro conſenuerint, ſicut Calpurnium & Manilium, qui legatus Caji Marii fuerat Jugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vita ſua ſcripſit: in Quinctiorum vero familia aurum, ne feminas quidem, habere mos fuerit: nulloſque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodieque habeat. Non ſignat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta ſolis. Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquiſiti fulgoris, cenſuque opimo digitos onerando, ſicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia eſſet in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe intelligeret, ſolidas induit. Quaſdam vero neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro cluſit, aurumque millibus lapillorum vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipſo ſignant: id Claudii Cæſaris principatu repertum. Nec non & ſervitia jam ferrum auro cingunt: alia per ſeſe mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipſo in Samothrace id inſtitutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui ſunt minimis proximi: ſic in Numæ & Servii Tullii ſtatuis videmus. Poſtea pollici proximo induere, etiam Deo-

rum ſimulacris: dein juvit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur uſæ. Hic nunc ſolus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres uni minimo congerant: alii vero & huic unum tantum, quo ſignantem ſignent. Conditus ille, ut res rara, & injuria uſus indigna, velut e ſacrario promitur: & unum in minimo digito habuiſſe, pretioſioris in recondito ſupellectilis oſtentatio eſt. Jam alii pondera eorum oſtentant. Aliis plures quam unum geſtare labor eſt. Alii bracteas infarcire leviore materia, propter caſum, tutius gemmarum ſollicitudini putant. Alii ſub gemmis venena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus Græciæ orator, anuloſque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum ſcelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia, in qua nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac ſervorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporeſve dominorum gentiles, omnem victum in promiſcuo habebant: nec ulla domi cuſtodia a domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: gravatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque vitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa Polycratem Sam

tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX annum urbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem uſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum anulo exſiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane affirmare poſſimus, nummos ante apud nos, mox cœpiſſe anulos. De nummis paulo poſt dicetur.

VII. Anuli diſtinxere alterum ordinem a plebe, ut ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc ſero: vulgoque purpura latiore tunicæ uſos invenimus etiam præcones, ſicut patrem Lucii Ælii Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, tertiumque, plebi & patribus inſeruere: quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. Nec pridem id factum. Divo Auguſto decurias ordinante, major pars judicum in ferreo anulo fuit: iique non Equites, ſed judices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Judicum quoque non niſi quatuor decuriæ fuere primo: vixque ſingula millia in decuriis inventa ſunt, nondum provinciis ad hoc munus admiſſis: ſervatumque in hodiernum eſt, ne quis e novis civibus in iis judicaret. Decuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Judicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur, ex omnibus ſelecti ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in co-

mitiis. Et diviſus hic quoque ordo erat ſuperba uſurpatione nominum: cum alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret.

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equeſter ordo: anulorumque auctoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere Coss. anno urbis conditæ DCCLXXV, quod miremur, futili pæne de cauſa, cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, queſtus eſſet in Senatu, vulgo inſtitores ejus culpæ defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui jus id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri avoque paterno ſeſtertia CCCC cenſus fuiſſet, & lege Julia theatrali in XIV ordinibus ſedendi. Poſtea gregatim inſigne id appeti cœptum. Propterque hæc diſcrimina Cajus princeps decuriam quintam adjecit: tantumque natum eſt faſtus, ut quæ ſub divo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, paſſimque ad ornamenta ea etiam ſervitute liberati tranſiliant: quod antea nunquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judiceſque intelligebantur: adeoque promiſcuum id eſſe cœpit, ut apud Claudium Cæſarem, in cenſura ejus, unus ex Equitibus Flavius Proculus quadringentos ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſervitiis.

Judicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituere Gracchi, diſcordi popularitate in contumeliam Senatus: mox ea de-

bellata, auctoritas nominis vario ſeditionum eventu circa publicanos ſubſtitit: & aliquamdiu tertiæ vires publicani fuere. Marcus Cicero demum ſtabilivit Equeſtre nomen in Conſulatu ſuo, Catilinanis rebus, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, ejuſque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum eſt, cœpitque adjici Senatui populoque Romano, & Equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc poſt populum ſcribitur, quia noviſſime cœptus eſt adjici.

IX. Equitum quidem etiam nomen ipſum ſæpe variatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres ſub Romulo regibuſque appellati ſunt: deinde flexumines: poſtea troſſuli, cum oppidum in Tuſcis citra Volſinios paſſuum IX M. ſine ullo peditum adjumento cepiſſent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Junius certe, qui ab amicitia ejus Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, antea troſſulos vocabant, nunc Equites vocant: ideoque quia non intelligunt troſſulos nomen quid valeat, multos pudet troſſulos vocari.

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxilia quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non niſi argenteis. Præterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primus donatus ſit ea,

non inveni: ſed quis primum donaverit, a L. Piſone traditur A. Poſtumius Dictator. Apud lacum Regillum caſtris Latinorum expugnatis, ei cujus maxime opera capta eſſent, hanc coronam ex præda is dedit. Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: ſed huic quinque librarum. Piſo Frugi filium ex privata pecunia donavit: eamque coronam teſtamento ei prælegavit.

XII. Deorum vero honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quam ut auratis cornibus hoſtiæ, majores dumtaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu, Brute, mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti: & nos ſceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis jam pridem & viri, quod e Dardanis venit, itaque & Dardanum vocabatur. Viriolæ Celticæ dicuntur: viriæ Celtibericæ. Habeant feminæ in armillis digitiſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendeant, ut in ſomno quoque unionum conſcientia adſit: etiamne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebemque hunc medium feminarum equeſtrem ordinem facit? Honeſtius viri pædagogiis id damus: balineaſque dives puerorum forma convertit. Jam vero etiam Harpocratem, ſtatuaſque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quo-

que portare incipiunt. Fuit & alia Claudii principatu differentia in ſolis his, quibus admiſſionem liberti ejus dediſſent, imaginem principis ex auro in anulo gerendi, magna criminum occaſione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani Imperatoris abolevit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorumque uſu hactenus dictum ſit.

XIII. Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignavit: quod & ipſum latet auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem ſignato, ante Pyrrhum regem devictum uſus eſt. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius) appendebantur aſſes. Quare æris gravis pœna dicta. Et adhuc expenſa in rationibus dicuntur: item impendia, & dependere. Quin & militum ſtipendia, hoc eſt, ſtipis pondera, diſpenſatores, libripendes dicuntur: qua conſuetudine in his emptionibus, quæ mancipii ſunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus ſignavit æs. Antea rudi uſos Romæ Timæus tradit. Signatum eſt nota pecudum: unde & pecunia appellata. Maximus cenſus CX M. aſſium fuit illo rege: & ideo hæc prima claſſis. Argentum ſignatum eſt anno Urbis CCCCLXXXV, Q. Ogulnio, C. Fabio Coſſ. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris æris, quinarium pro quinque, ſeſtertium pro dupondio ac ſemiſſe. Librale autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impenſis Reſp. non ſufficeret: conſtitutumque, ut aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, diſſolutum-

que æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Janus geminus, ex altera roſtrum navis: in triente vero & quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vocatus a tribus unciis. Poſtea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, aſſes unciales facti: placuitque denarium ſedecim aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Ita Reſpublica dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiriana ſemunciales aſſes facti. Livius Druſus in Tribunatu plebis octavam partem æris argento miſcuit. Qui nunc Victoriatus appellatur, lege Clodia percuſſus eſt. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus poſt annum LXII percuſſus eſt, quam argenteus, ita ut ſcrupulum valeret ſeſtertiis vicenis: quod effecit in libras, ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant, ſeſtertios DCCCC. Poſt hæc placuit X XL ſignari ex auri libris: paulatimque Principes imminuere pondus: minutiſſime Nero ad XLV.

XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fœnore excogitata quæſtuoſaque ſegnitia. Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non jam avaritia, ſed fames auri: utpote cum Septimulejus Caji Gracchi familiaris, auro rependendum caput ejus exciſum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio ſuo rempublicam etiam circumſcripſerit: nec jam Quiritium aliquo, ſed univerſo no-

mine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina iſta, quæ ſubinde nova Græco ſermone excogitantur, expreſſo argenteis vaſis auro aut incluſo: quibus deliciis veneunt tam inaurata quam aurea, cum ſciamus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitivis noſtris. Meſſala Orator prodidit, Antonium Triumvirum aureis uſum in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis ſubdito, Philippum regem dormire ſolitum: Agnonem Tejum Alexandri Magni præfectum aureis clavis ſuffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, proſcriptione dignum, ſed Spartaci.

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperitaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Hannabile victæ argenti XII pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuria mundi id eveniſſe. Jam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Jam Cyrus devicta Aſia pondo XXXIV millia invenerat, præter vaſa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo LXXX patere Varro tradit. Jam regnaverat in Colchis Salauces & Eſubopes, qui terram virginem nactus,

plurimum argenti aurique eruiſſe dicitur in Suanorum gente, & alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ, atque paraſtaticæ, victo Seſoſtre Ægypti rege, tam ſuperbo, ut prodatur annis quibuſque ſorte reges ſingulos e ſubjectis jungere ad currum ſolitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quæ poſteri fabuloſa arbitrentur. Cæſar qui poſtea Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni apparatu arenæ argenteo uſus eſt: feraſque argenteis vaſis inceſſivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos ſcena argentea fecit. Item L. Muræna, & Cajus princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV. Claudius ſucceſſor ejus, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, VII pondo habere, quam contuliſſet Hiſpania citerior, IX quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde ſucceſſor Nero, Pompeji theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ oſtenderet. Et quota pars ea fuit aureæ domus ambientis urbem.

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Julio, L. Aurelio Coſſ. ſeptem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI, DCCCX, argenti XXII, LXX, & in numerato LXII, LXXXV, CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio Coſſ. hoc eſt, belli ſocialis initio, auri ſedecies cent. viginti millia & DCCCXXIX. C. Cæſar primo introitu Urbis in ci-

vili bello, ſuo ex ærario protulit laterum aureorum XXV M. argenteorum XXXV, & in numerato, quadrigenties cent. mill. ſeſtertiûm. Nec fuit aliis temporibus reſpublica locupletior. Intulit Æmilius Paulus, Perſeo victo e Macedonica præda H-S. bis millies & trecenties cent. mill. a quo tempore populus Romanus tributum pendere deſiit.

XVIII. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, poſt Carthaginem everſam primo inaurata ſunt in Capitolio, Cenſura L. Mummii. Inde tranſiere in cameras quoque & parietes, qui jam & ipſi tanquam vaſa inaurantur: cum ſua ætas varia de Catulo exiſtimaverit, quod tegulas æreas Capitolii inauraſſet primus.

XIX. Inventores auri, ſicut metallorum fere omnium, ſeptimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuiſſe arbitror, non colore, qui in argento clarior eſt, magiſque diei ſimilis, & ideó militaribus ſignis familiarior, quoniam is longius fulget: manifeſto errore eorum, qui colorem ſiderum placuiſſe in auro arbitrantur, cum in gemmis aliiſque rebus non ſit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum eſt ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogiſque. Quin immo quo ſæpius arſit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis eſt, ut ſimili colore rubeat, igneſcatque: id ipſum obruſſam vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ violentiſſimæ igni indomitum, palea citiſ-

ſime ardeſcere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera cauſa pretii major, quam minimum uſu deteri, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manuſque ſordeſcant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numeroſius dividitur, utpote cujus unciæ in ſeptingenas & quinquagenas, pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorum, ſpargantur. Craſſiſſimæ ex his Præneſtinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fideliſſime ſimulacro. Proxima bractea quæſtoria appellatur. Hiſpania ſtrigiles vocat auri parvulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur. Cum cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc ſtatim aurum eſt, conſummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis eſt: alia, quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuatve pondus. Jam contra ſalis & aceti ſuccos domitores rerum, conſtantia: ſuperque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinam Claudii principis, edente eo navalis prœlii ſpectaculum, aſſidentem ei, indutam paludamento, auro textili ſine alia materie. Attalicis vero jampridem intexitur, invento regum Aſiæ.

XX. Marmori & iis quæ candefieri non poſſunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione compoſita: leucophoron vocant. Quid ſit hoc, aut quemadmodum fiat, ſuo loco docebimus. Æs inau-

rari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus eſt. Namque æs cruciatur in primis, accenſumque reſtinguitur ſale, aceto, alumine. Poſtea exarenatur, an ſatis recoctum ſit, ſplendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut poſſit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem eſſe diximus plumbo.

XXI. Aurum invenitur in noſtro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Aſiæ, Gange Indiæ. Nec ullum abſolutius aurum eſt, ut curſu ipſo trituque perpolitum.

Alio modo puteorum ſcrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia ſegullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic eſt: arenæque lavantur, atque ex eo quod reſedit, conjectura capitur. Invenitur aliquando in ſumma tellure protinus, rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum eſt in ſummo ceſpite, alutatium, ſi & auro ea tellus ſubeſt. Cetero montes Hiſpaniæ aridi ſterileſque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles eſſe. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canalienſe: marmoris glareæ inhærens, non illo

modo, quo in Oriente ſapphiro atque Thebaico, aliiſque in gemmis ſcintillat, ſed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, & huc illuc, inde nomine invento: tellusque ligneis columnis ſuſpenditur. Quod effoſſum eſt, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cudunt. Vocant argentum, quod exit a fornace: ſudoriſque, qui e camino jactatur, ſpurcitia, in omni metallo ſcoria appellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex taſconio. Hoc eſt terra alba ſimilis argillæ. Neque enim alia afflatum, ignemque, & ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna ſpatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem menſura vigiliarum eſt: multiſque menſibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: ſiduntque rimæ ſubito, & opprimunt operatos: ut jam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus ſuſtinendis. Occurſant in utroque genere ſilices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius vero, quoniam in cuniculis vapor & fumus ſtrangulat, cædunt, fracturis CL libras fere agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem noviſſimi cernunt. Si longior videtur ſilex, latus ſequitur foſſa ambitque. Tamen in ſilice facilior exiſtimatur opera. Eſt namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) prope inexpugna-

bilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iiſdem malleis: nihilque durius putant, niſi quod inter omnia auri fames duriſſima eſt. Peracto opere, cervices fornicum ab ultimo cædunt. Dat ſignum ruina, eamque ſolus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. Hic voce ictuve evocari jubet operas, pariterque ipſe devolat. Mons fractus cadit ab ſeſe longe, fragore qui concipi humana mente non poſſit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum eſt: nec ſciere eſſe, cum fodere. Tantaque ad pericula & impendia ſatis fuit cauſæ, ſperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumina ad lavandam hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centeſimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum & hic labor eſt. Præcepiſſe libramentum oportet, ut furat is qua influat: itaque altiſſimis partibus ducitur. Convallis & intervalla ſubſtructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, ſedemque trabibus cavatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, ut procul intuentibus ſpecies ne ferarum quidem, ſed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, & lineas itineri præducunt. Itaque inſiſtentis veſtigiis hominis locus non eſt. Manus trahunt omne vitium in ſportis. Id genus terræ urium vocant. Ergo per ſilices calculoſve ducuntur, & urium evitant. Ad capita dejectus in ſuperciliis montium piſcinæ cavantur: ducentos pedes in quaſque partes, & in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm fere linquun-

tur, & repleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut ſaxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Foſſæ per quas profluat, cavantur: agogas vocat: eæ ſternuntur gradatim ulice. Frutex eſt roris marini ſimilis, aſper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis jam promovit Hiſpania. In priore genere, quæ exhauriuntur immenſo labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inveniuntur ita maſſæ. Nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alii palacranas: iidem quod minutum eſt, balucem vocant. Ulex ſiccatus uritur, & cinis ejus lavatur ſubſtrato ceſpite herboſo, ut ſidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare quidam prodiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Exſtat lex Cenſoria Ictimulorum aurifodinæ, Vercellenſi agro, qua cavebatur, ne plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi eſt etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili, lapidum ſpecularium modo. Invitaveratque ſpes Cajum principem avidiſſimum auri: quamobrem juſſit excoqui magnum pondus: & plane fecit au-

rum excellens, ſed ita parvi ponderis, ut detrimentum ſentiret, illud propter avaritiam expertus: quanquam auripigmenti libræ x iv permutarentur: nec poſtea tentatum ab ullo eſt.

XXIII. Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Galliæ metallo, quod vocant Albicratenſe, triceſima ſexta portio invenitur: ideo ceteris præeſt. Ubicunque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in canalienſi. Fit & cura electrum argento addito. Quod ſi quintam portionem exceſſit, incudibus non reſiſtit. Et electro auctoritas, Homero teſte, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, inſulæ Rhodiorum, in quo Helena ſacravit calicem ex electro. Adjicit hiſtoria, nammæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere. Quod eſt nativum, & venena deprehendit. Namque diſcurrunt in calicibus arcus, cæleſtibus ſimiles, cum igneo ſtridore: & gemina ratione prædicunt.

XXIV. Aurea ſtatua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur, (quo ſit ſitu terrarum nomen hoc ſignificavimus,) numine gentibus illis ſacratiſſimo. Direpta eſt Antonii Parthicis rebus. Scitumque narratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hoſpitali divi Auguſti cœna, cum interrogaretur, eſſetne verum, eum qui primus violaſ-

ſet hoc numen, oculis membriſque captum exſpiraſſe? Reſpondit enim, tum maxime Auguſtum de crure ejus cœnare, ſeque illum eſſe, totumque ſibi cenſum ex ea rapina. Hominum primus & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, LXX circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratiſque, & infantibus applicatur, ut minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Eſt & ipſi ſuperlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium eſt abluere illatum, & ſpargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum ſalis gemino pondere, triplici miſeos, & rurſum cum duabus ſalis portionibus, & una lapidis, quem ſchiſton vocant: ita virus tradit rebus una crematis in fictili vaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſervatus in fictili, & ex aqua illitus, lichenas in facie ſanat. Lomento eum convenit ablui. Fiſtulas etiam ſanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quod ſi tritus pumex adjicitur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leviter ſolvit alvum. Auro verrucas curari M. Varro auctor eſt.

XXVI. Chryſocolla humor eſt in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, craſſeſcente limo rigoribus hibernis uſque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum eſt. Invenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In om-

nibus autem iis metallis fit & cura, multum infra naturalem illam: immiſſis in venam aquis leviter hieme tota, uſque in Junium menſem, dein ſiccatis in Junio & Julio: ut plane intelligatur nihil aliud chryſocolla, quam vena putris. Nativa duritia maxime diſtat: luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam lutum appellant, tingitur. Natura eſt, quæ lino lanæve, ad ſuccum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro cernitur: poſtea molitur, ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non tranſmeat, repetitur in pila, dein molitur. Pulvis ſemper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia ſolvatur: ac rurſus tunditur, dein lavatur in conchis, ſiccaturque. Tunc tingitur alumine ſchiſto, & herba ſupra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula dociliſque ſit. Nam niſi rapuit colorem, adduntur ſcytatum atque turbyſtum: ita vocant medicamenta ſorbere cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, orobitin vocant, ejuſque duo genera faciunt: luteam, quæ ſervatur in lomentum: & liquidam, globulis ſudore reſolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatiſſima in Armenia, ſecunda in Macedonia, largiſſima in Hiſpania. Summa commendationis, colorem in herba ſegetis læte virentis quam ſimillime reddat. Viſumque jam eſt Neronis principis ſpectaculis arenam Circi chryſocolla ſterni, cum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet. Indocta opificum turba tribus eam generibus diſtinguit: aſperam, quæ taxatur in libras denariis VII: mediam, quæ denariis qui-

nis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x III. Sublinunt autem arenoſam, priuſquam inducant, atramento, & Parætonio. Hæc ſunt tenacia ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam eſt natura pinguiſſimum, & propter lævorem tenaciſſimum, atramento aſpergitur, ne Parætonii candor pallorem chryſocollæ afferat. Luteam putant a luto herba dictam, quam ipſam cæruleo ſubtritam, pro chryſocolla inducunt, viliſſimo genere atque fallaciſſimo.

XXVIII. Uſus chryſocollæ & in medicina eſt ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per ſe arida ſiccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœave, lingenda cum melle. Concitat vomitiones: miſcetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplaſtris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chryſocollam medici aceſin appellant, quæ non eſt orobitis.

XXIX. Chryſocollam & aurifices ſibi vindicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam ſimiliter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: ſanternam vocant noſtri. Ita ferruminatur aurum, quod argentoſum vocant. Signumque eſt, ſi addita ſanterna niteſcit. E diverſo æroſum contrahit ſe, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & ſeptima parte argenti ad ſupra dicta additis, unaque contritis.

XXX. Contexi par eſt reliqua circa hoc, ut univerſa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum

eſt tale. Argilla ferro, cadmia æris maſſis, alumen laminis, reſina plumbo & marmori: ſed plumbum nigrum albo jungitur, ipſumque album ſibi oleo. Item ſtannum æramentis, ſtanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur: ſed & Ægyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis: idemque oleo reſtinguitur. Ignis autem aceto maxime, & viſco, & ovo. Terra minime flagrat. Carboni major vis exuſto, iterumque flagranti.

XXXI. Ab his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Nonniſi in puteis reperitur, nullaque ſui ſpe naſcitur: nullis, ut in auro lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſuperne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, ſed in Hiſpania pulcherrimum: id quoque in ſterili ſolo, atque etiam montibus: & ubicunque una inventa vena eſt, non procul invenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materia: unde metalla Græci videntur dixiſſe. Mirum, adhuc per Hiſpanias ab Hannibale inchoatos puteos durare, ſua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo appellatur hodieque, qui CCC pondo Hannibali ſubminiſtravit in dies, ad mille quingentos jam paſſus cavato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibuſque egerunt aquas lucernarum menſura, amnemque faciunt. Ar-

genti vena, quæ in ſummo reperta eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper inventa æris vena infra alumen alba, finem ſpei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Eſt & lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum appellatur: venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad ſe trahit. Ideo & optime purgat, ceteras ejus ſordes exſpuens crebro jactatu fictilibus in vaſis, veſtibus injectis. Sed ut ipſum ab auro diſcedat, in pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſime retinet. Verum pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido uſum eum adulteravere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et alias argentum vivum non largum inventum eſt.

XXXIII. In iiſdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, ſpumæ lapis candidæ nitentiſque, non tamen translucentis: ſtimmi appellant, alii ſtibium, alii alabaſtrum, alii larbaſon. Duo ejus genera, mas & femina. Magis probant feminam: horridior eſt mas, ſcabriorque, & minus ponderoſus, minuſque radians & arenoſior: femi-

na contra nitet, friabilis, fiſſuriſque, non globis dehiſcens.

XXXIV. Vis ejus adſtringere, & refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellavere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum, exhulcerationeſque, farina ejus ac thuris, gummi admixto. Siſtit & ſanguinem e cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera: & contra veteres canum morſus inſperſus farina: & contra ambuſta igni, cum adipe, ac ſpuma argenti, ceruſſaque, & cera. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: dein reſtinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac ſubinde turbidum transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx ejus intelligitur plumboſiſſima, quæque ſubſedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die quod innatat, effunditur, ſpongiaque tollitur. Quod ibi ſubſedit, flos intelligitur, ac linteolo interpoſito in Sole ſiccatur, non ut perareſcat. Iterumque in mortario teritur, & in paſtillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus neceſſarius eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, ſed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo ſaccant, fæcemque abjiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid ſubſidat colligentes: emplaſtris quoque & collyriis miſcent.

XXXV. Scoriam in argento Græci vocant hel-

cyſma. Vis ejus adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris, ut molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis: & contra teneſmos, dyſenteriaſque, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excreſcentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iiſdem metallis & quæ vocatur ſpuma argenti. Genera ejus tria: optima quam chryſitin vocant: ſecunda, quam agyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iiſdem tubulis inveniuntur. Probatiſſima eſt Attica, proxima Hiſpanienſis. Chryſitis ex vena ipſa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipſius fuſura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta ſua materia ex ſuperiori catino defluens in inferiorem, & ex eo ſublata veruculis ferreis, atque in ipſa flamma convoluta, ut ſit modici ponderis. Eſt autem, ut ex nomine ipſo intelligi poteſt, ferveſcentis materiæ ſpuma. Diſtat a ſcoria, quo poteſt ſpuma a fæce diſtare. Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant ſterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut ſit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, ſimulque reſtinguitur. Quod ſi ſit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aqua, addito

in linteolis tritico & hordeo novis, donec ea purgentur. Poſtea ſex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cum deſinant, calida, addito ſale foſſili, in libram ſpumæ obolo. Noviſſimo die condunt in plumbeo vaſe. Alii cum faba candida ac ptiſana coquunt, & in Sole ſiccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc ſalem foſſilem adjiciunt, ſubinde aqua mutata, ſiccantque diebus XL calidiſſimis æſtatis. Nec non in ventre ſuillo in aqua coquunt, exemtamque nitro fricant, & ut ſupra, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adjecta aqua abluant. Uſus ejus ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas, maculaſque, & abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibuſque emplaſtris ſupra dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta, myrtoque, & aceto: itemque perniones cum myrtis & cera.

XXXVI. Invenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam apud Romanos non ſolum maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Jovis ipſius ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantumque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & a Cenſoribus in primis Jovem miniandum locari. Cujus rei cauſam equidem miror: quanquam & hodie id expeti conſtat Æthiopum

populis, totoſque eo tingi proceres, huncque ibi Deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentius perſequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophraſtus XC annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum (quod tempus exit in Urbis noſtræ CCXLIX annum) tradit inventum minium a Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuiſſe originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hiſpania, ſed durum & arenoſum: item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua jaculantes decuterent: id eſſe adulterum: optimum vero ſupra Epheſum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari farinam: & quod ſubſidat, iterum lavari. Differentiam artis eſſe, quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuiſſe non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naves ea commendat, alias circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci: minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permixto utriuſque animalis ſanguine, ut diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis proprie ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentiſque utiliſſima eſt. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum eſſe paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Epheſio minio, quod derelictum eſt, quia curatio magni operis erat. Præterea utrumque nimis acre exiſtimatur. Ideo tranſiere ad rubricam, & ſinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis. Pretium ſinceræ, nummi quinquaginta.

XL. Juba minium naſci & in Carmania tradit: Timagenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde, quam ex Hiſpania. Celeberrimum ex Siſaponenſi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore cuſtodia. Non licet id ibi perſicere excoquique. Romam perfertur vena ſignata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio ſtatuta lege, ne modum excederet H-S. LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda ſocietati.

Namque eſt alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exuſto lapide venis permixto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum appellavimus, (is enim & ipſe in argentum excoquitur:) ſed ex aliis ſimul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur ſuo colore, nec niſi in fornacibus rubeſcentes exuſtique tunduntur in farinam. Et hoc eſt ſecundarium minium perquam paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem

Syrico minium compendii ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, conſtatque furantibus. Sincero cocci nitor eſſe debet. Secundarii autem ſplendor in parietibus ſentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponenſibus autem miniariis ſuæ venæ arena ſine argento excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigreſcit: ſincerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari. Ac ſimili ratione ferri candentis lamina, ſi non ſit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti ſiccato cera Punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur: iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem uſque: poſtea candelis ſubigatur: ac deinde linteis puris, ſicut & marmora niteſcunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis veſicis illigant, ne in reſpirando pernicialem pulverem trahant: & tamen ut per illas ſpectent. Minium in voluminibus quoque ſcriptura uſurpatur, clarioreſque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in ſepulcris facit.

XLI. Ex ſecundario invenit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis piſtilliſque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impoſitum ferrea concha, calice coopertum, argilla ſuperillita: dein ſub patinis accenſum follibus continuo igni, atque ita calicis ſudore deterſo, qui ſit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis divi-

di facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum venenum eſſe conveniat, omnia quæ de minio in medicinæ uſu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortaſſis illito capite ventreve, ſanguinem ſiſtendum, dum ne quid penetret in viſcera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem cenſeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur ſolum nunc prope, cum & in æra ſimili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingenioſiſſima eſt, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non ſolitus inveniri, niſi in flumine Tmolo, ut auctor eſt Theophraſtus: nunc vero paſſim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binaſque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit in his, melius quam quod a terra. His coticulis periti, cum e vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri ſit in ea, quantum argenti vel æris, ſcripulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento impoſito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruſo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ſervatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Eſt aliud experimentum politi, & in halitu hominis, ſi ſudet protinus, nubemque diſcutiat.

XLV. Laminas duci, & ſpecula fieri non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat. Id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto fieri convenit. Eadem vi in ſpeculis uſu polita craſſitudine, paulumque propulſa dilatatur in immenſum magnitudo imaginum. Tantum intereſt repercuſſum illum reſpuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exſculptis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monſtrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figura materiæ. Plurimumque refert concava ſint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depreſſa an elata, tranſverſa an obliqua, ſupina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim eſt aliud illa imago, quam digeſta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de ſpeculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundiſina, ſtanno & ære mixtis. Prælata ſunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeji ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro oppoſito averſis.

XLVI. Tingit & Ægyptus argentum, ut in vaſis Anubem ſuum ſpectet: pingitque, non cælat argentum. Tranſit inde materia & ad triumphales ſtatuas: mirumque, creſcit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miſcentur argento tertiæ æris Cyprii tenuiſſimi, quod coronarium vocant, & ſulphuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus co-

quendi, donec ſe ipſa opercula aperiant. Nigreſcit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miſcuit denario Triumvir Antonius ferrum. Miſcentur æra falſæ monetæ. Alii e pondere ſubtrahunt, cum ſit juſtum LXXXIV e libris ſignari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas ſtatuas dicaverit. Mirumque, in hac artium ſola vitia diſcuntur, & falſi denarii ſpectatur exemplar, pluribuſque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummuſque percuſſus: & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Poſtea Divites cognominati: dummodo notum ſit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxiſſe creditoribus ſuis. Ex eadem gente M. Craſſus negabat locupletem eſſe, niſi qui reditu annuo legionem tueri poſſet. In agris bis millies ſeſtertiûm poſſedit, Quiritium poſt Sullam ditiſſimus. Nec fuit ſatis, niſi totum Parthorum eſuriſſet aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim inſectari inexplebilem iſtam habendi cupidinem. Multos poſtea cognovimus ſervitute liberatos opulentiores: pariterque tres Claudii principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Aſinio Gallo, C. Marcio Cenſorino Coſſ. a. d. VI Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Iſidorus teſtamento ſuo edixit, quamvis multa civili

bello perdidiſſet, tamen relinquere ſervorum quatuor millia centum ſedecim: juga boum tria millia ſexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta ſeptem millia: in numerato H-S. ſexcenties cent. mill. Funerari ſe juſſit H-S. undecies cent. mill. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompejo res gerente circa Judæam, octona millia equitum ſuâ pecunia toleraviſſe: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vaſa cum ferculis, ſaginaſſe. Quota vero ille ipſe (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donavit: Xerxis copias, hoc eſt, ſepties centena LXXXVIII millia hominum excepit epulo, ſtipendium quinque menſium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis, ſenectuti ſuæ in delectu unus ſaltem concederetur. Hunc quoque ipſum aliquis comparet Crœſo regi. Quæ (malum) amentia eſt, id in vita cupere, quod aut etiam ſervis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus ſtipem ſpargere cœpit, Sp. Poſtumio, Q. Marcio Coſſ. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio ſextantes æris in funus contulit, honoris id neceſſitatiſque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis eſſe dixerim.

XLIX. Vaſa ex argento mira inconſtantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu pro-

bando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas menſis adoptavimus: nunc anaglypta, in aſperitatemque exciſa, circa linearum picturas quærimus. Jam vero & in menſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera: & intereſt, quam plurimum lima perdiderit. Vaſa coquinaria ex argento Calvus Orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento cælare invenimus: noſtraque ætate Poppæa conjux Neronis principis delicatioribus jumentis ſuis ſoleas ex auro quoque induere.

L. Libras XXXII argenti Africanus ſequens heredi reliquit. Idemque cum de Pœnis triumpharet, quatuor millia CCCLXXX M. pondo tranſtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot menſarum poſtea apparatu victa? Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho militibus X VII dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc ſatis fuit! Frater ejus Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Druſus in Tribunatu plebis, X. Nam propter quinque pondo notatum a Cenſoribus triumphalem ſenem, fabuloſum jam videtur. Item Catum Ælium, cum legati Ætolorum in Conſulatu prandentem in fictilibus adiſſent, miſſa ab his vaſa argentea non accepiſſe, neque aliud habuiſſe argenti ad ſupremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ L. Paulus ſocer ei ob virtutem devicto Perſeo rege donaſſet. Invenimus legatos Carthaginienſium dixiſſe nullos hominum inter ſe benignius vivere, quam Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœ-

nitaviſſe ipſos. At hercules Pompejum Paulinum Arelatenſis Equitis Romani filium, paternaque gente pellitum, quod XII pondo argenti habuiſſet apud exercitum, ferociſſimis gentibus oppoſitum ſcimus.

LI. Lectos vero mulierum jam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidiſſe primus traditur Carvilius Pollio, Eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca ſpecie faceret, ſed Punicana. Eadem & aureos fecit. Nec multo poſt argentei Deliacos imitati ſunt. Quæ omnia expiavit bellum civile Sullanum.

LII. Paulo enim ante hæc facta ſunt, lanceſque e centenis libris argenti, quas tunc ſuper quingentas numero Romæ fuiſſe conſtat, multoſque ob eas proſcriptos, dolo concupiſcentium. Erubeſcant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Noſtra ætas fortior fuit: Claudii principatu ſervus ejus Druſillanus nomine Rotundus, diſpenſator Hiſpaniæ citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites ejus, octo DCCCL librarum: quæſo, ut quam multi eas conſervi ejus inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit, ante Sullæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuiſſe argentea. Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum, Feneſtella, qui obiit noviſſimo Tiberii Cæſaris principatu. Sed & teſtudinea tum in uſum veniſſe. Ante ſe autem paulo, lignea, rodunda, ſolida: nec multo majora, quam menſas fuiſſe. Se quidem puero, quadrata, & com-

pacta, aut acere operta; aut citro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulis, lineaſque per commiſſuras. Tympana vero ſe juvene appellata ſtateras, & lances, quas antiqui magidas appellaverant.

LIII. Nec copia tantum argenti furuit vita, ſed validius pæne manipretiis: idque jam pridem, ut ignoſcamus nobis. Delphinos quinis millibus ſeſtertiûm in libras emtos C. Gracchus habuit. Lucius vero Craſſus Orator duos ſcyphos Mentoris artificis manu cælatos ſeſtertiis C. Confeſſus tamen eſt, nunquam ſe his uti propter verecundiam auſum. Conſtat eundem ſeſtertiûm VI millibus in ſingulas libras vaſa emta habuiſſe. Aſia primum devicta luxuriam miſit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio tranſtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL. Et vaſorum aureorum pondo MD anno conditæ Urbis quingenteſimo ſexageſimo quinto. Eadem Aſia donata multo etiam gravius afflixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exemta eſt, Urbis anno ſexcenteſimo vigeſimo ſecundo, mediis quinquaginta ſeptem annis erudita civitate amare etiam, non ſolum admirari, opulentiam externam: immenſo & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipſa hoc intervallo, anno Urbis ſexcenteſimo octavo parta, ſigna & tabulas pictas invexit, ne quid deeſſet: pariterque luxuria nata eſt, & Carthago ſublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, & liceret. Petiere & dignationem hinc aliqui veterum. C. Ma-

rius poſt victoriam Cimbricam cantharis potaſſe Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

LIV. Argenti uſum in ſtatuas primum Divi Auguſti in adulatione temporum tranſiſſe, falſo exiſtimatur. Jam enim triumpho Magni Pompeji reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam ſtatuam: item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteoſque. Argentum ſuccedit aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes ſibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipſi Arellium Fuſcum (motum equeſtri ordine, ob inſignem calumniam, cum celebritate affectarentur adoleſcentium ſcholæ) ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum, ebore etiam faſtidito, cælentur argento, vaginæ catillis, baltei laminis crepitent? Jam vero pædagogia ad tranſitum virilitatis cuſtodiantur argento: feminæ laventur, &, niſi argentea, ſolia faſtidiant: eademque materia & cibis, & probris, ſerviat. Videret hæc Fabricius, & ſtratas argento mulierum balineas, ita ut veſtigio locus non ſit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicoſos Imperatores plus quam pateram & ſalinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

LV. Mirum in auro cælando inclaruiſſe neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus eſt Mentor, de quo ſupra diximus. Quatuor paria ab eo omninò facta ſunt: ac jam nullum exſtare di-

citur, Epheſiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum ſignum ejus habuiſſe ſcripſit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Exſtant hodie omnium opera in inſula Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi patris in ipſa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in ſcyphis: Myos in eadem æde, & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatus in ſcyphis magna fama. Poſt hos celebratus eſt Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum ſomno collocaviſſe verius, quam cælaſſe dictus eſt, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriſcus. Item Ariſton & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeji ætatem Praxiteles, Poſidonius Epheſius, Lædus Stratiates, qui prœlia armatoſque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, & judicium Oreſtis, in duobus ſcyphis H-S. XII æſtimatis. Fuit dein Pytheas, cujus binæ unciæ x venierunt. Ulyſſes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium ſurripientes. Fecit idem & cocos magiriſcia appellatos, parvulis potoriis, ſed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam oportuna injuriæ ſubtilitas erat. Habuit & Teucer famam. Subitoque ars hæc ita exolevit, ut ſola jam vetuſtate cenſeatur, uſque adeo attritis cælaturis, ne figura diſcerni poſſit, auctoritas conſtet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu ſalſo, ſicut in mediterraneis Hiſpaniæ.

LVI. In argenti & auri metallis naſcuntur etiamnum pigmenta, ſil & cæruleum. Sil proprie limus

eſt. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, X II. Proximum marmoroſum, dimidio Attici pretio. Tertium genus eſt preſſum, quod alii Syricum vocant ex inſula Syro. Jam quidem & ex Achaja, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, H-S. bini. Dupondiis vero detractis, quod lucidum vocant, e Gallia veniens: hoc autem & Attico ad lumina utuntur: ad abacos, non niſi marmoroſo, quoniam marmor in eo reſiſtit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX ab Urbe lapidem, in montibus. Poſtea uritur, preſſum appellantibus qui adulterant. Sed eſſe falſum exuſtumque amaritudine apparet, quoniam reſolutum in pulverem eſt. Sile pingere inſtituere primi Polygnotus & Micon, Attico dumtaxat. Hoc ſecuta ætas ad lumina uſa eſt: ad umbras autem Syrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit.

LVII. Cæruleum arena eſt. Hujus genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maxime probatur. Scythicum, hoc diluitur facile: cumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Acceſſit his Puteolanum & Hiſpanienſe, arena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in ſua coquitur herba, bibitque ſuccum. Reliqua confectura eadem quæ chryſocollæ. Ex cæruleo fit, quod vocatur lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc eſt cæruleo candidius. Pretia ejus, X X in libras: cærulei X VIII. Uſus in creta, calcis impatiens. Nuper acceſſit & Veſtorianum ab auctore appellatum.

Fit ex Ægyptii leviſſima parte: pretium ejus, X I in libras. Idem & Puteolani uſus, præterque ad feneſtras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum eſt cœptum, cujus pretium X VIII in libras. Ratio in pictura ad inciſuras, hoc eſt, umbras dividendas ab lumine. Eſt & viliſſimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis aſſibus æſtimatum. Cærulei ſinceri experimentum in carbone ut flagret: fraus, viola arida decocta in aqua, ſuccoque per linteum expreſſo in cretam Eretriam. Vis ejus in medicina, ut purget hulcera. Itaque & emplaſtris adjiciunt: item cauſticis. Teritur autem difficillime ſil. In medendo leviter mordet, adſtringitque, & explet hulcera. Uritur in fictilibus, ut proſit. Pretia rerum, quæ uſquam poſuimus, non ignoramus alia in aliis locis eſſe, & omnibus pæne annis mutari, prout navigationes conſtiterint, aut ut quiſque mercatus ſit, aut aliquis prævalens manceps annonam flagellet: non obliti Demetrium a tota Seplaſia Neronis principatu accuſatum apud Conſules: poni tamen neceſſarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXIV.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXIV.

I. PROXIMA dicantur æris metalla, cui & in uſu proximum eſt pretium: immo vero ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc æra militum: Tribuni ærarii, & ærarium, obærati, & ære diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus ære tantum ſignato uſus ſit. Sed & alia vetuſtas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Núma collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto.

II. Vena quo dictum eſt modo effoditur, ignique perficitur. Fit & e lapide æroſo, quem vocant cadmiam. Celebritas in Aſia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum. Fit & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præſtantiore, maxime aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo jam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Salluſtianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipſum ævi. Succeſſitque ei Livianum in Gallia. Utrumque a metallorum

dominis appellatum: illud ab amico Divi Auguſti, hoc a conjuge, velocis defectus. Livianum quoque certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum converſa, quod & Cordubenſe dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maxime ſorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in ſeſtertiis dupondiariiſque, Cyprio ſuo aſſibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis ſe habet.

III. Reliqua genera artificio conſtant, quæ ſuis locis reddentur, ſumma claritate ante omnia indicata. Quondam æs confuſum auro argentoque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat: nunc incertum eſt pejor hæc ſit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis exſtincta eſt. Quæſtus cauſa enim, ut omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat. Ideo etiam Deorum adſcripta operi, cum proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeoque exolevit fundendi æris pretioſi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc caſus miſcuit, Corintho, cum caperetur, incenſa: mireque circa id multorum affectatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de cauſa Verrem, quem Cicero damnaverat, proſcriptum cum eo ab Antonio, quam quod Corinthiis ſe ei ceſſurum negaviſſet. At mihi major pars eorum ſimulare eam ſcientiam videtur, ad ſegregandos ſe a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi ſubtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta

eſt Olympiadis CLXI anno tertio, noſtræ Urbis DCVIII: cum ante ſecula fictores nobiles eſſe deſiſſent, quorum iſta omnia ſigna hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis noſtræ annos ex ſupra dicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vaſa tantum Corinthia, quæ iſti elegantiores modo in eſculenta transferunt, modo in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum reſpectu. Ejus tria genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri fulva natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc eſt, cujus ratio non poteſt reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum ſimulacro ſigniſque, illud ſuo colore pretioſum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul a Corinthio: longe tamen ante Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum.

IV. Antiquiſſima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis, tricliniorum pedibus fulcriſque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit deinde ad Deûm ſimulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Inſula & ipſa, nec æs gignens, ſed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario eſt Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Jupiter in Capitolio in Jovis Tonantis

æde. Illo ære Myron uſus eſt, hoc Polycletus, æquales atque condiſcipuli. Æmulatio iis & in materia fuit.

VI. Privatim Ægina candelabrorum ſuperficiem dumtaxat elaboravit, ſicut Tarentum ſcapos. In his ergo juncta commendatio officinarum eſt. Nec pudet Tribunorum militarium ſalariis emere, cum ipſum nomen a candelarum lumine impoſitum appareat. Acceſſio candelabri talis fuit, Theonis juſſu præconis, Cleſippus fullo, gibber præterea & alio fœdus aſpectu: emente id Gegania ſeſtertiis quinquaginta: eademque oſtentante convivio emtum, ludibrii cauſa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in teſtamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili ſepulcro, per quod æterna ſupra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum eſſe nulla Corinthia candelabra conſtet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, ſed compluribus Achajæ oppidis ſimul æra diſperſit.

VII. Priſci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & a Cn. Octavio, qui de Perſeo rege navalem triumphum egit, factam porticum duplicem ad Circum Flaminium, quæ Corinthia ſit appellata a capitulis æreis columnarum. Veſtæ quoque ædem ipſam Syracuſana ſuperficie tegi placuiſſe. Syracuſana ſunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippa poſita. Quin etiam privata opulentia eo modo uſurpata eſt. Camillo

inter crimina objecit Sp. Carvilius Quæſtor, quod ærata oſtia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia ærata, abacoſque, & monopodia Cn. Manlium Aſia devicta primum inveniſſe triumpho ſuo, quem duxit Urbis anno DCLXVII, L. Piſo auctor eſt. Antias quidem L. Craſſum heredem L. Craſſi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidiſſe. Ex ære factitavere & cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi penſiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis eſt in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem Deo.

IX. Tranſiit deinde ars ubique vulgo ad effigies Deorum. Romæ ſimulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Caſſii, quem regnum affectantem pater ipſius interemerat. Tranſiit & ab Diis ad hominum ſtatuas atque imagines multis modis. Bitumine antiqui tingebant eas: quo magis mirum eſt placuiſſe auro integere. Hoc neſcio an Romanum fuit inventum: certe etiam Romæ non habet vetuſtatem. Effigies hominum non ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſa perpetuitatem merentium, primo ſacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiæ: ubi omnium, qui viciſſent, ſtatuas dicari mos erat. Eorum vero, qui ter ibi ſuperaviſſent, ex membris ipſorum ſimilitudine expreſſa, quas iconicas vocant. Athenienſes neſcio an primi omnium Harmodio & Ariſtogitoni tyran-

nicidis publice poſuerint ſtatuas. Hoc actum eſt eodem anno, quo & reges Romæ pulſi. Excepta deinde res eſt a toto orbe terrarum humaniſſima ambitione. Et jam omnium municipiorum foris ſtatuæ ornamentum eſſe cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi ævo baſibus inſcribi, ne in ſepulcris tantum legerentur. Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum inſtituit ſic colere patronos.

X. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes haſtam, ab epheborum e gymnaſiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res eſt, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæſar quidem Dictator loricatam ſibi dicari in foro ſuo paſſus eſt. Nam Lupercorum habitu factæ, tam novitiæ ſunt, quam quæ nuper prodiere pænulis indutæ. Mancinus eodem habitu ſibi ſtatuit, quo deditus eſt. Notatum ab auctoribus, & L. Accium poetam in Camenarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe, cum brevis admodum fuiſſet. Equeſtres vero ſtatuæ Romanam celebrationem habent, orto ſine dubio a Græcis exemplo. Sed illi celetas tantum dicabant in ſacris victores. Poſtea vero & qui bigis vel quadrigis viciſſent. Unde & noſtri currus nati in his qui triumphaviſſent. Serum hoc, & in his non niſi a Divo Auguſto ſejuges, ſicut & elephanti.

XI. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti eſſent per Circum. Antiquior columnarum, ſicut C. Mænio, qui deviceerat priſcos Latinos, quibus ex fœdere tertias

prædæ Romanus populus præſtabat, eodemque in Conſulatu in ſuggeſtu roſtra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Cajo Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ eſt etiam nunc in Foro. Item P. Minucio præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, unciaria ſtipe collata, neſcio an primo honore tali a populo, antea enim a Senatu erat: præclara res, niſi frivolis cœpiſſet initiis. Namque & Atti Navii ſtatua fuit ante Curiam, cujus baſis conflagravit Curia incenſa Publii Clodii funere. Fuit & Hermodori Epheſii in Comitio, legum, quas Decemviri ſcribebant, interpretis, publice dicata. Alia cauſa, alia auctoritas M. Horatii Coclitis ſtatuæ, quæ durat hodieque, cum hoſtes a ponte ſublicio ſolus arcuiſſet. Equidem & Sibyllæ juxta Roſtra eſſe non miror, tres ſint licet: una, quam Sextus Pacuvius Taurus Ædilis plebis inſtituit: duæ, quas M. Meſſala. Primas putarem has, & Atti Navii, poſitas ætate Tarquinii Priſci, niſi regum antecedentium eſſent in Capitolio. Ex his Romuli eſt ſine tunica, ſicut & Camilli in Roſtris, & ante ædem Caſtorum fuit Q. Marcii Tremuli equeſtris togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum ſtipendio liberaverat. Inter antiquiſſimas ſunt & Tulli Clœlii, Lucii Roſcii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Roſtris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a Republica tribui ſolebat injuria cæſis, ſicut & P. Junio, & Tito Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales adnotavere, tripeda-

neas his ſtatuas in Foro ſtatutas. Hæc videlicet menſura honorata tunc erat. Non præteribo Cn. Octavium, ob unum ſcilicet verbum. Hic regem Antiochum, daturum ſe reſponſum dicentem, virga quam tenebat forte circumſcripſit, & prius quam egrederetur circulo illo, reſponſum dare coegit. In qua legatione interfecto Senatus ſtatuam poni juſſit quam oculatiſſimo loco in Roſtris. Invenitur ſtatua decreta & Taraciæ Cajæ, ſive Suffetiæ virgini Veſtali, ut poneretur ubi vellet: quod adjectum non minus honoris habet, quam feminæ eſſe decretam. Meritum ejus in ipſis ponam Annalium verbis: Quod campum Tiberinum gratificata eſſet ea populo.

XII. Invenio & Pythagoræ, & Alcibiadi, in cornibus Comitii poſitas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortiſſimo Grajæ gentis juſſiſſet, & alteri ſapientiſſimo, ſimulacra celebri loco dicari: ea ſtetere donec Sulla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque eſt, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo ſapientia prælato Pythagoram prætuliſſe, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themiſtocli. Columnarum ratio erat, attolli ſupra ceteros mortales: quod & arcus ſignificant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures ſtatuas dicatas, quam Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX ſtatuere, nondum anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, eaſdemque ſubvertere Sullæ introitu.

XIII. Pedeſtres ſine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equeſtrium tamen origo perquam vetus eſt, cum feminis etiam honore communicato. Clœliæ etiam ſtatua eſt equeſtris, ceu parum eſſet toga eam cingi: cum Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obſides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis publice dicatam crediderim: Atto enim ac Sibyllæ Tarquinium, & reges ſibi ipſos poſuiſſe veriſimile eſt: niſi Clœliæ quoque Piſo traderet ab his poſitam, qui una obſides fuerant, redditis a Porſenna in honorem ejus. E diverſo Annius Fetialis, equeſtrem, quæ fuerit contra Jovis Statoris ædem in veſtibulo Superbi domus, Valeriæ fuiſſe Publicolæ Conſulis filiæ: eamque ſolam refugiſſe, Tiberimque tranaviſſe, ceteris obſidibus, quæ Porſennæ mittebantur, interemtis Tarquinii inſidiis.

XIV. Lucius Piſo prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II Coſſ. a Cenſoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, ſtatuas circa Forum eorum qui magiſtratum geſſerunt, ſublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus ſententia ſtatutæ eſſent. Eam vero quam apud ædem Telluris ſtatuiſſet ſibi Sp. Caſſius, qui regnum affectaverat, etiam conflatam a Cenſoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Exſtant Catonis in Cenſura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis ſtatuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quo minus Romæ quoque ponerentur, ſicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prio-

ris filia. Sedens huic poſita, ſoleiſque ſine amento inſignis, in Metelli publica porticu: quæ ſtatua nunc eſt in Octaviæ operibus.

XV. Publice autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtaverat: ob id Ælium Thurini ſtatua & corona aurea donaverunt. Iidem poſtea Fabricium donavere ſtatua, liberati obſidione. Paſſimque gentes in clientelas ita receptæ: adeo diſcrimen omne ſublatum, ut Hannibalis etiam ſtatuæ tribus locis viſantur in Urbe, cujus intra muros ſolus hoſtium emiſit haſtam.

XVI. Fuiſſe autem ſtatuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetuſtam, indicant, Hercules ab Evandro ſacratus, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos veſtitur habitu triumphali. Præterea Janus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per ſignificationem anni, temporis & ævi ſe Deum indicaret. Signa quoque Tuſcanica per terras diſperſa, quæ in Etruria factitata non eſt dubium. Deorum tantum putarem ea fuiſſe, ni Metrodorus Scepſius, cui cognomen a Romani nominis odio inditum eſt, propter duo millia ſtatuarum Volſinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cum ſtatuarum origo tam vetus in Italia ſit, lignea potius aut fictilia Deorum ſimulacra in delubris dicata, uſque ad devictam Aſiam, unde luxuria. Similitudines expri-

mendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plaſticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam ſtatuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, ſi quis plura perſequi velit: omnia enim quis poſſit?

XVII. In M. Scauri Ædilitate tria millia ſignorum in ſcena tantum fuere temporario theatro. Mummius devicta Achaja replevit Urbem: ipſe exceſſit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excuſatione ponatur? Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia ſignorum eſſe, Mucianus ter Conſul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis, ſupereſſe creduntur. Quis iſta mortalium perſequi poſſit? aut quis uſus noſcendi intelligatur? Inſignia tamen maxime, & aliqua de cauſa notata, voluptarium ſit attigiſſe, artificeſque celebratos nominaviſſe: ſingulorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lyſippus MD opera feciſſe dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem poſſent dare vel ſingula. Numerum apparuiſſe defuncto eo, cum theſaurum effregiſſet heres: ſolitum enim ex manipretio cujuſque ſigni denarios ſeponere aureos ſingulos. Evecta ſupra humanam fidem ars eſt ſucceſſu, mox & audacia. In argumentum ſucceſſus unum exemplum afferam, nec Deorum hominiſve ſimilitudinis expreſſæ. Ætas noſtra vidit in Capitolio, priuſquam id noviſſime conflagravit a Vitellianis incenſum, in cella Junonis, canem ex ære vulnus ſuum lambentem: cujus eximium miraculum & indiſcreta veri ſimilitudo, non eo ſolum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: ve-

rum & nova ſatisdatione: nam ſumma nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro ea, inſtituti publici fuit.

XVIII. Audaciæ innumera ſunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus ſtatuarum, quas coloſſeas vocant, turribus pares. Talis eſt in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe, XXX cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Jupiter a Divo Claudio Cæſare dicatus, qui vocatur Pompejanus a vicinitate theatri: talis & Tarenti factus a Lyſippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti eſt,) nullis convellatur procellis. Id quidem providiſſe & artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime flatum opus erat frangi, oppoſita columna. Itaque propter magnitudinem difficultatemque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucoſus, cum Herculem, qui eſt in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis coloſſus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lyſippi ſupra dicti diſcipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc ſimulacrum poſt quinquageſimum ſextum annum terræ motu proſtratum, ſed jacens quoque miraculo eſt. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores ſunt digiti, quam pleræque ſtatuæ. Vaſti ſpecus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere ſtabiliverat conſtituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrii relicto, moræ tædio. Sunt alii minores hoc in eadem ur-

be coloſſi centum numero: ſed ubicunque ſinguli fuiſſent, nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitavit coloſſos & Italia. Videmus certe Tuſcanicum Apollinem in bibliotheca templi Auguſti, quinquaginta pedum a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Carvilius Jovem, qui eſt in Capitolio, victis Samnitibus ſacrata lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreiſque & galeis. Amplitudo tanta eſt, ut conſpiciatur a Latiario Jove. Reliquiis limæ ſuam ſtatuam fecit, quæ eſt ante pedes ſimulacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Conſul dicavit: alterum a Charete ſupra dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Verum omnem amplitudinem ſtatuarum ejus generis vicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis, per annos decem, H-S. quadrigenties cent. mill. manipretio. Poſtquam ſatis ibi artem approbaverat, Romam accitus eſt a Nerone, ubi deſtinatum illius principis ſimulacrum, coloſſum fecit, CX pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi eſt, damnatis ſceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla ſimilitudinem inſignem, verum & ex parvis admodum ſurculis, quod primum operis inſtar fuit. Ea ſtatua indicavit interiſſe fundendi æris ſcientiam, cum & Nero largiri aurum argentumque paratus eſſet, & Zenodorus ſcientia fingendi cælan-

dique nulli veterum poſtponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito præſidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Caſſio Silano, avunculo ejus, præceptori ſuo Germanicus Cæſar adamata donaverat, æmulatus eſt, ut vix ulla differentia eſſet artis. Quantoque major in Zenodoro præſtantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio poteſt.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut ſecum circumferant, ſicut Hortenſius Orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti ei ſe ænigmata intelligere, reſpondit debere, quoniam ſphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulo ante C. Ceſtius Conſularis ſignum, quod ſecum etiam in prœlio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum ſuſtinere traduntur ſolitæ ſtatuæ, ex quibus duæ ante Martis Ultoris ædem dicatæ ſunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus ſimulacris ſigniſque innumera prope artificum multitudo nobilitata eſt. Ante omnes tamen Phidias Athenienſis, Jove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: ſed & ex ære ſigna fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIV, circiter CCC noſtræ Urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes, Critias, Neſtocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Parelius. Ex his Polycletus diſcipulos habuit Argium, Aſopodorum, Alexim,

Ariſtidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Damiam Clitorium: Myron Lycium. Nonageſima quinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centeſima ſecunda, Polycles, Cephiſſodotus, Leochares, Hypatodorus. Centeſima quarta, Praxiteles, Euphranor. Centeſima ſeptima, Echion, Therimachus. Centeſima quartadecima Lyſippus fuit, cum & Alexander Magnus. Item Lyſiſtratus, & frater ejus Sthenis, Euphronides, Soſtratus, Jon, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipſe. Diſcipulos habuit Zeuxim & Jadem. Centeſima viceſima, Eutychides, Euthycrates, Dahippus, Cephiſſodotus, Timarchus, Pyromachus. Ceſſavit deinde ars, ac rurſus Olympiade centeſima quinquageſima quinta revixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus, Calliſtratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita diſtinctis celeberrimorum ætatibus, inſignes raptim tranſcurram, reliqua multitudine paſſim diſperſa. Venere autem in certamen laudatiſſimi, quanquam diverſis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Epheſiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatiſſimam, ipſorum artificum, qui præſentes erant, judicio, cum apparuit eam eſſe, quam omnes ſecundam a ſua quiſque judicaſſent. Hæc eſt Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cteſilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

1. Phidias, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Minervam

Athenis, quæ eſt in Parthenone adſtans. Ex ære vero præter Amazonem ſupra dictam, Minervam tam eximiæ pulchritudinis, ut formæ cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum, & aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ hujuſque diei dedicavit. Ideo duo ſigna, quæ Catulus in eadem æde poſuit palliata: & alterum coloſſicon nudum: primuſque artem toreuticen aperuiſſe atque demonſtraſſe merito judicatur.

2. Polycletus Sicyonius Ageladæ diſcipulus, Diadumenum fecit molliter juvenem, centum talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: ſoluſque hominum artem ipſe feciſſe, artis opere judicatur. Fecit & diſtrigentem, & nudum talo inceſſentem. Duoſque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Aſtragalizontes: & ſunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum abſolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lyſimachiæ: Herculem, qui Romæ: Alexetera arma ſumentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus eſt. Hic conſummaſſe hanc ſcientiam judicatur, & toreuticen ſic erudiſſe, ut Phidias aperuiſſe. Proprium ejuſdem, ut uno crure inſiſterent ſigna, excogitaſſe: quadrata tamen ea eſſe tradit Varro, & pæne ad unum exemplum.

3. Myronem Eleutheris natum, & ipſum Ageladæ diſcipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis verſibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam ſuo, commendantur. Fecit

& canem, & diſcobolon, & Perſea, & Priſtas, & Satyrum admirantem tibias, & Minervam: Delphicos pentathlos pancratiaſtas: Herculem etiam, qui eſt apud Circum maximum in æde Pompeji Magni. Feciſſe & cicadæ monumentum ac locuſtæ carminibus ſuis Erinna ſignificat. Fecit & Apollinem, quem a Triumviro Antonio ſublatum reſtituit Epheſiis Divus Auguſtus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicaſſe varietatem videtur, numeroſior in arte, quam Polycletus, & in ſymmetria diligentior: & ipſe tamen corporum tenus curioſus, animi ſenſus non expreſſiſſe, capillum quoque & pubem non emendatius feciſſe, quam rudis antiquitas inſtituiſſet.

4. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaſte Delphis poſito. Eundem vicit & Leontinus, qui fecit ſtadiodromon Aſtylon, qui Olympiæ oſtenditur: & Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracuſis autem claudicantem: cujus hulceris dolorem ſentire etiam ſpectantes videntur. Item Apollinem, ſerpentemque ejus ſagittis confici: citharœdum, qui Dicæus appellatus eſt, quoniam cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, ſinu ejus celatum eſſet. Hic primus nervos & venas expreſſit, capillumque diligentius.

5. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cujus ſigna ad ædem Fortunæ hujuſque diei ſeptem nuda, & ſenis unum, laudata ſunt. Hic ſupra dicto facie quoque indiſcreta ſimilis fuiſſe traditur: Rhegini autem diſcipulus & filius ſororis fuiſſe Soſtratus.

6. Lyſippum Sicyonium, Duris negat, Tullius fuiſſe diſcipulum affirmat, ſed primo ærarium fabrum, audendi rationem cœpiſſe pictoris Eupompi reſponſo. Eum enim interrogatum, quem ſequeretur antecedentium, dixiſſe demonſtrata hominum multitudine, naturam ipſam imitandam eſſe, non artificem. Plurima ex omnibus ſigna fecit, ut diximus, fœcundiſſimæ artis, inter quæ diſtringentem ſe, quem Marcus Agrippa ante Thermas ſuas dicavit, mire gratum Tiberio principi: qui non quivit temperare ſibi in eo, quanquam imperioſus ſui inter initia principatus, tranſtulitque in cubiculum, alio ibi ſigno ſubſtituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitaverit, princepſque, quanquam adamatum, repoſuerit. Nobilitatur Lyſippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis vero quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritia ejus orſus. Quam ſtatuam inaurari juſſit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cum pretio periſſet gratia artis, detractum eſt aurum: pretioſiorque talis exiſtimatur, etiam cicatricibus operis atque conciſuris, in quibus aurum hæſerat, remanentibus. Idem fecit Hephæſtionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adſcribunt, cum is centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis ſacrata eſt: Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines ſumma omnium ſimilitudine expreſ-

ſit. Has Metellus Macedonia ſubacta tranſtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contuliſſe, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, ſiccioraque, per quæ proceritas ſignorum major videretur. Non habet Latinum nomen ſymmetria, quam diligentiſſime cuſtodivit, nova intactaque ratione quadratas veterum ſtaturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales eſſent, homines: a ſe, quales viderentur eſſe. Propriæ hujus videntur eſſe argutiæ operum, cuſtoditæ in minimis quoque rebus.

7. Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices, Dahippum, & Bedam, ſed ante omnes Euthycratem: quanquam is conſtantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam, auſtero maluit genere, quam jucundo, placere. Itaque optime expreſſit Herculem Delphis, & Alexandrum, Theſpin venatorem, & Theſpiadas: prœlium equeſtre: ſimulacrum Trophonii ad oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiſcinis: canes venantium.

8. Hujus porro diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, ut vix diſcernantur complura ſigna: ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſervator, dignus tanta gloria.

9. Artifices, qui compoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Theſſalia habitaverit, ubi latuerint opera ejus: alioqui ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, My-

roni, Pythagoræ. Laudant ejus Lariſſam, & Spintharum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, exiſtimant.

10. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Catuguſam, & Liberum patrem, & Ebrietatem, nobilemque una Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudii principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item Stephuſam, Spilumenen, Œnophorum: Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Perſarum rege captos victa Perſide Athenienſibus remiſit Magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo ſigna ejus diverſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuiſſe, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.

11. Habet & ſimulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorum effigie defeciſſe in homine crederetur. Ipſe Calamis & alias quadrigas bigaſque fecit, equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior.

12. Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea

ſecit, & æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas, bigaſque. Tiſicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, uſque ad mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis ejus fecere: atque ut intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

13. Bryaxis Æſculapium & Seleucum fecit. Bedas, adorantem. Batton Apollinem, & Junonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo.

14. Cteſilaus vulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte eſt, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodotus Minervam mirabilem in portu Athenienſium, & aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Æginetica æris temperatura. Cervumque una ita veſtigiis ſuſpendit, ut linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calceque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente utriſque in partibus, ut a repulſu per vices reſiliat. Idem & Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem ejus fecit.

15. Deſilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Minervæ fuit annis ſexaginta quatuor. Idem &

Minervam, quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu ſcripſit. Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos diſtringentes ſe fecit. Dinomenes Proteſilaum, & Pythodemum luctatorem.

16. Euphranoris Alexander Paris eſt : in quo laudatur, quod omnia ſimul intelligantur, judex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Hujus eſt Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata : & ſimulacrum Boni Eventus, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigaſque, & Cliduchon eximia forma : & Virtutem, & Græciam, utraſque coloſſeas : mulierem admirantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiæ Minerva Pyrrhuſque rex laudatur : & Celetizontes pueri, & Caſtor & Pollux ante ædem Jovis Tonantis, Hegeſiæ. In Pario colonia Hercules Iſidori.

17. Eleuthereus Lycius Myronis diſcipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum ſufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leochares aquilam, ſentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per veſtem : puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Sympoſion ſcripſit : Jovemque illum To-

nantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciſcus Lagonem puerum ſubdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipſe puerum ſuffitorem.

18. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipſeque Menæchmus ſcripſit de ſua arte.

19. Naucydes Mercurio, & Diſcobolo, & immolante arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æſculapium, & Hygiam, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ.

20. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, & Minervam: Phœnix Lyſippi diſcipulus, Epitherſen.

21. Stipax Cyprius uno celebratur ſigno, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentiſſimum artis, & inimicum ſui judicem, crebro perfecta ſigna frangentem, dum ſatiari cupiditate artis non quit, & ideo inſanum cognominatum. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex ære fecit, ſed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epiſtaten exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtravit.

22. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilem fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra li-

mam tenet, læva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneſte, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis ſimul facta muſca.

23. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus, aut, ut alii, Euthycratis, vicit utroſque copia ſignorum, & de ſua arte compoſuit volumina.

24. Plures artifices fecere Attali & Eumenis adverſus Gallos prœlia: Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximie anſerem ſtrangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque jam ſunt dicata Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliiſque ejus operibus, violentia Neronis in Urbem convecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita.

25. Præterea ſunt æqualitate celebrati artifices; ſed nullis operum ſuorum præcipui. Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt: Calliades, Cteſias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus, argenti cælatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobiliſſimi. Item ex cælatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus.

26. Nunc percenſebo eos, qui ejuſdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Alevas, philoſophos: Apellas & adorantes feminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidaſque ſupra dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores,

bigaſque cum auriga, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam ſuam hujus quoque Doryphorus.

27. Cephiſſodoti duo fuere: prioris eſt Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: perſona in incerto eſt. Sequens philoſophos fecit. Colotes qui cum Phidia Jovem Olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon, & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos, & athletas.

28. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon, philoſophos.

29. Epigonus omnia fere prædicta imitatus præceſſit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans.

30. Micon athletis ſpectatur: Menogenes, quadrigis.

31. Nec minus Niceratus omnia, quæ ceteri, aggreſſus, repræſentavit Alcibiadem, lampadeque accenſa matrem ejus Demaraten ſacrificantem.

32. Tiſicratis bigæ Piſton mulierem impoſuit. Idemque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum juſtiore ſævitia. In hoc a ſimulacris Deûm hominumque devocaverat humaniſſimam artem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de cauſa ſervantur opera ejus, ut quiſquis illa videat, oderit manus.

33. Sthenis Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes, ſacrificanteſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos: Scopas utraque.

34. Athletas autem, & armatos, & venatores, ſacrificanteſque, Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clariſſimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælavit nobiliter, natione Epheſius: Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon.

35. Ex omnibus autem maxime cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus ſunt ſaltantes Lacænæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam & pictorem fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, unam ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, ſed quia Philoſophi erat, ut obiter hoc quoque noſcatur tam inane exemplum.

36. In mentione ſtatuarum eſt & una non prætereunda, licet auctoris incerti, juxta Roſtra, Herculis tunicati, Eleo habitu, Romæ, torva facie, ſentienteque ſuprema in tunica. In hac tres ſunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: tertius,

T. Septimium Sabinum Ædilem curulem ex privato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæque dignationis ſimulacrum id fuit.

XX. Nunc revertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum præbet. Idemque in uncias additis auri ſcrupulis ſenis, prætenui pyropi bractea igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in ceteris metallis, cura diſtat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctiſque, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciiſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & bene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime ſentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert. Id quoque notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno melius fundi.

Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eademque tabularis, hoc modo: Maſſa proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex uſu coemti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefacti. Miſcentur & plumbi argentarii pondo

duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vigeſima: maximeque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Noviſſima eſt, quæ vocatur ollaria, vaſe nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio ſi addatur plumbum, colos purpuræ fit in ſtatuarum prætextis.

XXI. Æra exterſa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, niſi oleo perungantur. Servari ea optime in liquida pice tradunt. Uſus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.

XXII. Metalla æris multis modis inſtruunt medicinam, utpote cum hulcera omnia ibi ociſſime ſanentur. Maxime tamen prodeſt cadmia. Fit ſine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderoſa, ſed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. Namque ut ipſe lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ inutilis: ſic rurſus in fornacibus exſiſtit, aliamque nominis ſui originem recipit. Fit autem egeſta flammis atque flatu tenuiſſima parte materiæ, cameris lateribuſve fornacum pro quantitate levitatis applicata. Tenuiſſima eſt in ipſo fornacum ore, qua flammæ eructantur, appellata capnitis, exuſta, & nimia levitate ſimilis favillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryitis cognominata: ponderoſior hæc

priore, levior porro ſecuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utiliſſima. Tertia eſt in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipſa ab argumento, cruſta verius, quam pumex, intus varia, ad pſoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera: onychitis extra pæne cærulea, intus onychitæ maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra, & e ceteris ſordidiſſima, vulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a Medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, exſtinguitur vino ammineo, quæ ad emplaſtra præparatur: quæ vero ad pſoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam urunt, ac lavant in mortariis, poſtea ſiccant. Nymphodorus lapidem ipſum quam graviſſimum ſpiſſiſſimumque urit pruna, & exuſtum Chio vino reſtinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod ſubſidit, donec ceruſſæ ſimilis fiat, nulla dentium offenſa. Eadem Jollæ actio: ſed quam puriſſimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiæ effectus ſiccare, perſanare, ſiſtere fluxiones, pterygia & ſordes oculorum purgare, ſcabritiem extenuare, & quidquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipſum ad omnia eadem uritur: præterque, albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit

& vomitiones e melle ſumtum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere, circumlito ſpiramento, in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt, alii alumen pro ſulphure, alii nihil, ſed aceto tantum aſpergunt. Uſtum teritur mortario Thebaico, aqua pluvia lavatur, iterumque adjecta largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur: hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minii redeat. Tunc ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſervatur.

XXIV. Et ſcoria æris ſimili modo lavatur, minore effectu, quam æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ utilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii ſquamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cum panes æris aqua refrigerantur rubentque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & ſic adulteratur flos, ut ſquama veneat decuſſa vi clavis, in quos panes ærei ferruminantur. In Cypri maxime officinis omnia. Differentia hæc eſt, quod ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte.

XXV. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant, pars major & nomina: in tantum a conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria, credunt Seplaſiæ omnia frau-

dibus corrumpenti. Jam quidem facta emplaſtra & collyria mercantur: tabeſque mercium, aut fraus Seplaſiæ ſic exteritur. Et ſquama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, ut ſupra, ad eoſdem uſus: & amplius ad narium carnoſa vitia: itemque ſedis: & gravitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa: & uvas oris, farina admota. Tollit & tonſillas cum melle. Fit & ex candido ære ſquama longe Cypria inefficacior. Nec non urina pueri prius macerant clavos, paneſque. Quidam vero excuſſam ſquamam terunt, & aqua pluvia lavant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina, & illinunt cum polline.

XXVI. Æruginis quoque magnus uſus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & e lapide, ex quo coquitur æs, deraditur: & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis operculo: multo probatiore, quam ſi hoc idem ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x die. Alii vinaceis contegunt, totidemque poſt dies radunt. Alii delimatam æris ſcobem aceto ſpargunt, verſantque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandemque ſcobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ociſſime vero contingit coronariorum reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginem, alii pumice, aut gummi. Præcipue autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cetera enim dente deprehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimen-

tum in batillo ferreo. Nam quæ ſincera eſt, ſuum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu, maligne virens. Sed ſive ſinceram ſive adulteratam, aptiſſimum eſt ſiccatam in patina nova uri & verſari, donec favilla fiat: poſtea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lavatur autem ærugo, ſicut cadmia. Vis ejus collyriis oculorum aptiſſima, delacrimationibus mordendo proficiens. Sed ablui neceſſarium penicillis calidis, donec rodere deſinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maxime conſtat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti ſutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: miſyos vero una, croci ſex. Hæc omnia trita aceto Thaſio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum & ſuffuſionum, contra caligines, & ſcabritias, & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplaſtris miſcetur. Oris gingivarumque hulcerationem mirifice emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quod ſi & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fiſtularum erodit, vitiorumque quæ circa ſedem, ſive per ſe, ſive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fiſtulas adacta. Eademque cum reſinæ terebinthinæ tertia parte ſubacta, lepras tollit.

XXVIII. Eſt & alterum genus æruginis, quam vocant ſcoleca: in Cyprio ære hoc, trito alumine & ſale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quam acerrimo. Non fit hoc niſi æſtuoſiſſimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque ſe vermiculorum ſpecie, unde & nomen. Quod vitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & ſanterna efficit, qua diximus aurum ferruminari, uſuſque utriuſque, qui æruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipſum æs coquitur. Diſtat a cadmia, quod illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quod chalcitis friat ſe ſtatim, mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum diſcurſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem utiliorem eſſe, quoniam inveterata ſory fiat. Vis ejus ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingivas, uvam, tonſillas farina compeſcere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco vero porri verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL, & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis ter-

tia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, ſi aceto, quam vino temperentur. Toſta vero efficacior fit ad eadem omnia.

XXX. Sory Ægyptium maxime laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi, & Africo: quanquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: ſed in quacunque natione optimum, cui maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigreſcens, & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibuſdam olfactu modo vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale: alterius nationis contritum ſplendeſcit, ut miſy, & eſt lapidoſius. Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur, atque colluat: & oris hulceribus gravibus, quæque ſerpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis.

XXXI. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flori ejus luteo miſcente ſe ligni pinei favilla. Revera autem e ſupra dicto fit lapide, concretum natura, diſcretumque, & optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cum teratur, arenoſa natura, ſive terrea, chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infuſi cum roſaceo auribus purulentis: & in lana impoſiti, capitis hulceribus. Extenuat etiam ſcabritias oculorum inveteratas. Præcipue utile tonſillis, contraque anginas, & ſuppurata. Ratio, ut ſedecim drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat. Sic ad ſupra dicta utile eſt. Quoties opus ſit molliri vim ejus, mel adſpergitur. Erodit & callum fiſtularum, ex aceto foventium: & collyriis additur. Siſtit &

ſanguinem, hulceraque quæ ſerpant, quæve putreſcant. Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: & feminarum profluvium ſiſtit.

XXXII. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento ſutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec ullius æque mira natura eſt. Fit in Hiſpaniæ puteis ſtagniſve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari menſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus, vitreis acinis imaginem quandam uvæ reddit. Exemtum ita ſiccatur diebus XXX. Color eſt cæruleus, perquam ſpectabili nitore, vitrumque eſſe creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis: genere terræ eo in ſcrobes cavato: quarum e lateribus diſtillantes hiberno gelu ſtirias, ſtalagmian vocant: neque eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem violam, lonchoton appellant. Fit & in ſaxorum catinis, pluvia aqua corrivato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrantiſſimo Sole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſſile, aut factitium appellant hoc: pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ uſu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum: item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumtum. Medetur & oculorum ſcabritiei dolorive, & cali-

gini, & oris hulceribus. Siſtit & ſanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit oſſa fracta cum ſemine hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda hulcera, & excreſcentia hulcerum. Tollit & uvas, vel ſi decocto tangantur. Cum lini quoque ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo uſu præfertur violaceis, ſi gravitati aurium per fiſtulas inſpiretur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed tingit cicatrices. Nuperque inventum, urſorum in arena & leonum ora inſpargere illo: tantaque eſt vis in adſtringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. Etiamnum in ærariis reperiuntur, quæ vocant pompholygem & ſpodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. Aliqui id quod ſit candidum leviſſimumque, pompholygem dixere: & eſſe æris & cadmiæ favillam. Spodon nigriorem ponderoſioremque eſſe, deraſam parietibus fornacum, mixtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præſtat, & ſi tangatur lingua, ſaporem horridum. Convenit oculorum medicamentis, quibuſcunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ ſpodos: hoc ſolum diſtat, quod hujus elutior vis eſt. Additur & in emplaſtra, quibus lenis quæritur refrigeratio & ſiccatio. Utilior ad omnia, quæ vino lota eſt.

XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus cadmia, & ærario lapide. Leviſſimum hoc efflatur & ocius, evolatque e fornacibus, &

tectis adhæreſcit, a fuligine diſtans candore. Quod minus candidum ex eo, immaturæ fornacis argumentum eſt: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exhulceratque adeo, ut cum lavatur, ſi oculos attingat, excæcet. Eſt & mellei coloris ſpodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lavando fit utilius: purgatur ante penna, dein craſſiore lotura. Digitis ſcabritiem exterunt. Media vis ejus eſt, quæ vino lavatur. Eſt aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta putatatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus ſpodos, quam vocant lauriotin. Utiliſſima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis eſt vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda eſſent metalla, viliſſimis rebus utilitates eaſdem excogitavit.

XXXV. Antiſpodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleaſtri, vel cotonei mali, vel lentiſci. Item ex moris immaturis, id eſt, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pſeudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, ſimiliter pollere inventum eſt. Utuntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In ærariis officinis & ſpegma fit, jam liquato ære atque percocto, additis etiamnum car-

bonibus, flatuque accenſis: ac repente vehementiori flatu exſpuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, eſſe ſtratum debet.

XXXVII. Facile ab ea diſcernitur, quam in iiſdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quod bis torreatur. Cujus origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cujuſdam ſpecus arefacto prius, mox paulatim circumdatis ſarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce ſubſidente. Differentiæ ſiquidem, quod æs ipſum in catino defluit, ſcoria extra fornaces, flos ſupernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari: circa hunc æs fervere, ipſum vero non percoqui, niſi translatum in alias fornaces, & eſſe nodum quendam materiæ. Id quod ex cocto ſuperſit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicina ſimilis ſupra dictis: ſiccare, & excreſcentia conſumere, & perpurgare. Probatur lingua, ut eam ſiccet tactu ſtatim, ſaporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia illuſtris in Faſtis, trientem æreum paſcit auro & argento, conſumentem utrumque. Origo atque natura ejus incomperta eſt mihi. Verba ipſa de ea re Meſſalæ ſenis ponam. Serviliorum familia habet trientem ſacrum, cui ſumma cum cura magnificentiaque ſacra quotannis faciunt: quem ferunt alias creviſſe, alias decreviſſe videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familiæ ſignificari.

XXXIX. Proxime indicari debent metalla ferri, optimo peſſimoque vitæ inſtrumento. Siquidem hoc tellurem ſcindimus, ſerimus arbuſta, ponimus pomaria, vites ſqualore deciſo annis omnibus cogimus juveneſcere. Hoc exſtruimus tecta, cædimus ſaxa, omneſque ad alios uſus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus ſolum, ſed etiam miſſili volucrique, nunc tormentis excuſſo, nunc lacertis, nunc vero pennato; quam ſceleratiſſimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocius mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennaſque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum eſt, poſſe innocens eſſe ferrum. In fœdere, quod expulſis regibus populo Romano dedit Porſenna, nominatim comprehenſum invenimus, ne ferro niſi in agricultura uterentur. Et ſtilo ſcribere intutum, ut vetuſtiſſimi auctores prodiderunt. Magni Pompeji in tertio Conſulatu exſtat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum eſſe in Urbe.

XL. Et tamen vita ipſa non defuit honorem mitiorem habere ferro quoque. Ariſtonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato reſidentem pœnitentia, æs, ferrumque miſcuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc ſignum exſtat Thebis hodierno die. Eſt in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ ſcyphos e ferro dicatos in templo Martis Ultoris.

Obſtitit eadem naturæ benignitas, exigentis a ferro ipſo pœnas rubigine, eademque providentia nihil in rebus mortalibus faciente, quam quod infeſtiſſimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe inſula etiam Italiæ Ilva gignente: minimaque difficultate cognoſcuntur, ipſo colore terræ manifeſto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantum quæſtio eſt, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfuſa certo fluvio terra, neque aliter, ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numeroſa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantum, plumboque vicinius ſubminiſtrant: aliæ fragile & æroſum, rotarumque uſibus & clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate ſola placet, claviſque caligariis: aliud rubiginem celerius ſentit. Stricturæ vocantur hæ omnes, quod non in aliis metallis, a ſtringenda acie vocabulo impoſito. Et fornacum maxima differentia eſt: nucleuſque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquæ modo ad denſandas incudes, malleorumve roſtra. Summa autem differentia in aqua eſt, cui ſubinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, ſicut Bilbilin in Hiſpania & Turiaſſonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non ſint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro eſt. Seres hoc cum veſtibus ſuis pellibuſque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiſcetur mollior complexus.

In noſtro orbe aliubi vena bonitatem hanc præſtat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes, aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, poſtea in ſpongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo reſtingui mos eſt, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro ſanguis humanus ſe ulciſcitur. Contactum namque eo, celerius ſubinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide ſuo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, ut anulorum catena ſpectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum vivum, vulneraque tali aſperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria naſcitur, non ille magnes verus caute continua, ſed ſparſa bullatione, ita appellant: neſcio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus eſt quiſquam: ferrum utique inficit eadem vi. Magnete lapide Dinochares architectus Alexandriæ Arſinoes templum concamerare inchoaverat, ut in eo ſimulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Interceſſit mors & ipſius & Ptolomæi, qui id ſorori ſuæ juſſerat fieri.

XLIII. Metallorum omnium vena ferri largiſſima eſt. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie eſt, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accenſum igni, niſi duretur ictibus,

corrumpitur. Rubens non eſt habile tundendo, neque antequam albeſcere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri ſimile. A rubigine vindicatur ceruſſa, & gypſo, & liquida pice. Hæc eſt temperatura a Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et exſtare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi junxerat pontem, cujus anulos, qui refecti ſunt, rubigine infeſtari, carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro eſt & alia, quam ſecandi. Namque circumſcribi circulos, terve circumlato mucrone, & adultis & infantibus prodeſt contra noxia medicamenta : & præfixiſſe in limine e ſepulcro evulſos clavos adverſus nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percuſſus homo ſit, contra dolores laterum pectorumque ſubitos, qui punctionem afferant. Quædam uſtione ſanantur: privatim vero canis rabidi morſus. Quippe etiam prævalente morbo, expaveſcenteſque potum, uſta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, privatim vero dyſentericis.

XLV. Eſt & rubigo ipſa in remediis, & ſic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſive id ærea, ſive ferrea cuſpide fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia ejus ligare, ſiccare, ſiſtere. Emendat alopecias illita. Utuntur & ad ſcabritias genarum, puſulaſque totius corporis, cum cera & oleo myrteo : ad ignes vero ſacros

ex aceto: item ad ſcabiem, paronychia, in linteolis. Siſtit & feminarum profluvia impoſita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha ſubacta, & condylomatis ex aceto prodeſt. Podagras quoque illita lenit.

XLVI. Squama quoque ferri in uſu eſt ex acie, aut mucronibus, maxime ſimili, ſed acriore vi, quam rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum aſſumitur. Sanguinemque ſiſtit, cum vulnera maxime ferro fiant. Siſtit & feminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compeſcit, hulcerumque ſerpentia. Et genis prodeſt, farinæ modo adſperſa pauliſper. Præcipua tamen commendatio ejus in hygremplaſtro ad purganda vulnera fiſtulaſque, & omnem callum erodendum, & raſis oſſibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: picis oboli ſex, Cimoliæ cretæ drachmæ ſex: æris tuſi drachmæ duæ: ſquamæ ferreæ, totidem: ceræ, ſex: olei ſextarius. His adjicitur, cum ſunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, atque candidum. Pretioſiſſimum candidum, a Græcis appellatum caſſiteron, fabuloſeque narratum in inſulas Atlantici maris peti, vitilibuſque navigiis circumſutis corio advehi. Nunc certum eſt, in Luſitania gigni, & in Gallæcia: ſumma tellure arenoſa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. Interveniunt & minuti calculi, maxime torrentibus ſiccatis. Lavant eas arenas metallici, & quod ſubſidit, coquunt in for-

nacibus. Invenitur & in aurariis metallis, quæ aluta vocant: aqua immiſſa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas quæ auro: & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: poſtea caminis ſeparantur, conflatique in album plumbum reſolvuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Jungi inter ſe plumbum nigrum ſine albo non poteſt, nec hoc ei ſine oleo. Ac ne album quidem ſecum ſine nigro. Album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus, teſte Homero, caſſiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex eſt: aut enim ſua provenit vena, nec quidquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, mixtiſque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum: quod remanſit in fornacibus, galena, quæ eſt tertia portio additæ venæ. Hæc rurſus conflata, dat nigrum plumbum deductis partibus duabus.

XLVIII. Stannum illitum æneis vaſis, ſaporem gratiorem facit, & compeſcit æruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatiſſima, ut diximus, Brundiſii temperabantur; donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur ſtannum addita æris candidi tertia portione in plumbum album. Fit & alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones ſunt, & tertia albi. Pretium ejus

in libras x x. Hoc fiſtulæ ſolidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt. Pretia hujus faciunt in pondo c, lx x. Albo per ſe ſincero pretia ſunt x x, nigro ſeptem. Albi natura plus aridi habet: contraque nigri tota humida eſt. Ideo album nulli rei ſine mixtura utile eſt. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Confirmant, quod ſi minus albo nigri, quam ſatis ſit, miſceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix diſcerni poſſit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum incoquere ſimili modo cœpere equorum maxime ornamentis, jumentorum jugis, in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & eſſeda, & vehicula, & petorita exornare: ſimilique modo ad aurea quoque, non modo argentea, ſtaticula inanis luxuria pervenit: quæque in ſcyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta eſt, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupiſſe. India neque æs neque plumbum habet, gemmiſque ſuis ac margaritis hæc permutat.

XLIX. Nigro plumbo ad fiſtulas laminaſque utimur, laborioſius in Hiſpania eruto, totaſque per Gallias: ſed in Britannia ſummo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc ſunt nomina: Ovetanum, Caprarienſe, Oleaſtrenſe. Nec differentia ulla ſcoriæ, modo ſit excocta diligenter. Mirumque in his

ſolis metallis, quod derelicta fertilius reviveſcunt. Hoc videtur facere laxatis ſpiramentis ad ſatietatem infuſus aer, æque ut feminas quaſdam fœcundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bætica Santarenſi metallo, quod locari ſolitum X CC M annuis, poſtquam obliteratum erat, CCLV locatum eſt. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo CCCC vectigalis. Et mirum, aqua addita non liqueſcere vaſa e plumbo conſtat: eadem in aqua calculus æreuſve quadrans ſi addatur, vas peruri.

L. In medicina per ſe plumbi uſus eſt cicatrices reprimere: adalligatiſque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Viſaque in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia uſque in morbi genus, his laminis Calvus Orator cohibuiſſe traditur, vireſque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps, lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtravit rationem. Coquitur ad medicinæ uſus, patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphuris minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertiſque ſulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritus convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ociſſime: omnium vero metallorum, muſcis & culicibus: quamobrem non ſunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent: alii ceruſſam potius, quam ſulphur. Fit & lotura plurimi uſus in medicina, cum

ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis addita aqua cæleſti, donec craſſeſcat. Poſtea ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod craſſiſſimum fuit, ſiccatum dividitur in paſtillos. Quidam limatum plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii roſam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo piſtillo terere malunt: candidiuſque fit ita medicamentum. Id autem quod uſtum eſt plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. Poteſt adſtringere, ſiſtere, contrahere cicatrices. Uſus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum, & inanitatem hulcerum, excreſcentiave, rimaſque ſedis, aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit: cinis autem uſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, quæ chartis, ratio profectus. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum eſt, & præferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in uſu eſt, optimaque, quæ ad luteum maxime colorem accedit, ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terra carens. Lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur

in vas purum, idque ſæpius, uſque dum ſubſidat; quod utiliſſimum eſt: eoſdemque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis.

LII. Fit & ſpodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lavatur in linteis raris aqua cæleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Eſt & molybdæna, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumboſa, friabilis, & modice gravis. Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatiſſima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeque lapidoſæ: coquuntur lavanturque ſcoriæ modo. Uſus in liparas, ad lenienda refrigerandaque hulcera: emplaſtriſque, quæ non alligantur: ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimiſque partibus. Compoſitio ejus eſt libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriam, & teneſmum, fovendo calida.

LIV. Pſimmythium quoque, hoc eſt, ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillanti-

bus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumque aceto mixto in paſtillos dividitur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, deraſoque ceu ſitu, ac rurſus rejecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturque rudiculis donec rubeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſtea, & in paſtillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ ſupra dictis: leviſſima tantum ex omnibus: præterque ad candorem feminarum. Eſt autem letalis potus, ſicut ſpumæ argenti. Poſtea ceruſſa ipſa ſi coquatur, rufeſcit.

LV. Sandarachæ quoque propemodum dicta natura eſt. Invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis: melior quo magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura, friabiliſque. Valet purgare, ſiſtere, excalfacere, perrodere. Summa ejus dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumta. Suſpirioſis tuſſientibuſque jucunde medetur, cum reſina terebinthina in cibo ſumta. Suffita quoque cum cedro, ipſo nidore iiſdem medetur.

LVI. Et arſenicum ex eadem eſt materia. Quod optimum, coloris etiam in auro, excellentius: quod vero pallidius aut ſandarachæ ſimile eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandarachæ. Utraque hæc ſqua-

moſa. Illud vero ſiccum, purumque, gracili venarum diſcurſu fiſſile. Vis eadem quæ ſupra, ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & pſilothris. Tollit & pterygia digitorum, carneſque narium, & condylomata, & quidquid excreſcit. Torretur, ut validius proſit, in nova teſta, donec mutet colorem.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXV.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXV.

I. Metallorum, quibus opes conſtant, agnaſcentiumque eis natura indicata propemodum eſt: ita connexis rebus, ut immenſa medicinæ ſilva, officinarumque tenebræ, & moroſa cælandi, fingendique, ac tingendi ſubtilitas ſimul dicerentur. Reſtant terræ ipſius genera lapidumque, vel numeroſiore ſerie, plurimis ſingula a Græcis præcipue voluminibus tractata. Nos in iis brevitatem ſequemur utilem inſtituti modo, nihil neceſſarium aut naturale omittentes. Primumque dicemus quæ reſtant de pictura, arte quondam nobili, tunc cum expeteretur a Regibus populiſque, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc vero in totum marmoribus pulſa, jam quidem & auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, verum & interraſo marmore, vermiculatiſque ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent jam abaci, nec ſpatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudii principatu inventum: Neronis vero, maculas quæ non eſſent, cruſtis inſerendo, unitatem variare, ut ovatus eſſet Numidicus, ut purpura diſtingueretur

Synnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere, ut quam plurimum incendiis perdat.

II. Imaginum quidem pictura quam maxime ſimiles in ævum propagabantur figuræ; quod in totum exolevit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, vulgatis jam pridem ſalibus etiam carminum. Adeo materiam malunt conſpici omnes, quam ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienaſque effigies colunt, ipſi honorem non niſi in pretio ducentes, ut frangat heres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie vivente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt. Iidem palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant, & vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circumferunt ſecum. Natali ejus viceſima Luna ſacrificant, feriaſque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant, hi maxime qui ſe ne viventes quidem noſci volunt. Ita eſt profecto: Artes deſidia perdidit: & quoniam animorum imagines non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud majores in atriis hæc erant quæ ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora: expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus. Stemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris

& circa limina domitarum gentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emtori refigere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Exſtat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Levinorum alienam imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, cum Scipionis Pomponiani tranſiſſet atrium, vidiſſetque adoptione teſtamentaria Salutiones, (hoc enim ei fuerat cognomen,) Africanorum dedecore irrepentes Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honeſtius, quam mereri, ne quis ſuas expeteret.

Non eſt prætereundum & novitium inventum. Siquidem non ſolum ex auro argentove, aut certe ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in locis iiſdem loquuntur: quin immo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero evenit. Quo majus (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primus Bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui Bibliothecas magno certamine inſtituere, non facile dixerim. Imaginum amore flagraſſe quondam teſtes ſunt & Atticus ille Ciceronis, edito de his volu-

S 2

mine, & Marcus Varro benigniſſimo invento, inſertis voluminum ſuorum fœcunditati, non nominibus tantum ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus: non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem ævi contra homines valere, inventor muneris etiam Diis invidioſi, quando immortalitatem non ſolum dedit, verum etiam in omnes terras miſit, ut præſentes eſſe ubique, & claudi poſſent.

III. Et hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorum vero clypeos in ſacro vel publico privatim dicare primus inſtituit (ut reperio) Appius Claudius, qui Conſul cum Servilio fuit anno Urbis CCLIX. Poſuit enim in Bellonæ æde majores ſuos, placuitque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, utique ſi liberorum parvulis imaginibus ceu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendat: quales clypeos nemo non gaudens favenſque adſpicit.

IV. Poſt eum M. Æmilius, collega in Conſulatu Quinti Lutatii, non in Baſilica modo Æmilia, verum & domi ſuæ poſuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Trojam pugnatum, continebantur imagines: unde & nomen habuere clypeorum; non ut perverſa Grammaticorum ſubtilitas voluit, a cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in ſcuto cujuſque, qui fuerit uſus illo. Pœni ex auro factitavere & clypeos, & imagines, ſecumque in caſtris tulere. Certe captis eis talem Aſdrubalis invenit Marcius, Scipionum in Hiſpania ultor: iſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis uſque ad incendium primum fuit. Ma-

jorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in ea re adnotatur, ut L. Manlio, Q. Fulvio Coſſ. anno Urbis DLXXV, M. Aufidius tutelæ Capitolii redemtor, docuerit patres, argenteos eſſe clypeos, qui pro æreis per aliquot jam luſtra aſſignabantur.

V. De picturæ initiis incerta, nec inſtituti operis quæſtio eſt. Ægyptii ſex millibus annorum apud ipſos inventam, priuſquam in Græciam tranſiret, affirmant, vana prædicatione, ut palam eſt. Græci autem alii Sicyone, alii apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circumducta. Itaque talem primam fuiſſe: ſecundam ſingulis coloribus, & monochromaton dictam, poſtquam operoſior inventa erat: duratque talis etiam nunc. Inventam linearem dicunt a Philocle Ægyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius, & Telephanes Sicyonius, ſine ullo etiamnum colore, jam tamen ſpargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adſcribere inſtitutum. Primus invenit eas colorare, teſta (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuiſſe, quem tradit Cornelius Nepos ſecutum in Italiam Demaratum, Tarquinii Priſci Romani regis patrem, fugientem a Corintho injurias Cypſeli tyranni, mox docebimus.

VI. Jam enim abſoluta erat pictura etiam in Italia. Exſtant certe hodieque antiquiores Urbe picturæ Ardeæ in ædibus ſacris, quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuvii, ubi Atalanta, & Helena, cominus pictæ ſunt nudæ ab

eodem artifice, utraque excellentiſſima forma, ſed altera ut virgo: ne ruinis quidem templi concuſſæ. Cajus princeps eas tollere conatus eſt, libidine accenſus, ſi tectorii natura permiſiſſet. Durant & Cære, antiquiores & ipſæ. Fatebiturque, quiſquis eas diligenter æſtimaverit, nullam artium celerius conſummatam, cum Iliacis temporibus non fuiſſe eam appareat.

VII. Apud Romanos quoque honos mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clariſſimæ gentis, princepſque ejus, cognominis ipſe, ædem Salutis pinxit anno Urbis conditæ CCCCL, quæ pictura duravit ad noſtram memoriam, æde Claudii principatu exuſta. Proxime celebrata eſt, in Foro boario æde Herculis, Pacuvii poetæ pictura. Ennii ſorore genitus hic fuit: clarioremque eam artem Romæ fecit gloria ſcenæ. Poſtea non eſt ſpectata honeſtis manibus: niſi forte quis Turpilium Equitem Romanum e Venetia noſtræ ætatis velit referre, hodieque pulchris ejus operibus Veronæ exſtantibus. Læva is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur. Parvis gloriabatur tabellis, exſtinctus nuper in longa ſenecta, Antiſtius Labeo Prætorius, etiam Proconſulatu provinciæ Narbonenſis functus. Sed ea res in riſu & contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre conſilium. Qu. Pedius, nepos Qu. Pedii Conſularis triumphaliſque, a Cæſare Dictatore coheredis Auguſto dati, cum natura mutus eſſet, eum Meſſala Orator, ex cujus familia pueri avia erat, picturam docendum

cenſuit, idque etiam Divus Auguſtus comprobavit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increvit (ut exiſtimo) a M. Valerio Max. Meſſala, qui princeps tabulam picturæ prœlii, quo Carthaginienſes & Hieronem in Sicilia devicerat, propoſuit in latere Curiæ Hoſtiliæ, anno ab Urbe condita CCCCXC. Fecit hoc idem & L. Scipio, tabulamque victoriæ ſuæ Aſiaticæ in Capitolio poſuit: idque ægre tuliſſe fratrem Africanum tradunt, haud immerito, quando filius ejus in illo prœlio captus fuerat. Non diſſimilem offenſionem & Æmiliani ſubiit Lucius Hoſtilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, ſitum ejus expugnationeſque depictas proponendo in Foro, & ipſe aſſiſtens populo ſpectanti ſingula enarrando: qua comitate proximis comitiis Conſulatum adeptus eſt. Habuit & ſcena ludis Claudii Pulchri magnam admirationem picturæ, cum ad tegularum ſimilitudinem corvi decepti imagine advolarent.

VIII. Tabulis autem externis auctoritatem Romæ publice fecit primus omnium Lucius Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Namque cum in præda vendenda rex Attalus ſexies cent. ſeſtertiûm mill. emiſſet tabulam Ariſtidæ, Liberum patrem, pretium miratus, ſuſpicatuſque aliquid in ea virtutis, quod ipſe neſciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro poſuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in Foro poſitas vulgo. Hinc enim ille Craſſi oratoris lepos

agentis ſub Veteribus, cum teſtis compellatus inſtaret: Dic ergo, Craſſe, qualem me reris? Talem, inquit, oſtendens in tabula pictum inficetiſſime Gallum exſerentem linguam. In Foro fuit & illa paſtoris ſenis cum baculo, de qua Teutonorum legatus reſpondit, interrogatus, quanti eum æſtimaret, ſibi donari nolle talem vivum verumque.

IX. Sed præcipuam auctoritatem fecit publice tabulis Cæſar Dictator, Ajace & Medea ante Veneris Genetricis ædem dicatis. Poſt eum M. Agrippa, vir ruſticitati propior quam deliciis. Exſtat certe ejus oratio magnifica, & maximo civium digna, de tabulis omnibus ſigniſque publicandis: quod fieri ſatius fuiſſet, quam in villarum exſilia pelli. Verum eadem illa torvitas tabulas duas Ajacis & Veneris mercata eſt a Cyzicenis x III. In Thermarum quoque calidiſſima parte marmoribus incluſerat parvas tabellas, paulo ante cum reficerentur, ſublatas.

X. Super omnes Divus Auguſtus in Foro ſuo celeberrima in parte poſuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Caſtores ac Victoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione in templo Cæſaris patris. Idem in Curia quoque, quam in Comitio conſecrabat, duas tabulas impreſſit parieti: Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, adſtante cum baculo ſene, cujus ſupra caput tabula bigæ dependet. Nicias ſcripſit ſe inuſſiſſe: tali enim uſus eſt verbo. Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe, ſalva ætatis differentia, ſupervolante aquila draconem complexa. Philochares

hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt. Immenſa, vel unam ſi quis tantum hanc tabulam æſtimet, potentia artis, cum propter Philocharem, ignobiliſſimos alioqui Glaucionem filiumque ejus Ariſtippum, Senatus populuſque Romanus tot ſeculis ſpectet. Poſuit & Tiberius Cæſar minime comis Imperator, in templo ipſius Auguſti, quas mox indicabimus.

XI. Hactenus dictum ſit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus ſingulis primi pinxiſſent, diximus, cum de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocaverint, qui deinde, & quæ quibus temporibus invenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naturas colorum, cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & invenit lumen atque umbras, differentia colorum alterna vice ſeſe excitante. Deinde adjectus eſt ſplendor, alius hic quam lumen: quem quia inter hoc & umbram eſſet, appellaverunt tonon: commiſſuras vero colorum & tranſitus, harmogen.

XII. Sunt autem colores auſteri, aut floridi. Utrumque natura, aut mixtura evenit. Floridi ſunt, quos dominus pingenti præſtat: minium, Armenium, cinnabaris, chryſocolla, Indicum, purpuriſſum. Ceteri auſteri. Ex omnibus alii naſcuntur, alii fiunt. Naſcuntur Sinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Ceteri finguntur, primumque quos in metallis diximus. Præterea e vilioribus, ochra, ceruſſa uſta, ſandaracha, ſandyx, Syricum, atramentum.

XIII. Sinopis inventa eſt primum in Ponto: in-

de nomen a Sinope urbe. Naſcitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: ſed optima in Lemno, & in Cappadocia, effoſſa e ſpeluncis. Quæ ſaxis adhæſit, excellit. Glebis ſuus colos, extra maculoſus. Hacque uſi ſunt veteres ad ſplendorem. Species Sinopidis tres: rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras, X III. Uſus ad penicillum, aut ſi lignum colorare libeat. Ejus, quæ ex Africa venit, octoni aſſes: cicerculum appellant. Quæ magis ceteris rubet, utilior abacis. Idem pretium ejus, quæ preſſior vocatur, & eſt maxime fuſca. Uſus ejus ad baſes abacorum. In medicina vero blandus, emplaſtriſque & malagmatis, ſive ſicca compoſitione ejus, ſive liquida, facilis: contra hulcera in humore ſita, veluti oris, ſedis. Alvum ſiſtit infuſa: feminarum profluvia, pota denarii pondere. Eadem aduſta ſiccat ſcabritias oculorum, e vino maxime.

XIV. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam ſecundæ auctoritatis: palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc eſt, multum antiquis celebrata, cum inſula, in qua naſcitur. Nec niſi ſignata venundabatur: unde & ſphragidem appellavere. Hac minium ſublinunt adulterantque. In medicina, præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. Sanguinem rejicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumque vitia, & purgationes feminarum. Item & contra venena, & ſerpentium ictus terreſtrium marinorumque, omnibus ideo antidotis familiaris.

XV. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utiliſſima Ægyptia & Africana, quoniam maxime ſorbentur picturis. Naſcitur autem & in ferrariis metallis.

XVI. Ex ea fit ochra, exuſta rubrica in ollis novis luto circumlitis. Quo magis arſit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica ſiccat, ideoque & emplaſtris convenit, igni etiam ſacro.

XVII. Sinopidis Ponticæ ſelibra, ſilis lucidi libris X, & melini Græcienſis duabus mixtis triſque una, per dies XII, leucophorum fit, hoc eſt, glutinum auri, cum inducitur ligno.

XVIII. Paraetonion nomen loci habet ex Ægypto: ſpumam maris eſſe dicunt ſolidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inveniuntur in eo. Fit & in Creta inſula, atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta, conſpiſſataque. Pretium optimo in pondo ſex, X I. E candidis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum, propter lævorem.

XIX. Melinum candidum & ipſum eſt, optimum in Melo inſula. In Samo quoque naſcitur: ſed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi, inter ſaxa venas ſcrutantes. In medicina eundem uſum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu ſiccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras ſeſtertii ſinguli. Eſt & colos tertius e candidis, ceruſſæ, cujus rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inventa Smyrnæ, qua veteres ad navium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, ut diximus.

XX. Uſta caſu reperta incendio Piræei, ceruſſa in orcis cremata. Hac primus uſus eſt Nicias ſupra dictus. Optima nunc Aſiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium ejus in libras x vi. Fit & Romæ cremato ſile marmoroſo, & reſtincto aceto. Sine uſta non fiunt umbræ.

XXI. Eretria terræ ſuæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parrhaſius uſi. Refrigerat, emollitque. Explet vulnera, ſi coquatur, ad ſiccanda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subeſſe enim ea intelligunt, ſi ex aqua illita non areſcat.

XXII. Sandaracham & ochram Juba tradit in inſula Rubri maris Topazo naſci: inde nunc pervehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex ceruſſa in fornace cocta. Colos eſſe debet flammeus. Pretium in libras, aſſes quini.

XXIII. Hæc ſi torreatur æqua parte rubrica admixta ſandycem facit. Quanquam animadverto Virgilium exiſtimaſſe herbam id eſſe, illo verſu:

Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Pretium in libras, dimidium ejus, quod ſandarachæ. Nec ſunt alii colores majoris ponderis.

XXIV. Inter factitios eſt & Syricum, quo minium ſublini diximus. Fit autem Sinopide & ſandyce mixtis.

XXV. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam eſt & terra geminæ originis. Aut enim ſalſuginis modo emanat, aut terra ipſa ſulphurei co-

loris ad hoc probatur. Inventi ſunt pictores, qui e ſepulcris carbones infectos effoderent. Importuna hæc omnia ac novitia. Fit enim & ſuligine pluribus modis, reſina vel pice exuſtis. Propter quod officinas etiam ædificavere, fumum eum non emittentes. Laudatiſſimum eodem modo fit e tedis. Adulteratur fornacum balinearumque ſuligine, quo ad volumina ſcribenda utuntur. Sunt qui & vini fæcem ſiccatam excoquant: affirmantque, ſi ex bono vino fæx fuerit, Indici ſpeciem id atramentum præbere. Polygnotus & Micon celeberrimi pictores Athenis, e vinaceis fecere: tryginon appellant. Apelles commentus eſt ex ebore combuſto facere, quod elephantinum vocavit. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inventionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhæreſcit æreis cortinis. Fit & e tedis ligno combuſto, tritiſque in mortario carbonibus. Mira in hoc ſepiarum natura: ſed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægre eluitur.

XXVI. E reliquis coloribus, quos a dominis dari diximus, propter magnitudinem pretii, ante omnes eſt purpuriſſum e creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Præcipuum eſt primum, fervente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum, egeſto eo, addita creta in jus idem. Et quoties id factum eſt, levatur bonitas pro numero, dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potius laudatur, quam Tyrium,

aut Gætulicum, vel Laconicum, unde pretioſiſſimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod hyſgino maxime inficitur, rubiamque cogitur ſorbere. Viliſſimum a Canuſio. Pretium huic a ſingulis denariis in libras, ad triginta. Pingentes ſandyce ſublita, mox ovo inducentes purpuriſſum, fulgorem minii faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ovo inducunt.

XXVII. Ab hoc maxima auctoritas Indico. Ex India venit, arundinum ſpumæ adhæreſcente limo: cum teritur, nigrum: at in diluendo mixturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit. Alterum genus ejus eſt in purpurariis officinis innatans cortinis: & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant, vero Indico tingunt ſtercora columbina: aut cretam Selinuſiam: vel anulariam vitro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod ſincerum eſt, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorem maris. Ob id quidam e ſcopulis id colligi putant. Pretium Indico x x in libras. In medicina Indicum rigores & impetus ſedat, ſiccatque hulcera.

XXVIII. Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur. Lapis eſt hic quoque chryſocollæ modo infectus: optimuſque eſt, qui maxime vicinus eſt, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ ejus tricenis nummis taxari. Inventa per Hiſpanias arena eſt, ſimilem curam recipiens. Itaque ad denarios ſenos vilitas rediit. Diſtat a cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorem. Uſum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.

XXIX. Sunt etiamnum novitii duo colores, & viliſſimi: viride quod Appianum vocatur, & chryſocollam mentitur, ceu parum multa ſint mendacia ejus. Fit & ex creta viridi, æſtimatum ſeſtertiis in libras.

XXX. Anulare quod vocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipſum ex creta, admixtis vitreis gemmis ex vulgi anulis, unde & anulare dictum.

XXXI. Ex omnibus coloribus cretulam amant, udoque illini recuſant, purpuriſſum, Indicum, cæruleum, Melinum, auripigmentum, Appianum, ceruſſa. Ceræ tinguntur iiſdem coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur, alieno parietibus genere, ſed claſſibus familiari, jam vero & onerariis navibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Juvatque pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, ſpecioſe vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate ſubit antiquitatem mirari.

XXXII. Quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera fecere: ex albis Melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clariſſimi pictores, cum tabulæ eorum ſingulæ oppidorum venirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum ſuorum limum, & draconum & elephantorum ſaniem, nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita eſt, quoniam, ut ſupra diximus, rerum, non animi, pretiis excubatur.

XXXIII. Et noſtræ ætatis inſaniam ex pictura non omittam. Nero princeps juſſerat coloſſeum ſe pingi CXX pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta eſſet in Majanis hortis, accenſa fulmine cum optima hortorum parte conflagravit. Libertus ejus cum daret Antii munus gladiatorium, publicas porticus inveſtivit pictura, ut conſtat, gladiatorum, miniſtrorumque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis jam ſeculis ſummus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C. Terentio Lucano. Is avo ſuo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in Foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ poſuit.

XXXIV. Nunc celebres in ea arte quam maxima brevitate percurram: neque enim inſtituti operis eſt talis exſecutio. Itaque quoſdam vel in tranſcurſu, & in aliorum mentione obiter nominaſſe ſatis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipſa conveniet attingi, ſive exſtant ſive intercidere. Non conſtat ſibi in hac parte Græcorum diligentia, multas poſt Olympiadas celebrando pictores, quam ſtatuarios, ac toreutas: primumque Olympiade nonageſima, cum & Phidiam ipſum initio pictorem fuiſſe tradatur, Olympiumque Athenis ab eo pictum: præterea in confeſſo ſit, octogeſima tertia fuiſſe Panænum fratrem ejus, qui clypeum intus pinxit, Elide, Minervæ, quam fecerat Colotes Phidiæ diſcipulus; & in faciendo Jove Olympio adjutor. Quid quod in confeſſo perinde eſt, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prœlium,

Candaule rege Lydiæ Heraclidarum noviſſimo, qui & Myrſilus vocitatus eſt, repenſam auro? Tanta jam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit neceſſe eſt: duo enim de viceſima Olympiade interiit Candaules: aut (ut quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, niſi fallor, manifeſta jam tum claritate artis atque abſolutione. Quod ſi recipi neceſſe eſt, ſimul apparet multo vetuſtiora principia eſſe, eoſque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto ante fuiſſe: Hygiemonem, Diniam, Charmadam, & qui primus in pictura marem feminamque diſcrevit, Eumarum Athenienſem, figuras omnes imitari auſum: quique inventa ejus excoluit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha invenit, hoc eſt, obliquas imagines: & varie formare vultus, reſpicientes, ſuſpicienteſque, & deſpicientes. Articulis etiam membra diſtinxit. Venas protulit: præterque in veſte & rugas & ſinus invenit. Panænus quidem frater Phidiæ, etiam prœlium Athenienſium adverſum Perſas apud Marathona factum pinxit. Adeo jam colorum uſus increbuerat, adeoque ars perfecta erat, ut in eo prœlio iconicos duces pinxiſſe tradatur, Athenienſium Miltiadem, Callimachum, Cynegirum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

XXXV. Quin immo certamen picturæ etiam florente eo inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis: primuſque omnium certavit cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatus ab eo Pythiis: quod & ipſius Timagoræ carmine vetuſto apparet, chronicorum

errore non dubio. Alii quoque poſt hos clari fuere ante nonageſimam Olympiadem, ſicut Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida veſte pinxit, capita earum mitris verſicoloribus operuit, plurimumque picturæ primus contulit. Siquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, vultum ab antiquo rigore variare. Hujus eſt tabula in porticu Pompeji, quæ ante Curiam ejus fuerat: in qua dubitatur, aſcendentem cum clypeo pinxerit, an deſcendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuito, cum partem ejus Micon mercede pingeret: unde major huic auctoritas. Siquidem Amphictyones, quod eſt publicum Græciæ concilium, hoſpitia ei gratuita decrevere. Fuit & alius Micon, qui minoris cognomine diſtinguitur: cujus filia Timarete & ipſa pinxit.

XXXVI. 1. Nonageſima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephiſſodorus, Phrylus, Evenor pater Parrhaſii, & præceptor maximi pictoris, de quo ſuis annis dicemus: omnes jam illuſtres, non tamen, in quibus hærere expoſitio debeat, feſtinans ad lumina artis: in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſima quarta Olympiade. Hic primus ſpecies exprimere inſtituit, primuſque gloriam penicillo jure contulit. Ejus eſt ſacerdos adorans, & Ajax fulmine incenſus, qui Pergami ſpectatur hodie: neque ante eum tabula ullius oſtenditur, quæ teneat oculos.

2. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intravit, Olympiadis nonageſimæ quintæ anno

quarto, audentemque jam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, a quibuſdam falſo in LXXIX Olympiade poſitus, cum fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſeam Thaſium, quoniam utrius eorum diſcipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus ſupra dictus verſus fecit, artem ipſis ablatam Zeuxin ferre ſecum. Opes quoque tantas acquiſivit, ut in oſtentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextum nomen ſuum oſtentarit. Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agragantinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeoque ſibi in illo placuit, ut verſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, Inviſurum aliquem facilius, quam imitaturum. Magnificus eſt Jupiter ejus in throno, adſtantibus diis: & Hercules infans Dracones ſtrangulans, Alcmena matre coram pavente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus, articuliſque: alioqui tantus diligentia, ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniæ publice dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatiſſimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo.

3. Æquales ejus & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Parrhaſius. Deſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cum ille detuliſſet uvas pictas tanto ſucceſſu, ut in ſcenam

aves advolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum, ita veritate repræſentata, ut Zeuxis, alitum judicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres feſelliſſet, Parrhaſius autem ſe artificem.

4. Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uvas ferentem, ad quas cum advolaſſet avis, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit: Uvas melius pinxi, quam puerum: nam ſi & hoc conſummaſſem, avis timere debuerat. Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cum inde Muſas Fulvius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marſyas religatus.

5. Parrhaſius Epheſi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venuſtatem oris, confeſſione artificum in lienis extremis palmam adeptus. Hæc eſt in pictura ſumma ſublimitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis: ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere, rarum in ſucceſſu artis invenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere, ut promittat alia poſt ſe: oſtendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus, & Xenocrates, qui de pictura ſcripſere: prædicantes quoque, non ſolum confitentes. Alia multa graphidis veſtigia exſtant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur, ſibi com-

paratus, in mediis corporibus exprimendis. Pinxit & Demon Athenienſium, argumento quoque ingenioſo. Volebat namque varium, iracundum, injuſtum, inconſtantem: eundem exorabilem, clementem, miſericordem, excelſum, glorioſum, humilem, ferocem, fugacemque, & omnia pariter oſtendere. Idem pinxit Theſea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Navarchum thoracatum. Et in una tabula, quæ eſt Rhodi, Meleagrum, Herculem, Perſea. Hæc ibi ter fulmine ambuſta, neque obliterata, hoc ipſo miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amavit Tiberius princeps: atque, ut auctor eſt Decius Eculeo, LX ſeſtertiis æſtimatam, cubiculo ſuo incluſit. Pinxit & Creſſam nutricem, infantemque in manibus ejus: & Philiſcum, & Liberum patrem adſtante Virtute: & pueros duos, in quibus ſpectatur ſecuritas, & ætatis ſimplicitas: item ſacerdotem adſtante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ ejus nobiliſſimæ: Hoplitites alter, in certamine ita decurrens, ut ſudare videatur: alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur. Laudantur & Æneas, Caſtorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Ulyſſes. Fœcundus artifex, ſed quo nemo inſolentius & arrogantius ſit uſus gloria artis. Namque & cognomina uſurpavit, Abrodiætum ſe appellando, aliiſque verbis principem artis, & eam ab ſe conſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortum: & Herculem, qui eſt Lindi, talem a ſe pictum, qualem ſæpe in quiete vidiſſet. Ergo

magnis ſuffragiis ſuperatus a Timanthe Sami, in Ajace armorumque judicio, herois nomine ſe moleſte ferre dicebat, quod iterum ab indigno victus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis joci ſe reficiens.

6. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenii. Ejus enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cum mœſtos pinxiſſet omnes, præcipue patruum, & triſtitiæ omnem imaginem conſumſiſſet, patris ipſius vultum velavit, quem digne non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenii ejus exemplaria, veluti Cyclops dormiens in parvula tabella: cujus & ſic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit juxta Satyros, thyrſo pollicem ejus metientes. Atque in omnibus ejus operibus intelligitur plus ſemper, quam pingitur: & cum ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſſimi operis, artem ipſam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis eſt.

7. Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem: Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipſius auctoritas tanta fuit, ut diviſerit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere: Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diviſo Helladico tria facta ſunt: Jonicum, Sicyonium, Atticum.

8. Pamphili, cognatio & prœlium ad Phliuntem, & victoria Athenienſium: item Ulyſſes in rate. Ipſe

Macedo natione, ſed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipue Arithmetice & Geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem minoris talento annis decem: quam mercedem ei Apelles & Melanthius dedere. Et hujus auctoritate effectum eſt Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc eſt, picturam in buxo docerentur, reciperenturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, ut ingenui exercerent, mox ut honeſti: perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur. Ideo neque in hac, neque in toreutice, ullius qui ſervierit opera celebrantur.

9. Clari etiam CVII Olympiade exſtitere Echion, & Therimachus. Echionis ſunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia: Semiramis ex ancilla regnum adipiſcens: anus lampadas præferens, & nova nupta verecundia notabilis.

10. Verum omnes prius genitos futuroſque poſtea ſuperavit Apelles Cous, Olympiade CXII. Picturæ plura ſolus prope, quam ceteri omnes contulit, voluminibus etiam editis, quæ doctrinam eam continent. Præcipua ejus in arte venuſtas fuit, cum eadem ætate maximi pictores eſſent: quorum opera cum admiraretur, collaudatis omnibus, deeſſe iis unam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cetera omnia contigiſſe: ſed hac ſoli ſibi neminem parem. Et aliam gloriam uſurpavit, cum Protogenis opus immenſi laboris ac curæ ſupra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia

ſibi cum illo paria eſſe, aut illi meliora: ſed uno ſe præſtare, quod manum ille de tabula non ſciret tollere: memorabili præcepto, *Nocere ſæpe nimiam diligentiam.* Fuit autem non minoris ſimplicitatis, quam artis. Nam cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quanto quid a quo diſtare deberet.

11. Scitum eſt inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi vivebat: quo cum Apelles adnavigaſſet, avidus cognoſcendi opera ejus, fama tantum ſibi cogniti, continuo officinam petiit. Aberat ipſe, ſed tabulam amplæ magnitudinis in machina aptatam picturæ, anus una cuſtodiebat. Hæc Protogenem foris eſſe reſpondit, interrogavitque, a quo quæſitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit ſummæ tenuitatis per tabulam. Reverſo Protogeni, quæ geſta erant, anus indicavit. Ferunt artificem protinus contemplatum ſubtilitatem, dixiſſe Apellem veniſſe: non enim cadere in alium tam abſolutum opus. Ipſumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipſa duxiſſe, præcepiſſeque abeuntem, ſi rediſſet ille, oſtenderet, adjiceretque hunc eſſe quem quæreret: atque ita evenit. Revertitur enim Apelles, ſed vinci erubeſcens, tertio colore lineas ſecuit, nullum relinquens amplius ſubtilitati locum. At Protogenes victum ſe confeſſus, in portum devolavit, hoſpitem quærens. Placuitque ſic eam tabulam poſteris tradi, omnium quidem, ſed artificum præcipuo miraculo. Conſumtam eam priore incendio domus Cæſaris in Palatio audio: ſpec-

tatam olim tanto ſpatio nihil aliud continentem, quam lineas viſum effugientes, inter egregia multorum opera inani ſimilem, & eo ipſo allicientem, omnique opere nobiliorem.

12. Apelli fuit alioqui perpetua conſuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in proverbium venit. Idem perfecta opera proponebat pergula tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem judicem, quam ſe præferens. Feruntque a ſutore reprehenſum, quod in crepidis una intus pauciores feciſſet anſas: eodem poſtero die ſuperbo emendatione priſtinæ admonitionis cavillante circa crus, indignatum proſpexiſſe, denuntiantem, ne ſupra crepidam judicaret, quod & ipſum in proverbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam, ut diximus, ab alio pingi ſe, vetuerat edicto. Sed & in officina imperite multa differenti ſilentium comiter ſuadebat, rideri eum dicens a pueris qui colores tererent. Tantum erat auctoritati juris in regem, alioqui iracundum: quanquam Alexander honorem ei clariſſimo præbuit exemplo. Namque cum dilectam ſibi ex pallacis ſuis præcipue, nomine Campaſpen, nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle juſſiſſet, eumque tum pari captum amore ſenſiſſet, dono eam dedit. Magnus animo, major imperio ſui: nec minor hoc facto, quam victoria aliqua. Quippe ſe vicit, nec torum tantum ſuum,

ſed etiam affectum donavit artifici: ne dilectæ quidem reſpectu motus, ut quæ modo regis fuiſſet, modo pictoris eſſet. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant.

13. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi conſtituit. Sordebat ille ſuis, ut plerumque domeſtica: percontantique quanti liceret opera effecta, parvum neſcio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis popoſcit: famamque diſperſit, ſe emere, ut pro ſuis venderet. Ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem: nec niſi augentibus pretium, ceſſit.

14. Imaginem adeo ſimilitudinis indiſcretæ pinxit, ut (incredibile dictu) Apion Grammaticus ſcriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addivinantem (quos Metopoſcopos vocant) ex iis dixiſſe aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante, Alexandriam vi tempeſtatis expulſus, ſubornato fraude æmulorum plano regio invitatus, ad Regis cœnam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores ſuos oſtendenti, ut diceret a quo eorum invitatus eſſet, arrepto carbone exſtincto e foculo, imaginem in pariete delineavit, agnoſcente vultum plani rege, ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam namque fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deeſſe videretur: tantumque eam partem e facie oſtendit, quam totam poterat oſtendere. Sunt inter opera ejus & exſpirantium

imagines. Quæ autem nobiliſſima ſint, non eſt facile dictu.

15. Venerem exeuntem e mari Divus Auguſtus dicavit in delubro patris Cæſaris, quæ Anadyomene vocatur, verſibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, ſed illuſtrato. Hujus inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipſa injuria ceſſit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu ſubſtituit ſuo, Dorothei manu. Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illam priorem. Invidit mors peracta parte: nec qui ſuccederet operi ad præſcripta lineamenta inventus eſt. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem, in templo Epheſiæ Dianæ, viginti talentis. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam eſſe. Legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta. Tabulæ pretium accepit aureos, menſura, non numero.

16. Pinxit & Megabyzi ſacerdotis Dianæ Epheſiæ pompam: Clitum equo ad bellum feſtinantem: galeam poſcenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare ſupervacuum eſt. Mirantur ejus Habronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodii. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgoſthenem tragœdum: Romæ Caſtorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno: item belli imaginem, reſtrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas utraſque tabulas Divus Auguſtus in Fori ſui partibus celeberrimis dicaverat ſimplicitate moderata.

Divus Claudius pluris exiſtimavit, in utriſque exciſa facie Alexandri, Divi Auguſti imaginem ſubdere. Ejuſdem arbitrantur manu eſſe & in Antoniæ templo Herculem averſum: ut, quod eſt difficillimum, faciem ejus oſtendat verius pictura, quam promittat. Pinxit & heroa nudum: eaque pictura naturam ipſam provocavit.

17. Eſt & equus ejus, ſive fuit, pictus in certamine: quod judicium ad mutas quadrupedes provocavit ab hominibus. Namque ambitu æmulos prævalere ſentiens, ſingulorum picturas inductis equis oſtendit: Apellis tantum equo adhinnivere, idque & poſtea ſemper illius experimentum artis oſtentatur. Fecit & Neoptolemum, ex equo adverſus Perſas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus ejus operibus eundem regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro mixtam: quibus viciſſe Homeri verſus videtur id ipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetraque: Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolian appellant.

18. Inventa ejus & ceteris profuere in arte. Unum imitari nemo potuit, quod abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut id ipſum repercuſſu claritates colorum excitaret, cuſtodiretque a pulvere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & cum ratione magna: ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus e longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus auſteritatem occulte daret.

19. Æqualis ejus fuit Ariſtides Thebanus. Is omnium primus animum pinxit, & ſenſus hominis expreſſit, quæ vocant Græci ethe: item perturbationes: durior paulo in coloribus. Hujus pictura eſt, oppido capto ad matris morientis e vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque ſentire mater & timere, ne emortuo lacte ſanguinem lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit prœlium cum Perſis, centum homines ea tabula complexus, pactuſque in ſingulos mnas denas a tyranno Elatenſium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem pæne cum voce: & venatores cum captura: & Leontionem pictorem: & Anapauomenen, propter fratris amorem. Item Liberum patrem, & Ariadnen, ſpectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum, & puerum, in Apollinis: cujus tabulæ gratia interiit pictoris inſcitia, cui tergendam eam mandaverat M. Junius Prætor ſub die ludorum Apollinarium. Spectata eſt & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, ut Attalus rex unam tabulam ejus centum talentis emiſſe tradatur.

20. Simul, ut dictum eſt, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubjectæ. Summa ejus paupertas initio, artiſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naves pinxiſſe uſque ad annum quinquageſimum: argumentum eſſe, quod cum Athenis celeberrimo loco Minervæ de-

lubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum, & Hammoniada, quam quidam Nauſicaam vocant, adjecerit parvulas naves longas in iis, quæ pictores parerga appellant: ut appareret a quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perveniſſent. Palmam habet tabularum ejus Jalyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe, quoniam ſimul famem ſuſtinerent & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit, ſubſidio injuriæ & vetuſtatis, ut decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mire factus, ut quem pariter caſus pinxerit. Non judicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatisfeciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius a veritate diſcedere, ſpumaque illa pingi, non ex ore naſci, anxio animi cruciatu, cum in pictura verum eſſe, non veriſimile vellet: abſterſerat ſæpius, mutaveratque penicillum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremo iratus arti, quod intelligeretur, ſpongiam eam impegit inviſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi, ſimiliter ſpongia impacta, ſecutus dicitur, cum pingeret poppyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monſtravit & fortuna. Propter hunc Jalyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte ſola poſſet Rhodum capere,

non incendit ; parcentemque picturæ fugit occaſio victoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrii caſtris. Neque interpellatus prœliis inochoata opera intermiſit omnino : niſi accitus a rege interrogatuſque, qua fiducia extra muros ageret, reſpondit, ſcire ſe cum Rhodiis illi bellum eſſe, non cum artibus. Diſpoſuit ergo rex in tutelam ejus ſtationes, gaudens quod poſſet manus ſervare, quibus jam pepercerat : & ne ſæpius avocaret, ultro ad eum venit hoſtis, relictiſque victoriæ ſuæ votis, inter arma & murorum ictus ſpectavit artificem. Sequiturque tabulam ejus temporis hæc fama, quod eam Protogenes ſub gladio pinxerit. Satyrus hic eſt, quem Anapauomenon vocant, ne quid deſit temporis ejus ſecuritati, tenentem tibias. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiſcum Tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Ariſtotelis Philoſophi : qui ei ſuadebat ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Noviſſime pinxit Alexandrum, ac Pana : fecit & ſigna ex ære, ut diximus.

21. Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles. Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos mnas tricenas : idemque Theomneſto in ſingulos heroas mnas centenas.

22. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Pro-

ſerpinæ, quæ tabula fuit in Capitolio in Minervæ delubro ſuper ædiculam Juventatis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Ulyſſi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt namque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur: nec multo ante veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucíſque diebus abſolviſſe, celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cujus tabula nullis poſtferenda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prœlium cum Dario. Idem pinxit laſciviam, in qua tres Sileni commeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breviores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias invenit.

23. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut venuſtate ei pauci comparentur. Cothurnus ei & gravitas artis. Multum a Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit. Hujus fuerat ætatis Ariſtides Thebani diſcipulus. Fuerunt & filii, Niceros, & Ariſton, cujus eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli, Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus.

XXXVII. Namque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, e quibus fuit Pyreicus: arte paucis poſtferendus: propoſito, neſcio an deſtruxerit ſe: quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas, ſutrinaſque pinxit, & aſellos, & obſonia, ac ſimilia: ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris veniere, quam maximæ multorum. E diverſo Mæniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub Veteribus. Hic ſcenas optime pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contra Dionyſius nihil aliud, quam homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parva & Callicles fecit: item Calades comicis tabellis: utraque Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerva, qui ſunt in Schola in Octaviæ porticibus: & in Philippi, Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaveſcentem: in Pompeja vero Cadmum, & Europen. Idem jocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Unde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Ægypto natus didicit a Cteſidemo.

Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim civitate donatum ibi, & carmine, quod eſt in ipſa pictura his verſibus:

Dignis digna loca picturis condecoravit,
Reginæ Junonis ſupremi conjugis templum,

Marcus Ludius Helotas Ætolia oriundus,
Quem nunc & poſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Eaque ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio, Divi Auguſti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium ſpecies, aut navigantium, terraque villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Jam piſcantes, aucupanteſque, aut venantes, aut etiam vindemiantes, ſunt in ejus exemplaribus: nobiles, paluſtri acceſſu villæ, ſuccollatis ſponſione mulieribus, labantes trepidique feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ faceti ſſimi ſalis. Idemque ſubdialibus maritimas urbes pingere inſtituit, blandiſſimo aſpectu, minimoque impendio.

Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos uno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſula Protogenes contentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber paulo ante Divum Auguſtum: niſi flagitio inſigni currupiſſet artem, ſemper alicujus feminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in pictura ejus

ſcorta numerabantur. Fuit & nuper gravis ac ſeverus, idemque floridus, humilis rei pictor Amulius. Hujus erat Minerva, ſpectantem aſpectans, quacunque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum gravitate, quod ſemper togatus, quanquam in machinis. Carcer ejus artis domus aurea fuit: & ideo non exſtant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in auctoritate Cornelius Pinus, & Accius Priſcus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

XXXVIII. Non eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumviratu quodam loco deductus a magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulavit, ſomnum ademtum ſibi volucrum concentu. At illi draconem in longiſſima membrana depictum circumdedere loco: eoque terrore aves tum ſiluiſſe narratur, & poſtea cognitum eſt ita poſſe compeſci.

XXXIX. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitaverit, non conſtat. Quidam Ariſtidis inventum putant, poſtea conſummatum a Praxitele. Sed aliquanto vetuſtiores encauſticæ picturæ exſtitere, ut Polygnoti, & Nicanoris, & Arceſilai Pariorum. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit ἐνέκαυσεν, quod profecto non feciſſet, niſi encauſtica inventa.

XL. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantum encauſta, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſian Sicyonium primum in hoc gene-

re nobilem. Brietis filius hic fuit, ejuſdemque primo diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis, cum reficerentur quondam a Polygnoto picti: multumque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Parvas pingebat tabellas, maximeque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti daturus & celeritatis famam, abſolvit uno die tabellam, quæ vocata eſt Hemereſios, puero picto. Amavit in juventa Glyceram municipem ſuam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numeroſiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremo pinxit illam ſedentem cum corona, quæ e nobiliſſimis ejus tabula appellata eſt Stephaneplocos, ab aliis Stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentaverat paupertatem. Hujus tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit Dionyſiis Athenis.

24. Pauſias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeji porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus invenit, quam poſtea imitati ſunt multi, æquavit nemo. Ante omnia cum longitudinem bovis oſtendere vellet, adverſum eum pinxit, non tranſverſum: & abunde intelligitur amplitudo. Dein cum omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, coloremque condant nigro: hic totum bovem atri coloris fecit, umbræque corpus ex ipſo dedit, mag-

na prorſus arte in æquo exſtantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diuque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde e publico omnes propter æs alienum civitatis addictas, Scauri ædilitas Romam tranſtulit.

25. Poſt eum eminuit longe ante omnes Euphranor Iſthmius, Olympiade centeſima quarta, idem qui inter fictores dictus eſt a nobis. Fecit & coloſſos: & marmora, ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocunque genere excellens, ac ſibi æqualis. Hic primus videtur expreſſiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam. Sed fuit univerſitate corporum exilior, capitibus articuliſque grandior. Volumina quoque compoſuit de ſymmetria & coloribus. Opera ejus ſunt, equeſtre prœlium, duodecim Dii, Theſeus, in quo dixit, eundem apud Parrhaſium roſa paſtum eſſe, ſuum vero carne. Nobiles ejus tabulæ Epheſi, Ulyſſes ſimulata veſania bovem cum equo jungens, & palliati cogitantes: dux gladium condens.

26. Eodem tempore fuit & Cydias, cujus tabulam Argonautas H-S. CXLIV mill. Hortenſius Orator mercatus eſt, eique ædem fecit in Tuſculano ſuo.

27. Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Hujus eſt clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicenque inter pauca laudatus.

28. Ipſe diligentior, quam numeroſior, & in coloribus ſeverus, maxime inclaruit diſcipulo Nicia Athenienſi, qui diligentiſſime mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodivit, atque ut eminerent

V 3

e tabulis picturæ, maxime curavit. Opera ejus, Nemea advecta ex Aſia Romam a Silano, quam in Curia diximus poſitam : item Liber pater in æde Concordiæ : Hyacinthus, quem Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportavit Alexandria capta : & ob id Tiberius Cæſar in templo ejus dicavit hanc tabulam : & Diana. Epheſi vero eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulcrum : Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis ſexaginta, potiuſque patriæ ſuæ donavit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo, & Jo, & Andromeda : Alexander quoque in Pompeji porticibus præcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem adſcribuntur quadrupedes. Proſperrime canes expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus, quæ maxime opera ſua probaret in marmoribus : Quibus Nicias manum admoviſſet : tantum circumlitioni ejus tribuebat. Non ſatis diſcernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centeſima duodecima.

29. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites, Glaucionis Corinthii diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate jucundior, ut in ipſa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleuſine Phylarchum, Athenis frequentiam, quam vocavere Syngenicon. Item Achillem virginis habitu occultatum, Ulyſſe deprehendente. Et in una tabula, ſex ſigna : quaque maxime inclaruit, agaſonem cum equo. Quod niſi in juventa obiiſſet, nemo ei compararetur.

30. Eſt nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naves pinxit: captoque rege Perſeo Athenas commigravit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idemque philoſophus, magnæ in utraque ſcientia auctoritatis. Itaque cum L. Paulus devicto Perſeo petiſſet ab Athenienſibus, ut ſibi quam probatiſſimum philoſophum mitterent ad erudiendos liberos, itemque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienſes Metrodorum elegerunt, profeſſi eundem in utroque deſiderio præſtantiſſimum: quod ita Paulus quoque judicavit.

Timomachus Byzantius Cæſaris Dictatoris ætate Ajacem, & Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis æde poſitas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum X VI mill. taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Oreſtes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum ſtantem, alterum ſedentem. Præcipue tamen ars ei faviſſe in Gorgone viſa eſt.

31. Pauſiæ & filius & diſcipulus Ariſtolaus e ſeveriſſimis pictoribus fuit: cujus ſunt, Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theſeus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes ejuſdem Pauſiæ diſcipulus placeat diligentia, quam intelligant ſoli artifices, alias durus in coloribus, & ſile multus. Nam Socrates jure omnibus placet. Tales ſunt, cum Æſculapio filiæ, Hygia, Ægle, Panacea, Jaſo, & piger, qui appellatur Ocnos, ſpartum torquens, quod aſellus arrodit.

32. Hactenus indicatis in genere utroque proceribus, non ſilebuntur & primis proximi. Ariſtoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatus, ac pulchra alias domo ſplendeſcente, ipſiuſque pueri ore: item lanificio, in quo properant omnium mulierum penſa: Ptolemæo venante. Sed nobiliſſimo Satyro cum pelle pantherina, quem Apoſcopeuonta appellant. Ariſtophon Ancæo vulnerato ab apro, cum ſocia doloris Aſtypale: numeroſaque tabula, in qua ſunt Priamus, Helena, Credulitas: Ulyſſes, Deiphobus, Dolus. Androbius pinxit Scyllin ancoras Perſicæ claſſis præcidentem. Artemon Danaen, mirantibus eam prædonibus: reginam Stratonicen, Herculem & Dejaniram: nobiliſſimas autem, quæ ſunt in Octaviæ operibus: Herculem ab Œta monte Doridos exuta mortalitate conſenſu Deorum in cœlum euntem: Laomedontis circa Herculem & Neptunum hiſtoriam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympia citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit: coniti Nemeæa.

33. Cteſilochus Apellis diſcipulus petulanti pictura innotuit, Jove Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia Dearum. Cleon Cadmo: Cteſidemus Œchaliæ expugnatione, & Laodamia: Cleſides reginæ Stratonices injuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volutantem cum piſcatore, quem reginam amare ſermo erat: eamque tabulam in portu Epheſi propoſuit: ipſe velis raptus eſt. Re-

gina tolli vetuit, utriuſque ſimilitudine mire expreſſa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit.

34. Eutychidis bigam regit Victoria. Eudorus ſcena ſpectatur : idem & ex ære ſigna fecit.

35. Hippias, Neptuno & Victoria. Habron Amicitiam & Concordiam pinxit, & Deorum ſimulacra. Leontiſcus Aratum victorem cum trophæo: pſaltriam. Leon Sappho.

36. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines : Herculem triſtem inſaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. Siquidem cum prœlium navale Ægyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cujus aqua eſt mari ſimilis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat. Aſellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum inſidiantem ei.

37. Œnias Syngenicon.

38. Philiſcus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllam.

39. Simonides Agatharchum, & Mnemoſynen. Simus juvenem requieſcentem in officina fullonis, Quinquatrus celebrantem: idemque Nemeſin egregiam.

40. Theodorus & inungentem: idem ab Oreſte matrem & Ægiſthum interfici: bellumque Iliacum pluribus tabulis: quod eſt Romæ in Philippi porticibus: & Caſſandram, quæ eſt in Concordiæ delubro. Leontium Epicuri cogitantem : Demetrium regem. Theon Oreſtis inſaniam, Thamyram citharœdum. Tauriſcus Diſcobolum, Clytæmneſtram,

Paniſcum, Polynicem regnum repetentem, & Capanea.

41. Non omittetur inter hos inſigne exemplum. Namque Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit, ut celebrem etiam diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud vero perquam rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectaſque tabulas, ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeam Timomachi, & quam diximus Venerem Apellis, in majori admiratione eſſe, quam perfecta. Quippe in iis lineamenta reliqua, ipſæque cogitationes artificum ſpectantur: atque in lenocinio commendationis dolor eſt: manus, cum id agerent, exſtinctæ deſiderantur.

42. Sunt etiam non ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi: Ariſtonides, Anaxander, Ariſtobulus Syrus, Arceſilaus Tiſicratis filius, Corybas Nicomachi diſcipulus, Carmanides Euphranoris, Dionyſiodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege vixit, Euthymedes, Heraclides Macedo, Mydon Soleus Pyromachi ſtatuarii diſcipulus, Mneſitheus Sicyonius, Mnaſitimus Ariſtonidæ filius & diſcipulus, Neſſus Habronis filius, Polemon Alexandrinus, Theodorus Samius, & Stadieus, Nicoſthenis diſcipuli: Xenon Neoclis diſcipulus Sicyonius.

43. Pinxere & mulieres: Timarete Miconis filia, Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſſimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & diſcipula, puellam quæ eſt Eleuſine: Calypſo ſenem & præſtigia-

torem Theodorum: Alciſthene ſaltatorem: Ariſtarete, Nearchi filia & diſcipula, Æſculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo, Marci Varronis juventa, Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore, imagines mulierum maxime, & Neapoli anum in grandi tabula: ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec ullius velocior in pictura manus fuit: artis vero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores, Sopolin & Dionyſium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc ſolum memoratur, diſcipulum ejus fuiſſe Autobulum.

XLI. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cera, & in ebore, ceſtro, id eſt, viriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſſit, reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in navibus nec Sole, nec ſale, ventiſque corrumpitur.

XLII. Pingunt & veſtes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela poſtquam attrivere illinentes non coloribus, ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in velis: ſed in cortinam pigmenti ferventis merſa, poſt momentum extrahuntur picta. Mirumque, cum ſit unus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veſte, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſtea ablui poteſt: ita cortina non dubie confuſura colores, ſi pictos acciperet, digerit ex uno, pingitque dum coquit. Et aduſtæ veſtes firmiores fiunt, quam ſi non urerentur.

XLIII. De pictura ſatis ſuperque: contexuiſſe his

& plaſticen conveniat. Ejuſdem opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filiæ opera: quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumſcripſit: quibus pater ejus impreſſa argilla typum fecit, & cum ceteris fictilibus induratum igni propoſuit: eumque ſervatum in Nymphæo, donec Corinthum Mummius everteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inveniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Bacchiadas Corintho pulſos. Demaratum vero ex eadem urbe profugum, qui in Etruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditam plaſticen. Dibutadis inventum eſt, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primuſque perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa vocavit. Poſtea idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta: propter hanc plaſtæ appellati.

XLIV. Hominis autem imaginem gypſo e facie ipſa primus omnium expreſſit, ceraque in eam formam gypſi infuſa emendare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius, frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit: ante eum quam pulcherrimas facere ſtudebant. Idem & de ſignis effigiem exprimere invenit. Crevitque res in tantum, ut nulla ſigna, ſtatuæve, ſine argilla fierent. Quo apparet, antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quam fundendi æris.

XLV. Plaſtæ laudatiſſimi fuere Damophilus & Gorgaſus, iidemque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum utroque genere artis ſuæ excoluerunt, verſibus inſcriptis Græce, quibus ſignificarunt, a dextra opera Damophili eſſe, ab læva Gorgaſi. Ante hanc ædem Tuſcanica omnia in ædibus fuiſſe, auctor eſt M. Varro. Ex hac, cum reficeretur, cruſtas parietum excifas tabulis marginatis incluſas eſſe: item ſigna ex faſtigiis diſperſa. Fecit & Chalcoſthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina ejus Ceramicos appellatur. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſim nomine, a quo facta poma & uvas, ut non poſſes aſpectu diſcernere a veris. Idem magnificat Arceſilaum, Lucii Luculli familiarem, cujus proplaſmata pluris venire ſolita artificibus ipſis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genetricem in foro Cæſaris, & priuſquam abſolveretur, feſtinatione dedicandi poſitam. Deinde eidem a Lucullo H-S. LX mill. ſignum Felicitatis locatum, cui mors utriuſque inviderit. Octavio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar e gypſo factum talento. Laudat & Paſitelem, qui plaſticen matrem ſtatuariæ, ſcalpturæque, & cælaturæ eſſe dixit: & cum eſſet in omnibus his ſummus, nihil unquam fecit, antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maxime Etruriæ: Turianumque a Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priſcus effigiem Jovis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum: fictiles in faſtigio templi ejus quadrigas, de quibus ſæpe diximus. Ab hoc eodem

factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in Urbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatiſſimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales Deos coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant.

XLVI. Durant etiam nunc pleriſque in locis talia ſimulacra. Faſtigia quidem templorum etiam in Urbe crebra, & municipiis, mira cælatura, & arte ævique firmitate ſanctiora auro, certe innocentiora. In ſacris quidem etiam inter has opes hodie, non murrhinis cryſtalliniſve, ſed fictilibus prolibatur ſimpuviis. Inenarrabili terræ benignitate, ſi quis ſingula æſtimet: etiam ut omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia ejus, quæ adhuc diximus: vel aſſiduitate ſatiant figlinarum opera, doliis ad vina excogitatis, ad aquas tubulis, ad balineas mammatis, ad tecta coctilibus laterculis frontatiſque: ob quæ Numa rex ſeptimum collegium figulorum inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus ſoliis condi maluere: ſicut M. Varro, Pythagorico modo, in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Major quoque pars hominum terrenis utitur vaſis. Samia etiamnum in eſculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretium in Italia: & calicum tantum, Surrentum, Aſta, Pollentia: in Hiſpania Saguntum, in Aſia Pergamum. Habent & Tralles opera ſua, Mutina in Italia: quoniam & ſic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terraſque ultro citroque portantur, inſignibus rotæ officinis. Erythris

in templo hodieque oſtenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem conſecratæ, diſcipuli magiſtrique certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Adrianis firmitas: nonnullis circa hoc ſeveritatis quoque exemplis. Q. Coponium invenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dediſſet dono ei, cujus ſuffragii latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat auctoritas figlinis, tripatinum, inquit Feneſtella, appellabatur ſumma cœnarum lautitia. Una erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam Philoſophis poſſimus. Siquidem in Ariſtotelis heredum auctione LXX patinas veniſſe traditur. Nam nos cum unam Æſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura avium diceremus ſeſtertiis centum ſtetiſſe, non dubito indignatos legentes. At hercules, Vitellius in principatu ſuo decies cent. mill. H-S. condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris conſtent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero Conſulatu ſuo, in conquiſitione, exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriæ: non illa fœdiore, cujus veneno Aſprenati reo Caſſius Severus accuſator objiciebat, interiſſe CXXX convivas. Nobilitantur iis oppida quoque, ut Rhegium, & Cumæ. Samia teſta Matris Deûm ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare, nec aliter citra perniciem, M. Cælio credamus: qui linguam ſic amputandam objecit gravi probro, tanquam & ipſe

jam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitavit ars? fractis etiam teſtis utendo ſic, ut firmius durent tuſis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pavimenta excogitavit.

XLVII. Verum & ipſius terræ ſunt alia commenta. Quis enim ſatis miretur peſſimam ejus partem, ideoque pulverem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus: merſumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique ſi Cumano miſceatur cæmento?

Eadem eſt terræ natura & in Cyzicena regione: ſed ibi non pulvis, verum ipſa terra qualibet magnitudine exciſa, & demerſa in mare, lapidea extrahitur. Hoc idem circa Caſſandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci, intra octo menſes terram lapideſcere. Ab Oropo quidem Aulida uſque quidquid terræ attingitur mari, mutatur in ſaxa. Non multum a pulvere Puteolano diſtat e Nilo arena tenuiſſima ſui parte, non ad ſuſtinenda maria fluctuſque frangendos, ſed ad debellanda corpora palæſtræ ſtudiis. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, advehebatur. Quin & Leonnato, & Cratero, ac Meleagro Alexandri Magni ducibus ſabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non ſum dicturus, non hercules magis, quam de terræ uſu in ceromatis, quibus exercendo juventus noſtra corpora, vires animorum perdidit.

XLVIII. Quid? non in Africa Hiſpaniaque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam

in forma circumdatis utrinque duabus tabulis infer-ciuntur verius, quam inſtruuntur, ævis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omnique cæmento firmiores? Spectat etiam nunc ſpeculas Hannibalis Hiſpania, terrenaſque turres jugis montium impoſitas. Hinc & ceſpitum natura, caſtrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis exſtrui, quis ignorat?

XLIX. Lateres non ſunt e ſabuloſo, neque arenoſo, multoque minus calculoſo ducendi ſolo: ſed e cretoſo & albicante, aut ex rubrica: vel ſi jam ex ſabuloſo, e maſculo certe. Finguntur optime vere: nam ſolſtitio rimoſi fiunt. Ædificiis non niſi bimos probant. Quin & intritam ipſam eorum, prius quam fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: Lydion, quo utimur, longum ſeſquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo a quatuor & quinque palmis, prout ſunt, nominantur. Eadem eſt latitudo. Minore in privatis operibus, majore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Aſia, & in ulterioris Hiſpaniæ civitatibus, Maxilua & Calento, fiunt lateres, qui ſiccati non merguntur in aqua. Sunt enim e terra pumicoſa, cum ſubigi poteſt, utiliſſima. Græci, præterquam ubi e ſilice fieri poterat ſtructura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, ſi ad perpendiculum fiant. De eo & publica opera & regias domos ſtruxere: murum Athenis, qui ad

montem Hymettum ſpectat: Patris, ædes Jovis & Herculis, quamvis lapideas columnas & epiſtylia circumdarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœſi, quam geruſian fecere: Halicarnaſſi Mauſoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem exciſum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis incluſum, Romam deportavere in Ædilitate, ad Comitium exornandum, Muræna & Varro. Cum opus per ſe mirum eſſet, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Arretii & Mevaniæ eſt. Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quam unam contignationem tolerat. Cautumque eſt, ne communis craſſior fiat, nec intergerivorum ratio patitur.

L. Hæc ſint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maxime mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domantur. Naſcitur in inſulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobiliſſimum in Melo inſula. In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Ibi e cuniculis effoſſum, perficitur igni. Genera quatuor: vivum, quod Græci apyron vocant, naſcitur ſolidum, hoc eſt, gleba: quo ſolum ex omnibus generibus Medici utuntur. Solum (cetera enim liquore conſtant, & conficiuntur oleo incocta:) vivum effoditur, translucetque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoque generi unus tantum eſt uſus ad

ſuffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maxime conficienda. Cetero tanta vis eſt, ut morbos comitiales deprehendat nidore, impoſitum igni. Luſit & Anaxilaus eo, candens in calice novo prunaque ſubdita circumferens, exardeſcentis repercuſſu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis. Natura ejus calfacit, concoquit: ſed & diſcutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplaſtris malagmatiſque miſcetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mire prodeſt impoſitum. Aufert & lichenas a facie cum terebinthi reſina, & lepras. Harpacticon vocatur a celeritate avellendi: avelli enim ſubinde debet. Prodeſt & ſuſpirioſis linctum. Purulenta quoque extuſſientibus: & contra ſcorpionum ictus. Vitiligines vivum nitro mixtum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto ſandarachato admixto. Habet & in religionibus locum, ad expiandas ſuffitu domos. Sentitur vis ejus & in aquis ferventibus. Neque alia res facilius accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei ineſſe. Fulmina & fulgura quoque ſulphuris odorem habent: ac lux ipſa eorum ſulphurea eſt.

LI. Et bituminis vicina eſt natura, alibi limus, alibi terra: limus e Judææ lacu, ut diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spiſſantur hæc utraque, & in denſitatem coeunt. Eſt vero liquidum bitumen, ſicut Zacynthium, & quod a Babylone invehitur. Ibi quidem

& candidum gignitur. Liquidum eſt & Apolloniaticum: quæ omnia Græci piſſaſphalton appellant, ex argumento picis & bituminis. Gignitur etiam pingue, liquoriſque oleacei, in Sicilia Agragantino fonte inficiens rivum. Incolæ id arundinum paniculis colligunt, citiſſime ſic adhæreſcens. Utuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad ſcabiem jumentorum. Sunt qui & naphtham, de qua in ſecundo diximus volumine, bituminis generi adſcribant. Verum ardens ejus vis ignium naturæ cognata, procul ab omni uſu abeſt.

Bituminis probatio, ut quam maxime ſplendeat, ſitque ponderoſum ac grave: læve autem modice, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ ſulphuris: ſiſtit, diſcutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accenſum. Ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, prurituſque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem ejus genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur ſimul cum nitro illita. Tuſſim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtitque alvum. Cum aceto vero potum diſcutit concretum ſanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos uſtum deprehendit. Vulvarum ſtrangu-

lationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo. Procidentes ſuffitu reprimit. Purgationes feminarum in vino potum elicit. In reliquo uſu æramentis illinitur, firmatque ea contra ignes. Diximus & tingi ſolitas ex eo ſtatuas, & illini. Calcis quoque uſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clavorumque capitibus, & multis aliis uſibus.

LII. Nec minor aut ab eo diſſimilis eſt aluminis opera, quod intelligitur ſalſugo terræ. Plura & ejus genera. In Cypro candidum, & nigrum, exigua coloris differentia, cum ſit uſus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis, candidum liquidumque utiliſſimum eſt: contraque fuſcis aut obſcuris, nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoque, hoc eſt, terræ exſudantis natura. Corrivatum hieme, æſtivis Solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autem in Hiſpania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: inſulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatiſſimum in Ægypto, proximum in Melo. Hujus quoque duæ ſpecies, liquidum, ſpiſſumque. Liquidi probatio, ut ſit limpidum, lacteumque, ſine offenſis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An ſit adulteratum, deprehenditur ſucco Punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidi & ſcabri, & quod inficiatur galla. Ideoque hoc vocant paraphoron. Vis liquidi aluminis adſtringere, indurare, rodere. Mel-

le admixto ſanat oris hulcera, papulas, pruritusque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum ſudoreſque ſedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumque per urinam ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admixtis.

Concreti aluminis unum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo & chalcitin vocant: ut ſit ſudor quidam ejus lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis minus ſiſtit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibuſque, ſi ſaliva cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur apte, verendiſque utriuſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat.

Interioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duæ ejus ſpecies, fungoſum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundumque natura, candido propius: cum quadam pinguitudine, ſine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod Melinum vocant ab inſula Melo, ut diximus. Nulli vis major neque adſtringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis.

Sanguinem quoque ſiſtit in totum, foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem ſummam. Omnium generum vis in adſtringendo: unde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptiſſima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cum adipe, & hydropicorum eruptiones ſiccat. Et aurium vitia cum ſucco Punici mali: & unguium ſcabritias, cicatricumque duritias, & pterygia, ac perniones. Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla, pari pondere cremata: lepras cum ſucco olerum: cum ſalis vero duabus partibus, vitia quæ ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permixtum aquæ. Sic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum ſero picis. Infunditur & dyſentericis. Uvam quoque in ore comprimit, ac tonſillas. Ad omnia, quæ in ceteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo advectum. Nam ad reliquos uſus vitæ in coriis laniſque perficiendis, quanti ſit momenti, ſignificatum eſt.

LIII. Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus. Samiæ duæ ſunt, quæ collyrium, & quæ aſter appellantur. Prioris laus, ut recens ſit & levis, linguæque glutinoſa. Altera gleboſior, candida. Utraque uritur, ac lavatur. Sunt qui præferant priorem. Proſunt ſanguinem exſpuentibus. Emplaſtriſque quæ ſiccandi cauſa componuntur, oculorum quoque medicamentis miſcentur.

LIV. Eretria totidem differentias habet. Namque

& alba eſt, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie: & quod ſi ære perducatur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio ejus in medendo dicta eſt inter pigmenta.

LV. Lavatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aqua ſiccataque Solibus; iterum ex aqua trita ac repoſita, donec conſidat, & digeri poſſit in paſtillos. Coquitur in calicibus crebro concuſſu.

LVI. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus ejuſdem, qui Samiæ. Uſus ad mulierum maxime cutem. Idem & Selinuſiæ. Lactei coloris eſt hæc, & aqua dilui celerrima. Eademque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pnigitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantum glebis, & glutinoſa: cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini ſimillima eſt ampelitis. Experimentum ejus, ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat, & ſi nigricans colos maneat toſtæ. Uſus ad molliendum diſcutiendumque. Ad hæc medicamentis additur, præcipueque in calliblepharis, & inficiendis capillis.

LVII. Cretæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum, & ad purpuriſſum inclinans. Vis utrique ad diſcutiendos tumores, & ſiſtendas fluxiones aceto aſſumto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, puſulaſque. Si vero aphronitrum & nitrum adjiciatur & acetum, & pedum tumores: ita ut in Sole curatio hæc fiat, & poſt ſex horas aqua ſalſa abluatur. Teſtium tumoribus Cypro & cera addita

prodeſt. Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt: ſudoreſque immodicos ſiſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino aſſumta in balineis. Laudatur maxime Theſſalica. Naſcitur & in Lycia circa Bubonem. Eſt & alius Cimoliæ uſus in veſtibus. Nam Sarda, quæ affertur e Sardinia, candidis tantum aſſumitur, inutilis verſicoloribus: & eſt viliſſima omnium Cimoliæ generum: pretioſior Umbrica, & quam vocant ſaxum. Proprietas ſaxi, quod creſcit in macerando: atque pondere emitur, illa menſura. Umbrica non niſi poliendis veſtibus aſſumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metilia exſtet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Cenſores dedere ad populum ferendam. Adeo omnia majoribus curæ fuere. Ergo ordo hic eſt: primum abluitur veſtis Sarda, dein ſulphure ſuffitur: mox deſquamatur Cimolia, quæ eſt coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigreſcitque, & funditur ſulphure. Veros autem & pretioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Candidis veſtibus ſaxum utilius a ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico utitur gypſo.

LVIII. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Eſt & viliſſima, qua Circum prædicere ad victoriæ notam, pedeſque venalium trans mare advectorum denotare inſtituerunt majores. Talemque Publium mimicæ ſcenæ conditorem, & Aſtrologiæ conſobrinum ejus Manilium Antiochum, item Grammaticæ Staberium Erotem,

eadem nave advectos videre proavi. Sed quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chryſogonum Sullæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeji, Augenque Demetrii, quanquam & ipſa Pompeji credita eſt: Hipparchum M. Antonii, Menam & Menecratem Sex. Pompeji, alioſque deinceps, quos enumerare jam non eſt, e ſanguine Quiritium & proſcriptionum licentia ditatos. Hoc eſt inſigne venalitiis gregibus, opprobriumque inſolentis fortunæ: quod & nos adeo potiri rerum vidimus, ut Prætoria quoque ornamenta decerni a Senatu jubente Agrippina Claudii Cæſaris viderimus libertis: tantumque non cum laureatis faſcibus remitti illo, unde cretatis pedibus adveniſſent.

LIX. Præterea ſunt genera terræ proprietatis ſuæ, de quibus jam diximus: ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata inſula, & circa Clupeam Africæ ſcorpiones necat: Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXVI.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXVI.

I. LAPIDUM natura reſtat, hoc eſt, præcipua morum inſania, etiam ut gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtallinis, murrhiniſque ſileantur. Omnia namque, quæ uſque ad hoc volumen tractavimus, hominum cauſa genita videri poſſunt. Montes natura ſibi fecerat ad quaſdam compages telluris viſceribus denſandas, ſimul ad impetus fluminum domandos, fluctuſque frangendos, ac minime quietas partes coercendas duriſſima ſui materia. Cædimus hos, trahimuſque, nulla alia, quam deliciarum cauſa, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento prope majores habuere Alpes ab Hannibale exſuperatas, & poſtea a Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Evehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naveſque marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus, ſæviſſimam rerum naturæ partem, huc illuc portantur juga, majore etiamnum venia, quam cum ad frigidos potus vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cavan-

tur, ut bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, cum pretia horum audiat, cum vehi trahique moles videat, quam ſine his multorum fuerit beatior vita: iſta facere, immo verius pati mortales, quos ob uſus, quaſve ad voluptates alias, niſi ut inter maculas lapidum jaceant: ceu vero non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cujuſque gaudia hæc auferentibus.

II. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. Exſtant Cenſoriæ leges, glandia in cœnis, glireſque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora invehi, & maria hujus rei cauſa tranſiri, quæ vetaret, lex nulla lata eſt. Dicat fortaſſis aliquis: non enim invehebantur. Id quidem falſo. Trecentas LX columnas M. Scauri Ædilitate ad ſcenam theatri temporarii, & vix uno menſe futuri in uſu, viderunt portari ſilentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Id ipſum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quam publica? Quo enim alio modo in privatos uſus illa venere, ebora, aurum, gemmæ? aut quid omnino Diis relinquimus? Verum eſto, indulſerint publicis voluptatibus: etiamne tacuerunt maximas earum, atque adeo duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris, in atrio Scauri collocari? nec clam illud occulteque factum eſt. Satiſdari ſibi damni infecti coegit redemtor cloacarum, cum in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cavere utilius fuerat? Tacuere tantas moles in privatam domum trahi præter fictilia Deorum faſtigia.

III. Nec poteſt videri Scaurus rudi & hujus mali improvidæ civitati obrepſiſſe quodam vitii rudimento. Jam L. Craſſum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in jurgiis ob id Venerem Palatinam appellaverat. Nimirum iſta omiſere moribus victis: fruſtraque interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quam irritas, eſſe leges maluerunt. Sed & qui ſequentur, meliores eſſe nos probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius, quam de marmoribus dicamus, hominum in iis proferenda judicemus pretia. Ante igitur artifices percenſebimus.

IV. 1. Marmore ſcalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis, geniti in Creta inſula, etiamnum Medis imperantibus, priuſque quam Cyrus in Perſis regnare inciperet, hoc eſt, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem ſe contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam ſimulacra publice locaverant Sicyonii, quæ prius quam abſolverentur, artifices injuriam queſti abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonem fames invaſit ac ſterilitas, mœrorque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum reſpondit, ſi Dipœnus & Scyllis Deorum ſimulacra perfeciſſent. Quod magnis mercedibus obſequiiſque impetratum eſt. Fuere autem ſimulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Minervæ, quod e cælo poſtea tactum eſt.

2. Cum ii eſſent, jam fuerant in Chio inſula Malas ſculptor, dein filius ejus Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cujus filii Bupalus & Athenis clariſſimi in ea ſcientia fuere, Hipponactis poetæ ætate, quem certum eſt LX Olympiade fuiſſe. Quod ſi quis horum familiam ad proavum uſque retro agat, inveniet artis ejus originem cum Olympiadum origine cœpiſſe. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem ejus laſcivia jocorum ii propoſuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum diſtrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe: quod falſum eſt. Complura enim in finitimis inſulis ſimulacra poſtea fecere, ſicut in Delo, quibus ſubjecerunt carmen, non vitibus tantum cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum. Oſtendunt & Jaſii Dianam manibus eorum factam. Et in ipſa Chio narrata eſt operis eorum Dianæ facies in ſublimi poſita, cujus vultum intrantes triſtem, exeuntes hilaratum putant. Romæ ſigna eorum ſunt in Palatina æde, Apollinis in faſtigio, & in omnibus fere quæ Divus Auguſtus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo inſula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleonæ, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantum candido marmore uſi ſunt e Paro inſula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor eſt Varro, multis poſtea candidioribus repertis, nuper etiam in Lunenſium lapicidinis. Sed in Pariorum mirabile proditur, gle-

ba lapidis unius cuneis dividentium ſoluta, imaginem Sileni exſtitiſſe.

3. Non omittendum, hanc artem tanto vetuſtiorem fuiſſe, quam picturam, aut ſtatuariam, quarum utraque cum Phidia cœpit LXXXII Olympiade, poſt annos circiter trecentos triginta duos. Et ipſum Phidiam tradunt ſcalpſiſſe marmora, Veneremque ejus eſſe Romæ in Octaviæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Athenienſem (quod certum eſt) docuit in primis nobilem, cujus ſunt opera Athenis complura in ædibus ſacris, præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic ſummam manum ipſe Phidias impoſuiſſe dicitur. Ejuſdem diſcipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque e ſuis operibus pleraque nomini ejus donaſſe fertur. Certavere autem inter ſe ambo diſcipuli Venere facienda. Vicitque Alcamenes non opere, ſed civitatis ſuffragiis, contra peregrinum ſuo faventis. Quare Agoracritus ea lege ſignum ſuum vendidiſſe traditur, ne Athenis eſſet, & appellaſſe Nemeſin. Id poſitum eſt Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus ſignis prætulit. Eſt & in Matris Magnæ delubro in eadem civitate Agoracriti opus.

4. Phidiam clariſſimum eſſe per omnes gentes, quæ Jovis Olympii famam intelligunt, nemo dubitat: ſed ut merito laudari ſciant, etiam qui opera ejus non viderunt, proferemus argumenta parva & ingenii tantum. Neque ad hoc Jovis Olympii pulchritudine utemur, non Minervæ Athenis factæ amplitudine, cum ſit ea cubitorum viginti ſex;

ebore hæc & auro conſtat: ſed ſcuto ejus, in quo Amazonum prœlium cælavit intumeſcente ambitu parmæ: ejuſdem concava parte Deorum & gigantum dimicationem: in ſoleis vero Lapitharum & Centaurorum: adeo momenta omnia capacia artis illi fuere. In baſe autem quod cælatum eſt, Pandoras geneſin, appellavit: ibi Dii ſunt XX numero naſcentes, Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur & ſerpentem, ac ſub ipſa cuſpide æream ſphingem. Hæc ſunt obiter dicta de artifice nunquam ſatis laudato: ſimul ut noſcatur illam magnificentiam æqualem fuiſſe & in parvis.

5. Praxitelis ætatem inter ſtatuarios diximus, qui marmoris gloria ſuperavit etiam ſemet. Opera ejus ſunt Athenis in Ceramico: ſed ante omnia, & non ſolum Praxitelis, verum & in toto orbe terrarum, Venus, quam ut viderent multi, navigaverunt Gnidum. Duas fecerat, ſimulque vendebat, alteram velata ſpecie, quam ob id quidem prætulerunt, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem pretio detuliſſet, ſeverum id ac pudicum arbitrantes: rejectam Gnidii emerunt, immenſa differentia famæ. Voluit etiam poſtea a Gnidiis mercari rex Nicomedes, totum æs civitatis alienum, quod erat ingens, diſſoluturum ſe promittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito: illo enim ſigno Praxiteles nobilitavit Gnidum. Ædicula ejus tota aperitur, ut conſpici poſſit undique effigies Deæ, favente ipſa, ut creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio eſt. Ferunt amore captum quendam, cum delituiſſet noctu,

ſimulacro cohæſiſſe, ejuſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Sunt in Gnido & alia ſigna marmorea illuſtrium artificum: Liber Pater Bryaxidis: & alter Scopæ, & Minerva: nec majus aliud Veneris Praxiteliæ ſpecimen, quam quod inter hæc ſola memoratur. Ejuſdem eſt & Cupido objectus a Cicerone Verri, ille propter quem Theſpiæ viſebantur, nunc in Octaviæ ſcholis poſitus. Ejuſdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate, & injuria. Adamavit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque ſimile amoris veſtigium reliquit. Romæ Praxitelis opera ſunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Servilii: Boni Eventus, & Bonæ Fortunæ ſimulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas: & Sileni, in Pollionis Aſinii monumentis, & Apollo & Neptunus.

6. Praxitelis filius Cephiſſodorus & artis heres fuit. Cujus laudatum eſt Pergami ſymplegma, ſignum nobile, digitis corpori verius, quam marmori, impreſſis. Romæ ejus opera ſunt: Latona in Palatii delubro: Venus in Pollionis Aſinii monumentis: & intra Octaviæ porticus in Junonis æde Æſculapius, ac Diana.

7. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem, & Pothon, & Phaethontem, qui Samothrace ſanctiſſimis cerimoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Veſtam ſedentem laudatam in Servilianis hortis, duaſque chametæras circa eam, quarum pares in Aſinii monumentis ſunt, ubi & Canephoros ejuſdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitii

delubro in Circo Flaminio Neptunus ipſe, & Thetis, atque Achilles, Nereides ſupra delphinos & cete & hippocampos ſedentes. Item Tritones, chorusque Phorci, & priſtes, ac multa alia marina, omnia ejuſdem manus, præclarum opus, etiam ſi totius vitæ fuiſſet. Nunc vero præter ſupra dicta, quæque neſcimus, Mars eſt etiamnum ſedens coloſſeus ejuſdem, in templo Bruti Callaici apud Circum eundem. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxiteliam illam antecedens, & quemcunque alium locum nobilitatura.

8. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acervi omnes a contemplatione talium abducunt, quoniam otioſorum & in magno loci ſilentio apta admiratio talis eſt. Qua de cauſa ignoratur artifex ejus quoque Veneris, quam Veſpaſianus Imperator in operibus Pacis ſuæ dicavit, antiquorum dignam fama. Par hæſitatio eſt in templo Apollinis Soſiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: item Janus pater in ſuo templo dicatus ab Auguſto, ex Ægypto advectus, utrius manus ſit, jam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octaviæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem eſſe principem forma in ea ætate.

Multa in eadem ſchola ſine auctoribus placent. Satyri quatuor: ex quibus unus Liberum patrem palla velatum Veneris præfert: alter Liberam ſimiliter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius ſitim ſedat: duæque Auræ ve-

lificantes ſua veſte. Nec minor quæſtio eſt in Septis, Olympum & Pana, Chironemque cum Achille, qui fecerint: præſertim cum capitali ſatiſdatione fama judicet dignos.

9. Scopas habuit æmulos eadem ætate, Bryaxin, & Timotheum, & Leocharem, de quibus ſimul dicendum eſt, quoniam pariter cælavere, Mauſolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centeſimæ ſextæ anno ſecundo. Opus id ut eſſet inter ſeptem miracula, ii maxime artifices fecere. Patet ab auſtro & ſeptemtrione ſexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos undecim: attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis: cingitur columnis triginta ſex. Pteron vocavere. Ab oriente cælavit Scopas, a ſeptemtrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occaſu Leochares. Priuſque quam peragerent, regina Artemiſia, quæ mariti memoriæ id opus exſtrui juſſerat, obiit. Non tamen receſſerunt, niſi abſoluto jam, id gloriæ ipſorum artiſque monumentum judicantes: hodieque certant manus. Acceſſit & quintus artifex. Namque ſupra pteron, pyramis altitudine inferiorem æquavit, viginti quatuor gradibus in metæ cacumen ſe contrahens. In ſummo eſt quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adjecta centum quadraginta pedum altitudine totum opus includit.

10. Timothei manu Diana Romæ eſt in Palatio, Apollinis delubro, cui ſigno caput repoſuit Aulanius Evander. In magna admiratione eſt & Hercules Meneſtrati: & Hecate Epheſi in tem-

plo Dianæ poſt ædem, in cujus contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio eſt. Non poſtferuntur & Charites in propylæo Athenienſium, quas Socrates fecit, alius ille quam pictor, idem ut aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria eſt Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Aſinius, ut fuit acris vehementiæ, ſic quoque ſpectari monumenta ſua voluit. In iis ſunt Centauri Nymphas gerentes Archeſitæ, Theſpiades Cleomenis, Oceanus & Jupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Tauriſci, non cælatoris illius, ſed Tralliani. Jupiter hoſpitalis Pamphili Praxitelis diſcipuli. Zethus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculumque, ex eodem lapide, Rhodo advecta opera Apollonii & Tauriſci. Parentum ii certamen de ſe fecere: Menecratem videri profeſſi, ſed eſſe naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur. Ad Octaviæ vero porticum Apollo Philiſci Rhodii in delubro ſuo. Item Latona & Diana, & Muſæ novem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octaviæ vero porticus, in æde Junonis, ipſam Deam Dionyſius, & Polycles aliam: Venerem eodem loco Philiſcus: cetera ſigna Praxiteles. Timarchidis filii Jovem, qui eſt in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod eſt alterum in terris ſymplegma nobile. Venerem lavantem ſeſe: Dædalum ſtantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna auctoritate habitum Lyſiæ opus, quod in Pa-

latio ſuper arcum Divus Auguſtus honori Octavii patris ſui dicavit, in ædicula columnis adornata. Id eſt quadriga curruſque, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Servilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dercylidis pyctas, Amphiſtrati Calliſthenem hiſtoriarum ſcriptorem.

11. Nec multo plurium fama eſt, quorundam claritati in operibus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari poſſunt, ſicut in Laocoonte, qui eſt in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & ſtatuariæ artis præponendum. Ex uno lapide eum & liberos draconumque mirabiles nexus de conſilii ſententia fecere ſummi artifices, Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodii. Similiter Palatinas domos Cæſarum replevere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decoravit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi ejus probantur inter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata.

12. Inhonorus eſt, nec in templo ullo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificaverunt victima, humi ſtans, ante aditum porticus Ad Nationes. Sitæ fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum unam adamavit Eques Romanus Junius Piſciculus, ut tradit Varro: admi-

ratur & Paſiteles, qui & quinque volumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græcia Italiæ ora, & civitate Romana donatus cum iis oppidis, Jovem fecit eboreum in Metelli æde, qua Campus petitur. Accidit ei, cum in navalibus, ubi feræ Africanæ erant, per caveam intuens leonem cælaret, ut ex alia cavea panthera erumperet, non levi periculo diligentiſſimi artificis. Feciſſe opera complura dicitur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur.

13. Arceſilaum quoque magnificat Varro, cujus ſe marmoream habuiſſe leænam tradit, aligeroſque ludentes cum ea Cupidines, quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere; alii calcearent ſoccis, omnes ex uno lapide. Idem & a Coponio XIV nationes, quæ ſunt circa Pompeji, factas auctor eſt.

14. Invenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauran atque Batrachum obliterari convenit, qui fecere templa Octaviæ porticibus incluſa, natione ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impenſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe. Sunt certe etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta, lacerta atque rana. In Jovis æde exſtitiſſe picturam, cultuſque reliquos omnes femineis argumentis conſtat. Etenim facta Junonis æde cum inferrentur ſigna, permutaſſe geruli traduntur: & id religione cuſtoditum, velut ipſis Diis ſedem ita partitis. Ergo &

in Junonis æde cultus eſt, qui Jovis eſſe debuit.

15. Sunt & in parvis marmoreis famam conſecuti, Myrmecides, cujus quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca: & Callicrates, cujus formicarum pedes atque alia membra pervidere non eſt.

V. Hæc ſint dicta de marmorum ſcalptoribus, ſummaque claritate artificum: quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum auctoritatem maculoſo marmori. Fecere e Thaſio Cycladum inſularum, æque & e Lesbio: lividius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentiſſimus luxuriæ interpres, primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ cauſa (nondum enim iſta intelligebantur) ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Jovis Olympii, ex quo Sulla Capitolinis ædibus advexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia jam & apud Homerum. Dicit enim marmoreo ſaxo percuſſum: ſed hactenus. Regias quoque domos cum laudatiſſime præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (ut arbitror) verſicolores iſtas maculas Chiorum lapicidinæ oſtenderunt, cum exſtruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale: omnibus enim oſtentabant, ut magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et hercules, non fuiſſet picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum auctoritate.

VI. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Ca-

riæ fuerit inventum. Antiquiſſima, quod equidem inveniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C anno II, Urbis Romæ anno CCCLXXV.

VII. Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, Equitem Romanum, Præfectum fabrûm C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali auctore inventa re. Hic namque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, quem & res, & domus ipſius clarius, quam Catullus, dixit habere, quidquid habuiſſet Comata Gallia. Namque adjecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam niſi e marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas e Caryſtio aut Lunenſi.

VIII. M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione. Is fuit Conſul anno Urbis DCLXXVI. Hoc primum invecti Numidici marmoris veſtigium invenio, non in columnis tamen cruſtiſve, ut ſupra Caryſtii: ſed in maſſa ac viliſſimo liminum uſu. Poſt hunc Lepidum ferme quadriennio L. Lucullus Conſul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Lucullco marmori dedit, admodum delectatus illo: primuſque Romam invexit, atrum alioqui, cum cetera maculis aut coloribus commendentur. Naſcitur autem in Nili inſula, ſolumque pæne horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum, ut ar-

bitror, marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos, an ſolidis glebis poſitos, ſicuti eſt hodie Jovis Tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris veſtigia invenerat Italia.

IX. Sed quiſquis primum invenit ſecare, luxuriamque dividere, importuni ingenii fuit. Arena hoc fit, & ferro videtur fieri, ſerra in prætenui linea premente arenas, verſandoque, tractu ipſo ſecante. Æthiopica ad hæc maxime probatur. Nam id quoque acceſſit, ut ad Æthiopas uſque peteretur, quod faceret marmora: immo vero in Indos, quo margaritas quoque peti ſeveris moribus indignum erat. Hæc proxime laudatur. Mollior tamen, quæ Æthiopica. Illa nulla ſcabritie ſecat. Indica non æque lævigat: ſed ea combuſta polientes marmora fricare jubentur. Simile & Naxiæ vitium eſt, & Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus ſecandis. Poſtea reperta eſt arena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æſtu nudante, obſervatione non facili. Jam quidem quacunque arena ſecare e fluviis omnibus fraus artificum auſa eſt: quod diſpendium admodum pauci intelligunt. Craſſior enim arena laxioribus ſegmentis terit, & plus erodit marmoris, majuſque opus ſcabritia polituræ relinquit. Ita ſectæ attenuantur cruſtæ. Rurſuſque Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit e poro lapide, aut e pumice.

X. Signis e marmore poliendis, gemmiſque etiam ſcalpendis, atque limandis, Naxium diu placuit

ante alia: ita vocantur cotes in Cypro inſula genitæ. Vicere poſtea ex Armenia vectæ.

XI. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile eſt enumerare in tanta multitudine. Quoto cuique enim loco non ſuum marmor invenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta ſunt in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, ſed multa & ſub terra ſparſa. Pretioſiſſimi quædam generis, ſicuti Lacedæmonium viride, cunctiſque hilarius. Sic & Auguſtum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Auguſti ac Tiberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum eſt ab ophite, cum ſit illud ſerpentium maculis ſimile, unde & nomen accepit: quod hæc maculas diverſo modo colligunt, Auguſtum undatim criſpum in vertices, Tiberium ſparſa, non convoluta canitie.

Neque ex ophite columnæ, niſi parvæ admodum, inveniuntur. Duo ejus genera: molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati, & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari jubent candicantem. Contra ſerpentes autem a quibuſdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, a colore cineris. Vocatur & Memphites a loco, gemmantis naturæ. Hujus uſus conteri, & iis, quæ urenda ſint aut ſecanda, ex aceto illini. Obſtupeſcit ita corpus, nec ſentit cruciatum.

Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis intervenientibus punctis Leptopſephos vo-

catur. Quantislibet molibus cædendis ſufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Claudio Cæſari procurator ejus in urbem ex Ægypto advexit Vitraſius Pollio, non admodum probata novitate. Nemo certe poſtea imitatus eſt. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant baſalten, ferrei coloris atque duritiæ. Unde & nomen ei dedit. Nunquam hic major repertus eſt, quam in templo Pacis ab Imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus: argumento Nili, XVI liberis circa ludentibus, per quos totidem cubita ſummi incrementi augentis ſe amnis intelliguntur. Non abſimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis ſtatuæ dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicunt.

XII. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec uſquam aliubi, naſci putavere noſtri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primum vaſis inde factis, dein pedibus lectorum ſelliſque: Nepos Cornelius tradit magno fuiſſe miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum oſtendiſſet: poſt quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidiſſe ſe. Variatum in hoc lapide poſtea eſt. Namque pro miraculo inſigni, quatuor modicas in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Calliſtus Cæſaris Claudii libertorum potentia notus ſibi exædificaverat. Hunc aliqui lapidem alabaſtriten vocant, quem cavant ad vaſa unguentaria, quoniam optime ſervare incorrupta dicitur. Idem exuſtus

empláſtris convenit. Naſcitur circa Thebas Ægyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic ceteris candidior: probatiſſimus vero in Carmania, mox in India: jam quidem & in Syria Aſiaque. Viliſſimus autem & ſine ullo nitore in Cappadocia. Probantur quam maxime mellei coloris, in vertices maculoſi atque non translucidi. Vitia in iis, corneus color aut candidus, & quidquid ſimile vitro eſt.

XIII. Paulum diſtare ab eo in unguentorum fide multi exiſtimant Lygdinos in Paro repertos: amplitudine, qua lances crateraſque non excedant, antea ex Arabia tantum advehi ſolitos, candoris eximii.

Magnus & duobus contrariæ inter ſe naturæ honos: Coralitico in Aſia reperto, menſuræ non ultra bina cubita, candore proximo ebori, & quadam ſimilitudine. E diverſo niger eſt Alabandicus terræ ſuæ nomine, quanquam & Mileti naſcens, ad purpuram tamen magis aſpectu declinante. Idemque liquatur igni, ac funditur ad uſum vitri. Thebaicus interſtinctus aureis guttis, invenitur in Africæ parte Ægypto adſcriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

Circa Syenen vero Thebaidis Syenites, quem ante pyropœcilon vocabant.

XIV. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliſcos vocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum ejus argumentum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Ægyptio.

1. Primus omnium id inſtituit Meſtres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio juſſus: hoc ipſum in-

ſcriptum in eo: etenim ſcalpturæ illæ effigieſque, quas videmus, Ægyptiæ ſunt literæ.

2. Poſtea & alii regum in ſupra dicta urbe, Sothis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramiſes autem is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idem digreſſus inde, ubi fuit Mnevidis regia, poſuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Opus id feciſſe dicuntur CXX M. hominum. Ipſe rex, cum ſubrecturus eſſet, vereretur que ne machinæ ponderi non ſufficerent, quo majus periculum curæ artificum denuntiaret, filium ſuum adalligavit cacumini, ut ſalus ejus apud molientes prodeſſet & lapidi. Hac admiratione operis effectum eſt, ut cum oppidum id expugnaret Cambyſes rex, ventumque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, exſtingui ignem juberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat.

3. Sunt & alii duo, unus a Smarre poſitus, alter ab Eraphio, ſine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ ſtatuit unum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: majuſque opus fuit in devehendo ſtatuendove multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui devectum tradunt rate: Calliſthenes a Phœnice, foſſa perducta uſque ad jacentem obeliſcum e Nilo. Naveſque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratas, ita ut ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrinque: poſtea egeſtis

laterculis allevatas naves excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in monte eodem, & artiſicem donatum talentis quinquaginta. Hic fuit in Arſinoeo poſitus a rege ſupra dicto, munus amoris in conjugem, eandemque ſororem Arſinoen. Inde eum navalibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dum vult faſtigium addere auratum, quod poſtea omiſit.

4. Et alii duo ſunt Alexandriæ ad portum, in Cæſaris templo, quos excidit Meſtres rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia acceſſit difficultas mari Romam devehendi, ſpectatis admodum navibus. Divus Auguſtus priorem advexerat, miraculique gratia Puteolis navalibus perpetuis dicaverat: ſed incendio conſumta eſt. Divus Claudius aliquot per annos aſſervatam, qua Cajus Cæſar importaverat, omnibus quæ unquam in mari viſæ ſunt, mirabilorem, turribus Puteolano ex pulvere exædificatis, perductam Oſtiam, portus gratia merſit: alia ex hoc cura navium, quæ Tiberi ſubvehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quam Nilo.

5. Is autem obeliſcus, quem Divus Auguſtus in Circo magno ſtatuit, exciſus eſt a rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque pedum, & dodrantis, præter baſim ejuſdem lapidis: is vero, qui eſt in Campo Martio, novem pedibus minor, a Seſoſtride. Inſcripti ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum philoſophia continent.

XV. 6. Ei, qui eſt in Campo, Divus Auguſtus addidit mirabilem uſum, ad deprehendendas Solis umbras, dierumque ac noctium ita magnitudines, ſtrato lapide ad magnitudinem obeliſci, cui par fieret umbra, brumæ confectæ die, ſexta hora, paulatimque per regulas (quæ ſunt ex ære incluſæ) ſingulis diebus decreſceret, ac rurſus augeſceret: digna cognitu res & ingenio fœcundo Mathematici. Apici auratam pilam addidit, cujus umbra vertice colligeretur in ſe ipſa, alias enormiter jaculante apice, ratione (ut ferunt) a capite hominis intellecta. Hæc obſervatio triginta jam fere annis non congruit, ſive Solis ipſius diſſono curſu, & cæli aliqua ratione mutato, ſive univerſa tellure aliquid a centro ſuo dimota, ut deprehendi & in aliis locis accipio: ſive Urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, ſive inundationibus Tiberis ſedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impoſiti oneris in terram quoque dicantur acta fundamenta.

7. Tertius Romæ in Vaticano Caji & Neronis principum Circo, ex omnibus unus omnino factus eſt imitatione ejus, quem fecerat Seſoſtridis filius Nuncoreus. Ejuſdem remanet & alius centum cubitorum, quem poſt cæcitatem viſu reddito, ex oraculo Soli ſacravit.

XVI. Dicantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otioſa ac ſtulta oſtentatio. Quippe cum faciendi eas cauſa a pleriſque tradatur, ne pecuniam ſucceſſoribus aut æmulis inſidiantibus præberent, aut ne plebs eſſet otioſa.

Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, veſtigiaque complurium inchoatarum exſtant. Una eſt in Arſinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipſo dicemus. Totidem, ubi fuit Mœridis lacus, hoc eſt, foſſa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum implevere fama, ſane conſpicuæ undique adnavigantibus, ſitæ ſunt in parte Africæ, monte ſaxeo ſterilique, inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, a Nilo minus quatuor millia paſſuum, a Memphi VII M D vico appoſito, quem vocant Buſirin, in quo ſunt aſſueti ſcandere illas.

XVII. 2. Ante has eſt ſphinx, vel magis narranda, quaſi ſilveſtre numen accolentium. Amaſin regem putant in ea conditum, & volunt invectam videri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII eſt, altitudo a ventre ad ſummum apſidem in capite, LXII.

3. Pyramis ampliſſima ex Arabicis lapicidinis conſtat. Trecenta LXVI hominum millia annis XX eam conſtruxiſſe produntur. Tres vero factæ annis LXXVIII, & menſibus IV. Qui de iis ſcripſerint, ſunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander Polyhiſtor, Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat a quibus factæ ſint, juſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus. Aliqui ex his prodiderunt,

in raphanos, & allium, ac cæpas, mille ſexcenta talenta erogata. Ampliſſima octo jugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes ſingulorum laterum, altitudo a cacumine, pedes XV, S. Alterius intervalla ſingula per quatuor angulos pares, DCCXXXVII, S. comprehendunt. Tertia minor quidem prædictis, ſed multo ſpectatior, Æthiopicis lapidibus, aſſurgit CCCLXIII pedibus inter angulos. Veſtigia ædificationum nulla exſtant. Arena late pura circum, lentis ſimilitudine, qualis in majori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quanam ratione in tantam altitudinem ſubvecta ſint cæmenta. Alii enim nitro ac ſale adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alii lateribus e luto factis, in privatas domos diſtributis. Nilum enim non putant rigare potuiſſe, multo humiliorem. In pyramide maxima eſt intus puteus octoginta ſex cubitorum, flumen illo admiſſum arbitrantur. Menſuram altitudinis earum omniumque ſimilium deprehendere invenit Thales Mileſius, umbram metiendo, qua hora par eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: ſupremumque illud, ne quis regum opus, miretur minimam ex his, ſed laudatiſſimam, a Rhodope meretricula factam. Æſopi fabularum philoſophi conſerva quondam & contubernalis hæc fuit, majore miraculo tantas opes meretricio eſſe conquiſitas quæſtu.

XVIII. 4. Magnificatur & alia turris a rege facta in inſula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam conſtitiſſe octingentis talentis tradunt: mag-

no animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiſerit Soſtrati Gnidii architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Uſus ejus, nocturno navium curſu ignes oſtendere, ad prænuntianda vada, portuſque introitum: quales jam compluribus locis flagrant, ut Oſtiæ, ac Ravennæ. Periculum in continuatione ignium, ne ſidus exiſtimetur, quoniam e longinquo ſimilis flammarum aſpectus eſt. Hic idem architectus primus omnium penſilem ambulationem Gnidi feciſſe traditur.

XIX. Dicamus & labyrinthos, vel portentoſiſſimum humani impendii opus, ſed non, ut exiſtimari poteſt, falſum.

1. Durat etiam nunc in Ægypto Heracleopolite nomo, qui primus factus eſt ante annos, ut tradunt, quater mille ſexcentos, a Peteſucco rege, ſive Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regum eſſe dicit, noviſſimique Pſammetichi. Cauſam faciendi varie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuiſſe, Lyceas ſepulcrum Mœridis: plures Soli ſacrum id exſtructum, quod maxime creditur.

2. Hinc utique ſumſiſſe Dædalum exemplar ejus labyrinthi, quem fecit in Creta, non eſt dubium, ſed centeſimam tantum portionem ejus imitatum, quæ itinerum ambages occurſuſque, ac recurſus inexplicabiles continet: non (ut in pavimentis, puerorumve ludicris campeſtribus videmus) brevi lacinia millia paſſuum plura ambulationis continentem: ſed crebris foribus inditis, ad fallendos occurſus, redeundumque in errores eoſdem. Secundus hic

ſuit ab Ægyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Ægyptius (quod miror equidem) introitu lapide e Pario: columnis reliquis, e Syenite: molibus compoſitis, quas diſſolvere ne ſecula quidem poſſint: adjuvantibus Heracleopolitis, qui id opus inviſum mire infeſtavere. Poſitionem operis ejus ſingulaſque partes enarrare non eſt, cum ſit in regiones diviſum, atque in præfecturas (quas vocavi nomos) ſedecim nominibus earum, totidem vaſtis domibus attributis: præterea templa omnium Ægypti Deorum contineat, ſuperque Nemeſes quindecim ædiculis incluſerit, pyramides complures quadragenarum ulnarum, ſenas radicum oras obtinentes. Feſſi jam eundo perveniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelſa, porticuſque aſcenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum ſimulacra, regum ſtatuæ, monſtriferæ effigies. Quarundam autem domorum talis eſt ſitus, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exſiſtat. Majore autem in parte tranſitus eſt per tenebras: aliæque rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon ſpado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulſiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis aſſurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt.

3. Lemnius ſimilis illis, columnis tantum centum quinquaginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Exſtantque adhuc reliquiæ ejus, cum Cretici Italicique nulla veſtigia exſtent.

4. Namque & Italicum dici convenit, quem fecit ſibi Porſenna rex Etruriæ ſepulcri cauſa, ſimul ut externorum regum vanitas quoque ab Italis ſuperetur. Sed cum excedat omnia fabuloſitas, utemur ipſius M. Varronis in expoſitione ejus verbis: Sepultus eſt, inquit, ſub urbe Cluſio: in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: ſingula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo ſi quis improperet ſine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides ſtant quinque, quatuor in angulis, in medio una: in imo latæ pedum quinûm ſeptuagenûm, altæ centum quinquagenûm: ita faſtigatæ, ut in ſummo orbis æneus & petaſus unus omnibus ſit impoſitus, ex quo pendeant exapta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longe ſonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides inſuper, ſingulæ exſtant altæ pedum centenûm. Supra quas uno ſolo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere. Fabulæ Etruſcæ tradunt eandem fuiſſe, quam totius operis; adeo veſana dementia quæſiſſe gloriam impendio nulli profuturo. Præterea

fatigaſſe regni vires, ut tamen laus major artificis eſſet.

XX. Legitur & penſilis hortus, immo vero totum oppidum Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos ſubter educere ſolitis regibus, nullo oppidanorum ſentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quam quod flumine medium oppidum interfluente. Quæ ſi fuiſſent, non dubium eſt Homerum dicturum fuiſſe, cum centum portas ibi prædicaret.

XXI. Magnificentiæ vera admiratio exſtat templum Epheſiæ Dianæ ducentis viginti annis factum a tota Aſia. In ſolo id paluſtri fecere, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſus ne in lubrico atque inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea ſubſtravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Univerſo templo longitudo eſt CCCCXXV pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti ſeptem a ſingulis regibus factæ, LX pedum altitudine: ex iis XXXVI cælatæ, una a Scopa. Operi præfuit Cherſiphron architectus. Summa miracula, epiſtylia tantæ molis attolli potuiſſe. Id conſecutus eſt ille æronibus arena plenis, molli clivo ſuper capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, ut ſenſim opus in cubili ſederet. Difficillime hoc contigit in limine ipſo, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec ſedit in cubili, anxio artifice, mortis deſtinatione ſuprema. Traduntque in ea cogitatione feſſum nocturno tempore in quiete vidiſſe præſentem Deam, cui templum fiebat, hortantem ut viveret: ſe compoſuiſſe lapidem, atque ita poſtero

die apparuit, & pondere ipſo correctus videbatur. Cetera ejus operis ornamenta plurium librorum inſtar obtinent, nihil ad ſpeciem naturæ pertinentia.

XXII. Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commiſſuris omnibus politi lapidis ſubjecit artifex, eboreum Jovem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Translucet ergo pictura tenuiſſimis capillamentis, lenique afflatu ſimulacra refovente, præter ingenium artificis, ipſa materia, quamvis occulta, in pretio operis intelligitur.

XXIII. Eodem in oppido eſt lapis, fugitivus appellatus: Argonautæ eo pro ancora uſi, ibi reliquerant. Hunc e Prytaneo (ita vocatur locus) ſæpe profugum vinxere plumbo. Eadem in urbe juxta portam; quæ Trachia vocatur, turres ſeptem acceptas voces numeroſiore repercuſſu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo eſt a Græcis datum. Hoc quidem natura locorum evenit, & plerumque convallium: ibi caſu accidit, Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu, quam ob id heptaphonon appellant, quoniam ſepties eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, ſine ferreo clavo, ita diſpoſita contignatione, ut eximantur trabes ſine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte Sublicio religioſum eſt, poſteaquam Coclite Horatio defendente ægre revulſus eſt.

XXIV. Verum & ad urbis noſtræ miracula transire conveniat, nongentorumque annorum dociles

ſcrutari vires, & ſic quoque terrarum orbem victum oſtendere: quod accidiſſe toties pæne, quot referentur miracula, apparebit: univerſitate vero acervata, & in quendam unum cumulum conjecta, non alia magnitudo exſurgit, quam ſi mundus alius quidam in uno loco narraretur.

1. Nam ut Circum maximum a Cæſare Dictatore exſtructum longitudine ſtadiorum trium, latitudine unius, ſed cum ædificiis jugerûm quaternûm, ad ſedem CCLX millium, inter magna opera dicamus: nonne inter magnifica baſilicam Pauli columnis e Phrygibus mirabilem, forumque Divi Augusti, & templum Pacis Veſpaſiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ unquam: Pantheon Jovi Ultori ab Agrippa factum, cum theatrum ante texerit Romæ Valerius Oſtienſis architectus ludis Libonis?

2. Pyramidas regum miramur, cum ſolum tantum foro exſtruendo H-S. millies Cæſar Dictator emerit: & ſi quidem impenſæ movent captos avaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, ſeſtertiûm centies & quadragies octies domo emta habitaverit: quod equidem non ſecus, ac regum inſaniam, miror. Itaque & ipſum Milonem ſeſtertiûm ſeptingenties æris alieni debuiſſe, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc ſenes aggeris vaſtum ſpatium, & ſubſtructiones inſanas Capitolii mirabantur: præterea cloacas: operum omnium dictu maximum, ſuffoſſis montibus, atque (ut paulo ante retulimus) urbe penſili, ſubterque navigata.

3. A M. Agrippa in Ædilitate poſt Conſulatum,

per meatus corrivati ſeptem amnes, curſuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus, pugnantque diverſi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas reſiſtit. Trahuntur moles internæ tantæ, non ſuccumbentibus cauſis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur ſolum terræ motibus: durant tamen a Tarquinio Priſco annis DCC prope inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt: cum id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetque labor incertum longior an periculoſior, paſſim conſcita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatum antea poſteaque remedium invenit ille rex, ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda civibus, ſimul & feris volucribuſque laceranda. Quamobrem pudor Rom. nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſervavit in prœliis, tunc quoque ſubvenit: ſed illo tempore impoſuit, jam erubeſcens, cum puderet vivos, tanquam puditurum eſſet exſtinctos. Amplitudinem cavis eam feciſſe proditur, ut vehem fœni large onuſtam tranſmitteret.

4. Parva ſunt cuncta, quæ diximus, & omnia uni comparanda miraculo, antequam nova attingam. M. Lepido, Q. Catulo Coſſ. ut conſtat inter diligentiſſimos auctores, domus pulchrior non fuit Romæ quam Lepidi ipſius. At hercule intra an-

nos XXXV eadem centeſimum locum non obtinuit. Computet in hac æſtimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaque certantes centum domos: poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profecto incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, ut mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant.

5. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caji & Neronis, & hujus quidem (ne quid deeſſet) aurea. Nimirum ſic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphoſque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam ſellaria iſtorum.

6. Subit vero cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas invictis Imperatoribus decernebant publice ad ædificandas domos: ſummuſque illarum honos erat, ſicut in P. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre ejus, qui bis in eodem magiſtratu Sabinos devicerat, adjici decreto, ut domus eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoque domos.

7. Non patiemur duos Cajos, vel duos Nerones, ne hac quidem gloria famæ frui: docebimuſque etiam inſaniam eorum victam privatis operibus M. Scauri, cujus neſcio an Ædilitas maxime proſtraverit mores civiles, majuſque ſit Sullæ malum,

tanta privigni potentia, quam proſcriptio tot millium. Hic fecit in Ædilitate ſua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX columnarum, in ea civitate, quæ ſex Hymettias non tulerat ſine probro civis ampliſſimi. Ima pars ſcenæ e marmore fuit: media e vitro, inaudito etiam poſtea genere luxuriæ: ſumma, e tabulis inauratis. Columnæ, ut diximus, imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, ut indicavimus, fuerunt tria millia numero. Cavea ipſa cepit hominum LXXX millia: cum Pompejani theatri toties multiplicata urbe, tantoque majore populo, ſufficiat large quadraginta millibus. Sed & reliquus apparatus, tantus Attalica veſte, tabulis pictis, ceteroque choragio fuit, ut in Tuſculanam villam reportatis quæ ſuperfluebant quotidiani uſus deliciis, incenſa villa ab iratis ſervis, concremaretur ad H-S. millies.

8. Aufert animum, & a deſtinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliamque connecti majorem inſaniam e ligno. C. Curio, qui bello civili in Cæſarianis partibus obiit, funebri patris munere, cum opibus apparatuque non poſſet ſuperare Scaurum, (unde enim illi vitricus Sulla, & Metella mater proſcriptionum ſectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps civitatis, & Marianis ſodalitiis rapinarum provincialium ſinus?) cum jam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet, quando hoc certe incendii

illius præmium habuit, convectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo poſtea par eſſet inſaniæ illi. Ingenio ergo utendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid invenerit, & gaudere moribus noſtris, ac noſtro modo nos vocare majores. Theatra duo juxta fecit ampliſſima e ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento, in quibus utriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe averſis, ne invicem obſtreperent ſcenæ: repente circumactis ut contra ſtarent, poſtremo jam die diſcedentibus tabulis, & cornibus in ſe coeuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auctoratum populum Rom. circumferens. Quid enim miretur quiſque in hoc primum? inventorem, an inventum? artificem, an auctorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parere, an jubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, jura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus univerſus velut duobus navigiis impoſitus, binis cardinibus ſuſtinetur, & ſe ipſum depugnantem ſpectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur in Tribuniciis concionibus gratia, ut penſiles tribus faceret. Qua-

lis hic in Roſtris? Quid non auſurus apud eos, quibus hoc perſuaſerit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris ejus depugnavit univerſus. Variavit hanc ſuam magnificentiam feſſis turbatiſque cardinibus, & amphitheatri forma cuſtodita, noviſſimo die duabus per medium ſcenis athletas edidit, raptiſque e contrario repente pulpitis eodem die victores e gladiatoribus ſuis produxit. Nec fuit rex Curio, aut gentium Imperator, non opibus inſignis, ut qui nihil in cenſu habuerit, præter diſcordiam principum.

9. Sed dicantur vera æſtimatione invicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is juſſus a Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, novam a nomine ſuo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ ſuæ tempus adduxit. Agrippa vero in ædilitate ſua, adjecta Virgine aqua, ceteris corrivatis atque emendatis, lacus ſeptingentos fecit: præterea ſalientes centum quinque: caſtella centum triginta, complura etiam cultu magnifica: operibus iis ſigna trecenta ærea aut marmorea impoſuit, columnas ex marmore quadrigentas, eaque omnia annuo ſpatio. Adjicit ipſe in Ædilitatis ſuæ commemoratione, & ludos undeſexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centum ſeptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum.

10. Vicit antecedentes aquarum ductus noviſſimum impendium operis inchoati a C. Cæſare, & peracti a Claudio. Quippe a lapide quadrageſimo ad eam excelſitatem, ut in omnes Urbis montes

levarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus ſeſtertiûm quinquagies quinquies, & quingenties cent. mill. Quod ſi quis diligentius æſtimaverit aquarum abundantiam in publico, balineis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatioque advenientis exſtructos arcus, montes perfoſſos, convalles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in toto orbe terrarum.

11. Ejuſdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis deſtitutum ſucceſſoris odio, montem perfoſſum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corrivatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut ſilex cæderetur, omniaque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, niſi ab iis qui videre, neque humano ſermone enarrari poſſunt.

12. Nam portus Oſtienſis opus prætereo: item vias inter montes exciſas: mare Tyrrhenum a Lucrino molibus ſecluſum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipſa marmora in lapicidinis creſcere auctor eſt Papirius Fabianus, naturæ rerum peritiſſimus: exemtores quoque affirmant compleri ſponte illa montium hulcera. Quæ ſi vera ſunt, ſpes eſt nunquam defuturam luxuriam.

XXV. A marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum inſignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut

qua in parte naturæ major improbitas? Dederat vocem ſaxis, ut diximus, reſpondentem homini, immo vero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce ſenſus manuſque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit, & patitur mores: trahitur namque a magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane neſcio quid currit: atque ut propius venit, aſſiſtit, teneturque, complexuque hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus eſt ab inventore (ut auctor eſt Nicander) in Ida repertus. Namque & paſſim invenitur, ut in Hiſpania quoque. Inveniſſe autem fertur, clavis crepidarum & baculi cuſpide hærentibus, cum armenta paſceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonſtrat: Æthiopicum: e Magneſia Macedoniæ contermina, Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Hyrietico Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magneſia Aſiæ. Differentia prima, mas ſit an femina: proxima in colore. Nam qui in Magneſia Macedonica reperiuntur, rufi nigrique ſunt. Bœotius vero rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade invenitur, niger eſt & feminei ſexus, ideoque ſine viribus. Deterrimus autem in Magneſia Aſiæ, candidus, neque attrahens ferrum, ſimiliſque pumici. Compertum tanto meliores eſſe, quantò ſunt magis cærulei. Æthiopico laus ſumma datur, ponduſque argento rependitur. Invenitur hic in Æthiopiæ Zimiri: ita vocatur regio arenoſa. Ibi & hæmatites magnes ſanguinei coloris, ſanguinemque reddens, ſi tera-

tur, ſed & crocum. In attrahendo ferro non eadem hæmatitæ natura, quæ magneti. Æthiopici argumentum eſt, quod magnetem quoque alium ad ſe trahit. Omnes autem ii oculorum medicamentis proſunt, ad ſuam quiſque portionem: maximeque epiphoras ſiſtunt. Sanant & aduſta cremati tritique. Alius rurſus in eadem Æthiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque. De utraque natura ſæpius diximus.

XXVI. Lapidem e Scyro inſula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi.

XXVII. In Aſſo Troadis ſarcophagus lapis fiſſili vena ſcinditur. Corpora defunctorum condita in eo, abſumi conſtat intra XL diem, exceptis dentibus. Mucianus ſpecula quoque, & ſtrigiles, & veſtes, & calciamenta illata mortuis lapidea fieri, auctor eſt. Ejus generis & in Lycia ſaxa ſunt, & in Oriente, quæ viventibus quoque adalligata, erodunt corpora.

XXVIII. Mitior eſt autem ſervandis corporibus, nec abſumendis chernites, ebori ſimillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque ſimilis candore & duritia, minus tamen ponderoſus, qui porus vocatur. Theophraſtus auctor eſt & translucidi lapidis in Ægypto, quem Chio ſimilem ait: quod fortaſſis tunc fuerit, quoniam & ii deſinunt, & novi reperiuntur. Aſſius guſtu ſalſus podagras lenit, pedibus in vaſe ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis ſanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur. Ejuſdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quæ-

dam perinde efficax. Eſt autem ſimilis pumici ruſo. Admixtus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem reſinæve, ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phthiſicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excreſcentia erodit. Et ad beſtiarum morſus utilis. Repugnantia curationi, ac ſuppurata ſiccat. Fit & cataplaſma ex eo podagricis, mixto fabæ lomento.

XXIX. Idem Theophraſtus & Mucianus eſſe aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophraſtus auctor eſt, & ebur foſſile, candido & nigro colore inveniri, & oſſa e terra naſci, invenirique lapides oſſeos. Palmati circa Mundam in Hiſpania, ubi Cæſar Dictator Pompejum vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum auctoritas venit in marmora, ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit, quam in Italia. E diverſo albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunenſem ſilicem ſerra ſecari: at Tuſculanum diſſilire igni. Sabinum fuſcum addito oleo etiam lucere. Item molas verſatiles Volſiniis inventas, aliquas & ſponte motas invenimus in prodigiis.

XXX. Nuſquam hic utilior, quam in Italia, gignitur: lapiſque, non ſaxum, eſt. In quibuſdam vero provinciis omnino non invenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote lævigantur, ut procul intuentibus ophitæ videri poſſint. Neque eſt alius firmior: quando & lapidis natura, ut lignum, ſimiliter imbres Soleſque aut hiemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt

qui & Lunam non tolerent, & qui vetuſtate rubiginem trahant, coloremve candidum oleo mutent.

Molarem quidam pyriten vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiamnum pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur varie: ab aliis iterum tertioque in melle, donec conſumatur liquor: ab aliis pruna prius, dein melle, & poſtea lavantur, ut æs. Uſus eorum in medicina excalfacere, ſiccare, diſcutere, humorem extenuare, duritias nimias mollire. Utuntur & crudis tuſiſque ad ſtrumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, & ponderoſiſſimi ſunt. Hi exploratoribus caſtrorum maxime neceſſarii, qui clavo vel altero lapide percuſſi, ſcintillas edunt: quæ exceptæ ſulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem trahunt.

XXXI. Oſtracitæ ſimilitudinem teſtæ habent. Uſus eorum pro pumice ad lævigandam cutem. Poti ſanguinem ſiſtunt: & illiti cum melle hulcera, doloreſque mammarum ſanant. Amiantus alumini ſimilis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis reſiſtit omnibus, privatim Magorum.

XXXII. Geoden ex argumento appellant, quoniam complexus eſt terram, oculorum medicamentis utiliſſimum: item mammarum ac teſtium vitiis.

XXXIII. Melitites lapis ſuccum remittit dulcem mellitumque. Tuſus & ceræ mixtus, eruptionibus

pituitæ, maculiſque corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vulvarum dolores impoſitus velleri.

XXXIV. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Ajunt & in Leucolla expelli mari, atque intra XII ſtadia colligi. Niger eſt, planus, pumicoſus, non multum a ligno differens, levis, fragilis: odore, ſi teratur, gravis. Fictilia ex eo inſcripta non delentur. Cum uritur, odorem ſulphureum reddit. Mirumque, accenditur aqua, oleo reſtinguitur. Fugat ſerpentes ita, recreatque vulvæ ſtrangulationes. Deprehendit ſonticum morbum, & virginitatem ſuffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur, ſtrumiſque ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti Magi in ea, quam vocant axinomantiam: & peruri negant, ſi eventurum ſit, quod aliquis optet.

XXXV. Spongiæ lapides inveniuntur in ſpongiis, & ſunt nativi. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam veſicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti.

XXXVI. Phrygius lapis gentis nomen habet. Eſt autem gleba pumicoſa. Uritur ante vino perfuſus, flaturque follibus, donec rubeſcat, ac rurſus dulci vino exſtinguitur, & hoc ternis vicibus, tingendis veſtibus tantum utilis.

XXXVII. Schiſtos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites invenitur in metallis: uſtus minii colorem imitatur: uritur, ut Phrygius, ſed non reſtinguitur vino. Adulteratum ſchiſto hæmatiten diſcernunt venæ rubentes, & friabilis natu-

ra. Oculis cruore ſuffuſis mire convenit. Siſtit profluvium mulierum potus. Bibunt eum & qui ſanguinem rejecerunt, cum ſucco Punici mali. Et in veſicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra ſerpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt, quem ſchiſton appellant. Sed in iis commodior croco ſimilis, peculiarius ſplendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidenteſque oculos præclare cohibet. Hæc eſt ſententia eorum, qui nuperrime ſcripſere.

XXXVIII. Sotacus e vetuſtiſſimis auctoribus quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis utiliſſimo, & iis quæ panchreſta appellant: item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia inſignem, & inde nomen traxiſſe, præcipueque in Africa repertum. Trahere autem in ſe argentum, æs, ferrum. Experimentum ejus eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum, & eſſe ad jocineris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit, ſimili duritie, vix reddentis ſuccum ad cotem aquariam, aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten vocari, quamdiu crudus ſit: coctum vero miltiten, utilem ambuſtis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis ſchiſton, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere a jejunis ſumendos, ad vitia ſanguinis. Idem auctor, ſchiſton alterius generis quam hæmatiten tradit, quem vocant anthraciten. Naſci

in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem: ab altera, croci. Ipſum utilem eſſe oculorum medicamentis.

XXXIX. Aetitæ lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, ſicut in decimo volumine diximus. Ajunt binos inveniri, marem & feminam. Nec ſine iis parere, quas diximus, aquilas: & ideo binos tantum. Genera eorum quatuor. In Africa naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe & velut in alvo habentem argillam ſuavem, candidam: ipſum friabilem, quem feminei ſexus putant. Marem autem, qui in Arabia naſcitur, durum, gallæ ſimilem, aut ſubrutilum, in alvo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro invenitur, colore illis in Africa naſcentibus ſimilis, amplior tamen atque dilatatus: ceteris enim globoſa facies. Habet in alvo arenam jucundam & lapillos: ipſe tam mollis, ut etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiuſius appellatur, naſcens juxta Leucadem, ubi eſt mons Taphius, qui locatus eſt dextra navigantibus ad Leucadem. Invenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic eſt in alvo lapis, qui vocatur callimus, nec quidquam tenerius. Aetitæ omnes gravidis adalligati mulieribus, vel quadrupedibus, in pelliculis ſacrificatorum animalium, continent partus, non niſi parturiant removendi: alioqui vulvæ excidium fit. Sed niſi parturientibus auferantur, omnino non pariunt.

XL. Eſt lapis Samius in eadem inſula, ubi

terram laudavimus, poliendo auro utilis. Utilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo ſupra dictum eſt modo, contra veteres lacrimationes. Prodeſt & contra vitia ſtomachi potus: vertigines ſedat: mentes commotas reſtituit. Quidam & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates. Acopis etiam miſcetur. Probatur gravitate & candore. Vulvas & partus contineri adalligato eo tradunt.

XLI. Arabus lapis ebori ſimilis, dentifriciis accommodatur crematus. Privatim hæmorrhoidas ſanat cum lanugine linteorum, linteolis inſuper impoſitis.

XLII. Non prætermittenda eſt & pumicum natura. Appellantur quidem ita & eroſa ſaxa, in ædificiis, quæ muſea vocant, dependentia, ad imaginem ſpecus arte reddendam: ſed & ii pumices, qui ſunt in uſu corporum lævigandorum feminis, jam quidem & viris, atque (ut ait Catullus) libris, laudatiſſimi ſunt in Melo, Niſyro, & Æoliis inſulis. Probatio in candore minimoque pondere, & ut quam maxime ſpongioſi aridique ſint, ac teri faciles, nec arenoſi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, ſiccare, tertia uſtione, ita ut torreantur carbone puro, ac toties vino reſtinguantur albo. Lavantur deinde, ut cadmia, & ſiccati conduntur, quam minime uliginoſo loco. Uſus farinæ ejus oculorum maxime medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, expletque cicatrices, & emendat. Quidam tertia uſtione refrigeratos potius, quam reſtinctos, terere malunt ex vino. Ad-

duntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque hulceribus. Utiliſſima fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus auctor eſt, potores in certamine bibendi præſumere farinam eam, ſed niſi immenſo potu impleantur, periclitari: tantamque refrigerandi naturam eſſe, ut muſta fervere deſinant pumice addito.

XLIII. Auctoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum, aut ad pigmenta pertinentium. Eteſium lapidem in iis prætulere ceteris, mox & Thebaicum, quem pyropoecilon appellavimus: aliqui pſaronium vocant. Tertium ex chalazio chryſiten. Medici autem & baſaniten. Hic enim lapis nihil ex ſeſe remittit. Ii autem lapides, qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis utiles exiſtimantur: ideoque Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium vero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten iis medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger eſt, & ex Pario lapide, non æque medicis utilem: potiorem ex alabaſtrite Ægyptio, vel ex ophite albo. Eſt enim hoc genus ophitis, ex quo vaſa etiam & cados faciunt.

XLIV. In Siphno lapis eſt, qui cavatur tornaturque in vaſa coquendis cibis utilia, vel ad eſculentorum uſus: quod in Comenſi Italiæ lapide viridi accidere ſcimus. Sed in Siphnio ſingulare, quod excalfactus oleo nigreſcit, dureſcitque, natura molliſſimus. Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla. In

Belgica provincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliuſque etiam, ſecant, ad tegularum & imbricum vicem: vel ſi libeat, ad quæ vocant pavonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt.

XLV. Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam urbem: jam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inventum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ, molliſſimis & ampliſſimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breves, maculoſi, complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & ſaxo incluſus ſub terra invenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed majori parte foſſili natura, abſolutus ſegmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidem concreſcere manifeſto apparet, quod cum feræ decidere in puteos tales, medullæ in oſſibus earum poſt unam hiemem in eandem lapidis naturam figurantur. Invenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum ſit mollitia nota, perpetiendi Soles rigoreſque: nec ſeneſcit, ſi modo injuria non arſit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Invenere & alium uſum in ramentis quoque, Circum maximum ludis Cir-

cenſibus ſternendi, ut ſit in commendatione candor.

XLVI. Nerone principe in Cappadocia repertus eſt lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc conſtruxerat ædem Fortunæ, quam Sejam appellant, a Servio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, alio quam ſpecularium modo, tanquam incluſa luce, non tranſmiſſa. In Arabia quoque eſſe lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro ſpecularibus, Juba auctor eſt.

XLVII. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conveniat, primumque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: ſecundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arſinoeticæ. Repertæ ſunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Nec non & trans Alpes, quas paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſaliva hominis proficientium, in tonſtrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere præcipuæ.

XLVIII. E reliqua multitudine lapidum, tofus ædificiis inutilis eſt mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, ſicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorii calce roditur. Sciteque

dictum eſt, ad tecta eos pice, ad vinum calce uti, quoniam ſic muſta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati, & Albano. In Liguria quoque, Umbria, & Venetia, albus lapis dentata ſerra ſecatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, ſub tecto dumtaxat. Aſpergine & gelu pruiniſque rumpuntur in teſtas: nec contra humores & auram maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore diſſiliunt.

XLIX. Nigri ſilices optimi: quibuſdam in locis & rubentes. Nonnuſquam vero & albi, ſicut in Tarquinienſi Anicianis lapicidinis circa lacum Volſinienſem. Et in Statonienſi ſunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumentis ſcalpti, contra vetuſtatem quoque incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Eſt & viridis ſilex, vehementer igni reſiſtens, ſed nuſquam copioſus: & ubi invenitur, lapis, non ſaxum eſt. E reliquis pallidus in cæmento raro utilis. Globoſus, contra injurias fortis, ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa ſuffrenatione devinctus. Nec certior fluviatilis, ſemper veluti madens.

L. Remedium eſt in lapide rubro, æſtate eum eximere, nec ante biennium eum inſerere tecto, domitum tempeſtatibus. Quæ ex eo læſa fuerint, in ſubterranea ſtructura aptantur utilius. Quæ reſtiterint, tutum eſt vel cœlo committere.

LI. Græci e lapide duro, aut ſilice æquato conſtruunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, iſodomon vocant genus ſtructuræ. At cum inæquali craſſitudine ſtructa ſunt, pſeudiſodomon.

Tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis: reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri, ut commiſſuras antecedentium medii lapides obtineant, neceſſarium eſt in medio quoque pariete, ſi res patitur: ſi minus, utique a lateribus. Medios parietes farcire fractis cæmentis, diamicton vocant. Reticulata ſtructura, qua frequentiſſime Romæ ſtruunt, rimis opportuna eſt. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum reſpondere oportet.

LII. Et ciſternas arenæ puræ & aſperæ quinque partibus, calcis quam vehementiſſimæ duabus conſtrui convenit, fragmentis ſilicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari ſolum, parieteſque ſimiliter. Utilius geminas eſſe, ut in priore vitia conſidant aquæ, atque per colum in proximam tranſeat maxime pura aqua.

LIII. Calcem e vario lapide Cato Cenſorius improbat. Ex albo melior. Quæ ex duro ſtructuræ utilior: quæ ex fiſtuloſo, tectoriis. Ad utrumque damnatur ex ſilice. Utilior eadem ex effoſſo lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Utilior e molari, quia eſt quædam pinguior natura ejus. Mirum, aliquid, poſtquam arſerit, accendi aquis.

LIV. Arenæ tria genera. Foſſitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluviatili aut marinæ, tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur foſſitia, nec trans maria.

LV. Ruinarum urbis ea maxime cauſa, quod furto calcis ſine ferrumine ſuo cæmenta compo-

nuntur. Intrita quoque quo vetuſtior, eo melior. In antiquarum ædium legibus invenitur, ne recentiore trima uteretur redemtor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdavere. Tectorium quidem, niſi ter arenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Uliginoſa, & ubi ſalſugo vitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectoriis etiam arenarum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis vectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contra in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Macerari non niſi ex gleba oportet. In Elide ædes eſt Minervæ, in qua frater Phidiæ Panænus tectorium induxit lacte & croco ſubactum, ut ferunt: ideoque ſi teratur in ea hodieque ſaliva pollice, odorem croci ſaporemque reddit.

LVI. Columnæ in æde denſius poſitæ craſſiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ ſextam partem altitudinis in craſſitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Jonicæ: quæ ſeptimam, Tuſcanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Jonicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo, quæ colligitur craſſitudine ima: ideoque graciliores videntur: Jonici enim capituli altitudo, tertia pars eſt craſſitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde, de qua prius fuit ſermo, primum columnis ſpiræ ſubditæ, & capitula addita. Placuitque altitudinis octava pars in craſſitudine, & ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidium, ſeptimæque partes detrahe-

rentur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum intervallo.

LVII. Calcis & in medicina magnus uſus. Eligitur recens, nec aſperſa aquis: urit, diſcutit, extrahit, incipienteſque ſerpere hulcerum impetus coercet. Aceto & roſaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe ſuillo, aut liquida reſina ex melle medetur: eadem compoſitione & ſtrumis.

LVIII. Maltha e calce fit recenti. Gleba vino reſtinguitur: mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici liniamento: quæ res omnium tenaciſſima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.

LIX. Cognata calci res gypſum eſt. Plura ejus genera. Nam & e lapide coquitur, ut in Syria ac Thuriis: & e terra foditur, ut in Cypro, ac Perrhæbis: e ſumma tellure & Tymphaicum eſt. Qui coquitur lapis, non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet, aut marmoroſo. In Syria duriſſimos ad id eligunt, coquuntque fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum eſt e lapide ſpeculari, ſquamamve talem habente. Gypſo madido ſtatim utendum eſt, quoniam celerrime coit ac ſiccatur: tamen rurſus tundi & in farinam reſolvi patitur. Uſus gypſi in albariis, ſigillis ædificiorum & coronis gratiſſimus. Exemplum illuſtre, C. Proculejum, Auguſti Cæſaris familiaritate ſubnixum, in maximo ſtomachi dolore gypſo poto, conſciviſſe ſibi mortem.

LX. Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtravit quem vocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento, quæque everri ſolent, veluti relicta, fecerat parvis e teſtulis tinctiſque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuſcans. Apricantur aliæ ſcabentes ſeſe in canthari labro.

LXI. Pavimenta credo primum facta, quæ nunc vocamus barbarica, atque ſubtegulanea, in Italia fiſtucis pavita: hoc certe ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romæ ſcalpturatum in Jovis Capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio eſt Lucilianus ille verſus:

Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

LXII. Subdialia Græci invenere, talibus domos contegentes tractu tepente: ſed fallax, ubicunque imbres gelant. Neceſſarium binas per diverſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi novo tertiam partem teſtæ tuſæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine fiſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci, & ex teſſera grandi non minus alta duos digitos ſtrui. Faſtigium vero ſervari in pedes denos ſeſquuncem, ac diligenter cote deſpumare, quernisque axibus contabulare.

Quæ torquentur, inutilia putant: immo & filicem aut paleam ſubſterni melius eſſe, quo minor vis calcis perveniat. Neceſſarium & globoſum lapidem ſubjici. Similiter fiunt ſpicata teſtacea.

LXIII. Non negligendum eſt etiamnum unum genus Græcanici. Solo fiſtucato injicitur rudus aut teſtaceum pavimentum: dein ſpiſſe calcatis carbonibus inducitur, ſabulo, calce, ac favilla mixtis: materia craſſitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur, & eſt forma terrena. Si vero cote depolitum eſt, nigri pavimenti viſum obtinet.

LXIV. Lithoſtrota acceptavere jam ſub Sulla: parvulis certe cruſtis exſtat hodieque, quod in Fortunæ delubro Præneſte fecit. Pulſa deinde ex humo pavimenta in cameras tranſiere, e vitro: novitium & hoc inventum. Agrippa certe in Thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encauſto pinxit: in reliquis albaria adornavit: non dubie vitreas facturus cameras, ſi prius inventum id fuiſſet, aut a parietibus ſcenæ, ut diximus, Scauri, perveniſſet in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda eſt.

LXV. Pars eſt Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendevia. Ex ea creditur naſci Belus amnis, quinque M. paſſ. ſpatio in mare perfluens, juxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, inſalubri potu, ſed cerimoniis ſacer, limoſus, vado profundus. Non niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Nunc & a marino cre-

duntur adſtringi morſu, non prius utiles. Quingentorum eſt paſſuum non amplius litoris ſpatium, idque tantum multa per ſecula gignendo fuit vitro. Fama eſt, appulſa nave mercatorum nitri, cum ſparſi per litus epulas pararent, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri e nave ſubdidiſſe. Quibus accenſis permixta arena litoris, translucentes novi liquoris fluxiſſe rivos, & hanc fuiſſe originem vitri.

LXVI. Mox, ut eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia, non fuit contenta nitrum miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in ſe liquorem vitri quoque, ut ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariam cœpti uri: deinde conchæ, & foſſiles arenæ. Auctores ſunt, in India e cryſtallo fracta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Levibus autem aridiſque lignis coquitur, addito Cyprio, ac nitro, maxime Ophirio. Continuis fornacibus, ut æs, liquatur, maſſæque fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt quacunque, ut citra ullum ſenſum ad oſſa conſecet, quidquid afflaverit corporis. Ex maſſis rurſus funditur in officinis, tingiturque. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondam iis officinis nobili: ſiquidem etiam ſpecula excogitaverat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Jam vero & in Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens, ſex M. paſſ. litore, inter Cumas atque Liternum, quæ molliſſima eſt, pila molaque teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura, ac liquata in alias for-

naces transfunditur. Ibi fit maſſa, quæ vocatur ammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac maſſa vitri candidi. Jam vero per Gallias Hiſpaniaſque ſimili modo arenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile eſſet: & totam officinam artificis ejus abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur: eaque fama crebrior diu, quam certior fuit. Sed quid refert? Neronis principatu reperta vitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos, H-S. ſex millibus venderet.

LXVII. In genere vitri & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obſidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, craſſiore viſu, atque in ſpeculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimuſque & ſolidas imagines Divi Auguſti, capti materiæ hujus craſſitudine: dicavitque ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obſidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum cærimoniis repertam ibi in hereditate ejus qui præfuerat Ægypto, Obſidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obſidianum lapidem in India & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hiſpania naſci tradit. Fit & tincturæ genere Obſidianum, ad eſcaria vaſa, & totum rubens vitrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album, & murrhinum, aut hyacinthos ſapphiroſque imitatum, &

omnibus aliis coloribus. Nec eſt alia nunc materia ſequacior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucentibus, quam proxima cryſtalli ſimilitudine. Uſus vero ad potandum argenti metalla & auri pepulit. Eſt autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua vitreæ pilæ Sole adverſo, in tantum excandeſcant, ut veſtes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum: rurſus tota fundi non queunt, præterquam abrupta ſibimet. Tingit ars, veluti cum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis verſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum ferruminatur in lapidem.

LXVIII. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio, artem natura faciente, ſuccurrit mirari, nihil pæne non igne perfici. Ignis accipit arenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſolvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius uri prodeſt. Eademque materia aliud gignit primis ignibus, aliud ſecundis, aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus, atque interiiſſe creditus, majoris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat, an pariat.

LXIX. Eſt & ipſis ignibus medica vis. Peſtilentiæ, quæ Solis obſcuratione contrahitur, ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedo-

cles & Hippocrates id demonſtravere diverſis locis. Ad convulſa viſcera, aut contuſa, ut M. Varro: ipſis enim verbis ejus utar: Lix cinis eſt, inquit, foci. Inde enim cinis lixivius potus medetur: ut licet videre gladiatores, cum deluſerunt, hac juvari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Conſulares nuper abſumtos indicavimus, querneus carbo tritus cum melle ſanat. Adeo in rebus damnatis quoque, ac jam nullis, ſunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere.

LXX. Non præteribo & unum foci exemplum, Romanis literis clarum. Tarquinio Priſco regnante tradunt repente in foco ejus comparuiſſe genitale e cinere maſculini ſexus, eamque, quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captivam, conſurrexiſſe gravidam. Ita Servium Tullium natum, qui regno ſucceſſit. Inde & in regia cubanti puero caput arſiſſe viſum, creditumque Laris familiaris filium. Ob id Compitalia & ludos Laribus primum inſtituiſſe.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XXXVII.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXVII.

I. UT nihil inſtituto operi deſit, gemmæ ſuperſunt, & in arctum coacta rerum naturæ majeſtas, multis nulla ſui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam ſignis gemmas nefas ducentes. Aliquas vero extra pretia ulla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, ut pleriſque ad ſummam abſolutamque rerum naturæ contemplationem ſatis ſit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarſerit, diximus quadamtenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium a rupe Caucaſea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque ſaxi hujus fragmentum incluſum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuiſſe anulum, & hoc gemmam.

II. His initiis cœpit auctoritas, in tantum amorem elata, ut Polycrati Samio ſevero inſularum ac litorum tyranno, felicitatis ſuæ, quam nimiam fatebatur etiam ipſe, ſatis piamenti in unius gemmæ voluntario damno videretur, ſi cum fortunæ volubilitate paria faceret: planeque ab invidia ejus

abunde ſe redimi putaret, ſi hoc unum doluiſſet. Aſſiduo ergo gaudio laſſus, profectus navigio in altum, anulum merſit. At illum piſcis eximia magnitudine regi natus, eſcæ vice raptum, ut faceret oſtentum, in culinam domini rurſus Fortunæ inſidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuiſſe conſtat: oſtenduntque Romæ, ſi credimus, Concordiæ delubro, cornu aureo Auguſti dono incluſam, & noviſſimum prope locum, tot prælatis, obtinentem.

III. Poſt hunc anulum regia fama eſt gemmæ Pyrrhi illius, qui adverſus Romanos bellum geſſit. Namque habuiſſe traditur achaten, in qua novem Muſæ & Apollo citharam tenens ſpectarentur, non arte, ſed ſponte naturæ ita diſcurrentibus maculis, ut Muſis quoque ſingulis redderentur inſignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas exſtat apud auctores: præterquam Iſmeniam choraulem, multis fulgentibuſque uti ſolitum, comitante fabula vanitatem ejus, indicato in Cypro ſex aureis denariis ſmaragdo, in quo fuerat ſculpta Amymone, juſſiſſe numerari: & cum duo relati eſſent, imminuto pretio, male hercules curatum, dixiſſe: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur inſtituiſſe, ut omnes muſicæ artis hac quoque oſtentatione cenſerentur, veluti Dionyſodorus æqualis ejus & æmulus, ut ſic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter muſicos, Nicomachus, multas gemmas habuiſſe traditur, ſed nulla peritia electas: ſorte quadam his

exemplis initio voluminis oblatis adverſus iſtos, qui ſibi hanc oſtentationem arrogant, ut palam ſit eos tibicinum gloria tumere.

IV. Polycratis gemma, quæ demonſtratur, illibata intactaque eſt. Iſmeniæ ætate multos poſt annos, apparet ſcalpi etiam ſmaragdos ſolitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma ſe ab alio ſcalpi, quam a Pyrgotele, non dubie clariſſimo artis ejus. Poſt eum Apollonides & Cronius in gloria fuere: quique Divi Auguſti imaginem ſimilem expreſſit, qua poſtea principes ſignabant, Dioſcorides. Sulla Dictator traditione Jugurthæ ſemper ſignavit. Eſt apud auctores, & Intercatienſem illum, cujus patrem Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, pugnæ ejus effigie ſignaſſe: vulgato Stilonis Præconini ſale, quidnam fuiſſe facturum eum, ſi Scipio a patre ejus interemtus eſſet. Divus Auguſtus inter initia Sphinge ſignavit. Duas in matris anulis jam indiſcretæ ſimilitudinis invenerat. Altera per bella civilia, abſente eo, amici ſignavere epiſtolas & edicta, quæ ratio temporum nomine ejus reddi poſtulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam ſphingem. Quin etiam Mæcenatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Auguſtus poſtea ad evitanda convicia ſphingis, Alexandri Magni imagine ſignavit.

V. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ privignus Sullæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompejus Magnus eam quæ Mithrida-

tis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret; ut M. Varro aliique ejuſdem ætatis auctores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæſar Dictator ſex dactyliothecas in æde Veneris Genetricis conſecravit: Marcellus Octavia genitus in Palatina Apollinis cella unam.

VI. Victoria tamen illa Pompeji primum ad margaritas gemmaſque mores inclinavit: ſicut L. Scipionis, & Cn. Manlii ad cælatum argentum, & veſtes Attalicas, & triclinia ærata: ſicut L. Mummii, ad Corinthia & tabulas pictas. Id uti planius noſcatur, verba ex ipſis Pompeji triumphorum actis ſubjiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis, Aſia, Ponto, gentibuſque & regibus in ſeptimo operis hujus volumine indicatis, M. Piſone, M. Meſſala Conſulibus, pridie Kalend. Octob. die natalis ſui egit, tranſtulit alveum cum teſſeris luſorium e gemmis duabus latum pedes tres, longum pedes quatuor: (& ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinem accedente, in ea fuit Luna aurea pondo XXX) lectos tricliniares tres: vaſa ex auro & gemmis abacorum novem: ſigna aurea tria, Minervæ, Martis & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum cervis & leonibus, & pomis omnis generis, circumdata vite aurea: Muſeum ex margaritis, in cujus faſtigio horologium erat. Imago Cn. Pompeji e margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa, inquam, ex margaritis, ſeveritate victa, & veriore luxuriæ trium-

pho. Profecto inter molles viros duraſſet cognomen Magni, ſi prima victoria ſic triumphaſſes. E margaritis, Magne, tam prodiga re, & feminis reperta, quam gerere te fas non ſit, hinc fieri tuos vultus? ſic te pretioſum videri? Nonne illa ſimilior tui eſt imago, quam Pyrenæi jugis impoſuiſti? Grave profecto fœdumque probrum erat, ni verius iræ Deorum oſtentum credi oporteret, clareque intelligi poſſet, jam tum illud caput, Orientis opibus ſine reliquo corpore oſtentatum. Cetera triumphi ejuſdem quam virilia! Reipublicæ & Quæſtoribus, qui oram maris defendiſſent datum mille talentûm: militibus ſingulis ſena millia ſeſtertiûm. Tolerabiliorem tamen fecit cauſam Caji principis, qui ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat e margaritis: & Neronis principis, qui ſceptra & perſonas hiſtrionum, & cubilia amatoria unionibus conſtruebat. Quin immo etiam jus videmur perdidiſſe corripiendi gemmata potoria, & varia ſupellectilis genera, anulos tranſeuntes.. Quæ enim non luxuria innocentior exiſtimari poſſit?

VII. Eadem victoria primum in Urbem murrhina invexit: primuſque Pompejus lapides & pocula ex eo triumpho Capitolino Jovi dicavit: quæ protinus ad hominum uſum tranſiere, abacis etiam eſcariiſque vaſis inde expetitis. Excreſcitque in dies ejus rei luxus, murrhino LXX talentis emto, capaci plane ad ſextarios tres calice. Potavit ex eo ante hos annos Conſularis, ob amorem abroſo ejus margine, ut tamen injuria illa pretium augeret: neque eſt hodie murrhini alterius præſtan-

tior indicatura. Idem in reliquis generis ejus quantum voraverit, licet exiſtimare ex multitudine, quæ tanta fuit, ut auferente liberis ejus Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim hortis expoſita occuparent: quod a populo impleri canente ſe, dum Pompejano præludit, etiam Neroni ſatis erat: qui vidit tunc annumerari unius ſcyphi fracta membra, quæ in dolorem, credo, ſeculi, invidiamque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus, in conditorio ſervari, ut oſtentarentur, placebat. T. Petronius Conſularis moriturus, invidia Neronis principis, ut menſam ejus exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis emtam fregit. Sed Nero, ut par erat principem, vicit omnes, trecentis talentis capidem unam parando. Memoranda res tanti Imperatorem patremque patriæ bibiſſe.

VIII. Oriens murrhina mittit. Inveniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſignibus, maxime Parthici regni: præcipue tamen in Carmania. Humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquam parvos excedunt abacos: craſſitudine raro, quanta dictum eſt vaſi potorio. Splendor his ſine viribus, nitorque verius, quam ſplendor. Sed in pretio varietas colorum ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpuram candoremque, & tertium ex utroque igneſcentem, veluti per tranſitum coloris, purpura, aut rubeſcente lacteo. Sunt qui maxime in iis laudent extremitates, & quoſdam colorum repercuſſus, quales in cæleſti arcu ſpectantur. His maculæ pingues placent:

translucere quidquam, aut pallere, vitium eſt. Item ſales, verrucæque non eminentes, ſed ut in corpore etiam plerumque ſeſſiles. Aliqua & in odore commendattio eſt.

IX. Contraria huic cauſa cryſtallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certe reperitur, quam ubi maxime hibernæ nives rigent: glaciemque eſſe certum eſt: unde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, quoniam Indicæ nulla præfertur. Naſcitur & in Aſia, viliſſima circa Alabanda, & Orthoſiam, finitimiſque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium jugis. Juba auctor eſt, & in quadam inſula Rubri maris ante Arabiam ſita naſci, quæ Necron vocetur, & in ea, quæ juxta gemmam topazion ferat, cubitalemque effoſſam a Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Luſitania naſci perquam mirandi ponderis Ammaenſibus jugis, depreſſis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Epheſius, aratro in Aſia & Cypro excitari. Non enim inveniri in terreno, nec niſi inter cautes creditum fuerat. Similius vero eſt, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus ſæpe deportari. Sudines vero negat niſi ad meridiem ſpectantibus locis naſci: quod certum eſt: non enim reperitur in aquoſis, quanquam in regione prægelida, vel ſi ad vada uſque glacientur amnes. Cæleſti humore, parvaque nive id fieri neceſſe eſt: ideo caloris impatiens, non niſi frigido potui addicitur. Quare ſexangulis naſcatur lateribus, non facile ratio inveniri poteſt: eo magis quod neque

mucronibus eadem ſpecies eſt, & ita abſolutus eſt laterum lævor, ut nulla id arte poſſit æquari.

X. Magnitudo ampliſſima adhuc viſa nobis erat, quam in Capitolio Livia Auguſta dicaverat, librarum circiter quinquaginta. Xenocrates auctor eſt, vas amphorale viſum: & aliqui, ex India cryſtallum ſextariorum quatuor. Nos liquido affirmare poſſumus, in cautibus Alpium naſci, atque adeo inviis, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis ſigna & indicia nota ſunt. Infeſtantur plurimis vitiis: ſcabro ferrumine, maculoſa nube, occulta aliqua vomica, præduro fragilique centro: item ſale appellato. Eſt & ruſa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ ſimile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ vero ſine vitio ſunt, puras eſſe malunt, acenteta appellantes, nec ſpumæ colore, ſed limpidæ aquæ. Poſtremo auctoritas in pondere eſt. Invenio Medicos, quæ ſunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam cryſtallina pila adverſis poſita Solis radiis. Alius hic furor, H-S. CL M. trullam unam non ante multos annos mercatam a matre familias, nec divite. Idem Nero amiſſarum rerum nuntio accepto, duos calices cryſtallinos in ſuprema ira fregit illiſos. Hæc fuit ratio ſeculum ſuum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta ſarciri nullo modo queunt. Mire ad ſimilitudinem acceſſere vitrea, ſed prodigii modo, ut ſuum pretium auxerint cryſtalli, non diminuerint.

XI. I. Proximum locum in deliciis, feminarum tamen adhuc tantum, ſuccina obtinent: eandem-

que omnia hæc, quam gemmæ, auctoritatem, ſane majorem aliquibus de cauſis cryſtallina & murrhina, rigidi potus utraque. In ſuccinis cauſam ne deliciæ quidem adhuc excogitaverunt. Occaſio eſt vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoque interſit vitæ, ſcire poſteros quidquid illi prodidere mirandum. Phaethontis fulmine icti ſorores fletu mutatas in arbores populos, lacrimis electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus ſit Elector, plurimi Poëtæ dixere, primique, ut arbitror, Æſchylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod eſſe falſum, Italiæ teſtimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas inſulas in mari Adriatico eſſe dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuiſſe, certum eſt: nec vero ullas ibi appoſitas eſſe, in quas quidquam curſu Padi devehi poſſit. Nam quod Æſchylus in Iberia, hoc eſt, in Hiſpania, Eridanum eſſe dixit, eundemque appellari Rhodanum, Euripides rurſus, & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati ſuccini, in tanta orbis ignorantia. Modeſtiores, ſed æque falſum prodidere, in extremis Adriatici ſinus rupibus inviis arbores ſtare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophraſtus in Liguria effodi dixit. Chares vero Phaethontem in Æthiopia Hammonis obiiſſe: ob id delubrum ibi eſſe atque oraculum, electrumque gigni. Phile-

mon foſſile eſſe, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum: in alio loco fulvum, quod appellaretur ſubalternicum. Demoſtratus lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum beſtiarum, e maribus fulvum & igneum, e feminis languidius atque candidum. Alii dixere langurium, & eſſe in Italia beſtias langurias. Zenothemis langas vocat eaſdem, & circa Padum iis vitam aſſignat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem ſententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia petris effluere, quas electridas vocat. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æſtuarium Oceani, Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex millium: ab hoc diei navigatione inſulam abeſſe Abalum: illuc vere fluctibus advehi, & eſſe concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximiſque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, ſed inſulam Baſiliam vocavit. Philemon ait flammam ab electro reddi. Nicias Solis radiorum ſuccum intelligi voluit. Hos circa occaſum credit vehementiores in terram actos, pinguem ſudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æſtatibus in Germanorum litora ejici. Et in Ægypto naſci ſimili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiuſque thure eſſe Indis. In Syria quoque feminas verticillos inde facere: & vocare harpaga, quia folia & paleas veſtiumque fimbrias rapiat. Theochreſtus Oceano id exæſtuante ad Pyrenæi promontoria ejici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrime ſcripſit. Vivit adhuc

Aſarubas, qui tradidit juxta Atlanticum mare eſſe lacum Cephiſiada, quem Mauri vocant Electrum. Hunc Sole excalfactum e limo dare electrum fluitans. Mnaſeas Africæ locum Sicyonem appellat, & Crathin amnem in Oceanum effluentem e lacu, in quo aves, quas Meleagridas & penelopas vocat: & vere ibi naſci, ratione eadem, qua ſupra dictum eſt de Electride lacu. Theomenes, juxta Syrtim magnam hortum Heſperidum eſſe, ex quo in ſtagnum cadat, colligi vero a virginibus Heſperidum. Cteſias Indis flumen eſſe Hypobarum, quo vocabulo ſignificetur omnia in ſe ferre bona: fluere a Septemtrione in exortivum Oceanum juxta montem ſilveſtrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas ſiptachoras vocari, qua appellatione ſignificetur prædulcis ſuavitas. Mithridates in Germaniæ litoribus eſſe inſulam, vocarique eam Oſerictam, cedri genere ſilvoſam: inde defluere in petras. Xenocrates non ſuccinum tantum in Italia, verum etiam thyon vocari, a Scythis vero ſacrium, quoniam & ibi naſcatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes eſt Sophocles Tragicus poeta, quod equidem miror tanta gravitate cothurni, & præterea vitæ fama, alias principe loco genitus Athenis, rebus geſtis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit e lacrimis Meleagridum avium Meleagrum deflentium. Quod & credidiſſe eum, vel ſperaſſe aliis perſuaderi poſſe, quis non miretur? quamve pueritiam tam imperitam poſſe reperiri, quæ avium ploratus annuos credat, lacrimasve tam grandes, aveſque e Græcia, ubi Meleager periit,

ploratum iſſe in Indos? Quid ergo? non multa æque fabuloſa produnt poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inveniatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, ſerio quenquam dixiſſe, ſumma hominum contemtio eſt, & intoleranda mendaciorum impunitas.

2. Certum eſt gigni in inſulis Septemtrionalis Oceani, & a Germanis appellari gleſſum: itaque & a noſtris unam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſibus rem gerente, Auſtraviam a barbaris dictam. Naſcitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in ceraſis, reſina pinis. Erumpit humoris abundantia: denſatur rigore vel tepore autumnali. Cum intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certe in litora expellitur, ita volubile, ut pendere videatur, atque conſidere in vado: quod arboris ſuccum eſſe priſci noſtri credidere, ob id ſuccinum appellantes. Pineæ autem arboris eſſe indicio eſt pineus in attritu odor, & quod accenſum tedæ modo ac nidore flagret. Affirmatur a Germanis ideo maxime appetitam provinciam: & inde advectos primum, quos Græci macatos vocabant. Famam rei fecere proximæ Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado vero annexæ fabulæ videtur cauſa, hodieque Tranſpadanorum agreſtibus feminis, monilium vice ſuccina geſtantibus, maxime decoris gratia, ſed & medicinæ: quando tonſillis creditur reſiſtere, & faucium vitiis, vario genere aquarum juxta infeſtante guttura ac vicinas carnes. Sexcentis fere M. paſſ. a Carnunto Pan-

noniæ abeſt litus id Germaniæ, ex quo invehitur, percognitum nuper. Vidit enim Eques Romanus, miſſus ad id comparandum a Juliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragravit, tanta copia invecta, ut retia arcendis feris podium protegentia ſuccino nodarentur: arma vero, & libitina, totuſque unius diei apparatus eſſet e ſuccino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII librarum. Naſci & in India certum eſt. Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc pineo cortice inhærente tradit advehi rude, polirique adipe ſuis lactentis incoctum. Liquidum primo deſtillare, argumento ſunt quædam intus translucentia, ut formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubium, & incluſas indureſcenti.

XII. Genera ejus plura. Candida odoris præſtantiſſimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fulvis major auctoritas. Ex iis etiamnum amplior tranlucentibus, præterquam ſi nimio ardore flagrent: imaginemque igneam ineſſe, non ignem, placet. Summa laus Falernis a vini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoque notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum ſevo, & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Ceterum attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in ſe paleas ac folia arida, quæ levia ſunt: ac, ut magnes lapis, ferri ramenta quoque. Succina oleo addita flagrant dilucidius diutiuſque, quam lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, ut

hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum vigentiumque pretia ſuperet, prorſus ut caſtigatio una non ſit ſatis. In Corinthiis æs placet auro argentoque mixtum, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiam: uniones, quod capite circumferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis oſtentatio aut uſus placet: in ſuccinis deliciarum tantum conſcientia. Domitius Nero in ceteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque conjugis ſuæ Poppææ in hoc nomen adoptaverat, quodam etiam carmine ſuccina appellando. Et quoniam nullis vitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti a matronis. Uſus tamen ſuccinorum invenitur aliquis in medicina: ſed non ob hoc feminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit, & urinæ difficultatibus potum, adalligatumque. Hic & differentiam novam attulit appellando chryſelectrum, quaſi coloris aurei, & matutino gratiſſimi aſpectus, rapaciſſimum ignium, & ſi juxta fuerint, celerrime ardeſcens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac roſaceo, aurium vitiis: & ſi cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obſcuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per ſe farina ejus ſumta, vel cum maſtiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ ſunt translucidæ, adulterandis magnum habent locum, maxime amethyſtis, cum omni, ut diximus, colore tingantur.

XIII. De lyncurio proxime dici cogit auctorum

pertinacia. Quippe etiam, ſi non electrum id eſſet, lyncurium tamen gemmam eſſe contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, ſed egeſtam terra protinus beſtia operiente eam, quoniam invideat hominum uſui. Eſſe autem, qualem in igneis ſuccinis, colorem, ſcalpique. Nec folia tantum aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophraſtus credit. Ego falſum id totum arbitror, nec viſam in ævo noſtro gemmam ullam ea appellatione, & quod de medicina ſimul proditur, calculos veſicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, ſi ex vino bibatur, aut ſi portetur etiam.

XIV. Nunc gemmarum confeſſa genera dicemus, a laudatiſſimis orſi. Nec vero id ſolum agemus, ſed ad majorem utilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his blanda ſpecie prodigia tranſgreſſi.

XV. Maximum in rebus humanis, non ſolum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non niſi regibus & iis admodum paucis cognitus, auri modo in metallis repertus, perquam raro: comes auri, nec niſi in auro naſci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantum metallis inveniri exiſtimavere, inter delubrum Mercurii, atque inſulam Meroen: dixeruntque non ampliorem cucumis ſemine, aut colore diſſimilem inveniri. Nunc genera ejus ſex noſcuntur: Indici, non in auro naſcentis, ſed quadam cryſtalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum ſexan-

gulo lævore turbinatus in mucronem : aut duabus contrariis partibus, ut ſi duo turbines latiſſimis ſuis partibus jungantur : magnitudine vero etiam avellanæ nuclei. Similis eſt huic quidem Arabicus, minor tantum, ſimiliter & naſcens : ceteris pallor argenti, & in auro non niſi excellentiſſimo, natales. Incudibus hi deprehenduntur, ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrinque diſſultet, incudeſque etiam ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulque ignium victrix natura, & nunquam incaleſcens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Unum ex iis vocant cenchron, quod eſt milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum : & hic eſt cucumis ſemini par. Poſt hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in aerium colorem, ſed in medicina, ut dicemus, efficaciſſimus. Poſt hunc eſt ſiderites ferrei ſplendoris, pondere ante ceteros, ſed natura diſſimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari poteſt : quod & Cyprio evenit : breviterque, ut degeneres, nominis tantum auctoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati ſumus, de diſcordia rerum concordiaque, quam antipathiam ac ſympathiam appellavere Græci, non aliter clarius intelligi poteſt. Siquidem illa invicta vis duarum violentiſſimarum naturæ rerum ferri igniſque contemtrix, hircino rumpitur ſanguine, neque aliter quam recenti calidoque macerata, & ſic quoque multis ictibus : tunc etiam, prætérquam eximias, incudes malleoſque frangens. Cujus hoc

ingenio inventum? quove caſu repertum? aut quæ fuit conjectura experiendi rem immenſi ſecreti, & in fœdiſſimo animalium? Numinum profecto muneris talis inventio omnis eſt. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, ſed voluntas. Et cum feliciter rumpere contigit, in tam parvas frangitur cruſtas, ut cerni vix poſſint. Expetuntur a ſcalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavantes. Adamas diſſidet cum magnete lapide in tantum, ut juxta poſitus ferrum non patiatur abſtrahi: aut ſi admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metuſque vanos expellit a mente: & ob id quidam eum anachiten vocavere. Metrodorus Scepſius, in eadem Germania & Baſilia inſula naſci, in qua & ſuccinum, quod equidem legerim, ſolus dicit: & præfert Arabicis: quod falſum eſſe quis dubitet?

XVI. Proximum apud nos Indicis Arabiciſque margaritis pretium eſt, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

Tertia auctoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis. Nullius coloris aſpectus jucundior eſt. Nam herbas quoque virentes frondeſque avide ſpectamus: ſmaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Quin & ab intentione alia obſcurata, aſpectu ſmaragdi recreatur acies. Scalpentibuſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt: ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Præterea

longinquo amplificantur viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aera: non Sole mutati, non umbra, non lucernis, ſemperque ſenſim radiantes, & viſum admittentes, ad craſſitudinem ſui facilitate translucida: quod etiam in aquis nos juvat. Iidem plerumque & concavi, ut viſum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur, ſcalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Ægyptiorumque duritia tanta eſt, ut nequeant vulnerari. Quorum vero corpus extenſum eſt, eadem, qua ſpecula, ratione ſupini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas ſpectabat ſmaragdo.

XVII. Genera eorum duodecim: nobiliſſimi Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur, appellati. Nullis major auſteritas, nec minus vitii. Et quantum ſmaragdi a gemmis diſtant, tantum Scythici a ceteris ſmaragdis. Proximam laudem habent, ſicut & ſedem, Bactriani, quos in commiſſuris ſaxorum colligere dicuntur Eteſiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventis maxime arenæ moventur. Sed hos minores multo Scythicis eſſe tradunt. Tertium locum Ægyptii habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus, ex cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inveniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprii obtinent: doſque eorum eſt nec in colore liquido, nec diluto, verum ex humido pingui, quaque perſpiciatur, imitante translucidum mare: pariterque translucentem colorem expellit, & aciem reficit. Ferunt in ea inſula tumulo reguli Hermiæ, juxta cetarias, marmoreo leoni fuiſſe inditos ocu-

los ex ſmaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi refugerent thynni, diu mirantibus novitatem piſcatoribus, donec mutavere oculis gemmas.

XVIII. Sed & vitia demonſtrari oportet in tam proclivi erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, ſicut in homine. Ergo Cyprii varie glauci, magiſque ac minus in eodem ſmaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiunt. Ad hoc quibuſdam intercurrit umbra, ſurduſque fit colos, qui improbatur, etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur. Sunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos: alii denſi, nec e liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud eſt hoc, quam umbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis eſt vitium, cum viridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine viſum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, ſal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur a Copto dierum trium itinere, ut auctor eſt Juba, acriter virides, ſed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermeos, & Perſicos: illos extumeſcentes: Perſicos vero non translucidos, ſed jucundi tenoris, viſum implere, quem non admittant, felium pantherarumque oculis ſimiles: namque & illos radiare, nec perſpici. Eoſdem in Sole hebetari: in umbra refulgere, & longius, quam ceteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quod fellis colorem, aut æris habet. In Sole dilucidi quidem ac

liquidi, ſed non virides. Hæc vitia & Atticis maxime ſentiuntur, in argentariis metallis repertis, in loco qui Thoricos vocatur, ſemper minus pingues, & e longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago, hoc eſt, ut in ſolo plumbei videantur. Illud peculiare, quod quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim viriditate evanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & e ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, ut verbi gratia papaverum, aut avium, pinnarumque vel capillorum, aut ſimilium. Qui non omnino virides naſcuntur, vino & oleo meliores fiunt: neque eſt aliorum magnitudo amplior.

Calchedonii neſcio an in totum exoleverint, poſtquam metalla æris ibi defecerunt: & ſemper tamen viles fuere minimique. Iidem fragiles, ſed colore incerti, & virentium in caudis pavonum columbarumque collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venoſi quidem ſquamoſique. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatum: hoc eſt, quædam gemmæ caro. Mons juxta Calchedonem, in quo legebantur, Smaragdites vocatus eſt. Juba eſt auctor, ſmaragdum, quem cholan vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabaſtriten Ægyptii vocant. Complures vero e proximo, Laconicos in Taygeto monte erui, Medicis ſimiles, & alios in Sicilia.

XIX. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos, e Perſis veniens gemma, ingrate viridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos e Cypro, tur-

bida æreis venis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum a rege Babylonio miſſum ſmaragdum munere IV cubitorum longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Jovis delubro obeliſcum e IV ſmaragdis, XL cubitorum longitudine, latitudine vero in parte quatuor, in parte duorum. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam e ſmaragdo, niſi potius pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inventum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia jaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo ante ſcriptum reliquit, eſſe etiamnunc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin e ſmaragdo novem cubitorum.

XX. Eandem multis naturam aut certe ſimilem habere berylli videntur. India eos gignit, raro alibi repertos. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & a quibuſdam proprii generis exiſtimatur, vocaturque chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto, quos aeroides vocant. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis fere ſimiles. Hi capillamenta habent, ſordeſque: alioqui evanidi: quæ ſunt omnium vitia.

Indi mire gaudent longitudine eorum, ſoloſque gemmarum eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum ſetis religant. Aliis convenit non oportere perforari, quorum ſit abſoluta bonitas, umbilicis tantum ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exemta, additoque auro repercuſſa, aut omnino caſtigata, cauſa perſpicuitatis, craſſitudine. Vitia, præter jam dicta, eadem fere, quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inveniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallum tingendo adulterare repererunt, ſed præcipue beryllos.

XXI. Plurimum ab iis differunt opali, ſmaragdis tamen cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque in pretioſiſſimarum gemmarum gloria compoſiti, maxime inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alii ſummo fulgoris augmento, colores pigmentorum æquavere: alii ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem avellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem exſtat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius Senator eſt, filius Strumæ Nonii ejus, quem Q. Catullus poeta in ſella curuli viſum indigne tulit, avuſque Servi-

lii Noniani, quem Conſulem vidimus: ille proſcriptus fugiens, hunc e fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiûm viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proſcribentis: nec minor Nonii contumacia, proſcriptionem ſuam amantis, cum etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant.

XXII. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interveniat, aut ſcabritia, aut puncta oculis occurſantia: nulloſque magis India ſimilitudine indiſcreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falſis enim contra radios libratis, digito ac pollice, unus atque idem translucet colos in ſe conſumtus. Veri fulgor ſubinde variat, & plus huc illucque ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellavere pæderota. Sunt & qui privatum genus ejus faciunt, ſangenonque ab Indis vocari dicunt. Traduntur naſci & in Ægypto, & in Arabia, & viliſſimi in Ponto. Item in Galatia, ac Thaſo, & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcaber. Summa coloris ex aere & purpura conſtat: viriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatque melior ille, cujus fulgor vini colore fuſcatur, quam qui diluitur aqua.

XXIII. Hactenus de principatu convenit, mulierum maxime Senatuſconſulto. Minus certa ſunt, de quibus & viri judicant. Singulorum enim libido ſingulis pretia facit, & præcipue regum. Clau-

dius Cæſar ſmaragdos inducbat, & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut in hiſtoria tradit Demoſtratus, & inde Romanis hanc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in ſarda, hoc eſt, velut carnibus ungue hominis impoſito, & utroque translucido. Tales eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non transluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abſtulere. Nullo Sardarum veſtigio Arabicæ ſunt: cœperuntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & ungue minium, incretum candido pingui, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis non habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ alias magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ prope gemmarum ſcalptæ ceram non auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoque iis gauderent. Utiturque perforatis utique vulgus, tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in receſſu gemmæ, aut in dejectu ridente, ſed in ipſis umbonibus nitente, præterea ſubſtrato nigerrimo colore. Et hoc in Indicis cereum aut corneum invenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cæleſtis arcus anhelatio eſt. Superficies vero

locuſtarum maris cruſtis rubentior. Jam melleæ, aut fæculentæ, (hoc enim nomen eſt vitio) improbantur: & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cetero probandæ, ſed pallida zona.

XXIV. Exponenda eſt & onychis ipſius natura, propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine: item chryſolithi colorem, ſardæ, & jaſpidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: ſed eam a ceteris diſtare, quod Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis ſingulis, pluribuſve, aliter quam in ſardonyche Indica. Illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi, & amethyſti, totumque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variaſque cum lacteis zonis habere venas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum, ſuavitate grata. Nec ſardæ natura differenda eſt, dividuæ ex eodem nomine: obiterque ardentium gemmarum indicanda.

XXV. Principatum habent carbunculi, a ſimilitudine ignium appellati, cum ipſi non ſentiant ignes,

ob id a quibuſdam acauſti vocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & Carchedonios vocant, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adjiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere maſculi appellati acrius, at feminæ languidius reſulgentes. In maſculis quoque obſervant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam ex alio lucidos, ac magis ceteris in Sole flagrantes. Optimos vero amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti violam exeat: proximos illis, quos vocant ſititas, innato fulgore radiantes. Inveniri autem ubicunque, maxime Solis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerumque ſordidos, ac ſemper fulgoris horridi: Æthiopicos pingues, lucemque non emittentes, aut fundentes, ſed convoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidum eſſe poſiti, extremo viſu nubilantem: ſi attollatur, exardeſcentem: ob id a pleriſque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidius ac lividius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores eſſe: Indicos etiam in ſextarii unius menſuram cavari. Archelaus, Carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quam ceteros, excitari. Eoſdem umbrante tecto purpureos videri, ſub cælo flammeos, contra radios Solis & ſcintillare: ceras ſignantibus his liqueſcere, quamvis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe, & e diverſo inclinatione hebetari

ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere, feminas fulgorem univerſum fundere extra ſe. Alabandicos ceteris nigriores eſſe ſcabroſque. Naſcuntur & in Thracia coloris ejuſdem, ignem minime ſentientes. Theophraſtus auctor eſt, & in Orchomeno Arcadiæ inveniri, & in Chio. Illos nigriores, e quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios varios intervenientibus maculis albis: item Corinthios, & pallidiores, & candidos. Bocchus & in Oliſiponenſi erui ſcripſit, magno labore, ob argillam Sole aduſtis ſaltibus.

XXVI. Nec eſt aliud difficilius, quam diſcernere hæc genera: tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ translucere cogantur. Ajunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillime, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia, & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur, & pondere, quod minus eſt vitreis: aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus.

XXVII. Eſt & anthracitis appellata in Theſprotia foſſilis, carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quod & in Liguria naſci tradiderunt, niſi forte tunc naſcebantur. Eſſe in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color, ut ſuperiorum, eſt: peculiare quidem, quod jactatæ in ignem velut intermortuæ exſtinguuntur, contra aquis perfuſæ exardeſcunt.

XXVIII. Cognata eſt huic ſandareſus, quam aliqui Garamantiten vocant: naſcitur in India, loco

ejuſdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem verſa. Commendatio ſumma, quod velut in translucido ignis obtentus, celanteſque ſe transfulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata, a ſiderum cognatione, ab inſpectoribus, quoniam fere ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur, ob id Chaldæis in cærimoniis habitæ. Et hic mares auſteritas diſtinguit, quodam vigore appoſita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior feminis flamma: alliciens magis, quam accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidoque chryſolitho illas ſimiles dicant. Iſmenias vero negat poliri ſandareſon, propter teneritatem: & ob id in magno errore ſunt, qui ſandaricas vocent. Inter omnes conſtat, quantum numero ſtellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando ſimilitudo nominis, ſandaſel, quod Nicander ſandareſeon vocat, alii ſandareſon. Quidam vero hanc ſandaſtron, illam ſandareſum: in India naſcentem illam quoque, & loci nomen cuſtodientem: mali colore, aut olei viridis, omnibus improbatam.

XXIX. Ex eodem genere ardentium, lychnis appellata a lucernarum accenſu, tamen præcipuæ gratiæ. Naſcitur circa Orthoſiam, totaque Caria, ac vicinis locis: ſed probatiſſima in Indis, quam quidam remiſſiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Jonia, appellata a prælatis floribus. Et inter has invenio differentiam: unam quæ purpura radiat: alteram quæ cocco: a

Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas, & chartarum folia ad ſe rapere.

XXX. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquam multo vilior prædictis. Naſcitur apud Naſamonas in montibus, ut incolæ putant, imbre divino. Invenitur ad repercuſſum Lunæ, maxime plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas naſci tradit, fragiles, venoſas, morientibus carbonibus ſimiles. Potoria vaſa, & ex hoc lapide, & ex lychnite factitata invenio. Omnia autem hæc genera ſcalpturæ contumaciter reſiſtunt, partemque ceræ in ſigno tenent.

XXXI. E diverſo ad hoc ſarda utiliſſima, quæ nomen cum ſardonyche communicavit. Ipſa gemma vulgaris, & primum Sardibus reperta, ſed laudatiſſima circa Babyloniam, cum lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in ſaxo cordis modo. Hoc metallum apud Perſas defeciſſe traditur. Sed inveniuntur compluribus aliis locis, ſicut in Paro, & Aſſo. In India trium generum: rubrum, & quod dionum vocant a magnitudine: tertium quod argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ perlucent: craſſiores ſunt Arabicæ. Inveniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bractea aurea ſublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: feminæ pigriores ſunt, & craſſius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos uſu frequentior. Hac certe apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec ulla eſt translucentium, quæ tardius ſuffuſo humore hebetetur, oleoque magis, quam

alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validius teſtaceæ.

XXXII. Egregia etiamnunc topazio gloria eſt, ſuo virenti genere, & cum reperta eſt, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſula, quæ Cytis vocatur: in qua Trogodytæ prædones, diutius fame & tempeſtate preſſi, cum herbas radiceſque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Juba Topazon inſulam in Rubro mari a continente diei navigatione abeſſe tradit, nebuloſam, & ideo quæſitam ſæpe navigantibus, ex ea cauſa nomen accepiſſe. Topazin enim Trogodytarum lingua ſignificationem habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi, a Philemone præfecto regis, ac mire placuiſſe, & inde factam ſtatuam Arſinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentiſſimi auctores & circa Thebaidis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt: & duo ejus genera faciunt, praſoidem atque chryſopteron, ſimilem chryſopraſo. Ejus enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. Eſt autem ampliſſima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit: ceteræ Naxio & cotibus poliuntur. Hæc & uſu atteritur.

XXXIII. Comitatur eam ſimilitudine propior, quam auctoritate, callais, e viridi pallens. Naſcitur poſt averſa Indiæ, apud incolas Caucaſi montis Phycaros, apud Sacas & Dahas, amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordium plena. Since-

rior multo præſtantiorque in Carmania. Utrobique autem in rupibus inviis & gelidis, oculi figura extuberans, leviterque adhærens, nec ut agnata petris, ſed ut appoſita. Quamobrem ſcandere ad eam pigritia pedum equeſtres populos tædet, ſimul & periculum terret. Ergo fundis e longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiunt. Hoc vectigal, hoc eſt geſtamen in cervice ac digitis gratiſſimum. Hic cenſus, hæc gloria a pueritia dejectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi inſectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, alias fragiles. Optimus color ſmaragdi: ut tamen apparet, ex alieno eſt quod placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ ſunt earum pulchriores, oleo, unguento, & mero colorem deperdunt. Viliores conſtantius repræſentant: neque eſt imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inveniri eas dicant in nidis avium, quas melancoryphos vocant.

XXXIV. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius: cujus alterum genus ſanguineis punctis abhorret: tertium eſt virgulis tribus diſtinctum candidis. Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans a topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, ut cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrime.

XXXV. India & has generat, & Nilion, fulgore hebeti ac brevi, & cum intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syvero Atticæ flumine naſci. Eſt au-

tem color fumidæ topazii, aut aliquando melleæ. Juba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere.

XXXVI. Non translucet molochites, ſpiſſius virens, & craſſius quam ſmaragdus, a colore malvæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam, innato contra pericula ipſorum medicamine. Naſcitur in Arabia.

XXXVII. Viret, & ſæpe translucet jaſpis, etiamſi victa a multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes: ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucoque pingui: Perſæ aeri ſimilem: ob id vocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt: cærulea, circa Thermodoontem amnem: in Phrygia, purpurea: in Cappadocia, ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Calchedon turbidam. Sed minus refert nationes, quam bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quidquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ vocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ, aut cryſtallo ſimiles, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (ut arbitror) cognomine, velut e multis ejuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores funda clauduntur patentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium eſt & brevis in iis nitor, & longe ſplendens, & ſal,

& omnia quæ in ceteris. Et vitro adulterantur: quod manifeſtum fit, cum extra fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent. Nec diverſæ, quas ſphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantum dato, quoniam optime ſignent. Totus vero Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt, & per tranſverſum linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Licet obiter vanitatem Magicam hic quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ jaſponyx vocatur: & nubem complexa, & nives in ſummitate. Eſt & ſtellata rutilis punctis: eſt & ſalem imitata: & veluti fumo infecta, quæ Capnias vocatur. Magnitudinem jaſpidis quindecim unciarum vidimus: formatamque inde effigiem Neronis thoracatam.

XXXVIII. Reddetur & per ſe cyanos, accommodata gratia paulo ante nominato colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Ægyptia. Adulteratur maxime tinctura, idque in gloria regis Ægypti adſcribitur, qui primus eam tinxit. Dividitur autem & hæc in mares feminaſque. Ineſt ei aliquando & aureus pulvis, non qualis in ſapphirinis.

XXXIX. In ſapphiris enim aurum punctis collucet cæruleis. Sapphirorum, quæ cum purpura, optimæ apud Medos: nuſquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles ſcalpturæ, intervenientibus cryſtallinis centris. Quæ ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur.

XL. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Galatia reperiuntur: ſordidiſſimæ autem viliſſimæque, in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad vini colorem non accedunt: prius quam enim deguſtent, in violam deſinit fulgor. Aliqua ſiquidem in illis purpura, non ex toto in igneum, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles: Indicæ abſolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundunt autem eum aſpectu leniter blandum: neque in oculos, ut carbunculi, vibrant. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos: Hunc colorem Indi ſacon vocant, talemque gemmam ſacondion. Dilutior eadem & ſapenos vocatur. Eadem & Pharanitis in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam cryſtalli deſcendit, albicante purpuræ defectu. Hoc & minime probatur, quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu, velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leviter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alii anterotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & ſpecies & colos. Eas gemmas Magorum vanitas reſiſtere ebrietati promittit, & inde appellatas. Præterea ſi Lunæ nomen aut Solis inſeratur in iis, atque ita ſuſpendantur collo e capillis cynocephali, vel plu-

mis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Jam quoque adeſſe reges adituris. Grandinem avertere, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam ſmaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi: quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemtu & irriſu generis humani arbitror.

XLI. Multum ab ea diſtat hyacinthos, tamen e vicino deſcendens. Differentia hæc, quod ille emicans in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, evaneſcit antequam ſatiet, adeoque non implet oculos, ut pæne non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore.

XLII. Hyacinthos Æthiopia mittit, & chryſolithos, aureo fulgore translucentes. Præferuntur iis Indicæ, & ſi variæ non ſint, Tibaranæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & variæ, & fulgentes interpellatæ nubilo macularum, etiam quæ limpidæ contigere, veluti ſcobe ſua refertæ. Optimæ vero ſunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perſpicuæ. Ceteris ſubjicitur aurichalcum.

XLIII. Jam etiam expertes gemmarum uſu, appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutino tantum aſpectu jucundi. Ponticas deprehendit levitas. Quædam in iis duræ ſunt rufæque, quædam molles & ſordidæ. Bocchus auctor eſt, & in Hiſpania repertas, quo in loco cryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis

depreſſis erutam, chryſolithon XII pondo a ſe viſam.

XLIV. Fiunt & leucochryſi, interveniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis ſimiles, veluti croco refulgentes. Vitrei vero ut viſu diſcerni non poſſint, tactus deprehenhendit, tepidior in vitreis.

XLV. In eodem genere ſunt melichryſi, qui veluti per aurum ſincero melle translucent. Has India mittit, quanquam in duritia fragiles. In eadem & xanthi, plebeja ibi gemma.

XLVI. Candidarum dux eſt pæderos: quanquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat, toties jactati per alienas pulchritudines nominis: adeo decoris prærogativa in vocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus exſpectatione tanta dignum. Coeunt intus translucida cryſtallus, viridis ſuo modo aer, ſimulque purpura, & quidam vini ac croci nitor, ſemper extremus in viſu: ſed purpura coronatus, & his pariter omnibus. Nec gemmarum ulla eſt liquidior, captis jucunda vanitate oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos ſagenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, ubi Tenites. Tertia in Arabia, verum ſcabra. Mollius radiat Pontica & Aſiatica. Ipſæ vero molliores ſunt Galatica, & Thracia, & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ ceterarum.

XLVII. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quod incluſam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem

ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, unde nomen invenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata.

XLVIII. Similiter candida eſt, quæ vocatur aſtrios, cryſtallo propinqua, in India naſcens, & in Pallenes litoribus: intus a centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quod aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullique obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quæ ſit deterior. Peſſimam lucernarum lumini ſimilem.

XLIX. Celebrant & aſtroiten, miraſque laudes ejus in Magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe, qui circa eas diligentes ſunt, produnt.

L. Aſtrobolon Sudines dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & radiare candido, in Sole.

LI. Eſt inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem ſiderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplendoris cærulei, in Carmania naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam, quæ poſt totidem menſes relangueſcat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigræ rubentiſque, ac ſimiles eas eſſe ſecuribus: iis, quæ nigræ ſunt & rotundæ, urbes expugnari & claſſes, eaſque betulos vocari: quæ vero longæ ſunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæſitam, quoniam non aliubi inveniatur, quam in loco fulmine icto.

LII. Proximum ceauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam inſula Rubri maris, quæ diſtat a Berenice urbe ſexaginta millia paſſ. cetera ſui parte cryſtallus. Itaque quidam radicem cryſtalli eſſe dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies & colores arcus cæleſtis in proximos parietes ejaculatur, ſubinde mutans, magnaque varietate admirationem ſui augens. Sexangulam eſſe, ut cryſtallum, conſtat. Sed eſſe aliquas ſcabris lateribus, & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto projectas, radios in ſe cadentes diſcutere: aliquas vero ante ſe projecto nitore adjacentia illuſtrare. Colores vero non niſi ex opaco reddunt, nec ut ipſæ habeant, ſed ut repercuſſu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arcus facit, ſimillimoſque cæleſtibus. Eſt & alia iris, cetero ſimilis, at prædura: quam Horus crematam tuſamque ad ichneumonum morſus remedio eſſe, naſci autem in Perſide tradit.

LIII. Similis eſt aſpectu, ſed non ejuſdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigraque macula in tranſverſum diſtinguente cryſtallum.

LIV. Expoſitis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

Achates in magna fuit auctoritate, nunc in nulla. Reperta primum in Sicilia juxta flumen ejuſdem nominis, poſtea plurimis locis, excedens amplitudine, varietatibus numeroſa. Multa & cognomina ejus. Vocatur enim jaſpachates, cerachates, ſardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, velut ar-

buſcula inſignis: autachates, cum uritur, myrrham redolens: coralloachates guttis aureis ſapphiri modo ſparſa, qualis copioſiſſima in Creta, ſacra appellata. Putant eam contra araneorum & ſcorpionum ictus prodeſſe. Quod in Siculis utique crediderim, quoniam primum ejus provinciæ afflatu ſcorpionum peſtis exſtinguitur. Et in India inventæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim ſpecies fluminum, nemorum, & jumentorum, etiam eſſeda, & ſtaticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectaſſe etiam prodeſt oculis. Sitim quoque ſedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Ægyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra ſcorpiones validæ. Eadem auctoritas & Cypriis eſt. Sunt qui maxime probent vitream perſpicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia, & circa Œtam, & in Parnaſſo, & in Lesbo, ac Meſſene, ſimiles limitum floribus, & in Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ pelli ſimiles, potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis vero ſuffitu earum tempeſtates averti, & præterea fulmina. Argumentum eſſe, ſi in ferventes cortinas additæ refrigerent: ſed ut proſint, leoninis jubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem domibus. Eam vero, quæ unius coloris ſit, invictam athletis eſſe. Argumentum ejus, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubfervefacta, unum colorem ex omnibus faciat minii. Acopos nitro ſimilis eſt,

pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubfervefactum perunctis laſſitudinem (ſi credamus) ſolvit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Ægypti, & in Syriæ Damaſco, candore interſtincto variis coloribus. Hæc cremata cum foſſili ſale ac trita, gravitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inventas, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem uſum in certaminibus, invictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas, quadrata, ſemperque teſſellis ſimilis. Magi putant nomen impoſitum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit, an alia, argyrodamas, auctores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum ejus, ſi coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa. Eam contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur, niſi abnueret duritia. Putant contra dolores nervorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni, ſed & in Ægypto circa Pyras, ubique lapidoſa, & myrrhæ coloris, & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſplenicis alligari: inveniri que in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit, argenteo nitore fulgentem,

magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris jucundi, neceſſariam Magis regem conſtituentibus. Augites multis alia videtur eſſe, quam quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua invenitur auro ſimilis quadrata figura: affirmaturque natura ejus, quæ magnetis: niſi quod trahere quoque aurum traditur. Aphrodiſiace ex candido rufa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Ægyptillam Jacchus intelligit, per alvum ſarda, nigraque venis tranſeuntibus: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit.

LV. Balanitæ duo genera habent, ſubvirides, & Corinthii æris ſimilitudine. Illa Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias ſecante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: unam ranæ ſimilem colore: alteram ebeni: tertiam rubentis e nigro. Baptes, mollis alioqui, odore excellens. Beli oculus albicans pupillam cingit nigram, e medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem quam Belum vocant, in Arbelis naſci, Democritus tradit, nucis juglandis magnitudine, vitrea ſpecie. Baroptenus, ſive barippe, nigra, ſanguineis & albis nodis: aliis ſacra dicitur, velut portentoſa. Botryites alia nigra eſt, alia pinea, incipienti uvæ ſimilis. Zoroaſtres crinibus mulierum ſimiliorem Boſtrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi ſimilis, Babylone tantum naſcitur. Bronte e ca-

pitibus teſtudinum tonitribus cadit: putantque ea reſtingui fulmine ictum, ſi credimus. Boloe nimbo inveniuntur, glebæ ſimilitudine.

LVI. Cadmitis eadem eſſet, quam Oſtracitin vocant: niſi quod hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais ſapphirum imitatur, candidior, & litoroſo mari ſimilis. Capnitis quibuſdam videtur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, ut ſuo loco diximus. Cappadocia in Phrygia naſcitur, ebori ſimilis. Callainas vocant e turbido callaino. Ferunt plures ſimul inveniri conjunctas. Catochitis Corſicæ lapis eſt, ceteris major: mirabilis, ſi vera traduntur, impoſitam manum veluti gummi retinens. Catopyritis in Cappadocia provenit. Cepitis, ſive cepolatitis, candida eſt, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, teſtæ colorem habet. Cinædiæ inveniuntur in cerebro piſcis ejuſdem nominis, candidæ & oblongæ, eventuque mirandæ, ſi modo eſt fides, præſagire eas habitum maris, nubilo colore aut tranquillitate. Ceritis ceræ ſimilis eſt: Circos accipitri: Corſoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio ſimilis gignitur in India & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrum colorem habet, præduræ naturæ. Crocallis ceraſum repræſentat. Cytis circa Copton naſcitur candida, & videtur intus habere petram, quæ ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis, ut ſuadent, geſtanda. Chelidoniæ duorum ſunt generum: hirundinum colore: & altera

parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentoſiſſima Magorum mendaciis. Melle enim collutam, & linguæ impoſitam futurorum ſcientiam præſtare promittunt: quintadecima Luna, & ſilente, tota die: decreſcente vero, ante Solis ortum: ceteris diebus, a prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa vaticinantur. Eà vero, quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabæo decocta, & dejecta in aquam ferventem, tempeſtates moveri. Chloritis herbacei coloris eſt, quam dicunt Magi inveniri in motacillæ avis ventre, congenitam ei: ferroque includi jubent, ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpitis a flumine dicta eſt viridis, fulgoris aurei. Chryſolampis in Æthiopia naſcitur, pallida die, & in nocte ignea. Chryſopis aurum videtur eſſe. Ceponides in Æolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreæ, alias cryſtallinæ, alias jaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant, ceu ſpecula.

LVII. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochos beryllo ſimilis eſt. Diphyes duplex, candida ac nigra, mas ac femina, genitale utriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: ex aqua trita ſaporem vini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Draconites, ſive dracontia, è cerebro fit draconum: ſed niſi viventibns abſciſſo nunquam gemmeſcit, invidia animalis mori ſe ſentientis. Igi-

tur dormientibus amputant. Sotacus, qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis vehi quærentes tradit: & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore translucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere.

LVIII. Encardia cognominatur & ariſte: una, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine, viridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: tertia cor nigrum oſtendit, reliqua ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diviſaque fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exebenum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cum ſit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. Erotylos, eadem amphicome, & hieromnemon, a Democrito laudatur in argumentis divinationum. Eumeces in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis: ſed capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. Eumithren Beli gemmam, ſanctiſſimi Deorum ſibi, Aſſyrii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minii, mali. Euneos nucleo olivæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeo candida. Eurotias ſitu videtur operire nigritiam. Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua Dii facile ſurgebant. Epimelas fit, cum candida gemma ſuperne nigricat colos.

LIX. Galaxiam aliqui galactiten vocant, ſimilem proxime dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. Galactitis ex Nilo, colore lactis

eſt. Eandem dicunt leucogæam, & leucographiam appellant, & ſynophiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem: infantium quoque alligata collo ſalivam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis venis circumligatum galactiten vocent. Gallaica argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior: inveniuntur autem binæ vel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ non in terra naſci dicitur, ſed deficiente Luna cœlo decidere, memoriæ quoque neceſſaria. Quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit: ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud eſt, quam corallium: nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria. Fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. Goniæam eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt.

LX. Heliotropium naſcitur in Æthiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, ſanguineis venis diſtincta. Cauſa nominis, quoniam dejecta in vas aquæ, fulgorem Solis accendit ſanguineo repercuſſu, maxime Æthiopica. Eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus, ſubeuntem Lunam oſtendens. Magorum impudentiæ vel manifeſtiſſimum hoc quoque exemplum eſt, quo-

niam admixta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis præcantationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtitis quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutilans. Experimentum eſt, ſi ferventem aquam addita ſtatim refrigeret: aut ſi in Sole addita aridam materiam accendat. Naſcitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracitis alternat milvinis nigriſque veluti plumis. Hammitis ovis piſcium ſimilis eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioqui. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens, promittitur prædivina ſomnia repræſentare. Hormeſion inter gratiſſimas aſpicitur, ex igneo colore radians auro, portante ſecum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id invaſæ, inveniri dicuntur: &, ſi credimus, linguæ hominis ſubditæ futura præcinere. Hæmatites in Æthiopia quidem principalis, ſed & in Arabia & Africa invenitur, ſanguineo colore, non omittenda promiſſis ad coarguendas barbarorum inſidias. Zachalias Babylonius in his libris quos ſcripſit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: hanc non contentus oculorum & jocinerum medicina decoraſſe, a rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus judiciiſque interpoſuit: in prœliis etiam ex ea ungi ſalutare pronuntiavit. Eſt

& alia ejuſdem generis, quæ vocatur menui ab Indis, xanthos appellata Græcis, e fulvo candicans.

LXI. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimunt. Icterias aliti lurido ſimilis, ideo exiſtimatur ſalubris contra regios morbos. Eſt & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi ſimilis, latior prioribus, pæne ſine pondere, venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis diſcurrentibus. Jovis gemma candida eſt, non ponderoſa, tenera. Indica gentium ſuarum habet nomen, ſubrufo colore, in attritu ſudorem purpureum manat. Alia eodem nomine candida, pulvereo aſpectu. Jon apud Indos violacea eſt, ſed raro ſaturo colore lucet.

LXII. Lepidotis ſquamas piſcium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens: invenitur & in India. Leucophthalmos rutila alias, oculi ſpeciem candidam, nigramque continet. Leucopœcilos candorem lineis ex auro diſtinguit. Libanochrus thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Limoniatis eadem videtur, quæ ſmaragdus. De lipare hoc tantum traditur, ſuffita ea omnes beſtias evocari. Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in anguſtias coeunte, ut inutilia exterantur. Leucochryſos ſicut cryſtallus albicat.

LXIII. Memnonia qualis ſit, non traditur. Medea nigra eſt, a Medea illa fabuloſe inventa: habet venas aurei coloris: ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. Meconites papaver exprimit. Mithrax a Perſis accepta eſt, & Rubri maris monti-

bus: multicolor, contra Solem varie refulgens. Morochites porracea, lacte ſudat. Morio in India, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur Pramnion: in qua miſcetur & carbunculi colos, Alexandrinum: ubi ſardæ, Cyprium. Naſcitur & in Tyro, & in Galatia. Xenocrates & ſub Alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ, quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, facie minima gemma: odorem attrita, etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles verrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. Meſoleucos eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea. Meſomelas, nigra vena quemlibet colorem ſecante per medium.

LXIV. Naſamonitis eſt ſanguinea, nigris venis. Nebritis Libero patri ſacra, nomen traxit a nebridum ejus ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis ejuſdem. Nympharena urbis & gentis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus.

LXV. Olca barbari nominis, e nigro fulvoque, & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, ſicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur: eundemque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, libamenta non amburi. Oritis globoſa ſpecie, a quibuſdam & ſideritis vocatur, ignem non ſentiens. Oſtracias, ſive Oſtracitis, eſt teſtacea durior: altera achatæ ſimilis, niſi quod achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt vis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmentis ejus. Oſtracitidi oſtrea nomen in ſimilitudinem dedere. Ophicardelon bar-

bari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inveniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolum in Æthiopia Indiaque, ſed etiam in Samnio, ut aliqui putant, & in litoribus Hiſpanienſis Oceani.

LXVI. Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus videatur, numero plurium angulorum cavet. Paneros qualis ſit, a Metrodoro non dicitur: ſed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem. Quidam hanc panſebaſton vocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc auratis guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis ejuſdem coloris lineas habet, alia montium convalliumque effigies. Phloginos, quem & chryſiten vocant, ochræ Atticæ aſſimilata, invenitur in Ægypto. Phœnicitis ex balani ſimilitudine appellatur. Phycitis, algæ. Perileuços, fit ab ora gemmæ ad radicem uſque candido deſcendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, mederique parturientibus. Nam tales in Macedonia juxta monumentum Tireſiæ inveniuntur, ſpecie aquæ glaciatæ.

LXVII. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. Sagdam Chaldæi adhæreſcentem navibus inveniunt, praſini coloris. Samothracia inſula ejuſdem nominis gemmam dat nigram, ac ſine pondere, ligno ſimi-

lem. Sauritin in ventre viridis lacerti arundine diſſecti tradunt inveniri. Sarcitis bubulas carnes repræſentat. Selenitis ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos, creſcentis minuentiſque numeris: naſcitur in Arabia. Sideritis ferro ſimilis, litigio illata diſcordias facit: quæque naſcitur in Æthiopia Sideropœcilos, ex ea fit, variantibus guttis. Spongitis ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontitis e cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes vocantur. Syrtides in litore Syrtium, jam quidem & in Lucania inveniuntur, e melleo colore croco refulgentes: intus autem ſtellas continent languidas. Syringitis ſtipulæ internodio ſimilis, perpetua fiſtula cavatur.

LXVIII. Trichrus ex Africa nigra eſt, ſed tres ſuccos reddit, a radice nitrum, medio ſanguinem, ſummo ochram. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis. Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat: muchulam appellant. Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis novæ Lunæ ſpeciem habet curvatæ in cornua, quamvis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleus videtur: neque eſt ei gemmæ honos, ſed ungentium calculos frangit pellitque.

LXIX. Veneris crinis nigerrimi nitoris continet ſpeciem rufi crinis. Vejentana Italica gemma eſt, Vejis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo.

LXX. Zanthenem in Media naſci Democritus tradit, electri colore, & ſi quis terat in vino palmeo, & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuavitatis. Zmilampis in Euphrate naſcitur, Proconneſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Zoraniſceos in Indo flumine naſcitur: Magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de ea.

LXXI. Eſt etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim, ſubinde variata expoſitione. Siquidem a membris corporum habent nomina: hepatitis a jocinere: ſteatitis ſingulorum animalium adipe numeroſa. Adadunephros, ejuſdem oculus, ac digitus Dei: & hic colitur a Syris. Triophthalmos cum onyche naſcitur, tres hominis oculos ſimul exprimens.

LXXII. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echitis viperæ, ſcorpitis ſcorpionis aut colore, aut effigie, ſcaritis ſcari piſcis, triglitis mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia ſuillo: & a gruis collo geranitis, hieracitis accipitris. Aetitis a colore aquilæ candicante cauda. Myrmecitis innatam repentis formicæ effigiem habet, ſcarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorum, ex rutilo ſanguinea: in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pavoni eſt ſimilis, item aſpidi, quam vocari chelidoniam invenio.

LXXIII. Arenarum ſimilitudo eſt in hammochryſo, velut auro arenis mixto. Cenchritis milii granis velut ſparſis. Dryitis e truncis arborum:

hæc & ligni modo ardet. Ciſſitis in candido perlucet ederæ foliis, quæ totam tenent. Narciſſitis venis & odore diſtincta. Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. Pyren ab olivæ nucleo dicta eſt: huic aliquando ineſſe piſcium ſpinæ videntur. Chalazias grandinum & candorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere ſuum frigus. Pyritis nigra quidem, ſed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Aſtrapiæ in nigro aut cyaneo, diſcurrunt e medio fulminis radii. In phlogitide intus ardere quædam videtur flamma, quæ non exeat. In anthracitide ſcintillæ diſcurrere aliquando videntur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt lævis, ſed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ovis liquor. Polytrichos in viridi capillatur, ſed defluvia comarum facere dicitur. Sunt & a leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellavit chryſolithum aureus, chryſopraſum herbaceus, melleus melichrota: quamvis plura ejus genera ſint. Melichloros eſt geminus, parte flavus, parte melleus: Crocia croci. Polia canitiem quandam ſparti indicat: eandem duriorem, nigra ſpartopolios. Rhoditis a roſa eſt. Melitis, mali coloris. Chalcitis, æris. Sycitis, fici. Ratio nominum non eſt in Borſycite, in nigro ramoſa, candidis aut ſanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter ſe complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorum evocatas

teneri: Dendritide alba defoſſa ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non hebetari. Et ſunt multo plures, magiſque monſtrificæ, quibus barbari dedere nomina, confeſſi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

LXXIV. Gemmæ naſcuntur & repente novæ, ac ſine nominibus: ut Lampſaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi miſſa fuit, ut auctor eſt Theophraſtus. Cochlides quoque nunc vulgatiſſimæ, fiunt verius, quam naſcuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt ſeptenis diebus noctibuſque ſine intermiſſione: ita omni terreno vitioſoque decuſſo, purgatam puramque glebam, artificum ingenio varie diſtribui in venas, ductuſque macularum, quam maxime vendibili ratione ſectantium: quondamque tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in Oriente frontalia, atque pro phaleris penſilia facerent. Et alias omnes gemmæ mellis decoctu niteſcunt, præcipue Corſici: in omni alio uſu acrimoniam abhorrentes. Quæ variæ ſunt, & ad novitatem accedere calliditate ingeniorum contigit, ut nomen uſitatum non habeant, phyſes appellant, velut ipſius naturæ admirationem in iis venditantes, cum finis nominum non ſit, quæ perſequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebejis rariorum generum, dictu dignas diſtinxiſſe ſatis erat. Illud vero meminiſſe conveniet, increſcentibus varie maculis ac verrucis, linearumque interveniente multiplici ductu & co-

lore, mutata ſæpius nomina in eadem plerumque materia.

LXXV. Nunc communiter ad omnium gemmarum obſervationem pertinentia dicemus, opiniones ſecuti auctorum. Cavæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maxime probatur: deinde quæ vocatur lenticula: poſtea cycloides & rotunda: anguloſis autem minima gratia. Veras a falſis diſcernendi magna difficultas: quippe cum inventum ſit, ex veris gemmis in alterius generis falſas traducere. Sardonyches e ternis glutinantur gemmis, ita ut deprehendi ars non poſſit: aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio, ſumtis omnibus in ſuo genere probatiſſimis. Quin immo etiam exſtant commentarii auctorum, quos non equidem demonſtrarim, quibus modis ex cryſtallo tingantur ſmaragdi, aliæque translucentes, ſardonyx e ſarda, item ceteræ ex aliis. Neque eſt ulla fraus vitæ lucroſior.

LXXVI. Nos contra rationem deprehendendi falſas demonſtrabimus, (quando etiam luxuriam adverſus fraudes muniri decet:) præter illa, quæ in principalibus quibuſque generibus privatim diximus. Translucentes matutino probari cenſent: aut ſi neceſſe eſt, in quartam horam, poſtea vetant. Experimenta pluribus modis conſtant. Primum pondere, ſi graviores ſentiuntur: poſt hæc, corpore. Fictitiis puſulæ in profundo apparent, ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, & prius quam ad oculos perveniat, deſinens nitor. Decuſſi

ſragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficaciſſimum experimento excuſant mangones gemmarum. Recuſant ſimiliter & limæ probationem. Obſidianæ fragmenta veras gemmas non ſcarificant. Fictitiæ, ſcarificationes candicantium fugiunt. Tantaque differentia eſt, ut aliæ ferro ſcalpi non poſſint, aliæ non niſi retuſo, verum omnes adamante. Plurimum vero in his terebrarum proficit fervor. Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges: terrarum autem omnium maxime India.

LXXVII. Et jam peractis omnibus naturæ operibus, diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conveniat. Ergo in toto orbe & quacunque cæli convexitas vergit, pulcherrima eſt omnium, rebuſque merito principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parenſque mundi altera, viris, feminis, ducibus, militibus, ſervitiis, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, jam ſitu ac ſalubritate cæli atque temperie, acceſſu cunctarum gentium facili, litoribus portuoſis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit procurrentis poſitio in partem utiliſſimam, & inter ortus occaſuſque mediam) aquarum copia, nemorum ſalubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, ſoli fertilitate, pabuli ubertate. Quidquid eſt, quo carere vita non debeat, nuſquam eſt præſtantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, veſtes, juvenci. Ne equos quidem in trigariis præferri ullos vernaculis animadverto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nul-

lis ceſſit: & iis nunc in ſe gravida pro omni dote varios ſuccos, & frugum pomorumque ſapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabuloſis, proxime quidem duxerim Hiſpaniam, quacunque ambitur mari.